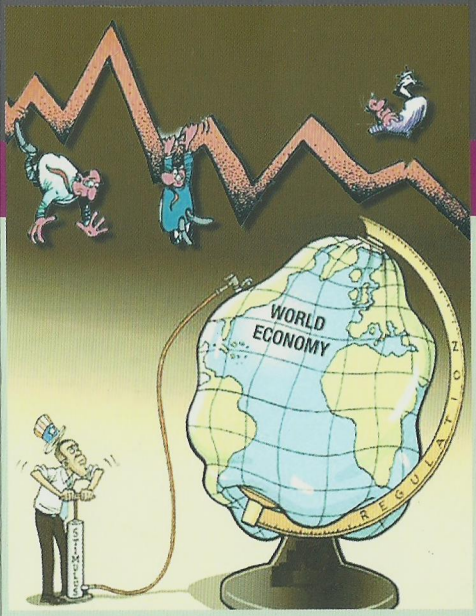
İktidarın Coğrafyası

Küresel Ekonomi Politika Nasıl Yaratıldı

Richard Peet

TÜRKİYE VE ORTA-DOĞU FORUMU VAKFI
ÖZGÜR ÜNİVERSİTE

Hugo Chávez, Juan Evo Morales, João Pedro Stédile'ye ve daha iyi bir dünya için onlarla birlikte çarpışan milyonlarca cesur insana.

TÜRKİYE VE ORTADOĞU FORUMU VAKFI
ÖZGÜR ÜNİVERSİTE

Özgür Üniversite Kitaplığı: 90

© Maki Basın Yayın

Yayına Hazırlayan
İsmet Erdoğan

Kapak Tasarım
Ali İmren

Redaksiyon:
Eren Kırmızıaltın

1. Basım
Maki Basın Yayın
Şubat 2011

Maki Bas. Yay. Ltd. Şti.
Menekşe 2 Sokak 16/8 Kızılay-ANKARA
Tel: (0312) 418 32 41 Fax: (0312) 418 32 87
e-mail:ozguruniversite@ozguruniversite.org

İstanbul Temsilciliği
Kumbaracı Yokuşu 57/3 Tünel Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 292 77 40 Fax: (0212) 249 12 92
e-mail:istanbul@ozguruniversite.org

Basım Yeri
Cantekin Mat. Yay. Ltd. Şti. Tel: (0312) 384 34 35

www.ozguruniversite.org
www.ozguruniversitekitapligi.com

ISBN: 978-975-8449-73-6

İktidarın Coğrafyası

Küresel Ekonomi Politika Nasıl Yaratıldı

Richard PEET

Çeviri: Oktay Etiman, Bülent Göktaş

1. Basım Mart 2011

İçindekiler

Önsöz 11

Bir

Giriş: İktidarın Coğrafyası İçin Kavramlar 13
Kavramlar Nelerdir? 17
Politik Rejimler 18
İdeoloji 26
Hegemonya 28
Yorumlama 31
Söylem... 32
Yönetim Zihniyeti 35
Kurumsal Coğrafya 37
İktidarın Coğrafyası 41
Küresel Yönetişim 44
İktidar ve Politika 45

İki

Ekonomik İktidar 51
Küresel Finans Sermayesi 54
Fordizm ve Sermaye 56
Para/İktidar 59
Wall Street Etkileri 64
Küresel Risk Yönetimi 73

Doğrudan Yabancı Yatırımı 79
Küresel Riskten Küresel Endişeye 85

Üç

İdeolojik İktidar 89
Aydınlanma Açısından Politika 91
Aklın Coğrafyası 94
Akademik Çevrenin Coğrafyası 99
Bilgi Hiyerarşileri 101
Disiplin Olarak Ekonomi. 104
Keynesyen Ekonomi Söylemi... 107
Neoliberal Ekonomi 116
Neoliberalizmin Eleştirisi 126
Bir Trajedi Olarak Ekonomi 129

Dört

Siyasi İktidar 133
Büyük U-Dönüşü 134
Karşı Yapılanma 138
Uzman Düşünce Kuruluşları 142
Özgürlük ve Demokrasi 146
Hükümet Bürokrasisi_ABD Merkez Bankası 151
Hükümet Bürokrasisi_Maliye Bakanlığı 153
Uluslararası Finans Kurumları 162
Washington Konsensusu 168
Washington Konsensusu Sonrası 173
Washington Konsensusu'nun Yeniden Değerlendirilmesi 177
Kâr Amacı Gütmeyen Konsensus 181
Binyıl 191
Beklenti ve Hayır İşleri 193

Beş

Alt-Hegemonya / Güney Afrika 197
Karşıt Söylem 199

Kalkınma Söylemi 205
ANC'nin Disipline Girmesi 209
GEAR (Büyüme, İstihdam ve Tekrar Dağıtılma) 215
Alt-Hegemonya 219

Altı

Karşı-Hegemonya 229
Dünya Sosyal Forumu'nun Alternatif Prensipleri 231
BM Ajansları 233
UNCTAD (BM-Ticaret ve Kalkınma Konferansı) 235
BM Kalkınma Programı 239
Kalkınmacı Sivil Toplum Örgütleri 240
Karşı-Hegemonyacı Pratik 247
Bolivarcı Alternatif 252
Bolivya Alternatifi 265
Muhalif Deneyim 272

Yedi

Üç 'Neo' 275
Neo-Emperyalizm 276
Neo-Muhafazakarlık 278
Neo-Muhafazakarlıktan Neo-Liberalizme 283
Neo-Liberalizm ve Yarattığı Memnuniyetsizlik 286
Kaynakça 291

Yazar Hakkında: Richard Peet, Worcester, Massachusetts, ABD'de Clark Üniversitesi'nde Coğrafya Profesörüdür. (Ekonomi) Lisans derecesini London School of Economics'ten, Master derecesini British Columbia Üniversitesi'nden, Doktora derecesini ise California Üniversitesi'nden almıştır. 1970 yılından 1985'e kadar radikal bir coğrafya dergisi olan *Antipode*'un editörlüğünü, 1992-1998 yılları arasında *Economic Geography*'nin yardımcı editörlüğünü yaptı. Yayınladığı kitaplar: *Radical Geography* (Maaroufa Press, 1977), *Global Capitalism: Therories of Sociaetal Development* (Routledge,1991), *Modern Geographical Thought* (Blackwell, 1998), *Theories of Development* (with Elaine Hartwick, Guilford Press,1999), *Liberation Ecolegies* (with Michel Watts, Routledge, 1996 and 2004) and *Unholy Trinity: The IMF, World Bank and WTO* (Zed Books, 2003). *Kutsal Olmayan Teslis, La Maldita Trinidad* adıyla önce İspanyolca'ya daha sonra da Arapça ve Korece'ye çevrildi.

Bu Kitap Hakkında: Bu çalışmada güncel küresel ekonomi politikaların, hangi kurumlar tarafından, hangi ideolojik bağlılıklarla oluşturulduğu ve ne şekilde uygulandığı incelenmektedir. Yazar, IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar 2.5 milyardan fazla insanın geçiminin denetlenmesiyle ilgili olarak oynadığı temel rolleri açıklamakta ve neoliberal ekonomi politikasının Kuzeyde seçimle değil atama yoluyla görevlendirilen ve hesap vermek zorunda olmayan birkaç bin uzman tarafından uygulandığını ve bu uzmanların yoksullara katlanılabilir yaşam şartları sağlamakta başarı gösteremediklerini ortaya koymaktadır.

Kitapta, hegemonyacı iktidar merkezlerinde yoğunlaşmış çok güçlü kurumlar aracılığıyla uygulanan yeni bir iktidarın coğrafyası teorisi eleştirilmektedir. Bu teorinin yapıları, merkezleri ve mekanizmaları açıklanmakta, düşünsel temelleri eleştirilmekte, demokratik olmayan yargıları açığa çıkarılmakta ve böylece bu teorinin karşıtlarını hararetle destekleyerek politika yapma gücünün mevcut coğrafyasını değiştirmeye çalışmaktadır. Yazar, kitabın sonuç bölümünde ileriye götürebilecek alternatif politikaları açıklayarak önemli katkılarda bulunmaktadır.

Önsöz

Bu kitaba, tam bir sosyal demokrat ülke olan Yeni Zelanda'nın neoliberalizmle girdiği kötü bir yarıştan kendini kurtardığı sırada bu ülkedeki Christchurch'te başladım. Yeni Zelanda Emek Partisi demiryollarını tekrar kamulaştırmış ve yoksul ailelere hizmet ve gelir sağlayacak yeni gelir politikasını açıklamıştı. Bu, düşündüğüm değişimin politika aracılığıyla gerçekleştirilebileceği fikrini yeniden canlandırdı. Yeni Zelanda'da bulunduğum sürede masraflarım Cabterbury Üniversitesi'nin Erksine Bursu ile karşılanmıştır ve bana bu olanağı, sırasıyla Ross Barnett ve Eric Pawson sağlamıştır. Kitabın 1. Bölümünün eski versiyonlarını bana faydalı eleştirilerde bulunan ve cesaretimi artıran Waikato ve Otago Üniversitelerindeki dinleyicilere sundum. Özellikle ailemi ziyaret etmek için yolunu değiştirip Avustralya'ya giden Newcastle Üniversitesi'nden Phil O'Neil'i anmak isterim. Birleşik Devletlere, şu an uzun yıllardan sonra ana merkezim olan Clark Üniversitesi'ne geri döndüğümde kitap için yaptığım çalışmalar, kendilerini adamış oldukları siyasi açıyla birlikte entelektüel açıdan da yetkin bir grup yüksek lisans öğrencisi sayesinde daha zevkli hale geldi: Waquar Ahmed, Ipsita Chatterjee, Mohammed Eskandari, Kendra Fehrer, Jayson Funke, Mazen Laban, Sagie Nar-

siah, Thomas Ponniah, Janet Redman ve Deb Singh. Hepsi destek olmuş ve kitaptaki fikirlere katkıda bulunmuştur. Wuquar Ahmed Hindistan'dan döndükten iki gün sonra nezaket göstererek kitaptaki şekilleri çizmeyi kabul etti ve mükemmel bir iş çıkarttı. Clark Üniversitesi'ndeki lisans öğrencilerinden gelen ahlaki adalet bilincinden her zaman etkilenmişimdir ve büyük, coşkulu, gürültülü sınıflara yakın zamanda verdiğim Küresel Toplum ve Kalkınmanın ekonomi politiği dersleri zihnimi kamçılamış ve gelecekteki sosyal adalete dair ümidimi güçlendirmiştir. 2005'te Brezilya'nın Saõ Paulo Eyaletinde bir süre kaldım. Burada sıradan insanların cesaretinden doğan esas sosyal değişime yönelik gecikmiş algımı tetikleyen MST'nin militan eylemcileriyle karşılaştım –Cliff Welch ile Bernado Fernandes arkadaşlarım ve rehberlerimdi. Bilhassa, yazı yazmak için fırsat kollarken birlikte olmanın huzurunu ve mutluluğunu yaşadığım ailem destek kaynağımdır. Lucas, Eric ve Anna eğlenceli ve sevecen çocuklar. Ve eşim, Elaine Hartwick, takdir ettiği bir projenin daimi ortağı ve destekçisidir. Elaine, sen benim ilham kaynağım ve duygularımın merkezisin. Bu kitabın ortaya çıkmasını sağlayan sensin. –*Leominster, MA, Eylül 2006.*

Bir

Giriş: İktidarın Coğrafyası İçin Kavramlar

İktidar, bir insan ya da kurumun, başkalarının zihinleri, yaşam koşulları ve inançları üzerindeki kontrolünü ifade eder. İktidar sistemlere içkindir. 'İktidarın coğrafyası' terimiyle, söz sahibi olmayan diğerlerinin dünyasını kontrol eden iktidarın bir kaç yerde yoğunlaşmasını kastediyorum. Savım dünya sahnesinde yeni bir çeşit ekonomik iktidar sistemine varıldığıdır. İktidar giderek artan bir biçimde, yönetici kurumlarca –G7/G8, Avrupa Birliği, Bretton Woods kurumları ve Birleşmiş Milletler- küresel bir boyuta ulaştırılmıştır. Bu kurumlar ekonomileri ve insanların yaşamlarını, yapısal uyarlama, kredi ve borç ertelemelerine eşlik eden 'koşulluluk', uzmanlar takımınca yapılan yıllık denetim gibi politik aygıtlar ve diğer benzer stratejiler yoluyla kontrol etmektedir. Bu kitap

iktidarın –ekonomik, ideolojik ve politik-toplanma türlerini ve küresel dünyada iktidarın aldığı biçimleri incelemektedir. Ve bu kitap yoğunlaşan iktidara yaygın karşı koyuşları, sosyal hareketler ve organik entelektüellerin inşa ettiği alternatifler vasıtasıyla incelemektedir.

"Küresel yönetişim kurumu" teriminin ayrıntılı bir tahlilini yaparak başlayalım. "Küresel", yönetim iktidarının, bir çeşit "evrensel menfaat"in tarafında olarak, ulusal bağlılığa üstün gelmesini ima eder. Görünüşte bu menfaat küresel yoksullukla ilgili insancıl kaygıdır. Oysa küresel kurumların 'yoksul ülkelere yardım etmesi' o ülkelerin bir dizi neoliberal politikayı kabul etme şartına bağlanmıştır. Aşırı bir piyasa organizasyonuyla, ihracat odaklı bir ekonomi üzerinde durmaktadırlar. Bu tür bir ekonominin, iş imkanı yaratan ve yoksulluğu azaltan bir ekonomik büyümeye yol açacağı söylenmektedir. Ancak bu politikalar aynı zamanda serbest girişimciliğe, özel sermaye yatırımı ve yoksul ülkelerden kar elde edilmesi yönünde teveccüh etmektedir. Küresel yönetişim kurumları böylece, en azından kısmen, küresel sermayenin menfaatine bir davranış sergilemektedirler. İnsani yönetişim sınıfsal ön yargıya sahiptir. Özel yatırım ve küresel finans entegrasyonunu desteklerler. Ve yönetici kurumlar kendi operasyon alanlarında 'küresel'leşirken kendi idare merkezlerini göreli olarak bir kaç yere toplarlar. Sonuçta oluşan küresel iktidar merkezleri münhasıran Batılı kapitalist ülkelerin şehirleridir: ya sermayesi olan başlıca ulusal iktidarların New York [örneğin Birleşmiş Milletler] ve Washington, DC (IMF ve Dünya Bankası) gibi etkili şehirlerinde ya da kesinlikle Batılı ancak resmi olarak tarafsız olan İsviçre, Cenevre [Dünya Ticaret Örgütü ve birçok BM dairesi] gibi politik alanlarda. Bu nedenle coğrafi bakımdan 'küresellik', kontrolün bir kaç Batılı şehirde mekansal olarak toplanmasıyla gerçekleştirilen iktidar uygulama alanının mekansal genişlemesi anlamına gelmektedir. Sınıf ve alan ikiz terimleri açısından, küçük bir alana top-

lanmış olan bir kaç bin insan, dünya üzerindeki milyarlarca insanın hayatını kontrol etmektedir.

Bu bilgiler ışığında bir önceki paragrafta geçen 'yönetişim' kelimesi ('küresel yönetişim'), dolaylı yollardan (hükümetler vasıtasıyla) seçilmiş kurumlarca ulusal ekonomi politikasının düzenlenmesi, yönetilmesi ve kontrol edilmesi anlamına gelmektedir. Bu antidemokratik bağlamda politika, seçim iradesinden ziyade bilim ve uzman görüşleriyle doğru ve uygun olarak meşrulaştırılır. Bu, kulağa hoş gelebilir, klasik filozof krallar yerine modern bilimsellik vasıtasıyla yönetilen bir çeşit Platon Cumhuriyeti... Daha eleştirel bir yaklaşımla, bilimsel, insancıl yönetişim Batı emperyalizminin yeni nazik yüzü olarak okunabilir. Küresel yönetişim ve uzman tasarımı ekonomi politikası, aslında Foucaultcu bir terim olan iktidar coğrafyasına iki ana anlamda sahiptir. Birincisi; yönetişim kurumlarının toplandığı ve uzmanların bir araya geldiği dünya şehirleri, Batı otoritesinin aurasını tayin etmeye katkıda bulunan politikalara elverişli ortamı sağlayan, genel merkezlerin ve bürokrasinin yerleşik olduğu merkezler olarak, Batı iktidarının tuzaklarının telkin edildiği yerler görünümü sergilemektedirler. İkincisi, uygun alan bulduğu sürece genişleyen "iktidar etkileri' olarak açığa çıkan bu kapsayıcı politik içerik, iktidar merkezinden bağımlı periferiye dek uzanmakta ve çeşitli baskılar altında tüm dünyadaki başkentlerde benimsenmektedir. Mekan ve alan, bu iki iktidar coğrafyası birbirlerini simbiyotik olarak desteklemektedirler. Sonuçta, temel uluslararası finansal kurumlar (UFK), yani Uluslararası Para fonu (IMF) ve Dünya Bankası, gerçekten güçlü kurumlar haline gelmişlerdir. Bu kitap bir kaç küçük alanın diğerleri üzerindeki iktidarının demokratik olmayan yoğunlaşması ile biçimlenen iktidar sisteminin coğrafyasını tanımlamaktadır.

Herhangi bir yeterlilik düzeyindeki iktidar kaynaklarını, mekanizmasını ve ilişkilerini anlamak için bir dizi analitik kavrama başvurmamız gerekiyor. Bu kitaptaki düşüncem, var

olan bazı kavramları yeniden canlandırmak, bazılarına yeni bir yön vermek ve yenilerini ilave etmektir. Burada Marx'ın bir ifadesini hatırlayabildiğim kadarıyla aktarmak isterim: yeni teorik yaklaşımlar, her ne olursa olsun 'kendi iyiliği için' daha fazla bilgi aramaz. Bilakis amaç, mantığı, tarzı ve tutkusu ile en azından vicdanlı insanları etkileyecek kavramlar geliştirmek ve bu yolla onları adeta cesaretlendirerek direnişe ilham vermektir.

Kitaptaki iktidar soyuttan somuta doğru kademeli olarak ve küreselden ulusala, ulusaldan yerele doğru aşamalı şekilde inceleniyor. Ancak ben ortalama bir kademesini, iktidarın kurumsal coğrafyasında eleştirel düşünceye daha fazla kesinlik ve inandırıcılık katmak için ideoloji, hegemonya, söylem gibi daha kapsamlı kavramlardan yararlanılmasını destekliyorum. Bu amaçla şunları açıklamaya çalışmaktayım: hangi tür kurumlar, ne tür düzenlemelerle, hangi iktidar ilişkileriyle bağlanmaktadır ve ürettikleri kendilerine özgü küresel ekonomik politikalar nelerdir? İktidarı, ekonomik iktidar, ideolojik iktidar ve politik iktidar gibi temel türlerine ayırmaya çalışıyorum. Ve iktidarın temel gruplandırmalarına hegemonyacı, alt hegemonyacı ve hegemonya karşıtı başlıkları altında bakıyorum. Kitabın genel, politik amacı, küresel ekonomik politikanın sunduğu çıkarları gün yüzüne çıkarmaktır. Her zaman çok parası olan ve bununla ne yapacağını bilmeyen aşırı zengin küresel elit, parasını tekrar yatırmak ve biriktirmekten başka ne yapabilir? Veya çocukları solarken ve ölürken aciz biçimde onları izleyen yoksul işçi ve köylü yığınları? Fakirin, zengin daha zengin olduğu için var olduğu artık anlaşılmalı. Ayrıca biz, bize karşı olanlara rağmen kökten değişikliği savunmalıyız. "Biz" ve "bizim", yakın veya uzak, bizim gibi veya değil, diğerlerini önemsemek manasındadır. Dünya insanlarının kendi ekonomik kaderleri için kuram oluşturma olasılığına olanak tanımalıyız. Ve kendi isteklerini, politik modellerimizi dayatmadan, formüle etmeleri yönünde yardım teklifinde

bulunmalıyız. Sonuçta, küresel ekonomi politikası meseleleri, siyasal etik ve insani değerlere ilişkin sorunlardır.

Kavramlar Nelerdir?

Karmaşık meseleler üzerine derinlemesine düşünebilmek, kavrayışlı, analitik kavramlarla dolu olan bir zihin gerektirir. Başlangıç olarak, (çok özet biçimde!) analitik kavramların ne olduğuna dair fikirlerimi söyleyeyim. 'Kavram' nosyonu en iyi şekilde, (düşünce, model, resim ve kelimelerin birleşimi olarak) gösteren ve (muhtemelen değişik, gerekli bir kelime parçası olarak) gösterileni, politik bakış açısıyla beraber kapsaması bakımından, gösterge bilimsel gelenekte anlam bulur. Kuramsal analitik kavramlar daha yoğun (daha az terimle daha fazla gerçeği ifade edecek) biçimde, çoğu gösterenden farklıdırlar ve daha rasyoneldirler (yani kavramın bileşenleri makul, savunulabilir sonuçlarla sıralanırlar). Daha sonra açıklanacak nedenlerle, bu kitap, kuramsal kavramlara dair, pozitivist düşüncedeki doğrunun temsili gibi kesin bilimsellik varsayımı yapmamaktadır, çünkü tanımlamaya tam olarak uygun olan analitik terimler aslında birbirinden ayrı gerçekliklerin sınırlı parçalarıdırlar. Bir anlık düşünce bile bu tür bir "kesinliğin" imkansızlığını gösterir. Kavramlar düşünsel iken gerçeklik fizikseldir. Ve gerçeği ideale dönüştürme, bilimsel metodun tüm görkemine rağmen entelektüel simyanın modern formundan biraz daha fazlasıdır. Yine de bunu söylerken, nadir de olsa, analitik mantığın bazı parçalarının gerçeği taşıdığına yönelik ümidimden, kavramın taşıdığı iki anlam bakımından vazgeçmiyorum: bilinen mekanizmalara yönelik derin kavrayıcı anlamıyla; ve bu durumun etik, kuralcı, politik tutum geliştirmenin temeli olmasıyla.

Uzmanlarca tanımlanan ekonomi politikalarını incelediğimizde kesinlik ve gerçeklik sorunları bulanıklaşıyor. Bundan dolayı, belirli bir maksat çerçevesinde ustalıkla hazırlanan kavramları eleştirel biçimde değerlendirebilmek için, biz de

bilinçli bir biçimde kuramsal kavramları kullanıyoruz. Böyle olunca eleştirel analiz, kurumsal yaklaşımların çatışması haline gelir. Gerçekte bir politik düşünce geleneğinin (eleştirel sosyal kuram) üstün yönlerinden ortaya çıkan bir anlayışın özeti olarak geliştirilmiş olan kavramlar, diğer politik rejimlerin (örneğin ana akım iktisat) kavramlarını eleştirmek için kullanılır. Şunu tekrar etmeliyim ki bilimsel olmaktan ziyade politik bir kullanım deneyimidir. Ve şunu da söylemeliyim ki başından beri, alışılagelmiş ekonomik teoriye pek olumlu gözle bakmadım. Aslında klasik, neoklasik ve ana akım iktisat ve bu teorilere dayanan politikaların temelden hatalı olduğunu, akla yatkın bir biçimde, uzman görüşlerini önerilen insanlar için ortaya çıkan yıkıcı sonuçlar ve uzmanlar ve kural koyucular için yüklü ödüllerle birlikte göstereceğim.

Politik Rejimler

Bu kitapta "mali sorumluluk" veya "düşük marjinal vergi oranı" gibi belirli ekonomi politikalarıyla çok fazla ilgilenmeyecek, daha çok küresel iktidar merkezlerinde biçimlenen genel 'politika rejimleri'nden bahsedeceğim. Politika rejimi nedir? Bu terimi var olan benzer düşüncelerle karşılaştırarak başlayalım.

"Politika rejimi" kavramı burada tasarlandığı haliyle, Fransız Düzenleme okulunca kullanılan kavrama benzer. "Rejim" nosyonu, ekonominin yörüngesini veya düzenleme ekolünün 'birikim' olarak adlandırdığı durumu belirleyen, kurumların sıkı ağlarınca çevrelenmiş 'yerleşik rasyonalite' olarak anlaşılan 'düzenleme tarzı'na (Boyer ve Sailard 2002:41) benzer. Bu biraz anlaşılması zor gelebilir. Düzenlemecilikten kastım " Doğal veya yaygın" gerçekleşen büyümeden ziyade, kurumsal olarak üretilen rasyonaliteyle yönlendirilen ekonomik büyüme nosyonudur. Düzenlemeye özel ilgimin bir yönü budur, diğeri, ekonomiye devlet müdahalelerin özel biçimlerini; müdahalenin (ulusal, uluslararası ve uluslarüstü) ku-

rumsal yapılarını ve yatırımcılar gibi özel ekonomik alanlarca uygulanan politikaları geçerli kılma durumlarını (Lordon 2002:132-3) içeren, düzenlemecilerin "ekonomi politikası rejimi" tanımlamasıdır. Bir diğer deyişle ekonomiler politikalarca yönetilir, politikalar rasyonalitelerle ifade edilir ve rasyonaliteler iktidar arama yoluyla geliştirilir. " Politika Rejimi" nosyonu, sosyal, kültürel ve politik birikim yapılarını (Cox, 1987); ABD'de merkezileşen sosyal güçlerin savaş sonrası ' uluslararası tarihsel blok' olarak birleşmesini (Gill, 2003); ve "iliştirilmiş liberalizm" (Ruggie, 1982) sistemindeki, düşüncelerin, kurumların ve politikaların yeni ahengi önderliğini içeren neo-gramsciyen uluslararası ilişkiler teorisine de benzemektedir. Tekrar söylemeliyim ki bunlar benim düşünceme benzer düşüncelerdir. Fakat bu iki düşünce, birikim ve düzenleme arasındaki ilişkiler, (neoliberalizmi planlayan insanlar gibi) sosyal, politik ve ekonomik iktidarın ürettiği yeni düzenleme tarzları ve (kurumların kümelenmesiyle oluşan iktidar merkezleri gibi) ekonomik dönüşüm kaynaklarının coğrafi mekanı hakkında muğlak kalmaktadır. Açıktır ki politik rejimler yönetimsel ve yönetişim kurumlarınca yönlendirilen ekonomik büyüme yoluyla oluşan iktidarın politik ekonomik mekanizmalarıdır. Daha az açık ve tartışmalı olarak, politika rejimleri, ekonomiyi, yapısal gereksinimle politik-ekonomik birimi birleştiren bir sistemde yeniden yönlendiren, büyüme, durgunluk veya gerilemenin erken aşamalarında karşılaşılan çelişki ve sorunların çıkar odaklı yorumlarıdır. Eğer bu soyut kalıyorsa özür dilerim. Söylemeye çalıştığım, politik rejimler geçmiş problemlere yaratıcı çözümler sunar ve bu yaratıcılıklar yoluyla bir bakıma yeni gelecekler yaratılır. Bu ekonomiyi yönlendirme yeteneği uzman iktidarın kaynağıdır.

Böylece politika rejimi, tarihsel dönem üzerinde en azından on yıllarca kalıcılık gösteren, baskın müdahaleci sistemle hakim olan sınırlı ve tanımlanabilir konularla ilgilenen ve bir dizi yönetim veya yönetişim kurumlarınca biçimlendirilen

politikalara, sistematik bir yaklaşımı imler. Tartıştığım şekliyle politika rejimleri, bir dizi birbiriyle ilişkili sosyo-ekonomik problemin nedenlerinin politik-ekonomik bir izahati olarak tutarlıdır. Bu izahat bilimsel tarafsız değildir. Bunun yerine bir dizi finansal kurum ile sermaye kesimi gibi iktidarın belirli bileşenlerini ve yatırım bankacıları gibi belirli bir grup insana ilgiyi temsil eder. Daha da ötesinde, politika rejimlerine tutarlılık, bağlılık ve inanabilirlik için yardım eden ideolojiler, ideolojik iktidarın coğrafi merkezlerinde ikamet eden uzmanlar ile prestijli, elit kurumlarda, üzerinde düşünülen yeni rejimlerle uzun bir süredir inşa edilmektedir. Burada aktörün hatırı sayılır özgürlüğünden ve rejimlerin yeniden yapılanmasındaki ideolojik iktidarın alanından da bahsedilmelidir. Değişim bazen- Chicago ekonomi okulundaki gibi- öncesinde dışlanmış elit kurumlardan gelir. Sonra tekrar, muhtelif politika rejimleri, geçmişte, şimdide ve gelecekte, sınırlı problemlere verilen çözüm uyarlamaları biçiminde bir arada var olabilir. Rejimler, az çok farklı deneyimlenen problemlerin yaşandığı bölgesel mekanlarda değişik yaklaşımlar olarak bağlılık ve baskınlık ilişkileriyle var olabilir. Aslında birden fazla politika rejiminin zaman içinde bir arada bulunması, ancak mekanda ayrılması- herhangi bir etkili politika rejimi seçilmiş alternatiflerinin unsurlarını da içerir, ancak potansiyel olarak çelişkili unsurlardır- zaman ve mekana göre işleyişini dinamik ve uyumlu yapar, mesela günümüzde neoliberalizmin yoksullukla ilgilenmesinde olduğu gibi. Bütün bunlar neoliberalizm vakasında, kurumsal araştırma dönemi esnasında üretilen ve tarihsel ve coğrafi tesadüf biçimlerde var olan çelişkili bir süreç olarak bir politika rejimi üretirler (Peck ve Tickell 2002:383; Tickell ve Peck 1995).

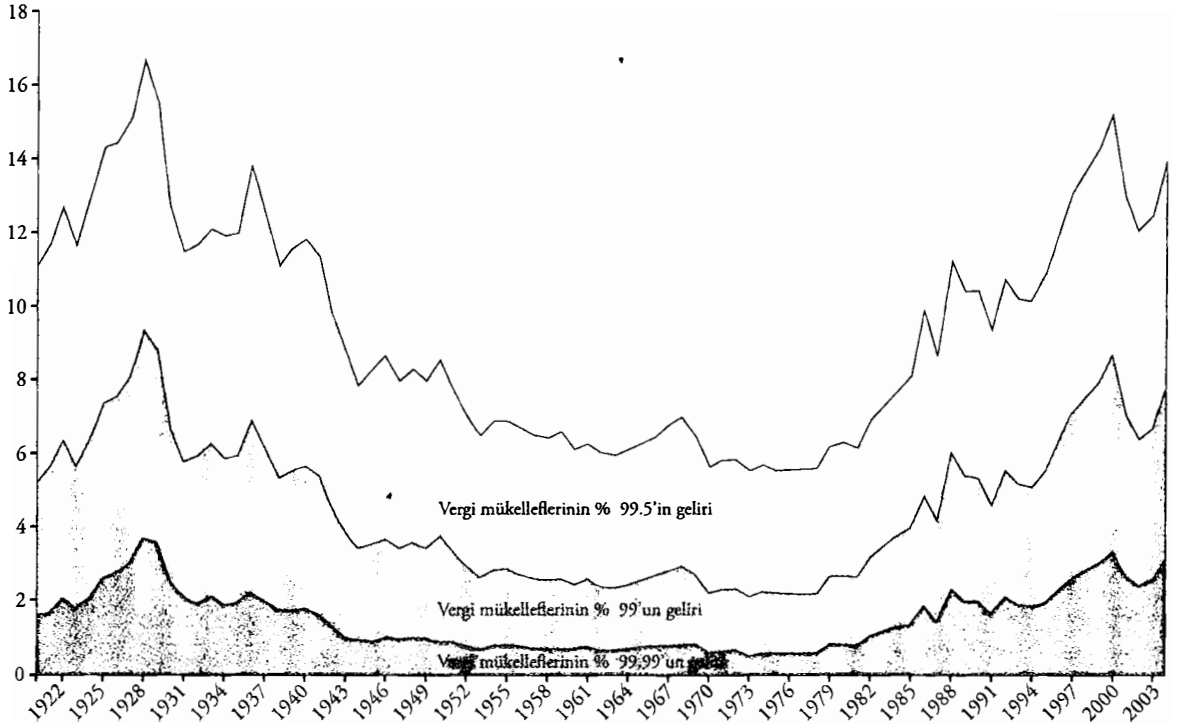
İkinci Dünya Savaş'ından beri, kapitalist dünya temel iki politik-ekonomik politika rejimi görmüştür: 1945-1973 arasında hakim olan Keynesyen Demokrasi; ve 1980'den başlayarak günümüze kadar hakim olan Neoliberel Demokrasi.

1973-1980 ise iki rejimin hakimiyet için savaştığı bir geçiş dönemini ifade eder. Keynesyen politika rejimi herkes için yüksek gelir ve tam istihdam sağlamak için müdahaleci devleti içeren karşı döngüsel makroekonomi yönetimi ile karakterize edilir. Bu rejim, kurumsal rasyonalite ve uzun süren liberal (serbest ticaret) rejimin ikna edici iddialarının meşruiyetini bozan kriz olan 1930'lardaki buhrana, birikimi istikrarlaştırmak ve ekonomik karı demokratikleştirmek için devlet otoritesini kullanan bir cevap oldu. Kurumsal yorumlama ve politik-ekonomik gelenekte üç temel farklılık vardır. Batı Avrupa ülkeleri ve onların eski yerleşik kolonilerindeki Sosyal Demokrat Keynesyenizm; ABD'deki Liberal Demokrat Keynesyenizm ve Japonya ve bir çok sanayileşen Üçüncü Dünya ülkesindeki Kalkınmacı Devlet Keynesyenizmi (Chang ve Rewthorn 1995; Kahli 2004). 1970'lerde Keynesyenciliğin stagflasyona (yüksek işsizli oranlarıyla aynı oranda ortaya çıkan yüksek orandaki enflasyon) bağlı sorunların belirlediği bir krize girmiş olduğu genel kabul görmüş bir fikirdir(bu konu dördüncü bölümde tartışılmaktadır). Halefi olan Neoliberal politika rejimi 19.yy'ın serbest ticaret rejimini, makroekonomik yönetimde ulus devletin gücünü uluslararası finans kuruluşlarına aktararak geri alma ve piyasa mekanizmasına güven ile birlikte tekrar canlandırdı. Neoliberalizm monetarist ekonomiyi, enflasyon ve aşırı borcun devlet harcamasından (mali açık) kaynaklanan makroekonomik problemler olması gibi kavramsal inanç olarak çalıştırır. Bağlılık düzeyi ve uyum hızındaki bölgesel farklılıklara rağmen Neoliberal redim 20. yy.'ın sonunda ekonominin, toplumun ve kültürün küreselleşmesine dair olumlu bir yanıtta ısrar etmiştir. Aslında neoliberalizm çoğunlukla başta gelen Batı ülkelerinde, özellikle ABD'de yeni bir biçimde tekrar ortaya çıkan süper zenginliğe, finansal kapitalist sınıfa yarar sağlamış ve uluslarüstü yatırım aktivitesi olarak faaliyet yürüten özel bir küreselleşmenin ortaya çıkışının örgütlenmesine yardım etmiştir.

Bu iki politika rejimi altında küresel ekonomiye ne oldu? Alışılagelmiş iktisatçıların ekonominin iyi gittiğini söyleyebilmeleri için ölçüt ekonomik büyümedir (bir an için bu ölçütü kabul edelim). Dünyanın en zengin ülkeleri olan OECD ülkelerinde ekonomik büyüme, temel olarak Keynesyenizmde yani 1961-80 arasın dönemde yıllık ortalama 3,5 iken, temel olarak Neoliberalizm dönemi olan 1981-1999 arasında yıllık ortalam 2,0. Çin dışındaki gelişmekte olan ülkelerinde ise aynı dönemler 3,2 ve 0,7 olarak gerçekleşmiştir (Pollin 2003:133). Bir diğer ifadeyle Keynesyenizm neoliberalizmi büyük ölçüde aşmıştır. Bununla birlikte, neoliberalizm ile ekonomik büyüme performansı düşerken küresel eşitsizlik de artmıştır. 1960 yılında dünyanın en zengin ülkelerinde yaşayan insanların %20'sinin geliri, en fakir ülkelerde yaşayan insanların %20'sinin gelirinden 30 kat daha fazla iken, 1973 yılında bu oran 44'e 1 ve 1997 yılında 74'e 1 olmuştur (UNDP 1999:36-8). Dünya Bankasına (2004a:246-7) göre 'yüksek gelirli' ülkelerde yaşayan 971 milyon insanın, yani dünya nüfusunun %15,5'inin toplam geliri 27,7 tirilyon dolar, yani 34,5 tirlyon dolarlık küresel gelirin %80,4'ü iken 'düşük gelirli' ülkelerde yaşayan 2 milyar 310 milyon insanın, yani dünya nüfusunun %36,8'inin toplam geliri ise 1,04 trilyon dolar, yani küresel gelirin %3'üdür. Bu duruma farklı bir açıdan bakacak olursak, yüksek gelirli ülkelerde yaşayan 'ortalama bir insanın' geliri, düşük gelirli ülkelerde yaşayan 'ortalama bir insandan' 63,5 kat daha fazladır. Düşük gelirli ülkelerdeki yoksulluk oranı toplam nüfusun %45'i ile %70'i arasındayken, günde iki dolardan az geliri olan insanların oranı %50-%90 arasındadır.

Oysa coğrafi adaletsizlik bu öykünün yalnızca başlangıcıdır. Sınıf, etnisite, cinsiyet bağlamında bu ülkeler geliri aşırı eşitsiz dağıtır. Gelirin %80'i zengin ülkelere gidiyor ve bunun %50'si yine yüksek gelirli %20'lik kesime giderken, ülkesine göre değişerek, zengin ülkenin en düşük gelirli %20

'lik kesimi %5-%9 arasında pay alıyor. Dünyanın öbür ucunda, düşük gelirli ülkelerde en zengin %20'lik kesim milli gelirin %50-%85'ini alırken, en fakir %20'lik kesim küresel gelirin %3'üne denk gelen yoksul ülke payının %3-%5'ini alıyor(World Bank 2004a). Küresel gelir dağılımının bahsedilmeyen etkilerinden biri şudur: yoksulluk eşitsizliğin sonucudur. Yoksulluk dünya daha eşitsiz oldukça artar. Peki neoliberalizm altında eşitsizlikte neler oluyor? 'Dünyanın geri kalanı için model olan' önde gelen kapitalist toplumu, ABD vakasına bakalım. Keynesyen politika rejimi altındaki 1947-1973 arasında, bütün gelir kategorilerindeki insanlar, en yoksul aileler en yüksek artışı yaşayacak biçimde, reel gelir artışı yaşadı. 1973'den sonra ortalama reel gelir sadece durağan kalmadı, aynı zamanda en yüksek %20'deki ailelerin gelirine artış olarak yansıdı ve en düşük %20'deki ailelerin gelirinde önemli bir düşüş yaşandı ve böylece tüm ailelerin yarısı, reel gelirlerinde, 1973'deki düzeye göre 1990'larda düşüş yaşadı (Leone 1996). Sınıfsal gelirlerde kalıcı değişikliklere yol açan temel faktör, servet sahipliğindeki, özellikle banka hesapları, hisse senedi ve bono sahipliği, hayat sigortası ve yatırım fonları tasarruflarından oluşan finansal servetteki büyük farktır. Özellikle önemli olan hisse senedi ve yatırım fonu paylarındaki sahipliktir. Demokratikleşmeye rağmen (emeklilik tasarruflarının yatırım fonlarına yatırılması vs.) ABD ailelerinin sadece %27'si kendi hisse senedine sahip. En zengin ailelerin %78'inin hisse senedi ve yatırım fonu var iken en fakir ailelerin sadece %3'ü bunlara sahiptir. 1930'lar ile 1970'ler arasında yaşanan müdahaleci devlet sürecindeki varlık sahipliğini eşitleme eğilimleri (New Deal planı, savaş ekonomisi, Keynesçilik), 1980'lerdeki neoliberalizm ile keskin bir geri dönüş yapmış ve bununla birlikte 1989'da en zengin %1'lik kesim toplam ABD finansal varlığının neredeyse yarısına sahip olmuş (Wolf 1996), mülkiyet yoğunlaşması yalnızca daha aşırı bir hal almıştır (Harvey 2005:16-17). Bu

Tablo 1.1 1920-2004 yılları arasında en fazla vergi ödeyenlerin kazançları (%) olarak (Kaynak: Piketty vd, 2004)

en zengin %1'lik kesim, yani nüfusun binde biri (145.000 kişi) olan, yıllık ortalama 3 milyon $ kazanan süper zenginler, 1980-2002 arasında, toplam milli gelirden aldıkları payı ikiye katlarken (%7,4'e ulaşmış), alttaki %90'ın payı düşmüştür (Johnston 2005:1 bakınız şekil 1.1). Veya daha katı bir şekilde ifade edilirse, en zengin 200 insanın toplam varlığının değeri, dünyanın en fakir 2,6 milyar insanının toplam varlığının değerinden daha fazladır.

Buradan ne öğrenebiliriz? Genel mesaj şudur: ekonomi politikası insanların yaşamları üzerinde açık ancak yüzeysel olarak ekonomik büyüme yoluyla ve sınıfsal ve coğrafi ifadeyle ekonomik eylemden doğan karların dağılımı yoluyla gerçek bir değişime yol açar. Keynesyen müdahaleci devlet politikalarının uygulandığı süreçteki ekonomik büyüme oranı neoliberalizm döneminden çok daha yüksektir. Daha da önemlisi, Keynesyenizm'de gelirin büyük bölümü yoksul insanlara gitmiştir (bu Sosyal Demokrat Keynesyenizm'de çalışan insanlara yönelik devlet destekli sağlık, parasız eğitim ve diğer sosyal hizmetlerle sağlanmıştır). Devlet müdahalesi bütün bürokratik eksikliklerine rağmen işçi sınıfı için iyiydi. Buna karşılık neoliberal politika rejimi küresel zenginliği çok zengin ve Batı'da yaşayan birkaç yüz bin insanın ellerinde topladı. Süper zenginlerin daha zengin olmasına yönelik (dahice) arzularını, 'çoğu kesinlikle olmak üzere bütün zenginlik kokuşmuştur' şeklindeki bir izahatla sorgusuz sualsiz kabul etmeliyiz. Daha ilginç bir başka soru: neden birçok zengin olmayan insan neoliberalizmi, açıkça zenginler için iyi olmasına rağmen destekliyor? Politika rejimi herkes için faydalı bir ekonomi üretimi olarak meşrulaştırılıyor, ancak aslında herkesten çok zengin ve ünlü kişilere fayda sağlıyor, ki bu durum ideoloji, iktidarın söylemi ve hegemonik rasyonaliteyle anlaşılabilir. İdeolojiler yoktan var olmazlar, ekonomik iktidarın yoğunlaştığı çıkarlara yönelik olarak, uzmanların faaliyetleriyle, yani yetenekli kişilerin marifetiyle oluşturulurlar. Bu durumu anlamak için

eleştirel kavramlara ihtiyacımız var. İlerleyen bölümlerde bu kavramlardan bazılarını ana hatlarıyla ele alacağım.

İdeoloji

Bu tür kavramlar küresel yönetişim kurumları ve hükümetlerce tanımlanan ekonomi politikaları ile politik-ekonomik iktidarın temel yapısını koruyan ve meşrulaştıran çıkar arasındaki ilişkiyi kurar. Eleştirel kuramsal gelenekte bu analize başlanacak tek yok Karl Marks'ın 'ideoloji' kavramıdır. Marksist ideoloji kavramı esasen devlet ve onun bürokratik aygıtlarıyla egemen toplumsal kuralları meşrulaştıran ve destekleyen düşüncelerin üretim ve yayılmasına atıf yapar (Marx ve Engels 1970). Bu düşüncelerin arkasında, ne bilimselmiş gibi yapılan tarafsız tasarlama ne de herkesin çıkarını düşünen modern hümanist umutlar gibi olan, yapılan ve dayatılan politikalar şeklinde icraatler vardır. Bunların yerine politikalar, egemen politik ekonomik çıkarlara hizmet için düzenlenir. Marksist teoride egemen çıkar, sermayeye sahip olduğu için güçlü olan, üretken servet sahipliği olarak tanımlanan ve tipik olarak şirketlerin ve holdinglerin üst düzey yöneticisi ve hisse sahibi olan zengin insanların çıkarıdır. Marksizm'de sermaye ekonomik ve politik iktidarın temel kaynağıdır. Devlet, toplumsal üretilen sermayenin özel sahipliğiyle kurulan ekonomik sistemi, toplumsal düzen olarak neticelenen özellikleri meşrulaştıran ideolojik araçlar yoluyla destekler. Bu 'meşrulaştırma' birkaç şekil alır. Doğallaştırma, toplumsal düzeni, rekabetçi 'insan'la birlikte veya güçlü bireylerin egemenliği veya ekonomik sistemlerle birlikte, doğal sürecin sonucu olarak sunar. Tarihselleştirme, kapitalist toplumsal ilişkilerin, toplumun uzun dönemli evrimine içkin olduğunu destekler. Ebedileştirme, var olan sosyal ve ekonomik sistemi sonsuza kadar sürecek olarak anlatır. Ve evrenselleştirme, ekonomik sistemi, seçilmiş hükümetler ve politikaları bağlamında, bütün insanlık için eşit derecede iyiymiş gibi gösterir. Bu toplumsal düzene temel karşıtlık nihai olarak doğal olmayan, anti-tarihsel,

beyhude ve demokratik olmayan olur. Protestocular da yanlış yola sapmış aptallar.

Marksist devlet ve ideoloji teorisinin birkaç farklı versiyonu vardır. Burayla ikisi alakalı görünüyor. İdeoloji teorisinin yapısal bağımlılık versiyonunda devletler sermayenin çıkarına hizmet eder çünkü üretim araçlarının özel sahipleri, hükümetle ilgili işlemlerin etkinliği üzerinde, bağlayıcı kısıtlarla etkide bulunurlar [Offe(1985) özellikle 'yatırım grevleri' yoluyla devlet politikalarına boyun eğmeyi reddeden kapitalist iktidara odaklanmıştır]. Mesela yatırımcılar politikalarını sevmedikleri ülkeye yatırım yapmayı reddederler. İktidar eliti teorisi, karşılaştırmalı olarak, hükümetlerin sermaye namına işler yaptığını, çünkü devlet yöneticilerinin kapitalistlerle benzer çıkarlara sahip olduğunu ve birçok aynı değeri paylaştığını ve onların bazen şirket, finansal ve hükümet dünyalarında oynadıklarını tartışır. Bu nedenle Miliband'a (1969; Poulantzas 1978) göre kapitalistler devlet kurumlarını kontrol edebilirler ve onları kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için kullanabilirler (Przevorski ve diğerleri 1990), çünkü kapitalistler temsilcilerini seçerler ve devlet erkanının hepsi aynı elit insanlardan oluşur (kim Başkan George W. Bush'un çok zengin dinleyicilere hitaben söylediği: "Burası, zenginlerden ve ahlak sahiplerinden oluşan etkili bir kalabalık. Bazıları size elit diyor. Ben ise size kendi tabanım olarak hitap ediyorum" sözlerinin yer aldığı Michael Moore'un 2004 yapımı Fahrenheit 9/11 filmini unutabilir ki). Marksist gelenekte, politikalar, hükümet ve yönetişim kurumlarınca yapılan ve uygulanan, egemen politik-ekonomik elitin çıkarlarına göre üretilen ancak herkesin iyiliği için denilen ideolojilerdir. Marksistler alternatifler üretmeye kendilerini adamışlardır, ki bu alternatifler işçi sınıfının, köylülerin ve yoksul insanların çıkarlarını savunan sosyalist politikalardır. Elbette ki Marksizm, iktidar için işlerin en büyüğünü yapan alışılagelmiş medyada kötü bir üne sahip!

Hegemonya

Marksçı ideoloji nosyonu iktidarın eleştirel analizini kurmuştur ancak burada durmalıyız. Evvela yönetişim kurumları, Marks'ın düşündüğü ulus-devlet yönetiminden ziyade, ideolojik iktidarın farklı stratejileri ve kurumsal mekanizmaları olarak bağlanmaktadır. Kurumsal hiyerarşiden küresel yönetişim kurumlarına doğru 'yukarı' hareketlenmek, devletin 'ideolojik derinleşmeyle' ürettiği ikna edici düşüncelerden daha geniş tabana sahip, mantığın sosyokültürel inşası veya düşünce biçimlerine doğru bir geçişe benziyor. 'Sosyokültürel inşa' kavramı 'hegemonya' ile ilgilidir. Bu kavram Marks'ın ideoloji teorisi temelinde, İtalyan Marksist Antonio Gramsci'nin (1971) 1920'lerde hapisteyken yazdıkları ile, buna daha sonra Fransız Filozof Louis Althusser'in önemli katkılar sunmasıyla oluşturulmuştur. Gramsci insanlar üzerindeki siyasi kontrolün iki düzeyi olduğunu düşünmektedir: mahkemelerin, ordunun ve polisin, doğrudan fiziksel zor yoluyla oluşturduğu 'egemenlik' (Althusser (1971) bunu 'devletin baskı aygıtları' olarak adlandırır) ve ideolojik kontrol ve fiziksel olmayan mecburiyetler ve kurumlarca rızanın üretilmesine işaret eden 'hegemonya' (Althusser bunu 'devletin ideolojik aygıtları' olarak adlandırmıştır). 'Egemenlik' (mahkumlara işkence yapmak, göstericileri dövmek, havaalanlarında insanları tutuklamak ve buna benzer şeyleri içeren korkutucu liste) çok iyi bildiğimiz bir durumdur. Gramsci'nin 'hegemonya'sı ise sistemin değerlerini, davranış kalıplarını, inançlarını ve ahlakını üretmek ve böylece insanların var olan toplumsal kuralları ve tanımlanmış yaşam şeklinin desteklenmesi anlamına gelir. Gramsci için hegemonya, ortak akıl olarak, toplumsallaşma yoluyla günlük yaşamın her bir alanına 'düzenlenmiş kural'ın yayılmasıdır. Veya (aşırılıkların insanı olan) Althusser'in tipik ve daha kuvvetli versiyonunda, devletin ideolojik aygıtları, gerçekliğin yerini 'sanal ilişkilerin' aldığı sistemi insanların akıllarına aşılar(imgelemin sosyal inşası gerçekliğin doğru an-

laşılmasını engeller). Bu teorisyenlerin cesurca dile getirdiklerinden hareketle yönetici elitin ayrıcalığında felsefe, kültür ve ahlak, düşünmenin, inanmanın doğal yoluymuş gibi görünür ve milli gurur ve önyargılarla, daha gelişmiş versiyonlarında hayırsever neoliberal reformlarla birlikte, küresel insanlık alemini iyi tanımlama olarak, bütün insan guruplarını biçimlendirir. Bugünün meselesinde daha açık olarak, hegemonya, ileri düzey liberal kapitalizm, rekabetçi bireyselliği onaylama ve teknolojik rasyonaliteden doğan uzmanlık fetişizmini kapsayan bir dizi birbiriyle ilişkili ideoloji tarafından kurulmaktadır (Boggu 1976).

Buna ek olarak Marks ideolojileri meşrulaştırıcı olarak üzerinde durduğu siyasal zor gücüne (temel olarak devlet aygıtları) sahip üstyapıyı vurgularken, Gramsci daha çok kiliseler, okullar, sendikalar gibi zora başvurmayan sosyal kurumlara bakmaktadır, ki bu kurumlar birlikte 'sivil toplumu' belirlerler (bu duruma karşılık Althusser'in düşüncesinde, zihnin inşasındaki egemen rolü, okullar ve üniversitelerden oluşan 'ideolojik eğitim aygıtları' oynar). Ayrıca Gramsci bilhassa, ideolojik eyleyen olarak bahsedilen insanların, genişleyen ve yayılan hegemonyayı nasıl tasarladığı ve desteklediği üzerinde Marks'tan daha fazla durmuştur. Gramsci'nin söylediği biçimiyle her sosyal gurubu bir arada tutan ve etkin bir şekilde işlevselliğini sürdürmesini sağlayan, kolektif deneyimine anlam katan, organik entelektüel tabakası vardır. Gramsci'de hegemonya, memurlar, yöneticiler, rahipler, profesyoneller ve o günün bilimcilerince, hakim sınıf için üretilir. Bizim açımızdan, sinema yönetmenleri, senaristler, talk show sunucuları, yatırım analistleri, düşünce kuruluşu uzmanları ve süper star profesörlerce üretilir. Bir başka ifadeyle düşüncenin egemen modellerini yayan ve tasarlayan özel bir sınıf var. Bunların kimler olduğunu bilmeliyiz.

Şurası açıktır ki dünya sınıfsal, etnik veya mekansal açıdan homojen değildir. Merkezde tasarlanan hegemonya,

yaratıcı bir şekilde, yerel koşullara uyacak biçimde 'tercüme ediliyor'. 'Alt hegemonya' kavramı yarı otonom tabaka ve katmanlara göndermede bulunur. Bu tabaka ve mekanlar aracılığıyla da geniş açılı hegemonik amaçlar, daha az ilgili seyircilere ters gelmeyecek özel ideolojiler haline getirilir. Bu durum, (Latince yazılmış) Papa'nın genelgesini Katolik dindarlar için rahiplerin tercüme etmesi gibi, sınıfsal açıdan düşünülebilir. Veya New York, Londra veya Paris'ten en son fikirleri, yerel insanların anlayabileceği biçimde yerel entelektüellerin tercüme etmesi gibi, yer ve bazen etnik açıdan düşünülebilir. Ayrıca, bütün bu hegemonya inşa ve tercümesi ilk andan itibaren sonu bilinebilecek pürüzsüz bir süreç değildir. Fikirler hakkında önemli olan, insanların her zaman karşı koyabileceğidir. Düşünce hakkında önemli olan sessiz olabileceğidir. Gramsci için, belirli bir biçimdeki hakim sınıfın tanımladığı hegemonyaya karşı koyma, sınıf savaşının bir aşaması olarak 'karşı-hegemonya'yı inşa etmektir. Yani, Gramsci sosyal dönüşümde otomatik biçimde 'kendiliğinden' tükenen yapısal çelişkilere inanmamıştır. Eylemcilerin yapısal kriz anlarını, farklı biçimde düşünen insanların, ileri düzeyde tasarlanan güçlü karşı fikirleri kullanarak zapt etmesi gerektiğini düşünmektedir. Bütün bunlar hegemonya ve ideoloji üzerinde, entelektüellerin oynadıkları yardımcı rollerle mücadele anlamına gelir. Gramsci için uzlaşıyı çökertmek ve 'ortak' akılla mücadele etmek, sadece daha inandırıcı mantıksal duruşla veya vicdanı kışkırtarak, geleneksel entelektüelleri devrimci dava için dönüştürmek değildir. Aynı zamanda işçi sınıfı bünyesinde, bilinci yükseltmekle kalmayıp aynı zamanda bilinç üretmekle de ilgili olan organik entelektüellerin üretimidir. Gramsci'nin düşüncesinde işçiler ve köylüler gerçekten düşünebilir! Aslında Marks'ın söylediği gibi, hakim sınıfın hakim düşünceleri her yerdeyse eğer bu kolay bir süreç değildir. Özetle Gramsci ve onunla aynı fikri paylaşan diğerleri, hegemonyayı, sezgi ve aklın kültürel-ideolojik inşası üzerinde karmaşık bir tesis olarak görmektedir.

Yorumlama

Analizim aslında bir çeşit Gramsciyen tasavvura bağlıdır. Ancak bağlılıklar biraz eleştirel ve bir şeyin yeniden yönlendirilmesiyle birlikte olmaktadır. Öncelikle isteksizce göze aldığım eleştiri, Gramsci ortak aklın sosyal inşası üzerinde dururken ve Althusser (belki aşırı biçimde) dünyada hayali ilişkilerin sosyo-kültürel üretimi nosyonuyla daha ötesine giderken, en azından benim görüşüme göre iki teorisyen de sorunun özünü ele almamaktadır. Şüphesiz büyük bilmece şudur: Toplum nasıl olur da birçok insan her gün korkunç bir biçimde, yoksulluk, açlık ve ölümün dünyasını deneyimlerken güvenle, sistem destekli, sağduyuyla yönetilir? Toplumsal inşanın köküne gitmek için, Gramsci'nin orijinal sorusunu tekrarlayalım: Sefil yaşam deneyiminin kitlesel eleştiri bilincine dönüşmesini ne engeller? Bence cevap, maddi gerçeklik, kolektif ve bireysel deneyim arasındaki ilişkiler ve bilincin yapımının yeniden incelenmesini kapsar. Buna ilişkin eksiksiz bir cevap bu kitabın sınırlarının ötesindedir! Ancak yine de birkaç şey söylememe izin verin. Maddi olaylar doğrudan deneyim oluşturmaz ve deneyimler fotoğrafik hafızalar olarak bilince akmaz. Bunun yerine, deneyim kabaca toplumsal inançların filtresinden geçer. İnançlar yorum makineleri olarak düşünülebilir, ki böylece birinin sadece tesadüf olarak gördüğünde bir başkası ilahi müdahalenin kusursuz kanıtını bulabilir. Bir diğer ifadeyle, deneyim doğrudan yaşanan maddi varoluş yerine inançta yaşar. Yani, hegemonik egemenlik özellikle insanların yaşamları yoluyla oluşan kolektif inançlar olarak geleneğin toplumsal üretimidir. Gramsci ve Althusser yardımıyla başka kelimelerle ifade edilirse, kitlesel medya ve kilise gibi sivil toplum kuruluşları, zihniyetlere derince gömülen inanç yapılarıyla hegemonya yaratırlar, ki böylece onlar sınıf, cinsiyet ve etnik deneyimleri güvenli bir biçimde yönetirler (burada, tanrı gibi, birçoğunun temelden yanlış olduğunu düşündüğüm, inançların orijinal inşasından sakındığım fark edilmelidir). Ekonomi

politikasının biçimlenmesine tekrar dönersek, sosyal kurumlarca üretilen "inanç yapıları" gibi politikaların arkasındaki teorileri içeren, modern yaşamın mükemmel bir yorumuna ihtiyacımız var. Bu kitapta bunu alışılmamış bir tarzda yapıyorum. Bunu taraflı yorumun sonucundaki en önemli üretim olan egemen rasyonaliteyle tartışıyorum. Yani, yaygın olarak kullanılan rasyonaliteyi dünyanın mükemmel bir yansıması olarak değil, elit iktidarın çıkarlarını ebedileştiren ve tasarlayan inançlar üzerinde dikkatlice düşünülmüş toplumsal üretim tarzı olarak görüyorum (özellikle ekonomik rasyonalite ve ekonomi teorisi için böyle düşünüyorum). İnanç sistemini kontrol edersen sosyal yaşamda var olan yorumsal çatıyı da kontrol edersin.

Söylem

Modernitenin siyasi arenasında yüksek eğitimli ve deneyimli bireyler ("uzmanlar") ve sivil kurumsal olmaktan çok ekonomik kurumsal olan, oldukça iyi finanse edilen kurumlar (hükümet departmanları, düşünce kuruluşları, bankacılık teşekkülleri) bulunur. Bu yüksek düzey ekonomik kurumsal düşünme, belki de Gramsciyen "ortak akıl" teriminin iyi anlatamadığı başka bir şeyi, "uzman aklını" içeren bir çeşit sembolik temsil kullanır. Bu uzman akıl incelemesi, var olan Marksist – Gramsciyen temele Foucault (1972, 1973)'un söylem, disiplin ve uzman kavramlarını oturtmayı gerektirir. Foucault, öncesinde keşfedilen ancak çok az fark edilen "önemli söz edimi" veya geçerli prosedürlerce desteklenen ifade ile biçimlenen dilbilimsel fonksiyonun uzmanların bakış açısına göre yapıldığını ve uzman topluluklar tarafından geliştirildiğini iddia eder (Dreyfus ve Rainbow 1983:45-7). Foucault'da söz edimi, hangi durumun önemli olarak kabul edileceği ve hangi şeylerin tartışmada önemli ve güvenli sayılacağıyla tanımlanan kuralların iç sistemleriyle söylemsel biçimler olarak düzenlenerek ortaya konur. Foucault varlık ve yokluğun bu düzenlemelerinin (ifadeleri tartışmanın bütününe bağlayan

ilişkileri tanımlayarak) arkeolojik ve (iktidar talep eden kurumlarda söylemlerin nasıl biçimlendirildiğine dair) soy kütüksel olarak analiz edilebileceğini düşünmektedir. Böylece, Best ve Kellner'in (1991:26) özetlediği gibi söylem teorisi, 'söylemin kurumsal temellerini, hangi insanın konuştuğuna bakarak pozisyon ve bakış açılarını ve bunlara müsaade eden ve bunlar için gerekli olan iktidar ilişkilerini...(ve)... hegemonya için farklı grupların mücadele ettiği çatışmanın sahne ve nesnesi olarak söylemi analiz eder.' Söylemler ilk olarak, iktidarın aygıtları olarak kullanan yönetim kurullarındaki uzmanlarca desteklenen politika şeklindeki bir önermeler bütünüdür (Foucaultyen terimlerle 'siyasal teknolojiler'dir). Siyasal teknolojiler, insanoğlu için bilimsel yararlar olarak insanları inandıran ve böylece kendisine bağlılığı elde eden bilimin tarafsız gibi görünen diliyle, esasen sosyal, kültürel ve politik olan problemleri başka bir şekilde ifade eder. Bu manevranın etkinliği, bilimin özgünlüğüyle oluşan dışsal nesneleştirme ve bilimsel kavramlarla düşünme biçiminin ve zihnin yönetilmesinin ürünü olan içsel özneleştirmenin bileşimine bağlıdır (Robinow 1984).

Burada tekrar eleştirel kavramsallaştırma açısından bundan fazlasına ihtiyacım var. Toplumsal inşa edilmenin var olması ne demektir? Söylemin arkasında, söylemin sonradan kullandığı analitik terimlerle teorilerin damgasını vurduğu bir dizi kavram buluruz. Özellikle önemli olan kuramsal hafızanın inşası olarak ifade edilebilecek, düşünme ve tartışmanın, yorumun sınırının yaratıcılarıdır. Söylemin öteki ucunda Costroiadis'in (1991:41) toplumsal imgelem dediği, (toplum öncesi, biyolojik olarak belirlenen) doğal dünyayı belirleyen, (eklemlemeler, kurallar ve amaçlar biçimindeki) toplumsal kural kurumlarıyla bireyleri medenileştiren ve toplumsallaştıran anlamlandırmalar sistemi yatar ki bu toplumsal yaşamın hiyerarşileri, değerleri ve güdüleriyle üretilir ve bilince iyice nüfuz eder. Kulağa ilginç gelse de bunu biraz müphem bulu-

yorum. 'Toplumsal imgelem' terimini seviyorum çünkü hegemonik kültürün yaratıcı sınırında, toplumda hala imgelem köklüyken, imgesel yer olarak durur. Bir diğer ifadeyle düşünme şeklinin toplumsal inşasını ve zihnin yaratıcılığına inancı birleştirir. Ayrıca toplumsal imgeler, spesifik toplumsal çevrelerde yapılan, insanların sadece benzer şekilde düşünmelerini sağlamayan, imgelerini de benzerleştiren bilincin kolektif biçimidir. İmgeler sınıfsal ve bölgesel biçimler alırlar, şöyle ki, imgelem bilinen malzemeleri (imgeler, hafızalar, deneyimler) kullanarak zaten bilinenin imgesel çeşitlerini tasarlar. Deneyimlerimiz ve yorumlarımızın, hapishane hücreleri içinde biçimlenen, nasıl düşünebileceğimiz hakkında bir sınırı vardır. Bu tarz yapılara rağmen, 'imgelem' açık bir biçimde (yorum tasarlamanın çok az bilinen biçimiyle) imge yorum ve yaratıcılığı imler ve böylece toplumsal imgeler, yeniden üretim gibi, dönüşümselliğin yaşamsal kaynağı olur. Daha önce politika rejimleri arasındaki geçişlerden bahsederken söylemek istediğim buydu. Yani imge alem hayalperest ve daha fazla gerçekçiliğe dayanan mantıklar, genel geçer bilgi ve yeni yorumlar, temel inançlar ve bilincin uygulanan biçimleri, alternatif bilgi yolları ve farklı biçimlerdeki tahayyüller arasındaki gerilimle yüklü gibi görünür. Hafıza ve imgelem arasındaki ilişki tam bir ideolojik formasyon yoluyla varlığını sürdüren düşünceler dizisidir. Bunları ilk başta düşünen ve terimlerle bunlara katkıda bulunan insanlar, söylemsel ve imgesel iktidar sistemini başlatanlardır. Buna iyi bir örnek klasik-neoklasik-neoliberal ekonomistlerin söylemidir. Dolayısıyla Adam Smith, David Ricardo ve diğerlerinin kolektif hafıza biçimindeki iktidarı, çağdaş anaakım iktisadın sosyal imgelemidir.

Konumuza geri dönelim. Bir süredir uzmanlar öncelikle teorik olarak düşünmeyi öğrendikleri, yani doğal toplumsal gerçeklikteki değişim ve anlamaya yönelik teorileri kullanan, üniversitedeki entelektüeller olarak yetiştiriliyorlar. Teori, olayların nedensel kaynakları ve temellerini anlamaya

çalışırken en ince detayına kadar düşünülüp tasarlanan mükemmel bir formdur. İkna edici genel bir teori, okulda veya üniversitede öğrenilir ve milyarlarca insanı etkileyen binlerce politikanın yapısını oluşturan yüzlerce uzmanın söylemiyle imgesel bir temel olur. Teori, uzman imgesini, çok az bilinene yaratıcı düşünceyle ulaşma yoluyla, kavramları biçimlendirerek yapar('bilinmeyen' demiyorum, çünkü bunun ne demek olduğunu bilmiyorum). Böylece modernitede hegemonya, bilimin statüsünden geldiği varsayılan iktidarı talep ederek, disiplinlerde egemen teorik imgeler olarak üretilir. Biraz farklı biçimde ifade edersek, hegemonya neyin 'rasyonel' olarak kabul edileceği anlamına gelir.

Yönetim Zihniyeti

Foucault'un çalışması üzerine yapılan son dönemdeki okumalar, kendisinin "yönetim zihniyeti" diye kavramsallaştırdığı, daha geniş bir sosyal çözümleme içerisindeki söylem analizi üzerinde durmaktadır(Foucault 1991). *Yönetim zihniyeti,* burada değinildiği haliyle, modern yönetim mantığına atıfta bulunur – yönetenler ve yönetilenler. Kavram insan davranışlarına belli sınırlar çerçevesinde devletten daha geniş çaplı otoriteler ve birimlerce şekil verilişini ima eder, özellikle de bilimsel kaynaklar, araçlar ve teknikler yoluyla gerçekliği yürürlüğe sokan kurumlarca. Dean (1999: II)'in ifade ettiği gibi: "Yönetimin analizi ... hem niteliksel, hem de niceliksel olarak bütün hesaplama araçları, yönetici otoritenin veya birimin türü, edinilen bilginin, tekniklerin ve kullanılan diğer araçların şekillenişi, yönetilme olgusu ve bunun nasıl kabullenileceği, sonuçlar ve akıbet ve arzulanan sonlar ile ilgilidir." Yönetim zihniyetini anlamak "kurumsal pratik rejimleri"nin analizini gerektirir. Burada "rejim" bilgi edinme şekillerini ve hangi düşüncelere sahip olmanın, bunun yanında, hangi hedefleri benimsemenin mümkün olduğunun belirlenmesi yoluyla kurumsal pratiğin alanlarını tanımlayan gerçeği vurgular (Post-yapısalcılık bilgi edinmeyi sınırlamanın ve iktidarın

çıkarlarıyla ilgili tecrübeleri kontrol altında tutmanın sosyal araçları ile çeşitli yollardan ilgileniyordu). Foucaultyenlere göre"Rejim"in dört boyutu vardır: diğerlerini görmezden gelerek, belli başlı hedefleri ve ilişkileri vurgulayan görüş alanları; yönetim zanaati veya mekanizmaları, prosedürleri ve kuralları koyan otoriteyi tayin eden söylemler; yönetimle ilgili tecrübelerde uzmanlık, stratejiler ve rasyonaliteyi vurgulayan yönetim *epistemi*; ve kimlikler yoluyla yönetim çalışmaları – yani, politikacılar tarafından, otoriteyi kullanan bürokratlar ve profesyoneller ve otorite altında yaşayan çalışanlar, tüketiciler ve öğrenciler tarafından varsayılan kişi biçimleri (statüler, kapasiteler, duruşlar, vs.) (ibid.: 29 – 33). Kısacası, yönetim zihniyeti, yönetim otoritelerinin kurumsallaşmış düşünceleri ve pratik rejimleri yoluyla iktidarı nasıl kullandıklarını araştırır.

Bu fikirler dizisi, yönetimin rasyonalitesi kavramını daha önceki ideoloji, hegemonya ve yorumlama kavramlarına uygun bir yönde incelikle işler, ve bana göre, daha önceki dönemlerde araştırılan politika rejimleri kavramına katkıda bulunur. İdeolojinin meşrulaştırıcı etkilerinin (doğallaştırma, tarihselleştirme, dışsallaştırma ve evrenselleştirme) Marksist tasarımları açısından bakıldığında temsili "gerçekliğin" iktidarınca modern toplumlarda dayatılan elit sınıfın profesyonelleşmesi, uzman pratiği ve fikirlerin bilimselleşmesi gibi yeni boyutlar da katar. İdeoloji ve devlet arasındaki ilişki açısından bakıldığında ise, iktidar eliti teorisi olarak başka bir şekilde ifade edilir. Buna göre; birinci sınıf (business class), politikacılar ve devlet bürokrasisinin üst kademeleri bir tek sınıf içerisinde birbirine bağlıdır çünkü hepsi de aynı zihniyet ve imge çerçevesinde düşünürler – yani, aynı konuları, sorunları veya insan sınıflarını toplu olarak unutmak veya önemsememek, bunun yanı sıra tam olarak aynı şekilde düşünmek, aynı saplantılara sahip olmak, vb. davranışlar sergilerler. Yönetim zihniyeti de yapısal bağımlılık teorisini başka bir şekilde ifade

eder. Buna göre; bazı söylemlere (artan iktidarıyla birlikte, neoliberalizm sermayenin yerini istediği anda değiştirir) sağlam bir ekonomik iktidar tarafından birikmiş sermaye ile, ancak bunun yanında, kuramsal, hayal ürünü iktidar tarafından, kalkınma için hayati öneme sahip yabancı yatırım kavramı ile arka çıkılır. Dahası, yönetim zihniyeti iyimser düşünmek için karşılıklı olarak sağlanan bir uzlaşmada aynı anahtar kelimeleri kullanmak anlamına da gelir – böylece uygun görülen büyüme kaçınılmaz olarak "dirençli" ve mali sıkılık "tedbirli" iken, sorunlar her zaman birer "tehdit" (Dünya Bankası'nın yayımladığı bütün metinlerde "sorun"u "tehdit"le otomatik olarak değiştiren bir programı var mıdır acaba?) teşkil eder. Genel olarak iktidar, komuta ettikleri kaynaklar, sahip oldukları para, kampanya katkısının satın alabildiği erişim ve politik etki, ayrıca bunun yanında paranın satın alabildiği ideolojiler ve hegemonik söylemler, ve derin imgeler ve zihniyetler oranında çıkar grupları tarafından tecrübe edilir. Akıl ürüne benzetilebilir – satılık düşünce.

Kurumsal Coğrafya

Belki de – ideoloji, hegemonya, söylem, imge, zihniyet, rasyonalite – gibi kavramlarla ilgili temel sorun, bunların yapısal stratosferde batmadan yüzme eğilimleridir. Açık biçimde tanımlanmayan "kapitalistler" ve "devlet aygıtları" saf insanlar tarafından çaresizce inanılan ideolojiler üretirler. Bunların bazıları, bunun sadece bunlara zaten inanan solcu saf insanları ikna ettiğini söyleyebilir! Çözüm yolu, elbette, duruma özel söylemler gibi belirli ideolojiler üreten, doğru birimlere odaklanan orta seviye bir analizin eklenmesidir – yani, eleştirel bir kurumsal analiz. Kitabın bu bölümünde güncel kurumsalcılıktan ileri gelen fikirlere tekrardan bir göz atıyorum ve bunu daha çok eleştirel politika analizi doğrultusunda yapıyorum.

Birkaç aykırı, genellikle eleştirel, iktisat kuramcısı uzun zamandır kurumlarla ilgilenmekteydi (Veblen 1912; Polanyi

1944). Ancak, kurumsalcılığa olan bu ilgi günümüze daha yakın birtakım akademik disiplinlerde yeniden hayat buldu (Hodgson 1988; Samuels 1995; Metcalfe 1998). Birçok kurumsal iktisatçı ana akım iktisatçılarla baskın (ve güvenli) bir uzlaşıda buluştular: İktisat, kaynakların etkin dağılımının araştırılmasıdır. Fakat bundan böyle piyasayı ekonominin biricik yol gösterici mekanizması olarak görmemektedirler. Bunun yerine, toplumun yapısının piyasaları ve diğer kurumları organize ettiğini iddia etmektedirler (Ayres 1957). Bu kurumsalcılara göre, neoklasik ekonomik teorinin en arzu edilen sonuçları ancak, değişim maliyetlerinin en düşük seviyede olduğu, kurumlardan bağımsız bir ortamda gözlemlenebilir. Aksine, değişim maliyetlerinin olduğu bir alım – satım süreci iktisat teorisinde önemli geliştirmelerin gerekliliği anlamına gelir ve ekonomik performansla ilgili farklı kriterleri vardır (Williamson 1985; North 1990, 1995). Bu yüzden kurumsal iktisat yaygın iktisada göre daha geniş bir ilgi alanı dizisi içerir; iktidar, kurumlar, bireysel ve topluluk psikolojileri, radikal belirsizlik dünyasında bilgi ediniminin şekillenişi ve toplumlarda kültür, gelir ve kontrol arasındaki ilişkiler ile daha yakından ilgilidir: Bir başka deyişle, genellikle sosyal olarak eleştirel yönü ağır basmayan kurumsalcılar dışında (bunlar sadece var olma gücü sunan daha kapsamlı, yaygın bir iktisat teorisi yapmak isterler) Gramsci veya Foucault gibi sosyal kuramcılar tarafından tasavvur edilene benzemeye başlayan bir ekonomik evren.

Coğrafya disiplininde de benzer tartışmalar yapılagelmiştir – gerçekte ekonomik faaliyet sosyal ve kurumsal olarak konumlandırılmışken (Martin 1994; Scott 1995; Sunley 1996; Martin 2000), yaygın iktisadi coğrafya ekonomik davranışı içeriğinden soyutlar. Kurumsal iktisadi coğrafya yol – bağımlılığınca nitelendirilen kurum çevreleri tarafından şekil verilen bölge ekonomilerini inceler. Kurumsalcılığın odaklandığı ana noktalardan biri sosyal düzenleme, yönetişim ve

ulusal, bölgesel ve yerel ekonomilere şekil vermede kullanılan politikaların etkisidir (Amin 1999). Bu tarz düşünce şekli coğrafyacılara, disiplinin çevreselciliği nedeniyle, daha kolay gelmektedir. Fakat "kurum" terimiyle ilgili sorun kimsenin terimin ne anlama geldiğini tam olarak bilmemesinden ileri gelmektedir – organizasyon, bir şirketle mi yoksa bürokrasiyle mi ilgili, yoksa etkinlik veya yardımseverlik gibi değerlerle mi ilgili? İzin verirseniz bunu daha sonra ekonomik politika bağlamında inceleyeceğiz. Temelde, politikayı etkileyen kurumlar, North (1990)'taki organizasyonların "kurumsal düzenlemeleri"nde olduğu gibi, organizasyonlarca yapılan daha az elle tutulur olan uzlaşılar, normlar, kurallar ve (bu örnekte) söylemler, zihniyetler ve "kurumsal ürünler" olarak geçen imgeler ile birlikte maddesel olarak kavramsallaştırılabilir. Basitçe ifade etmek gerekirse, "kurum" öncelikle, herhangi bir kaynak (fikirler, uzmanlık, para, bağlantılar) üzerinde sahip olduğu otoriteden güç alan, bir görev ve beyan edilen amaç ile kendine yer edinmiş örgütsel varlık anlamına gelir. Ancak buna ek olarak "kurum", Foucaultyen anlayışta bilgi edinimini ve uzmanlık alanını kontrol eden ve bir politika rejiminin ana hatlarının oluşumuna yön veren, benzer biçimde tutarsız bir oluşum olarak da anlaşılan bir elit grubu olarak "uzmanlar topluluğu" anlamında kullanılır. Bu uzmanlar topluluğu aynı fikirleri ve idealleri paylaşır. En önemlisi, bir uzmanlar topluluğu aynı şeyleri doğru kabul eder – işin aslı bu "fikir birliği" anlamına gelir. Üzerine tartışılması gerekmeyen temel fikirler ve yöntemler vardır, bu sayede tartışmalar, "verimli" bir biçimde, varsayılan anlam yapısı içerisindeki ve yönetim, yönetişim ve elit akademik kurumları gibi kurumlar dizisi içerisindeki küçük farklılıklara odaklanır. Bu tür bir topluluğa üyelik, uzmanın iktidarı, statüsü ve gelirinin temel kaynağıdır. Genel kabul gören söylem dışında bir şeyler söylemek, kurumsal çemberin daha iç kısımlarından, dışa doğru, yarı-kurumsalcılık saçaklarına, hatta tamamen dışlanarak,

kurumsalcılık anlayışının hiçbir şekilde söz konusu olmadığı alanlara doğru sürgün edilmeye yol açabilir! Uzmanlar topluluğu olarak kurumlar kendi politikalarını kendileri belirleyen bir yapıdadır. Tabi ki, kurumsal olarak temel sorun kabul edilen şey uzman topluluğunun yoğunlaşması gereken sorunun temel kaynağı da olabilir – aslında bu kitabın ana mesajı ekonomi politikasının yoksulluğu temel düzlemde ele almayıp, aksine her zaman üstünkörü bir biçimde geçiştirmesidir. Topluluğun söylemi, bu yüzden, kalıcı değişmelerin oluşumunu daima konu dışı olarak ele alır. Fakat hiç dikkatleri buna çekmez! Entelektüel iflasa uğradıklarında bile gücün sahibi kuramın krallarıdır.

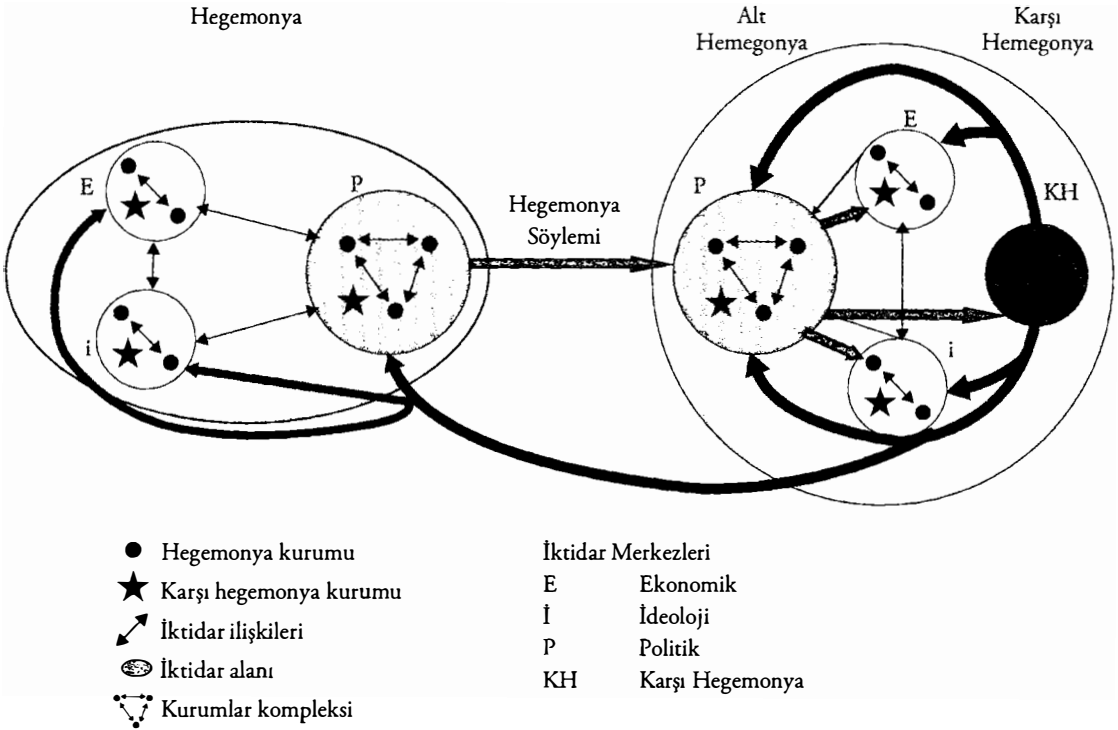
Bu uzman toplulukları belli bir yerdeki kurumların düzenlenmesinin analizinden sorumlu olarak "konumlandırılmış" olabilirler – "düzenleme" ile politika iktidarının türevinden ziyade biçimlendiricisi ve bu kurumsal karmaşa içerisindeki iktidar ilişkilerinin araştırılması kastedilmektedir. Bu "konumlandırma" kavramı "politika ve politika yapımındaki aktörler arası yapısal ilişkileri, karşılıklı bağımlılıkları ve dinamikleri" akla getirmesi amacıyla siyaset bilimindeki "politika ağları" terimiyle benzer biçimde kullanılır (Schneider 1988: 2). Siyaset biliminde politika ağları "genel bir politikanın çözümü doğrultusunda kolektif (veya paralel) hareketin yönetilebilmesi için dağınık haldeki kaynakları seferber eden ve bir araya getiren görece istikrarlı ve sürüp giden ilişkiler örgüsü" olarak anlaşılır (Kenis ve Schneider 1991: 36). Politik elit, kurumsal karmaşa içerisinde dolaşıp durur – Harvard'dan Hazine'ye, bir yandan IMF'yle vakit harcayarak Hazine'den beyin takımına veya Parlamento'dan lobici şirketlere … kaldırabilirseniz muazzam bir hayat. Üstelik yüksek maaşlı. Gerçekte, benim kafamdaki kurumsal konumlandırma noktalardan (kurumlar), kümelerden (iktidar merkezleri) ve akımlardan (iktidar ilişkileri) oluşan bir yersel matristeki politika ağı analizinin "ağlar"ından ve "örgüler"inden haberdardır. Bu-

nunla birlikte, eleştirel bir perspektiften gelen asıl konumlandırma fikri, kurumsal karmaşadaki söz konusu çıkarlar için üretilen söylemler ve imgeleri izlemeyi sürdürür.

İktidarın Coğrafyası

Diğer bir deyişle, bence kurumları, hepsinin belli alanlarda yerini almış olmasındaki gibi konumlandırmak, iktidarın meydana getirilişini anlamak için verimli bir yaklaşımdır. İktidarı meydana getiren kurum kümeleri, bana göre, bir iktidar merkezi oluştururlar. İleri modernitede yönetişim politikaları ve deneyimleri sadece birkaç iktidar merkezinde, dünya genelinde iktidarı elinde bulunduran küresel şehirlerde yoğunlaşan kurumlardaki uzmanlarca tasarlanır. Her bir iktidar merkezi, bir yer olarak, birbiriyle bağlantılı bir kurumlar kümesi (ya da bir kurumsal karmaşa başka türlü nasıl adlandırılabilirse işte) olması bakımından düşünülebilir. Ayrıca, iktidar merkezleri, başı çeken kurumlarının öncelikli amaçlarına ve ellerinde bulundurdukları iktidarın tipine göre üç ana türde sınıflandırılabilir: başı çeken kurumlarının finansal piyasalar, yatırım bankaları veya şirket genel merkezleri ve yatırım ve finansal uzmanlıklar üzerindeki kontrol yetkinliği anlamındaki erişim gücü gibi, öncelikli olarak, parasal işlerle uğraştığı, ekonomik iktidar merkezi; kurumların üniversiteler, araştırma enstitüleri ve vakıflar ve bilimsel olarak kanıtlanan fikirler, rasyonaliteler ve söylemlerin yetkinliği anlamındaki erişim gücü gibi teori düzeyinde üretilen fikirlerle uğraştığı, ideolojik iktidar merkezi; kurumların politika olarak yönetim ve yönetişim merkezlerinin yetkinliği anlamındaki erişim gücü gibi pratik formatta uygulanmak üzere yapılandırılan ve yürütülen fikirlerle uğraştığı, politik iktidar merkezi. Bu durumda, iktidar üç şekilde ortaya çıkar: rasyonaliteler üzerindeki kontrol anlamında ideolojik; sermaye üzerindeki kontrol anlamında ekonomik ve uygulamalar üzerindeki kontrol anlamında politik.

Kurum karmaşalarından oluşan iktidar merkezleri ikti-

Şekil 1.2 İktidar, kurum, söylem

dar ilişkilerinin incelenmesi yoluyla veya boşlukta sürekli şekilde yayılan iktidar olarak konumlandırılabilirler. Bir yerden başlamak gerekirse, her bir iktidar merkezi daha geniş bir "iktidar sahası"ndan aldığı kaynakları yoğunlaştırır. Bu saha bir hinterland anlamında fiziksel olarak iç içe geçmiş durumda olabilir. Birbirlerinden tam olarak ayrılmış merkezler arasındaki ağlardan da oluşabilir. Veya "hakikaten" dünya çapında bir örgü içerisinde konumlanmış olabilir. İktidar merkezlerinde kümelenen uzmanlar kendi yoğun bilgi birikimlerini ve uzmanlıklarını kullanarak iktidar sahalarından alınan entelektüel, kuramsal ve pratik kaynakları işleme sokarlar. Benim iddiam kurumsal karmaşalar tarafından şekillendirilen iktidar merkezleri yeterli kuramsal zemin ve iktidarın geniş sahaları üzerindeki düşünceleri baskı altına alan finansal arka plan ile fikirler ve politikalar üretmeleri anlamında hegemonyacı; alınan söylemleri anlaşılır bir dile çevirip geliştiren, fikirlere eklemeler yapan ve bölgesel uygulamada doğru olduklarına dair kanıt sağlayan, iktidarın çevre merkezleri anlamında althegemonyacı ve yaygın olana karşı alternatif politikaları destekleyen karşıt politik görüşlere dayandırılan merkezler, kurumlar ve hareketlilikler anlamında hegemonya karşıtı olarak sınıflandırılabilirler. Dahası, modern dünyada arkasına politik, kültürel ve ekonomik kaynakları alan fikirler, iktidar merkezleri arasında, bilimsellik kisvesi altında meşrulaştırılan ve sermaye yatırımı gibi verimli olarak bilinen kaynaklarca desteklenen, söylemin özel ideolojik biçimi halinde yayılır. En sonunda, alt-hegemonyacı merkezlerde söylemler, kuramsal dayatmada olduğu gibi "iktidar etkileri" türünden içeriklerini yitirirler. Öyle olsa da, dayatmacı içeriğin bu infilakı sorgusuz sualsiz edinilen iktidarın tek yönlü bir hareketi olarak görülmemeli, bunun yerine, terimin iki anlamda oynaklığı olarak görülmelidir: kökeni yerel kurumlara dayanan fikirler ve uzmanlığın yaratıcı bileşimi olarak ve, bundan dolayı, yeni baştan yazma ve geliştirme süreci olarak; fakat tabi ki bağım-

sız keşifler ve yaratıcı uyarlamalar da var. Çevre iktidar merkezleri merkez kurumlarca belirlenen ideolojik konumlarını, bir yandan geliştirirken, temel olarak destekledikleri için alt-hegemonyacıdırlar. Ancak, deneyimlerin kendi içinde çeşitli bileşimleri, yorumlama tarzları ve entelektüel, değilse de finansal, kaynak tarzları tarafından arka çıkılan alternatif fikirler sunmak bakımından birbirlerinden ayrılmaları anlamında hegemonya karşıtı da olabilirler. Organik entelektüellerce dile getirilen alternatif söylemlerdeki gibi çevresel deneyimler, iktidarın alt-hegemonyacı, hegemonyacı ve (nadiren rastlanır olsalar da) hegemonya karşıtı merkezlerinde politikaya karşı birbirleriyle yarış halindedirler. Görünüşte en katı, tartışılamaz türdeki iktidar bile deneyimlerinde ve yorumlamada sınıfsal, cinsel, etnik ve bölgesel farklılıklarca zaman zaman istikrarsızlığa uğratılır. Şekil 1.2. iktidarın kurumsal coğrafyasının bu basit modelindeki bazı temel unsurları tasvir etmektedir.

Küresel Yönetişim

Küresel kapitalist ekonomi; ürün, kaynak, insan ve para akımlarınca fiziksel olarak bir araya getirilen ve yönetimsel, yönetimler arası ve yönetişim kurumları tarafından idare edilen piyasalarca örgütsel olarak bir araya getirilen binlerce uzmanlaşmış bileşenden oluşur. Neoliberal teoride piyasa mekanizmasına yönetimin müdahalesi gereksizdir. Gerçekten de en uç (Hayekçi) neoliberalizmde yönetim ekonomik etkinlik için zararlı ve politik özgürlük için tehlikelidir, çünkü yönetim bireysel faaliyeti kısıtlar. Fakat pratikte, bütün piyasa sistemleri devlet yasaması, yönetim müdahalesi ve artan biçimde yönetişim düzenlemesi içeren kurumsal bağlam içerisinde gömülü durumdadır. Piyasa sistemleri coğrafi faaliyet alanında öncelikle ulusal nitelikte olduğu zaman, gerekli kurumsal yapı ulus-devlet tarafından benzer şekilde kısıtlanabilir. Bölgeselleştirme ile (örneğin batı Avrupa ekonomilerinin kısmen bütünleşmesi) yönetişim uluslararası ölçekte

genişler, Avrupa Birliği'nde olduğu gibi. Ancak, kapitalizmin küreselleşmesi uzun zamandır kurumsal düzenlemenin de küreselleşmesini gerektirmektedir ve aslına bakılırsa, kurumsal düzenlemenin paralel biçimde küreselleşmesi kapitalizmin küreselleşmesine ön ayak olmaktadır. On dokuzuncu yüzyılın son dönemlerindeki ilk kürselleşme hareketinde İngiliz ulusal kurumları hesap birimi olması açısından üzerinde anlaşmaya varılmış para olarak sterlin ve politik-ekonomik iktidarın küresel, hegemonyacı merkezi olarak da Londra sayesinde, tehlikeli bir biçimde, uluslararası ekonomik ilişkileri yönetiyordu. Britanya'nın – küresel döviz piyasasındaki ve uluslararası tahvil piyasasındaki Londra'nın güçlü konumuna rağmen – alt-hegemonyacı statüye indirgenmesiyle iki dünya savaşı esnasında Pax Britannica tehlikeye girmişti. Yirminci yüzyılın son dönemlerindeki ikinci küreselleşme hareketinde hesap birimi olarak dolar, politik-ekonomik iktidarın ana merkezi olarak da Wall Street ve politik iktidarın merkezi konumundaki Washington DC sayesinde, bu sefer de ABD, tehlikeli bir biçimde, uluslararası ekonomik ilişkileri yönetiyordu. İkinci küreselleşme hareketi, bununla birlikte, 1930'lardaki bunalım ile beraber ilk küreselleşme hareketinin çöküşünden, Pax Americana ne kadar güçlü olursa olsun ulusal temelli kurumların kâfi olamayacağını öğrenir. Bundan dolayı, bölgesel, ülkeler üstü, uluslararası ve gerçekten küresel kurumlar, görkemli bir sırayla, Bretton Woods, IMF, Dünya Bankası ve DTÖ, OECD, G7, ve daha sonra Rusya'nın eklenmesiyle, ABD dolarının yanı sıra yen, Alman markı, pound ve avro da kullanan G8 Amerikan politik-ekonomik ve politik-askeri iktidarından son derece etkilenmiş, fakat bu iktidar tarafından sadece bir miktar disipline edilmişlerdir.

İktidar ve Politika

Bu giriş bölümünde küresel iktidarın eleştirel bir analizini daha kolay hale getirebilecek bir dizi kavramın altını çizdim. Küresel kurumlara karşıt olarak tekrar düşünmek; çeşitli di-

siplinler ve politik geleneklerden türeyen, fakat tutarlı bir kuramsal sistem olarak eleştirel içerik ve maksadın benzerliklerince organize edilen bir dizi analitik kavram gerektirir. Sunduğum tüm bu fikirler bilgi ediniminin var olan biçimlerinin eleştirisidir – yeni kurumsal iktisat aşırı derecede soyut neoklasik iktisadın ağır eleştirisi olarak başladıysa da. Aşağı yukarı sunduğum bütün fikirler kapitalist küreselleşmenin ve neoliberal politika rejiminin politik olarak eleştirisidir. Dikkat ederseniz bu eleştirinin büyük bölümü karşıt-eleştirilerin ileri süreceği gibi, "kaçınılmaz ilerleme"ye karşı yeni bir tür Luddite muhalefetiymişçesine, doğasında anti-küresel bir nitelik taşımıyor. Bundan ziyade, geleneklerle ilgili incelediğim eleştirilerin büyük bölümü, örneğin, serbest ticaret yerine adil ticareti, kısmi korumacılığı, güçlü, müdahaleci devletlerin ve reform sürecinden geçmiş küresel yönetişim kurumlarının farklı bileşimlerini vb. temel alan farklı bir tür küreselleşme istiyor. Neoliberal küreselleşmenin ideologları yaptıkları niteliksizleştirmeyi (biz anti-küreseliz ... ve aynı zamanda şiddet yanlısı) yanlarına kâr bırakmayı hep başarmışlardır çünkü yaygın medyayı kontrol altında tutarlar. Önde gelen gazetelerin iş sayfalarındaki, ciddi talk showlardaki ekonomik politika tartışması veya televizyonların haber programlarındaki uzman yorumları, bahsettiğim anlamda, tam "sorumluluk" taşırlar – yani, baskın mülkiyet sistemini çantada keklik saymak ve ekonomileri, mevcut gelir dağılımını ve hâkim politika rejimini kontrol altında tutmak. Diğer bir deyişle, "sorumluluk" sermaye desteği anlamına geliyor. Bu durum bakış açılarındaki küçük farklılıklar ve alternatif politika yönelimlerinin yeterince değerlendirilmemesi yoluyla nitelendirilen ekonomik politikanın kısıtlı bir "kamusal" tartışmasına yol açmaktadır – çoğu okuyucu, dinleyici, izleyici ve özellikle de düşünce insanlarının kaçındığı sıkıcı bir söylem. Bence bu söyleme giriş yapılmalı: yapıbozum tekniğiyle – yani, onu kendi destekçilerinden bile daha fazla ciddiye alarak; onla-

rın çıkarları temelinde söylemin başlıca temalarını izleyerek ve ona çok daha cazip alternatif fikirler, imgeler ve politikalarla karşılık vererek – dünyada olup bitenlere karşı duyarlı, fakirler izlerken zenginlerin saçma sapan şeyler için paralarını çarçur ettikleri bir sistemden tiksinen, çaresiz, gözü yaşlı, cılız, dünyaya boş gözlerle bakan bebeklerinin bir hiç uğruna hayatlarının sona ermesine engel olabilecek kadar güce sahip olmayan insanların olduğu bir sistemde yaşamaktan öfke duyan bilinçli insanlar için cazip. Bu kitap çarpıtılmış, ilkelleştirilmiş ve insanlıktan nasibini almamış katı küresel kapitalist sisteme bir saldırıdır.

Bu bölümün sonuna doğru yaklaşırken, şimdiye dek neler söyledim? Özetleyecek olursak şöyle: Ekonomik politikalar, sermayenin çıkarları (2. Bölümde küresel finans sermayesi olarak niteleyeceğim şey) için yönetim ve yönetişim kurumlarınca kullanılan kolektif iktidarın araçlarıdır. Modern kurumlarca türetilen politikalar meşruluğun kaynağı olarak bilime başvurmaktadır – yani ekonomik politikalar ana akım iktisatta temellendirilmektedir (3. Bölümde incelediğim ideolojik bir süreç). Modern demokrasilerde politika herkesin çıkarını korumak için ortaya çıkmalıdır, çünkü insanların oy kullanma hakkı vardır (4. Bölüm). Bu durumda politika insani bir kisveye bürünmek zorundadır – "borç yardımı", "küresel yoksulluğun sonu", vs. Politika hem açık ve net, hem de kurnazca ve gizlice, zor kullanmaktan geri durmayan baskılar altında tüm dünyaya yayılır (5. Bölümdeki, alt-hegemonyacılık için verilen Güney Afrika örneği). Özellikle Latin Amerika'daki gibi, artan bir biçimde sunulan gerçekçi alternatiflerle kendisine direnilen Neoklasik politika (6. Bölüm). Ve küresel egemenliğin yeni araçlarının karmaşası (sonuç olarak 7. Bölümde altı çizilen üç "neo"). Bana göre, buradaki en hayati soru, politikalarca varsayılan çeşitli görüntülerin ve kostümlerin arkasında yatan esaslara nasıl ulaşılabileceğidir. Bu birinci bölümde altını çizdiğim analitik kavramlar, esasen, Marksçı

bir duruşu ortaya koymaktadır – politikalar elitlerin süregelen egemenliği için destek niteliğindeki ideolojilerdir. Fakat bu – kocaman, şişman adamların, purolarını tüttürerek, insani değerlerini yitirmiş politikacılarla bir araya gelip, onlara ne yapacaklarını söyledikleri – o kadar da basit bir tezgâh değildir, ancak Dünya Ekonomik Forumu'nun endüstrinin kaptanlarını önde gelen akademisyenler, başbakanlar ve devlet başkanları (dünyanın daha iyi bir yer olabilmesi için çalışan, iyiliksever insanlar başlığı altında sıralanabilecek herkes!) ile bir araya getirdiği Davos'un kayak yamaçlarında her yıl buna benzer şeyler yaşanmaktadır. Bunun yerine, bana göre, modernitenin son dönemlerinde ideoloji hegemonya olarak üretilmektedir – yani, öncelikle, "bıçak ağzı" fikirler veya, daha derinine inecek olursak, mantık, rasyonaliteler, zihniyet ve imgeler olarak. Politika üzerindeki kontrol; teknik olarak donanımlı iktisatçılar, akıllı bankacılar, ikna gücü yüksek piyasa analistleri, zekice görüşlere sahip yazarlar, iyi finanse edilen beyin takımları ve süper star ilan edilmiş üniversiteler tarafından kuramsal hayal gücü üzerindeki kontrol olarak tecrübe edilir. Fikir, mümkün olmayan farklı düşünceleri yorumlamaktır, ve bu şöyle de ifade edilebilir; fikir, yanlış yönlendirilmiş idealist bağnazların, yalnızca kolayca kandırılan insanları etkileyerek, çılgınca veryansın ettikleri tam olarak kopuk fikirlerin hayali dünyasına karşı öne sürülen alternatifleri diskalifiye etmektir. Fakat dahası var. İmgeler ve onların söylemleri üzerindeki bu kontrol düzeyi, ancak açıklayıcı şemalar ve insanların tecrübelerinden yola çıkarak türettikleri inançlar iktidarın hizmetinde kullanıldığında mümkün olabilir. Aksi takdirde, o küçücük çocukların titreye titreye ölümünü ve bir dakika daha fazla yaşayabilmek için yalvaran o ihtiyarların tüm saygınlığını yitirişini gören vicdanlı insanlar, dünyanın daha iyi bir yer olması için, eleştiri, öfke ve çaresizlikle bilinçli insanlar haline gelirler. Bu durumda, iktidar merkezleri, cici kurumların zapt ettiği, ilim adamları ve kadınlarınca, uzun

yıllardır edindikleri bilgi birikimini arkasına alan uzmanlarca iskan edilmiş, politika yoluyla milyarların yaşamını yönlendiren milyonlarca insanın yaşadığı şehirler, zorunlu olarak, anlam yaratımının merkezleridir. Bu şehirler, kuramcıların ve politika analistlerinin kendi başlarına yeniden yarattıkları bir dünyanın hayalini kurdukları yerlerdir. Aksi takdirde, anlamın bu şehirleri, ne olursa olsun, farklı düşünmekte direten "öfkeli ayak takımı" tarafından lime lime edilir.

Lütfen bunları aklınızda bulundurarak kitabın ithaf kısmını yeniden okuyun.

İki

Ekonomik İktidar

Birinci Bölüm'de yapılan tartışmalardan türeyen basit bir tezle başlamak istiyorum: ekonomik politika baskın ekonomik iktidarın çıkarları doğrultusunda şekillenir. Kapitalizmde, ekonomik iktidar, sermayeyi büyük ölçüde sahiplenmiş olan zenginler sınıfının elinde yoğunlaşır. Bir ülkede veya herhangi bir ekonomik aktivitede yatırım yapılıp yapılmayacağına dair bu sınıfın verdiği kararlar politikanın şekillenişi üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Gerçekte, yatırımcılar hoşlanmadıkları bir politika rejimine veya politika önerisine razı olmayı açık bir biçimde reddederler. Çoğu zaman medya için "Piyasa mutsuz" işareti yeterli olur ve politika düşürülür veya değiştirilir. (rasyonalitenin somut biçimde sunulması için "Piyasa"dan sözde kolektif bir sanal ortam, hatta kişiymiş gibi bahsedilir.) Eğer Piyasa (özellikle New York Menkul Kıymetler Borsası ve ürün ve futures piyasaları) bir politikadan hoşlanmazsa, fi-

yatlar buna azalış yönünde tepki verir. ABD'de, örneğin faiz oranlarındaki bir değişim gibi, politikadaki çok hafif bir değişiklik bile Dow Jones'in düşmesine, doların batmasına, para kaybına, yatırımcıların gelirlerinin azalmasına yol açabilir. Bir başka yerde, daha bağımlı bir ülkede, dünyanın kesişen döviz piyasalarındaki satış dalgaları nedeniyle para %20 değer kaybedebilir, yatırımlar kesilir, işsizlik artar.

Şirket üretimi sisteminin özel sahiplerinden oluşan sınıf içinde kamu politikalarının yapımında en etkili olan kesim acaba hangisidir? Özellikle, sermayenin hangi kesimi, daha önce bizim çalışan insanlar için felakete yol açacağını gösterdiğimiz, küresel neoliberal politika rejiminin destekçisi olur ve onu uygulamaya sokar? Şimdi izninizle son dönemde önerilen bir teoriye bir göz gezdirelim. Neoliberalizmin Kısa Tarihi (A Brief History of Neoliberalism)'nde, David Harvey (2005: 31 – 8), kapitalist teşebbüslerde mülkiyetin (hissedarlar) ve yönetimin (özellikle CEO'lar), kendilerine hisse sahibi olma olanağı tanınan bir üst yönetim olarak, birbiriyle iç içe geçtiğini ileri sürer. Hisse fiyatlarını yükseltmek şirket faaliyetlerinin amacı haline gelir. Bunun yanında, Harvey, ağırlıklı olarak – örneğin, otomobil veya çelik yapımı gibi – üretim sektöründe yer alan şirketlerin kredi, sigorta, gayrı menkul vs. çeşitlendirmesi gibi yönelimlerle artan bir biçimde finansallaştığını söyler. Bütün bunlar, Harvey'e göre, ekonominin tüm diğer alanlarının finans tarafından kontrol edildiği anlamına gelen, Harvey'in kendi deyimiyle "her şeyin finansallaşması" olarak tanımladığı bir süreçteki sürekli daha da düzensizleşen ve hızla küreselleşen bir finansal sektörün aktivite patlamasıyla bağlantılıdır. Neoliberal devletler bireysel (ABD gibi) ve kolektif bir biçimde (G7/8 gibi), ekonomilerinin rayında gitmesini sağlayan etken olarak, finansal kurumları ve finansal sistemin bütünlüğünü desteklemek zorundadırlar. Harvey, yeniden tertip edilen bu kapitalist sistemin içinde, CEO'ların, şirket kurulundaki anahtar üyelerin ve finansör-

lerin iktidarı artarken; hissedarların iktidarının azaldığını saptamıştır. O, bu yeni sınıf değişimini, Bill Gates gibi girişimciler tarafından veya, Meksika'daki telekomünikasyon sistemi örneğindeki gibi, özellikle özelleştirme faaliyetlerinin hükümetçe yürütüldüğü yozlaşmış devletlerle bağlantısı olan kişiler tarafından maksatlı biçimde çizilen bir kader olarak görür. Bu yeni girişimci – finansal sınıfın engin ekonomik iktidarı politik süreç üzerinde de son derece etkilidir. Peki bu sınıf yönelimlerinde temel olarak ulusal mıdır, yoksa uluslarötesi midir? Harvey'in bu soruya verdiği yanıt biraz karışıktır. Ona göre kapitalist sınıfın ulus-devlete bağlılığı her zaman için çok zayıf olagelmiştir. Küreselleşme uluslarötesi bağlantıları derinleştirmiş ve genişletmiştir. Bununla beraber, bireysel olarak kapitalistler, kendilerine devletin kanatları altında özel bir yer edinmek eğilimindedirler, çünkü bu onlara birtakım avantajlar sağlar ve şirkete de korunma olanağı tanır. Bundan dolayı, bir tür stenograf olarak, Amerikan, İngiliz veya Koreli kapitalistlerin çıkarlarından bahsetmek hala mantıklı bir davranıştır. Ve yeni kapitalist sınıfların farklı kesimleri içerisinde birtakım gerginlikler ve rakiplikler varken, buna rağmen, neoliberalizasyon konusunda, Dünya Ekonomik Forumu'nun yaptığı gibi, toplantılar yoluyla koordinasyonu sağlanan çıkarların uyumu da söz konusudur. Harvey bunu kapitalist kavramı olan "özgürlük"le ilişkilendirir. Havey, Karl Polanyi (1944)'nin iyi özgürlük – kötü özgürlük ayrımı yaptığını söyler. Kötü özgürlüğün içinde bireylerin diğer bireyleri sömürme özgürlüğü veya toplumun her kesimine eşit hizmet sağlamaksızın aşırı kazanç elde etme özgürlüğü sayılabilir. Planlama ve devlet kontrolü bu tür özgürlüklerden yarar sağlayanlar tarafından düşman olarak görülür. Başkan Bush, ABD özgürlüğün yayılmasına destek olmak zorundadır derken bu tür "özgürlükler"den bahsetmektedir. Piyasanın otuz yıllık neoliberal özgürlüğünün, Harvey'e göre, medya üzerindeki orantısız etkisi neoliberal özgürlük altında herkesin daha

iyi bir duruma geleceği mesajının yayılmasına zemin hazırlarken, böyle bir özgürlük, şirket tekel gücünü yaymaktan biraz daha fazlasına dönüşür. Yine de Harvey için şu soru yerli yerinde durmaktadır ... peki neden biz bütün bunları kolayca kabullendik?

Küresel Finans Sermayesi

Ekonomik (sınıf) iktidar kavramının bu kısa özeti benim de peşine düşmek niyetinde olduğum bir tartışmaya işe yarar bir biçimde dikkat çeker. Harvey'deki kapitalist sınıfın değişen kompozisyonu ile ilgili olarak ben de şunları eklerdim. Neoliberalizmin hüküm sürdüğü şu son çeyrek yüzyıllık süreç kapitalizmin yeni bir formunun ortaya çıkışına sahne olmuştur. Bu yeni form üç temel eğilimin kesişiminden ileri gelir. Birincisi, ekonomik iktidarın, bireysel şirketten tüm şirketleri finanse eden sermayeye, yukarıya doğru, yönü değiştirilmiştir. Yani, şirketler, hisselerinin fiyatlarındaki hızlı artışlar sonucu ortaya çıkan yüksek kar paylarını çok fazla dağıtmayarak biriken sermayeyi dikkatli bir biçimde kullanmak konusunda yarışırlar. CEOlar ve şirket kurulları, iyi ya da kötü, çoğunlukla şirketi ne kadar iyi yönettiklerine bakılarak değil, şirket hisselerinin fiyatlarını ne kadar yükselttiklerine bakılarak gelirler ve giderler. Dahası, hisse senetleri piyasasında (menkul kıymetler borsasında) böyle geçici biçimde (örneğin hızla kar elde edip sonra hemen satış yapmak) yatırım yaparken bile futures piyasaları, türev piyasalar ve döviz piyasaları gibi daha spekülatif olan diğer "yatırım fırsatları" için diğerleriyle rekabet ederler. İkincisi, ekonomik iktidar, kendi kaynağından, yani ileri derecede endüstrileşmiş ülkelerdeki kapitalist temellerden, yüksek getiri kovalamacasında kolaylıkla ve hızla trilyonlarca doların döndüğü küresel oyun alanına doğru genişlemiştir. Açıkça görüldüğü üzere, sermaye için hazırlanmış olan bu küresel oyun alanı politik sınırlarla çevrelenmiştir. Ancak, yerleşik yatırım bölgesi içerisinde ülkeler sadece risk/fayda oranları açısından değerlendirilirler ve kar hesabında

bu şekilde yer almalarından dolayı daha az önem arz ederler. Üçüncüsü, sermaye, yönetim ve yönetişim birleşmelerini tek bir politik – ekonomik formasyon içinde görürüz. Bu kurumsal karmaşa içerisinde seçkinler sınıfı yatırım bankalarından yönetim ve yönetişim bürokrasisinin daha üst basamaklarına kolaylıkla ve herhangi bir külfete katlanmaksızın geçerler. Alt basamaklardan soyutlanmış olan üst basamakların etkileşiminden, dışa doğru genişlemelerden ve içe doğru birleşmelerden doğan bu kapitalizm formunu, finansın, küresel yönetişimi de içinde barındıracak biçimde, genellikle küresel ölçekte faaliyet gösterdiği ve kapitalizme yön veren kısmı olduğu anlamında küresel finans sermayesi olarak adlandırabiliriz.

"Finans Sermayesi" terimi, köken olarak, Avusturyalı Marksist kuramcı Rudolf Hilferding (1981)'in yirminci yüzyılın başlarında kaleme aldığı eserinden gelir. Hilferding, kapitalist ekonominin yapısında meydana gelen dünyanın başka yerlerinde daha yüksek oranlarda kar arayışına girişen endüstrileşmiş ülkelerden yapılan sermaye ihracatı yönündeki değişimle beraber, sermayenin büyük şirketlerde, kartellerde, tröstlerde ve bankalarda yoğunlaşmasının ve merkezleşmesinin artışından bahsediyordu. Henüz olgunlaşmamış durumdaki küresel ekonomiyi bütünleştirmeye hizmet eden yatırım sermayesi akımları ağırlıklı olarak Londra'nın kontrolü altında faaliyet gösteriyordu. Terim, daha sonra, yirminci yüzyılın sonları ve yirmi birinci yüzyılın başlarında hüküm süren ve genel olarak benzer niteliklere sahip olan, küreselleşmeye atıfta bulunmak amacıyla yeniden diriltildi. Finans kapitalizminin bu yeni versiyonu; en çok New York'ta bulunan, ancak bunun yanında Londra, Frankfurt, Tokyo, Hong Kong ve Singapur'da da yer alan, yönetimlerle ve yönetişim kurumlarıyla bağlantı halinde olan yatırım bankaları, risk değerlendirme firmaları gibi belli alanlarda uzmanlaşmış kurumlarca sağlanan; yüksek miktarlarda servet birikimlerinin yayılımı üzerinde yoğunlaşır. New York ABD'ye gelen ve

ABD'den giden ürünler için bir liman konumundayken, para akımları üzerinde finansal kontrolün sağlandığı bir merkez haline gelmiştir. 1980'lerin ilk yıllarında ABD'nin hem yıllık toplam mal ve hizmet ticareti hem de toplam uzun vadeli menkul kıymet ticareti yaklaşık birer trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2000'lerin başlarında ürün ticareti yaklaşık dört trilyon dolara yükselmiş, ancak yıllık menkul kıymet ticareti on beş trilyon dolar olmuştur (Steil ve Litan 2006: 3). Buna benzer top yekûn değerlerin üzerinde kontrol gücüne sahip olmak, finans sermayesine ve onun banka temsilcilerine, politika yapımı üzerinde, ekonomiler üzerinde, istihdam üzerinde ve gelir üzerinde ... her şey üzerinde çok önemli bir iktidar sahibi olma şansı da verir. Bankerlerin hükümdarlığı. Ve küresel boyutta yayılmasına rağmen, özellikle ABD (ve ABD'de de New York) gibi en fazla servet birikiminin olduğu en eski kapitalist ülkelerde, finans sermayesi hala yerel temelli bir yapıdadır. Şimdi izninizle ABD finans sermayesinin tarihsel gelişimine bir göz atalım.

Fordizm ve Sermaye

Son dönemdeki Amerikan ekonomik iktidarı temel olarak "Fordizm" terimiyle adlandırılan bir üretim ve tüketim ilişkileri sistemine dayanır. ABD sosyo – ekonomisinin bir tanımlaması olarak, Fordizm terimi, bir kez daha, orijinal kaynak olarak, trajik bir biçimde, Antonio Gramsci'den gelir. Amerika'yı kendi ülkesi İtalya ile karşılaştırırken, Gramsci (1971: 285) "ABD'deki halktan insanlar sınıfının Avrupa'dakilere göre daha üstün yaşam standartlarına sahip olmasına rağmen" ABD'nin çok yüksek miktardaki sermaye birikiminin kaynağını merak ediyordu. Merakını gidermenin yolunu yirminci yüzyılın başlarında Ford Motor Company'nin ataerkil başkanı Henry Ford tarafından yürütülen deneylerde buldu. Ford otomobil üretmenin maliyetini düşürmüştü ve daha da önemlisi, çalışanlarına daha yüksek ücretler ödüyordu, böylece onlar da ürettikleri şeyleri satın alabiliyorlardı.

Gramsci Amerikan yüksek ücretli endüstrisinin, ABD içinde ve dışında yeni yöntemlerin yayılmasıyla nihayetinde bozulacak olan yeni bir üretim tekniğinin tekelinden kaynaklanan, geçici bir olay olduğunu düşünmüştü. (Gramsci haklıydı ancak bu biraz zaman almıştı.) Ve o, özellikle, dayatma (sendikacılığın yok edilişi) ile iknayı (yüksek ücretler, sosyal fayda ve kurnazlıkla yürütülen ideolojik ve politik propaganda) ustalıkla birleştiren, çalışanlar üzerindeki Amerikan – tipi hegemonyanın sosyal olarak nasıl üretildiğiyle ilgileniyordu. Tüm bu teknoloji, ekonomi, toplum ve kültür sistemine Gramsci, "Fordizm" adını vermiştir.

Fordizm'i daha iyi anlamak için Fransız Düzenleme Okulu'ndan faydalanalım. Birinci Bölüm'de bahsettiğim gibi bu okul kapitalizm tarihini, esasen hakim işgücü sürecini temel alarak, rejimlere göre parçalara böler. Bu rejimler: 1780 ile 1870 yılları arasında kapitalist ülkelerde baskın olan, imalat; 1870 ile 1940 yılları arasında baskın olan, makineli üretim (machinofacture); yüzyılın sonunda başlayan, ancak 1940'tan 1970'lerin sonuna kadar baskın olan, Fordizm; ve 1970'lerdeki ekonomik krizlerle başlayan ve yirminci yüzyılın sonlarına doğru hızla genişleyen, esnek birikim veya post –Fordizm (Dunford ve Perrons 1983). Düzenleme okulu toplumu gelişme modellerine, bu modellerin bazı kısımlarına ve dönüşümlerine göre kuramsallaştırır: "birikim rejimleri" temel üretim – tüketim ilişkilerini; "düzenleme tarzları" kültürel alışkanlıkların ve kurumsal kuralların sistemini tanımlar (Lipietz 1987; Aglietta 1979).

Biraz daha detayına inecek olursak, Henry Ford'un öncülük ettiği rejim Detroit'te Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde geliştirildi ve 1920'lerden başlayarak tüm ABD'ye yayıldı. Ford iki yeni metodu bir araya getirmişti: 1910 ile 1914 yılları arasında benimsenen yarı – otomatik montaj hattı; ve $5'dan, günde sekiz saatlik çalışma süresinin olduğu, 5 Ocak 1914'te resmi olarak başlatılan, çalışanlara bilinçli bir

şekilde öncekine (yaklaşık $3) göre daha yüksek ücretlerin ödendiği sistem. Gramsci (1971)'nin dediği gibi, Ford'un hedefi, bütün yönleriyle Amerikalılaşmış, basmakalıp ahlak anlayışına kendini adamış, asla bir sendikaya üye olmayacak yeni bir tür çalışan yaratmaktı. Çalışanlara iyi ücret ödemek iki şeyin aynı anda gerçekleşmesini sağlıyordu: çalışanları tüketiciye dönüştürmek ve birtakım basit ürünler dışındaki ürünler (giyim, hırdavat, bisiklet, vs.) için de, birçok çalışan insanın maddi anlamda gücünün yettiği, kitle piyasalar yaratmak. Fordizm üretimin standartlaşmasını ve algının, organizasyonun ve el işleri kontrolünün ayrımını zorunlu kılıyor, kişi başına üretim hacminin hızla artmasına ön ayak oluyordu. Verimlilikteki bu artış öncelikle sendikalaşmış ücretlilerin, sonrasında da nüfusun diğer birçok kesiminin tüketimlerindeki eşit ölçüde kitlesel büyümeyle denk düşüyordu. Fordist düzenleme tarzında on dokuzuncu yüzyılın çelişkili, rekabetçi mekanizmaları, sermaye ve emek arasında yapılan zorunlu anlaşmalar (toplu sözleşme) ve büyük şirketlerin elinde bulunan üretken gücün artan yoğunluğu lehine azalmıştı. Nüfusun düzenlenmesi; reklam ve medya, popüler kültür, seyirci sporları ve benzerleri aracılığıyla hayal gücünün kontrol altına alınması yollarıyla yapılıyordu. Fordizm, insanlara daha önce görülmemiş miktarlarda yüksek ücretler ve kitlesel tüketim imkanı sağlayan, demokratik kapitalizmin bir türü olarak görülebilir. Ve bunun yanında kitlesel üretimin – endüstriyel kapitalizmin, tüm bu üretimle ne yapılacağına dair, merkezi sorunları için geçici bir çözüm olarak da görülebilir.

Bununla birlikte, 1930'lardaki Bunalım ile daha geniş coğrafyalara yayılmasının önü kesilen Fordizm, sadece ABD'de olmak üzere, kısmen varlık gösterebilmişti. Başta, zamanın politik kanaatleri, kriz dönemlerinde bile, ekonomiye devletin müdahale etmesini önlemişti. Bu değişmek zorundaydı. Pratikte, politik nedenlerle – işsizlerin yoğun protestosunu hafifletmek için – devletler ekonomiye öncekine göre

çok daha fazla müdahale etmeye başladı. 1930'lar sürerken, bu pratik müdahaleler Keynes'in ön ayak olduğu iktisat anlayışı ve ekonomik politika tarafından desteklendi. Keynesyen iktisattan öğrenildiği üzere; devlet ekonomik canlanma ve durgunluk döngüsündeki aşırı iniş-çıkışlara engel olmak, temel sosyal hizmetleri sağlamak ve daha önce topluluklar arasındaki aşırı derecede eşitsiz dağılmış olan geliri yeniden dağıtmak için para ve maliye politikalarını kullandı (4. Bölüm). Sonuçta oluşan Fordizm ve Keynesyenizm karışımı sistem, görkemli biçimde, başarısını kanıtladı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Keynesyen Fordizm'in oluşumu, özellikle geliri harcayanlara – çalışan sınıfa – daha fazla gelir sağladığı için, tipik olarak, %4'lük bir ekonomik büyüme yarattı. Artan sayıdaki çalışan-sınıfa mensup insan sendika üyesi oldu ve sendikalar, kapitalist sisteme karşı bir harekettense kapitalist sistemin içerisinde, ekonomik ve politik iktidarı yönlendirmeye başladı. Keynesyen Fordizm'de servet yine zenginler tarafından, yüksek ücretler, kar payları ve artan hisse fiyatları olarak, biriktirilmeye devam etti, ancak, sendikalı çalışanlar tarafından da emeklilik fonları, mortgage yoluyla satın alınan evler, vb. biçimlerde biriktirildi. Sonuçta oluşan birikmiş servet yığını günümüz ABD önderliğindeki küresel finans kapitalizminin alt yapısını oluşturdu.

Para/İktidar

Fordist/Keynesyen sistem toplu üretimi, toplu tüketimi ve kitlesel pazarlamayı açık bir şekilde ifade ederek yirminci yüzyılın en başarılı sosyal, kültürel ve ekonomik sistemi olduğunu ispatlamıştır. Birleşik Devletler temelli şirketler rakiplerinin çok ötesinde servet edinip Fordist üretim ve ikna tekniklerinde ustalaşarak yirminci yüzyıl sonlarında ikinci küreselleşmeye ön ayak olmuşlardır. Artan üretkenlik ve yükselen toplu gelirler arasındaki bağlantının sonucu olarak yalnızca ABD' de elde edilen GSMH yıllık küresel GSMH' ın (34500 milyar dolar) 11000 milyar doları, yani üçte biri

olmuştur (Dünya Bankası 2004a: 256-7). Bu özünde Fordist üretim-tüketim olan güç temeli,bu durumuna rağmen yine de, endüstriyel sermayeden finans sermayesine olan hareketi ile uç derecede güçlü hale gelmek için şiddetini arttırmaktadır. Paradan krediye olan hareket bile ABD' nin önemini arttırmaktadır, böylece Birleşik Devletler' li kredi kartı sahipleri dünya çapındaki mal ve hizmet alımlarının yüzde 51' ini oluşturmuştur (Nilson Raporu 2003); yani kısaca bu plastik karta Amerikalılar bayılıyorlar. On milyonlarca insana kazanılan ve bir dereceye kadar yüksek gelirlerle ilgili önemli olan şey, bunun birçok insanın para biriktirmesine yol açtığıdır. İnsanlar banka hesapları ve emeklilik fonları oluşturuyorlar ve birikimleri yatırıma ön ayak olmuş oluyor. Birkaç yüz bin aşırı zenginin elde ettiği çok yüksek gelirlerle ilgili önemli olan şeyse mecburi yatırımlardır, çünkü yıllık onlarca ve yüzlerce milyon doları harcamak mümkün değildir ve yatırım bu durumda zorunludur. Sonuç olarak, hisse senedi piyasasına bakılırsa ABD' de ülke dahilinde listelenmiş firmaların piyasa değeri 15000 milyar dolar, yani tüm ülkelerin listelenmiş şirketlerinin küresel piyasa değerinin yüzde 49' udur. Birleşik Devletler borsalarında (menkul kıymetler borsası) işlem gören hisselerin yıllık değeri toplam 32000 milyar dolar, yani yıllık küresel toplam olan 47000 milyar doların yüzde 74'ü. Borç piyasasında, ihraç edilmiş, ödenmemiş borç senetlerinin değeri Birleşik Devletler'de 52000 milyar dolarlık küresel toplamın aşağı yukarı yüzde 40'ı (15000 milyar dolar) olmuştur. Ve egzotik finansal enstrümanlar bakımından tüm küresel piyasalarda işlem görmüş 43000 milyar dolarlık türev araçlarının (vadeli işlemler artı opsiyonlar) yüzde 72' si Kuzey Amerika' da işlem görmüştür (BIS 2004).

Finansal iktidar orantısız bir şekilde önde gelen Fordist endüstriyel kapitalist ülkelerde, özellikle ABD'ye ve ayrıca Birleşik Krallık, Almanya ve Japonya'da birikmektedir. Ayrıca, bu finansal iktidar birkaç 'küresel şehirde' merkezileşmiş-

tir. Saskia Sassen (1991:4) bu şehirlerin, dünya ekonomisinin organizasyonuna yoğunlaşmış buyruk veren noktalar olarak hizmet ederek geniş alanlara yayılmış ekonomi-politik denetlemeyi kendilerinde topladıklarına ve finans ve belli alanlarda uzmanlaşmış hizmet firmaları işaret etmiştir (ayrıca bkz. GaWC 2006). Şirket veya şirket genel merkezi olmaktan 'sermaye piyasası' olmaya dönüşen kontrol, birkaç şehri merkez edinerek, ulusal ve uluslararası ekonomiler için finansal organizasyona ait merkezler halini almıştır. Küresel şehirler uluslararası finans kurumları, hukuk firmaları, şirket genel merkezleri ve finans aracılığıyla dünya ekonomisini kaygan bir hale getiren menkul kıymetler borsaları (the New York Stock Exchange, NASDAQ, Bourse de Paris, Tokyo Stock Exchange, London Stock Exchange) ile karakterize olmaktadırlar. Bu şehirler ayrıca modern çokuluslu şirketlerin itibar ettiği gelişmiş iletişim altyapılarına sahiplerdir. Ve bu şehirlerde, uluslararası erişime sahip sözü geçen medya kuruluşları bulunmaktadır. Yirminci yüzyıl sonlarındaki küreselleşme, bu küresel hiyerarşinin en tepesindeki sermayenin, özellikle New York, Londra, Tokyo ve Frankfurt' ta (bunlardan New York diğerlerinin tamamını yönetmektedir) hız kazanarak yoğunlaşmasına sahip olmuştur (Poon 2003). New York'un baskınlığı, kontrol ettiği sermaye miktarından ve teknolojik kapsamlılığından (Wall Street' teki belirli paranın dünyanın herhangi bir yerine olan hareketi) ileri gelmektedir (Warf 2000). Esasen bu küresel iktidar çeşidi dünyadaki en büyük sermaye birikimine erişimin kontrolüyle ve çeşitli şekillerdeki (hisse senedi alımları, tahviller ve doğrudan yatırım gibi) sermaye akışının Wall Street'teki banka ve yatırım firmalarının onayladığı yerlere ve kullanıcılara yönlendirilmesiyle tatbik edilmektedir. Sermaye piyasaları, kapitalizmin normal seyrinde belirsizlikler baş gösterdiğinde para kazanan finans uzmanlarıyla doludur. Kapitalizm, ne de olsa, yalnızca karla motive olan milyonlarca çıkarcının faaliyetlerinin çarpıştığı ve bunlardan birinin

su yüzüne çıkmayı başardığı bir sistemdir. Belirsizliğin üstesinden uygulaması yapılmış deneyimlere dayanan ve subjektif yargılamalarla bağlantısı olan finansal ve mesleki bilginin, bir araya getirilmesi ve uygulanması ile kısmen gelinebilir. Sonuç finansal uzmanlıktır. Finans şehirleri entelektüel ve tecrübeye dayanan iktidar merkezleridir. Bu yerler boşluğa büyük harflerle yazılmış 'para egosu' şehirleridir. New York gibi global bir şehirdeki yıllık işleyişte, milyarlarca doları temsil eden evraklar, ticari ve finansal varlıklar hareket ederek ayrılırken kurumsallık baki kalmaktadır ve bu sistem binlerce uzman şirketin bağlantıları ve bilgi birikimleriyle dopdolu olan bir sistemdir. Alanında özel olan kurumlardaki konsantre uzmanlık ile mevcut sermaye yatırımı üzerindeki gerçek fiziksel kontrolün kombinasyonu, finansal iktidarın küresel merkezlerinin uyguladığı ekonomi-politik gücün temelini oluşturmaktadır. Bu iktidar pek çok şekil alabilir.

Bu iktidar biçimlerinden biri sermaye piyasalarının, hükümet ve hükümet kurumlarının yapılandırdığı küresel gelişim siyasetinin uygulanışını etkilemesidir. Uluslararası sermaye piyasalarındaki en önemli aktörlerden biri yabancı ülkelere doğrudan yatırım yapan şirketler, bir diğeri de 'profesyonel' (veya 'kurumsal') yatırımcılardır. Finansal yatırımcılar varlıklı şahısların birikimlerinin, emeklilik ve yatırım fonlarının yatırım işlemlerini yaparken finansal olmayan şirketler (sigorta şirketleri gibi) için de tahvil, hisse senedi ve kredi yatırımı yaparlar (Blommestein ve Funke 1998). Kararlar alınırken şirketler ve yatırım profesyonelleri ülkeleri ve şirketleri belirlerler ve bunun için bir dizi danışmanlık hizmetini ve uzman kurumları kullanırlar. Söz konusu kurumlar aslında Economist Intelligence Unit, Business Environment Risk Information, International Country Risk Guide ve Euromoney Institutional Investor gibi kurumlardır ve yatırım yapılacak ülkenin belirlenmesinde bu temsilciler tarafından yapılan ulusal kredi değerlendirmeleri dikkate alınır. Sermaye piyasalarında

profesyonel yatırımcılar, yatırım riski sinyalleri vermesi bakımından hükümetlerin politikalarını incelerler (yatırım riski devlet tahvili formunda ülke borcu satın almayı da kapsar). (Bir devlet tahvili yüksek veya önceden kestirilemeyen enflasyona veya istikrarsız döviz kuruna sahip olan ve daha istikrarlı ülkelerin dövizine bağlı olan ülkelerin hükümetleri tarafından özellikle çıkarılır. Uluslar temerrüt halinde iflas başvurusunda bulunamazlar; yerine, yükümlülüğünü yerine getiremeyen borçlu, yeniden yapılanma çabasının bir parçası olarak tahvil sahiplerine bir alım-satım teklifi sunar.) Bir değerlendirme yapılırsa, bir hükümetin tahvil ihraç etmesi yüksek taahhütleri yerine getirememe veya borç erteleme riski taşır ya da enflasyon oranı artacak veya döviz kuru oynak hale gelecektir. Bu durumda daha yüksek faiz oranı talep eden yatırımcı, borç servisi giderini arttırır veya tahvil ihraçları taahhüt edilenin altında kalır, ya da en kötü durumda piyasadan geri çekilme gerçekleşir. Sermaye piyasası kurumsal yatırımın karar yapısı üzerinde etki yaratabiliyorsa; hükümetlerin siyaset uygulamalarına da, tahvil faiz oranı kanalıyla doğrudan yatırımların hükmünü vererek, ve spekülatif ulusal para ticaretleriyle etki eder.

Uluslararası sermaye piyasalarıyla ilgilenen yapısal bağımlılık kuramı versiyonları şunu ileri sürer: Yüksek pazar açıklığı ve daha büyük sermaye hareketliliği, sermayenin hükümet politikaları üzerindeki iktidarını arttırmaktadır (Obstfeld 1998; Simmons 1999). Bu, hükümetlerin mali ve parasal politikalarının özellikle uluslararası tahvil ve döviz piyasaları tarafından, hızlı ve etkili bir biçimde cezalandırılması durumudur (Garret ve Lange 1991). Daha genel anlamda, 1970' lerin geçiş döneminde finans piyasaları Sosyal Demokratik Keynesyen politikaları takip etmekte ısrar eden hükümetleri cezalandırmıştır, çünkü yatırımcılar bu politikaların devlet açıklarına neden olacağına ve bunun da borç alınmış olan paraların geri ödemesini sekteye uğratacağına inanıyor-

lardı (Germain 1977). Bu pragmatik husus Britanya İşçi Partisi' nin 1976'daki parti disipliniydi (Harmon 1997). Bunun Nihai kanıtı Fransa'daki Mitterrand hükümetiydi, çünkü gelirlerin yeniden dağıtılmasıyla bağlantılı ekonomik açılım sözü vermişti fakat 1982 ve 1983'teki gidişatı tersine çevirmek için yüzde 17.4'lük tahvil faiz oranı için zorlanmıştı. O zamandan beri gelişmiş ülkeler piyasanın tercih ettiği bir neoliberal siyaset modeli üzerinde birleşmiştir. Bu siyaset modeli küçülmüş hükümetler, daha az açık, sosyal hizmetlerde daha az devlet provizyonu, daha düşük seviyede vergilendirme, daha az denetleme ve küçülmüş sendikalardan meydana gelmektedir (Dryzek 1996). 1981'lerin ortalarından bu yana uluslararası yatırımcılar gelişmiş dünyada hangi demokrasilerin sosyalleşmekten ziyade liberalleşeceğine yönelik politikalar hakkında kendilerine en üst düzeyde güven duymaktadırlar. Finans piyasaları hükümet politikaları üzerindeki kuvvetli etkisini muhafaza etmektedir fakat ulusal ekonomi siyasetinin kararlarında bugün yalnızca risk primlerini belirlemedeki kısıtlı bir dizi politikayı göz önüne alarak siyasi manevralar ve seçenekler (temelinde neoliberal olan bir siyasi rejim *dahilindeki*) için açık kapı bırakmaktadır. Kıyasla, 'pazarın gelişmesi' (düşük veya orta gelirli ülkelerdeki) halinde yatırımcılar devlet politikaları üzerindeki kuvvetli ve kapsamlı etkilerini koruyacaklardır. Mosley (2003:103) meseleyi kibarca şöyle ortaya koyar: 'Gelişen piyasa hükümetlerine, küresel sermaye piyasalarının dikte ettiği şeyleri takip etmeleri konusunda her zaman baskı yapılmasa da (onlara) meydan okumanın maliyeti çoğu zaman yüksek olur.' Özetle, özel sermaye piyasaları, seçimle gelen hükümetlere 'yatırımcı yanlısı' ekonomik siyaseti benimsemeleri için baskı yapmaktadır.

Wall Street Etkileri

New York'un küresel finans kapitalizmindeki liderlik pozisyonu, gelişme politikaları üzerindeki mecburi ekonomi-politik etki haline bürünmektedir. Etki, Wall Street ile hükümetler

ve yönetim kurumlarını bağlayan bir takım iktidar ilişkilerinden oluşan yolları takip eder. Standard and Poor's ve Moody's, iki güçlü kredi derecelendirme şirketi, hem dünya üzerindeki binlerce şirketin hem de yüzden fazla hakim milletin tahvillerine ve borçlarına değer biçerek, küresel yatırımcıların buralardan alım yapmalarının uygun olup olmadığına, Wall Street' in belirlediği 'objektif kriterler' çerçevesinde, onay verirler (ülkenin siyasal rejiminin incelenmesi bu derecelendirmeye dahildir). Düşük bir derecelendirme hükümetlere, ekonomi politikalarının değişmesi gerektiği sinyalini verir. Bu dolaylı etkileme şeklini Wall Street'in 'yatırım iklimini' etkilemesi olarak adlandırabiliriz. Bu iklimin içindeki siyasete, bazı politikaların diğerlerinden daha maliyetli olduğunu bilen ulus devletler, şirketler, belediyeler ve diğerleri karar verirler. Finans sermayesi ayrıca hükümetlerin ekonomi politikalarını, Wall Street'in, uluslararası finans kurumlarını da bünyesinde barındıran, küresel ekonomi yönetimi üzerindeki ikna edici etkisiyle, doğrudan değiştirmektedir. Ticaret uzmanı Jagdish Bhagwati, bu kurumsal bağlantıyı 'Wall Street hazine kompleksi (Venerso 1998:18) olarak adlandırır. Joseph Stiglitz (2002:230), Dünya Bankası'nın eski şef ekonomisti, IMF' nin finansal camianın çıkarları ile bağdaşan bir ideolojiyi takip ettiğini söylemektedir. Bana ait bir önceki araştırma bunu 'Washington-Wall Street ittifakı' olarak adlandırmaktadır (Peet ve diğerleri, 2003).

Daha kesin olan, etkinin ana hattı olan iktidar ilişkisinin, Wall Street'i yatırım bankaları arasından geçirerek uluslararası finans kurumlarına bağlamakta olduğudur. Yatırım bankacılığı, 1933'te çıkan banka yasası (daha çok Glass-Steagall Yasası olarak bilinir) ile yaratılmış Birleşik Devletler finans sermayesinin, alanında uzman olan bir bölümüdür. Yasa, bankacılığı menkul kıymet işlemlerinden ayırmak ve ticari bankacılığı bölmek (mevduatların ve kısa dönemli kredilerin yatırım bankacılığından çıkartılması, daha çok şirketlerin fi-

nansman işleri, birleşmeler ve satın almalar ile ilgilenilmesi) için tasarlanmıştı. Glass-Steagall 'değişken' yatırım halka açık şirket hisselerini sokarak birincil piyasaları yatırım bankalarına kısıtlamıştır ('değişken'; fiyat ve koşulları, hisse senetleri ve tahvilleri ilk halka arza teşvik etmek ve daha sonra ikincil piyasalarda –menkul kıymetler borsası gibi- kullanmak anlamındadır.) Özellikle yatırım bankalarından az sayıdaki bazıları (geleneksel olarak Merrill Lynch, Goldman Sachs, Salomon Brothers, First Boston ve Morgan Stanley), daha büyük ortak girişim bankalarının oluşmasında öne çıkmaktadırlar. Bu büyük banka oluşumu şirket hisse senetleri ve tahvillerini sağlama alır ve düzenleyicilerle (Securities and Exchange Commision gibi) yani uzman muhasebe ve yasal hizmet firmalarıyla ve ikincil piyasalardaki potansiyel alıcılarla olan karmaşık bağlantıları idare ederler. Sermaye blokları ile ilişki çok önemlidir. Çünkü risk alanlar yeni tavil ve bono ihracında satılmayanların 'arkasında durmak' zorundadırlar. (Bloch 1986). Glass-Steagall yasasının 1999'da yürürlükten kaldırılmasından bu yana, Chase Manhattan Corporation ve Citibank gibi ticaret bankaları hem yatırım bankacılığı faaliyetleri hem de bir dizi sigorta ve stok komisyon servisi, devasa ve aşırı derecede karlı finans şirket grupları meydana getirmek için geliştirildi veya devralındı. En büyük 100 küresel şirketin beşte biri bankacılık, sigortacılık ve diğer finans hizmeti şirketleridir. Bu finans kurumları özellikle New York sermaye piyasasına ve onun uzmanlık birikimine erişimi kontrol etmektedir. Bu şekilde tecrübe, küresel gelişim üzerinde denetime sahip olmaktadır. New York'ta finans sektöründe çalışan 280000 kişi haftada ortalama 8323 dolar kazanır ve bu, Manhattan'da kazanılan aylık ücretlerin yarısından fazladır (New York Times 2006).

Savaş sonrası dönemde, özellikle neoliberal siyasi rejim kurulurken, Birleşik Devletler hükümeti ve küresel yönetim kurumlarında yer alan kilit kadroların birçoğu, yatırım ban-

kacılığı endüstrisindeki uzmanların meşgul olduğu ulusal ve küresel ekonomik siyasette söz sahibi oldular. Ekonomi siyasetinin yatırım bankacılarının gözetiminde, yönünün Keynesçilikten neoliberal rejime doğru değişimi, Birleşik Devletler' de cumhuriyetçi Nixon ve Ford hükümet dönemlerinin başında başlayarak, 1980'lerde cumhuriyetçi Reagan ve (birinci) Bush hükümetleri döneminde güçlenmiştir ve Clinton ve ikinci Bush hükümeti dönemlerinde de devam etmiştir. Siyaseti yapılandıran elitin etrafı, yatırım bankacılığı ve en yüksek seviyelerdeki hükümet ve yönetim kurumları tarafından çevrelenmiştir. O dönemlerde siyaset yapan anahtar konumundaki bazı aktörler şunlardı:

- William E. Simon: Nixon ve Ford hükümetlerinin maliye bakan yardımcısı ve daha sonraki maliye bakanı, IMF ve Dünya Bankası Birleşik Devletler müdürü, Inter-American Development Bank ve Asian Development Bank müdürü. Simon daha önce önde gelen yatırım bankacılığı firmalarından Salomon Brothers'ın ortağıydı ve Investment Bankers Association of Amerika'da çalışmıştı.

- James A. Baker III: 1985-1988 yılları arasında maliye bakanıydı. Daha önce Houston, Texas, 1957-1975 yılları arasında Andrews and Kurth avukatlık şirketinde çalışmış ve kamu hizmeti sonrasında Barker and Botts avukatlık şirketinde büyük ortak ve özel bir küresel yatırım şirketi olan Carlyle Group'ta üst düzey danışmanlık yapmıştır.

- Richard Darman: Ford hükümetinde siyasetten sorumlu ticaret bakan vekili ve Reagan hükümetinde maliye bakan yardımcısı (1985-1987). Darman Harvard İşletme Okulu mezunuydu, Caryle Group'ta ortaklık ve yönetim müdürlüğü ve bir Wall Street yatırım bankacılığı firması olan Shearson Lehman Brothers' da yönetim müdürlüğü yapmıştı. Kamu hizmetinden sonra 1998 yı-

lında daha önce 1977'den 1980' e kadar öğretim görevlisi olarak çalıştığı Harvard Üniversitesi Kennedy Siyaset Okuluna geri döndü.

• Nicholas F. Brady: 1988' de başkan Reagan tarafından hazine bakanlığına atandı ve Bush hükümeti süresince de görevde kaldı. New York yatırım bankacılığı firması Dillon, Read and Co.'nun eski yönetim kurulu başkanıydı.

• David Mulford: Regan, Baker ve Brady'nin degişik dönemlerde müsteşarlığını yaptığı Birleşik Devletler hazinesinde uluslararası ilişkilerden sorumlu müsteşar ve üst düzey uluslararası ekonomi siyaseti sorumlusu. Cumhuriyetçi hükümetlerin uluslararası borç stratejilerinde baş aktördü ve üçüncü dünyaya borç yardımıyla ilgili olan Baker ve Brady Planlarının geliştirilmesinde ve yürürlüğe konmasında etkin olmuştur. Daha önce bir yatırım bankacılığı firması olan Weld & Co.'da yönetim müdürü ve uluslararası finans şefi olarak görev almıştır. Kamu hizmetinin ardından Credit Suisse First Boston' da başkan yardımcısı ve icra kurulu üyesi olarak yer almıştır.

• Robert E. Rubin: Görev süresinin çoğu Clinton hükümetinde olmak üzere maliye bakanlığı ve ondan önce bir Wall Street yatırım bankacılığı firması olan Goldman Sachs and Company'de üst düzey eş ortaklık ve eş başkanlık görevlerinde bulunmuştur. Kamu hizmeti sonrası Rubin bir New York ticaret bankası olan Citigroup Inc.' de yöneticilik ve Citigroup yönetim komitesine üyelik yapmıştır. Citigroup, bir New York ticaret bankası olan Citibank ile sigorta şirketlerive diğer birçok finans hizmeti şirketiyle beraber bir yatırım şirketi olan Salomon Smith Barney' in sahibidir.

• Lawrance H. Summers: Rubin'in ardından maliye bakanı oldu, daha önce Dünya Bankası Kalkınma

Ekonomisi başkanı ve baş ekonomistiydi. Bu görevden önce Harvard'da siyasal iktisat profesörüydü. Harvard'a 2001'de tartışmalı şekilde üniversite rektörü ve ekonomi fakültesi üyesi olarak geri dönmüş, 2006'da rektör olarak istifa etmiştir.

- George W. Bush (finansal olmayan) şirketler dünyasının CEOlarını kullanarak farklı bir yöntem denemiştir.

- Paul H. O'Neill: 2001'den 2003'e dek maliye bakanıydı, 1987'den 1999'a kadar bir alüminyum şirketi olan Alcoa'nın yöneticisi ve CEO'suydu, bundan önce International Paper Company'nin 1985'ten 1987'ye kadar yöneticisi, 1977'den 1985'e kadar da yönetici yardımcısıydı.

- John Snow: 2003-2006 arasında maliye bakanıydı. Bir taşımacılık şirketi olan CSX Corporation'un CEOluğunu ve bir iş politikası grubu ve en büyük ABD şirketlerinin 250 baş yöneticisinin oluşturduğu Business Roundtable'ın yöneticiliğini yapmıştır –ki buradayken Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nın yürürlüğe konmasında büyük rol oynamıştır. Ayrıca American Enterprise Institute'de misafir üye ve Yale İşletme Okulu'nda seçkin üye olarak hizmet vermiştir.

- Tüm bu geçmiş deneyimlere rağmen ne O'Neill ve de Snow ABD maliye bakanlığı yapabilecek kadar mükemmel kişiler değillerdi, çünkü ikisi de 'gereğinden fazla açık sözlü' insanlardı. Bush 2006'da eski yönteme geri döndü:

- Henry Paulson: Mayıs 2006'da maliye bakanlığına atandı. Bir yatırım bankacılığı firması olan Goldman Sachs Group'ta tek baş yönetici olarak görev yapmış ve bundan önce şu an ABD senatörü (New Jersey bölgesinden) olan Jon Corzine ile firmanın eş başkanlığını ve

baş yöneticiliğini yapmıştır. Daha önce Vietnam Savaşı sırasında Pentagon'da savunma sekreter yardımcılığı yapmıştır. Eğitimini Dartmauth'da yapmıştır ve MBA derecesini Harvard'da yapmıştır. Bush, Paulson için şunları söylemiştir: 'Yaşı kadar iş tecrübesine sahip. Finans piyasalarıyla ilgili iyi bilgiye sahip ve ekonomik meseleleri anlaşılır terimler kullanarak açıklayabiliyor.'

- John Lipsky: Eylül 2006'da IMF'ye İlk Başkan Yardımcısı olarak atandı. Bir yatırım bankacılığı firması olan J. P. Morgan'ın başkan yardımcısıydı ve 1984'e kadar on yıl boyunca IMF'de çalışmıştı. Göreve geldiğinde çok iyi bir kuruma döndüğünden dolayı yuvasına dönmüş bir kuş gibi olduğunu söyleyerek kendisini beğendirmeye çalışmıştır.

Geniş çaplı politika değişiklikleri yapan kilit aktörlerin özgeçmişleri ve özel sektörle olan ilişkileri açısından, bu kişilerin bilgi birikimlerini ve uzmanlıklarını uygulamaya koymaları açısından ve bunların hizmet ettikleri çıkarlar açısından (daha tartışmalı olanı budur) Wall Street-Washington birlikteliği, yatırım bankacılığı-Washington kurumsal kompleksi deneyimine göre daha uygun gibi görünmektedir. Söz konusu anlaşma maliye departmanında, IMF'de ve Dünya Bankası'nda merkezlenmiştir. Fakat entelektüel bir yan ürün olarak da ABD Sarmaşık Ligi göz ardı edilecek gibi değildir. Bunlardan özellikle Harvard Üniversitesi'nin ekonomi bölümü ile Harvard İşletme Okulu MBA, doktora ve yönetici eğitimi programlarıyla daha ziyade şirket sahibi, bankacı ve siyasetçi elite eğitim sunmaktadır. Bu kurumsal kompleks uzmanlık kombinasyonu ve denetleme tecrübesiyle bir dizi birbiriyle bağlantılı gücü sermaye piyasasına geri dönmeye ve politika üretmek için ilerlemeye programlar. Yeni uzmanlar, belli bir alanda uzmanlaşmış bilgi birikimleriyle finans, şirketler ve hükümet dünyaları ile olan bağlantılarıyla ve finansal kaynaklar, özellikle de büyük bloklar halindeki yatırım

sermayesi üzerindeki hükümranlıklarıyla tam tabiriyle silahlanmış haldedirler. Siyaset yapma üzerindeki ekonomi iktidarı, görüşler, uzmanlık ve para kombinasyonu halinde tatbik edilir. İktidar kompleksi; finans kurumlarının, ABD yönetimi, uluslararası finans kurumlarının ve birkaç elit üniversitenin işletme okullarının en üst kademelerine doğru, hiç çaba harcamadan gelen siyasi elit tarafından mesken edinilmiştir.

Eğer 1980'lerin finans yönetim kurumları tarafından benimsenen ve bir bankacı gözüyle bakıldığında o zamandan bugüne kadar hakim olan neoliberal 'Washington Konsensusu'nun (bkz 4. bölüm) tekrar incelersek, devlet harcamalarının minimum seviyede tutulmasının, rekabetin artmasının, mülkiyet haklarının (özellikle yabancı şirketlerin haklarının) güvenceye alınmasının ve sağlam para üretmek için ekonomilerin ihracata dayandırılmasının gelişmekte olan ülkelerin kredi olarak aldıkları anaparayı ve faizleri geri ödeme kapasitesini arttırdığını görürüz. Bankacılar ile hükümet ve yönetim müttefikleri arasında yapılan ve sürekli tekrarlanan toplantıların gün gibi ortada olmasına rağmen kukla ekonomik rejimler üretmek, bankacılar ve finans şirketleri için bir çeşit alaycı komploculuk anlamına gelmemektedir. Ve ağırlıklı şekilde bir bankacı tavrıyla değerlendirme yapmalarına rağmen bankacılar bir defa bürokratik mevkilere tayin olduklarında, arkalarında bıraktıklarıyla ilgili yorum yapmak konusunda kayda değer bir özgürlüğe sahip oluyorlar. Bir ihracata dayalı düşük mali açık ('ihtiyatlı mali politika') taahhüt eden ve özel olarak denetlenen piyasa ekonomisine sahip olan bir devlet, iyi olarak nitelendirilebilecek bir ekonomiye sahip olsa da bankacılar kendi bakış açılarına göre bu ekonomiyi 'sağlam' ekonomi olarak değerlendirir. Bankacıların dürüst ve içtenlikli tabiriyle 'sağlam bir ekonomi', herkes için en iyi olan ekonomidir. Sorun şu ki sağlam bir ekonomi mali politik tedbirler yüzünden sosyal hizmetlerden mahrum kalmış veya su, elektrik ve diğer son dönemde özelleştirilmiş hizmet-

lerin aşırı derecede yüksek fiyatlarını ödemekte zorlananlar tarafından pek de sağlam olarak algılanmıyor olabilir.

Washington-Wall Street birlikteliği, OECD ve G7/8 ülkeleri hükümetleri, korunmuş ve güçlendirilmiş bir neoliberal siyasi sistem kurmuşlardır ve bu sistem, dünya ekonomisindeki kısıtlamaları kaldırmakta (ulusal devlet müdahalesi bakımından) ve küreselleşmeyi, özellikle ABD'li şirketleri, sanayi ürünlerinin müdahalesiz ticaretini ve sermaye varlıklarının, artık önemini yitiren ulusal sınırlar arasındaki hareketini özgürleştirmektedir. Eleştirilere göre sonuçta 'sağlam' bir küresel sistemden ziyade söz konusu olan şudur: Çarpışan çıkarlar, pek yakın zamanda olması beklenen, finansçıların ön ayak olduğu borç krizleri ve bunlara rağmen herhangi bir ilgilinin veya kurumun denetlenmesinden kaçınma. Bankacılar borçlu ülkelerde finansal reformun özellikle üzerinde durmaktadırlar ve onların inancına göre, gerçek ekonomik büyüme borçlu ülkelerin bütçelerinden para ayırarak borçlarını ve kredilerini geri ödeyebilmeleri için tek yol budur. Onlara göre finansal yapı ve finans hizmetlerinin kalitesi gerçek büyümeyi mümkün kılmakta belirleyici rol oynar ve bu, üretim yatırımındaki ve uzun vadeli kalkınma projelerindeki karşılıklılık ile ortaklık ülkenin finansal durumu, bankalarıyla ilgili olarak kredibilitesi ve dış değerlendirme açısından uluslararası finans sistemi ile bu sistemin istikrarı hayati öneme sahiptir. IMF ve Dünya Bankası 1944'te bu iki taraflı, küresel finansal yapıyı stabilize etme ve ekonomik büyümeyi cesaretlendirme görevinin yerine getirilmesi amacıyla kurulmuştur. Buna rağmen soru hala cevaplanmış değildir: ne çeşit bir gelişime, bu gelişime hangi sonuçlara yönelik ve kimin menfaatine? Cevap şudur: Neoliberal gelişime, çıkar sağlamaya yönelik ve şirketler ile zengin insanların menfaatine. Bu durumda elde edilen başarı olağanüstüdür (Şekil 1.1'i ne demek istediğimi anlamak için tekrar inceleyiniz. Olağanüstü başarı, çoktan olağanüstü zengin olanlar içindir).

Küresel Risk Yönetimi

Dünyadaki kar arayışında sorun olduğunda yatırım camiası kullanılabilir çok çeşitli bilgiyle imdada yetişir. Esasen yatırımcılar iki kriteri dengelemekle ilgilenirler: bir ülkeye yapılan yatırım ve bu yatırımdan umulabilecek geri dönüş. Geri dönüş, yatırımı riski ile yan yanadır. Birçok 'iş iklimi', 'rekabet' incelemesi ve endeks vardır ve bunlar risk/fayda oranında nelerin özünde subjektif yargılamalar olduğunu ölçmek içindir. Bu yargılamalardan bazılarını küresel yönetim kurumları bizzat üretir. Dünya Bankası'nın sahip olduğu şu inancı taşıyan bir kalkınma stratejisi vardır: 'Rekabetçi piyasaların disipline ettiği özel teşebbüsün hükmü olmazsa insanlar yoksul kalmaya devam edeceklerdir. Özel sektörün gelişimi, devletin teşebbüslerle ilgili aktiviteleri desteklemekteki ve bunlara alan yaratmaktaki rolünün yeniden odaklanmasıdır. Özel sektörler ve kamu sektörleri bütünleştiklerinde insanlar yoksulluktan kurtulacaklardır.' Strateji böylelikle, 'özel sektöre yönelen yatırım ortamını yaratması için yardım sağlayarak özel sektörü destekler. Makroekonomik koşullar, devlet yönetimi, yerli ve yabancı yatırımı aynı anda cesaretlendirecek altyapı yatırım ikliminin unsurlarıdır' (World Bank 2006c).. Dünya Bankası araç olarak özelleştirmeyi önerir. '*Özel Sektör İçin Kamu Politikası*' adında bir dergi yayınlar, özel sektör önderliği ve kalkınma için piyasa temelli çözümler hakkında yeni yöntemler önerir ve yatırım iklimindeki iş yapmaya yönelik algılamayı inceleyerek girişim için rehberlik eder.Dünya Bankası'nın 2005 *Dünya Kalkınma Raporu*nun başlığı 'Herkes İçin Daha İyi Bir Yatırım İklimi' idi. Raporun ileri sürdüğü şu: 'Daha iyi bir yatırım iklimi yoksullara daha iyi fırsatlar sağlar,' (World Bank 2005) çünkü iyi bir yatırım iklimi, ekonominin büyümesi için kritik öneme sahiptir. Nasıl daha iyi bir yatırım iklimi sağlanır? Aslında haksız maliyetleri ve firmaların karşı karşıta oldukları riskleri azaltacak ve rekabet bariyerlerini ortadan kaldırarak. Dünya Ekonomik Forumu (2006) her yıl

'önde gelen akademisyenlerin' ve ulusal ekonomilerdeki rekabatçi koşulları izleyen 122 'partner kurum'dan oluşan küresel ağın iş birliğiyle bir Küresel Rekabet Raporu yayınlar. Küresel Rekabet Raporu ekonomilerin Büyüme Rekabet Endeksi temelinde, sürdürülebilir büyüme sağlama potansiyellerini değerlendirir Büyüme Rekabet Endeksi ekonomistlerin ekonomik büyüme ve kalkınma sürecini anlamak için kullandıkları bir göstergedir. Küresel Rekabet Endeksinde Batı Avrupa ülkeleri yüksek, Latin Amerika ve Afrika ülkeleri ise düşük seviyelerdedir. Endekste listelenen 95 ülkeden Venezuella 80'inci, Bolivya 92'nci, Angola ise sonuncudur.

New York merkezli bir yatırım bankacılığı firması olan Morgan Stanley'in hizmet vermesinden önce endeksler önem kazanmamıştı. Bu yatırım bankası bazı ayrıntılar nedeniyle belki de en önemli uluslararası yatırım bankasıdır. Morgan Stanley'in pazarda yükselişi 1987'de başladı. Ana ürünü olan MSCI (Morgan Stanley Capital International Inc.) benchmarkları küresel mal varlığı yönetimiyle uğraşan en büyük 25 firmadan 22'si tarafından kullanılmış, bu arada bağlı şirketi olan Barra Risk Products'ınkilere en büyük 25 firmadan 23'ü tarafından kullanılmıştır. Morgan Stanley dünyayı 23 'gelişmiş piyasa' ve 26 'gelişmekte olan piyasa' olarak bölümlere ayırmıştır (Gelişmekte olan paiyasalardan 10'u Asya'da, 7'si Latin Amerika'da ve 6'sı doğu Avrupa'dadır.) 'Gelişmekte olan piyasa' ifadesi öncelikle GSYH'a dayanır (Endeks 1996'da hazırlandığında 4000 dolardı). Gelişmekte olan pazarlarda ülkeye sermayenin geri dönüşü üzerinde daha fazla devlet düzenlemesi ile kısıtlaması ve gelişmiş pazarlarınkinden daha fazla fark edilir risk vardır. Morgan Stanley'e göre piyasalar ekonomik büyüme ivme kazandığında gelişir, şirketler halka açık piyasalardaki sermaye miktarlarını yükseltir, ticaret mekanizmaları kararını korur, düzenlemeler serbestleşir ve yatırımcı ilgisi artar. MSCI Gelişen Piyasa Endeksi yirmi beş gelişmekte olan piyasadaki gelişmeyi takip eder, fakat özellikle

BRIC ülkeleri (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin) ile ilgilenir. Çünkü Goldman Sachs'ta küresel ekonomi uzmanı olan Jim O'Neill'in sözlerine göre bunlar, 2050 yılına dek hakim olacak dünya ekonomilerinin içinde yer alabilirler çünkü bunların politik sistemlerini küresel kapitalizmi kucaklayacak şekilde değiştirmişlerdir (Wilson ve Purushothaman 2003). Bu durumda Morgan Stanley Endeksi ülkelere ve bu ülkelerdeki firmalara, dünyanın en büyük sermaye piyasasındaki yatırımcıların dikkatlerini çekmeleri için neler yapmaları gerektiğini gösterir.

Bu ülkelere ve bu ülkelerdeki 2600 şirkete bilgi sağlamanın yanında Morgan Stanley ayrıca, incelediği ülkelerde esas aktör konumundadır. Uzun süreli tecrübesi ile küresel menzili sayesinde 'büyük şirket ve devlet kademelerindeki önemli liderlere üst düzey erişim' ve 30 ülkede bulunan 600 ofisteki aktif 54000 çalışanı ile Morgan Stanley müşteri ağındaki çok fazla kurumsal yatırımcının, zengin bireylerin ve emeklilik planı iştirakçilerin minimum 500000 dolarlık yatırımlarıyla bir Gelişen Pazar Hisse Senedi Portföyüdür. Morgan Stanley'in açıkladığına göre, yatırım stratejileri en üstten alta doğru ülkelerin yerlerini tayin ederken, bunu en alttan yukarı doğru yaptığı stok seçimleri ile birleştirir. Söylediklerine göre ülkeler açısından 1990'ların ikinci yarısı boyunca gelişmekte olan pazarların pek çoğu etkin olmayan sabit döviz kuru sistemlerini iptal etmişlerdir ve bu, onların bankacılık sektörlerini güçlendirmiştir, genel olarak kabul görmüş muhasebe ilkelerinin kullanımını arttırmıştır ve yatırımların geri dönüşüne odaklanmalarını sağlamıştır. Morgan Stanley bu ülkelerin otuzundan yirmi beşini değerlendirmiştir ve makroekonomik , politik ve sosyal trendlerin (para politikası, GSYH'deki artış, sermaye ve ticaret akışı, para birimi değerinin tespiti, serbest piyasa reformları, siyasi gelişmeler) gelişmekte olduğu ülkelerin altını çizmiştir. Fakat piyasa değeri tespiti temel ilerlemenin gerisinde kalmıştır. Morgan Stanley (2006a) söz

konusu ülkeler sıralamasında en alttan yukarı doğru 1200 hisse senedini incelemiştir. Ek olarak, hangi şirketlerin uygun fiyatlara satın alınabileceğine karar vermede değer tespiti tedbirleri uygulayarak güvenilir iş modelleriyle faaliyet göstermiştir. Kendi 'yakından izlenen evrenlerinde' 400-450 şirketi izleyerek yılda 1000 şirket ziyareti gerçekleştirmektedirler, düzenleyici ve rekabetçi çevredeki şirket yönetimleriyle görüşmektedirler (stok sahibi yönetimin daha faydalı olduğuna inanmaktadırlar).Buna bakarak ve şirketlerin nakit akışlarını, nakit akışının makul kullanımını, iş modelinin güvenilirliğini ve yönetimin hissedar dostu olup olmadığını hesaba katarak 150-175 şirketlik bir portföy oluşturuyorlar. Şirketlerin değerli olduğuna karar verdiklerinde değerli kağıt satışı yapıyorlar, marjdaki temel bozulmaları belirliyorlar ya da stratejik kaynak ülke politikalarını topluca değiştirdiklerinde (yeni bir sektöre geçtiklerinde veya dünyanın başka bir bölgesiyle ilgilenmeye başladıklarında) ilgi çeken değerli kağıtları başka bir yerden bulup performansı iyi olanlarla bunları yer değiştiriyorlar. Gelişmekte olan pazarlar istikrarsız olduğundan Morgan Stanley devamlı olarak ve yatırım süreçlerinin tüm aşamalarına entegre ettiği risk yönetimi ile de çalışmaktadır. 2006 yılında Morgan Stanley Gelişmekte olan pazarlar Kurumsal Fonu Portföyü , şu ülkelerin A sınıfı hisselerini elinde tutmaktaydı. Rusya yüzde 12.82, Güney Kore yüzde 12.31, Brezilya yüzde 12.24, Güney Afrika yüzde 11.56, Meksika yüzde 9.62, Tayvan yüzde 8.7, Hindistan yüzde 7.44, Çin yüzde 6.49, Polonya yüzde 3.31 ve Türkiye yüzde 2.6 . Odaklandıkları küresel pozisyonlar telekomünikasyon ile teknoloji; enerji ile emtiadır. 2006 yılında ana hisseleri finans, enerji, bilgi teknolojileri ve tüketim hammaddeleri alanlarında olmuştur. Söylenene göre valuasyonlar bu ülkelerde çok çekicidir ve gelişmekte olan pazarlar dünyanın geri kalanıyla son zamanlarda büyük fiyat indirimleri ile ticaret yapmaktadırlar. Gelişmekte olan pazar portföyünün 1992'de finansal kirala-

ma başladığından beri bu yıl için ortalama yüzde 10,37'lik, 2000-2006 periyodunda da yüzde 21,23 oranında getirisi olmuştur; bu oran Morgan Stanley'in aidatının yüzde 1 ila 2'si olmuştur (Morgan Stanley Instituonal Fund 2006; Morgan Stanley 2006b).

Hangi tür gelişmekte olan pazar şirketleri bu işin içindedir? Haziran 2006'da fonun önde gelen hisseleri şu şirketlerindi: Hisselerinin bir kısmı devlete ait bir Brezilya çok uluslu petrol ve gaz şirketi olan Patroleo Brasileiro SA veya kısaca Petrobras (yüzde 3,65); Latin Amerika'daki pek çok ülkeye kablosiz iletişim hizmetleri sağlayan America Movil SA de CV (yüzde 3,13); Rusya'nın en en büyük hidrokarbon (petrol, doğalgaz) şirketi olan Lukoil (yüzde3,06); Meksika'daki 100 şehirde 870 mağaza ve rastorantı olan ve Wal-Mart Stores of the USA'nın yüzde 62'sine sahip olduğu Wal-Mart de Mexico SA de CV (yüzde 2,96); ve Meksika'da dört network ile 260 bağlı istasyon ile Latin Amerika'nın en büyük medya şirketi olan Grupo Televisa SA (yüzde 2,95). Morgan Stanley genel olarak sadece Brezilya, Meksika ve Rusya gibi büyük ülkelerdeki büyük şirketlerle ve belirgin şekilde telekomünikasyon, kamu hizmeti ve bankacılık alanlarında çalışan kuruluşlarla ilgilenmektedir (Morgan Stanley 2006a).

Şimdi de Morgan Stanley gibi yatırım bankalarının hisselerini satın aldıkları şirketlere daha yakından bakalım.

Petrobas: daha önce devlete ait olan, merkezi Rio de Janeiro'da bulunan Brezilyalı petrol şirketidir. Brezilya başkanı Getúlio Vargas tarafından 1953 yılında kurulmuştur.

America Movil: Teléfons de Mexico (Telmex)' dan ayrılmadır. Telmex devlete ait bir işletmeydi. 1972'de kamulaştırılmış, 1990'da özelleştirilmiştir. Şirketi satın alan Carlos Slim, France Télécom and Southwestern Bell Corporation ödemesini, telefon servisinden kazanılan parayı kullanarak, birkaç yıla yayarak yapmıştır.

Lukoil: eskiden devlete aitti. Langepasneftegas, Urainef-tegas ve Kogalymnefte gaz üretim ortaklarından olmuştur ve rafinasyon faaliyetlerini sürdürmektedir, 1993'te özelleştirilmiştir.

Wal-Mart de Mexico: Aurera-Bodega mağazalar zincirinde 122 mağaza satın alarak 1992'de kuruldu. Meksika'nın perakende ekonomisine hakimdir. Toplam yerli arzın yüzde 2'sinden sorumludur ve sendikasız çalışanlarına saatte ortalama 13 peso (1,2 dolar civarı) ödemektedir. Bu ücret ABD'deki sendikasız çalışanlar için 9,5 dolardır (karşılaştırmak açısından, ABD'deki sendikalı süpermarket işçileri saatte 19 dolar kazanmaktadır).

Grupu Televisa SA: Meksika'da ABD ticari şirketler grubu RCA ile kuvvetli ilişkileri olan Azcarraga ailesi tarafından, Meksika anayasasının 42'nci maddesine göre kurulmuştur (bu yasa Meksika bölgesinde yayınlanacak elektromanyetik dalgaların devlete ait olduğunu öngörür). Üçüncü Dünya'da bankaların hisse satın alımları, şirket evlilikleri ile ABD ile Avrupa temelli çok uluslu şirketlerin şirket devralımlarının yanı sıra olur. Ve hisse alımları su, enerji, telekomünikasyon ve finans hizmetleriyle ilgili devlete ait yeni özelleşmiş şirketlerde yoğunlaşır. Pek çok ülkede çok uluslu şirketlerin eskiden kamuya ait olan hizmetlerden, özellikle de su ile ilgili olanlardan elde ettikleri kazanımlar geniş çaplı muhalefete neden olmuştur. Olmakta olan şudur 'yatırım camiası' neoliberal siyasi düzenin bir parçası olan kamu teşebbüslerinin özelleştirilmesi için baskı yapmaktadır. Yatırım bankaları özelleştirmeleri birincil düzeyde savunmaktadırlar ve yatırım bankacıları da serbestleştirme ve özelleştirme gibi neoliberal politikaların uygulamaya konması için küresel yönetim güçlerini kullanmaktadırlar. Ekonomi siyasetinin temelde Keynesçilik'ten neoliberal yöne doğru kayması yatırım bankacıları nezaretinde gerçekleşmiştir. Ülke insanlarının çıkarına olan ekonomik faaliyetten kar elde etmek için bir defa kamulaştırılan dünya

üzerindeki devlet sanayileri genellikle kuşkulu şartlar altında zengin, ülke içinde sıkı bağları olan kişilere satılmaktadır; ve bunların mülkiyeti sonuçta ülke dışına çıkmış olur. Pek çok durumda bu devlet sanayileri Üçüncü Dünya çokuluslu şirketlerinin çekirdeğini teşkil etmektedir. Bir başka deyişle yabancı çok uluslu şirketler doğrudan sanayileri satın almaktadırlar. Bu, eskşden kamuya ait olup özelleştirilmiş şirketler büyük çapta kar getirmektedir. Bu karları kimler almaktadır? Yatırımcılar. Yani yatırım bankaları hükümete danışmanlık yapar, bu danışmanlık bankalardan yana olan politikaları dayatır. Bu politikalar yüksek getiri sağlar, bu getiri de bankaların müşterilerine ve yatırım bankalarının bizzat kendilerine gider. Bankalar iki şekilde para kazanırlar: Bilgi satarak ve bu bilgileri kullanan hükümetlerden kar sağlayarak. Bu çıkarlar birbirleriyle çarpışmazlar, aksine çakışırlar. Ve yabancı portföy yatırımının Üçüncü Dünya'nın gelişmesi için iyi olduğu konusunda ısrar edilirken (şu anda Dünya Bankası'nın yaptığı gibi) aslında olan, çok uluslu şirketlerin temelde yatırımcılara fayda sağlayarak büyüme göstermeleridir. Bu, zaten zengin olanların çıkarına olan bir gelişmedir.

Doğrudan Yabancı Yatırım

Yabancının doğrudan yaptığı yatırım, yabancı bir şirketin bir başka yerel ekonomide bulunan bir teşebbüse yaptığı uzun vadeli yatırım olarak tanımlanır. Doğrudan yabacı yatırım ilişkisi bir ana şirket ve bir yabancı şirketin birlikte çok uluslu bir şirket teşkil etmesiyle meydana gelir. Doğrudan yabancı yatırımının nitelendirilmesi için yatırım, ana şirkete yabancı bağlı şirket üzerinde denetim sağlamalıdır. BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (2005), denetimi adi hisselerin yüzde 10'u veya daha fazlasına ya da bir anonim şirketin oylama yetkisine sahip olmak şeklinde tanımlanmaktadır. Savaş sonrası dönemde(1945–1960 yılları arasında) doğrudan yabancı yatırımın dörtte üçünü ABD yapmaktaydı. O dönemden beri doğrudan yabancı yatırımı gerçek anlamda küresel hale gel-

miş ve yayılmaya başlamıştır. Doğrudan yabancı yatırımının ana çeşitleri şunlardır:

Sıfırdan yatırım: yeni tesis alımı veya var olan tesislerin genişletilmesi için yapılan doğrudan yatırımdır. Ülkelerin en çok değer verdiği yatırım türüdür, çünkü onlara göre bu, üretim kapasitesini arttıracak, iş sahaları açacak, teknoloji ve teknik bilgi transferi sağlayacak ve küresel pazarla bağlantı sağlayacaktır. Bu, çokuluslu ev sahibi ekonomiye kar sağlarken çoğu kez yerel sanayinin altını oymaktadır.

Birleşmeler ve satın almalar: Başta gelen doğrudan yabancı yatırım türüdür. Aktif varlıkların yerel şirketlerden yabancı şirketlere transferi şeklinde olur. Satın almalar yerel ekonomiye uzun vadeli fayda sağlamazlar, yerel şirket sahiplerine, satın alan firma tarafından stok şeklinde ödeme yapılır. Yani satıştan gelen para yerel ekonomiye ulaşmaz.

2004 yılında dünya doğrudan yabancı yatırım girdileri 648 milyar dolardı (bunun yüzde 36'sı gelişmekte olan ülkelere girmişti). BM Ticaret ve Kalkınma Konferansına göre bu girdi, kendini geliştirmek için yeni yollar arayan (gelişmekte olan ekonomilerin hızla büyüyen pazarlarında satışları arttırarak operasyon alanını genişletmek ve üretim maliyetini düşürüp ölçek ekonomisinin mahsulünü toplamak yoluyla üretim aktivitelerini rasyonelleştirmek) şirketlerin yoğun rekabet baskısı nedeniyle yavaşlamaktadır. Daha yüksek emtia fiyatları doğrudan yabacı yatırımın petrol ve mineral gibi doğal kaynaklar bakımından zengin ülkelere yönelmesine neden olmuştur. Doğrudan yabancı yatırıma tüm dış ülkelerden 2004 yılında gelen sermaye 730 Milyar dolar (ABD, Birleşik Krallık ve Lüksenburg'tan gelen bunun 630 Milyar dolarını oluşturmaktadır). Doğrudan yabacı yatırım kaynağı olarak Doğu Asya da gelişmektedir: doğrudan yabacı yatırıma artan akış sağlayan Hong Kong gibi. Fakat çok uluslu şirketlerin diğer Doğu Asya ve Güneydoğu Asya bölgelerine yatırımları

artarak sürmektedir. Bu yatırımların çoğu Doğu ve Güneydoğu Asya'da bölge içi yatırım şeklindedir. Bunun yanında Asya ekonomilerinden uzak ülkelere yapılan bölgeler arası yatırım miktarı da artmıştır. Örneğin Çin'in doğrudan dış yatırımının önemli bir bölümü doğal kaynaklara olan ihtiyacın artışına yöneliktir. Bu da onları Latin Amerika'da önemli yatırımlara yöneltmektedir. Hindistan'a ait çok uluslu şirketler de başta Afrika ülkeleri ve Rusya Federasyonu olmak üzere diğer bölgelere doğal kaynaklar için büyük miktarda yatırım yapmaktadırlar. Asya'nın gelişmiş ülkelere yaptığı yatırımı da artmaktadır. Örneğin Çin'e ve Hindistan'a ait çokuluslu şirketler, ABD ve AB şirketlerini satın almaktadırlar; mesela Leveno (Çin) IBM'in (ABD) kişisel bilgisayar bölümünü satın almıştır. Doğrudan yabancı yatırımının dünya çapındaki 70000 çokuluslu şirkete ve 690000 bağlı kuruluşa bağlı toplam stoğu 9000 milyar dolardır. Bağlı kuruluşların yıllık toplam satışları da eklenirse bu meblağ yaklaşık 19000 milyar dolar olmaktadır. Yabancı aktif varlıklar bakımından General Elektrik (ABD) dünya çapında en büyük finansal olmayan çok uluslu şirkettir, bunu Vodafone (Birleşik Krallık) ve Ford Motor Company (ABD) izlemektedir. Hizmet alanında uluslararası yatırım, özellikle finansal hizmet alanında büyümeyi sürdürmektedir; bu büyüme esasen birleşme ve satın almalarla olmaktadır. Büyük çokuluslu şirketler toplam mal varlığı ve etkin oldukları ülkelerin sayısı bakımından dünyadaki finans hizmetine hakimdirler. Fransa, Almanya, Japonya, Birleşik Krallık ve ABD'deki çokuluslu finans şirketleri ilk 50 finansal çokuluslu şirketin mal varlığının yüzde 74'üne sahiptir. En büyüğü Citigroup (ABD)'tur, onu UBS (İsviçre) ve Allianz (Almanya) takip etmektedir. Doğrudan yabancı yatırım, gelişmekte olan ülkelere yapılan resmi kalkınma yardımı gibi özel sermaye yatırımlarını geçmiş durumdadır. 2004 yılında Doğrudan yabancı yatırım Üçüncü Dünya ülkelerine olan finansal akışın yarısından fazlasını yaratmıştır. Ve bu miktarda

resmi kalkınma yardımlarında, oldukça yüksektir. Doğrudan yabancı yatırım çok az ülkede toplanmıştır, bunun yanında resmi kalkınma yardımı yoksul ülkelerin çoğunun en önemli finans kaynağıdır.

Doğrudan yabancı yatırımın bir büyüme mekanizması olarak gerçekleştirmeye çalıştığı şey popüler ekonomik teori ve küresel yönetim organizasyonları tarafından saptanmış bir formüle dayanır. Bir OECD raporundaki (OECD 2002:5) iddiaya göre 'doğrudan yabancı yatırımın gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerine yönelik tüm çıkarları iyi şekilde dökümante edilmiştir'. Rapor doğrudan yabancı yatırım ile ilgili sağ duyuyu şöyle özetlemektedir: verilen uygun ev sahibi ülke politikaları ve gelişmişlik temel seviyesi çalışmalarının çoğuna göre; doğrudan yabancı yatırım teknolojik yatırıma zemin hazırlar, insan sermayesi oluşumuna yardımcı olur, uluslararası ticari entegrasyona katkıda bulunur, daha rekabetçi iş çevrelerinin yaratılmasına yardımcı olur ve girişimlerin gelişmesini sağlar. Bunların tamamı gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluğun hafiflemesi için kuvvetli bir araç olan ekonomik büyüme oranının artmasına katkı sağlar. Ek olarak, rapor şöyle devam eder, 'doğrudan yabancı yatırım ev sahibi ülkenin örneğin "daha temiz " teknolojiler getirerek ve sosyal açıdan makul olan şirket politikalarına önderlik ederek çevresel ve sosyal koşullarını iyileştirmesine yardımcı olabilir' (ibid.:5). 1980'lerde siyasetin vurguladığı 'fiyatları doğru almak' (enerji ve gıda sübvansiyonu gibi yerel politikaları elemine etmek. Bu, yerel ve küresel fiyatlar arasında fark yaratır). 1990'larda trend, özünde finans piyasalarını serbestleştirmek olan 'makro-politikaları doğru anlamak' oldu. Şu anda siyaset yalanlarını, 'doğrudan yabancı yatırıma fırsat sağlayan çevreye' biçim vermeye odaklanmaktadır (şeffaflığı, varlıların korunmasını ve yabancı yatırımcı için finansal istikrarı sağlamak amacıyla yasal, düzenleyici ve politik kurumlar yaratmak veya bunları güçlendirmek). Bölgesel ve küresel düzeyde yatırım anlaşma-

ları yabancı yatırımcı için önlemleri genişleterek doğrudan yabancı yatırım için 'dünyayı güvenli bir yer' haline getirmeye çalışır. Yatırımcı için bu önlemler yerel kalkınma politikalarının esnekliği ve çeşitliliği hesabına alınır ve çokuluslu şirketler Dünya Ticaret Örgütü ve diğer yönetim kurumlarının güvenliğini sağladığı hakları yerel çevre ve sağlık düzenlemelerini sorgulamak için kullanırlar (Gallagher ve Zarsy 2006). Ülkeler kanunları ve denetlemeleri kendi yatırım çevrelerini daha yatırım dostu hale getirmek maksadıyla kabul ederler. Yatırım dostluğu şunları içerir; doğrudan yabancı yatırım için yeni alanlar açmak, yasal çerçeveleri liberalleştirmek, şirket gelir vergilerini düşürmek, ithalat vergilerinden muafiyet sağlamak ve özel yatırım ile tenzilat sağlanması. Bunların tamamı doğrudan yabancı yatırımı cezp etmek içindir. Bir ABD şirketi olan A.T. Kearney 'güven araştırması' yapmıştır: doğrudan yabancı yatırım hedeflerindeki olası politik, ekonomik ve düzenleyici değişiklikleri etkileme yolları ve en büyük 1000 firmanın liderlerinin tercihi' (A.T. Kearney 2004:3). Bu şirket doğrudan yabancı yatırımın hedefi olabilecek ülkeleri cezp edicilikleri bakımından sıralayarak Doğrudan Yabancı Yatırım Güven Endeksi hazırlamıştır. Şu an Çin listenin başındadır, onu ABD ve Hindistan takip etmektedir. Şirket CEO'ları için ülkelerde doğrudan yabancı yatırım için doğabilecek temel kritik riskler; hükümet düzenlemeleri (küresel yatırımcıların yüzde 64'üne göre), ülkedeki finansal risk (yüzde 60), kur veya faiz dalgalanması (yüzde 51), politik veya toplumsal huzursuzluk (yüzde 46) ve şirket yönetim meseleleridir (yüzde 30). Bunları bir dizi fikri mülkiyet hırsızlığı ve güvenlik meselesi (şirket markalarına aktivist saldırılar gibi) takip etmektedir. CEO'lara göre Hindistan doğrudan yabancı yatırım için rekabetçi olmak açısından bürokrasisini azaltmalıdır (doğrudan yabancı yatırım onay süreci için), siyasi açıdan istikrarlı olmalıdır ve düşük maliyet avantajlarını devam ettirmelidir. Yani ülkeler, yabancı doğrudan yatırımcıların is-

tekleri tarafından politika oluşturma ve uygulama anlamında düzene bağlanmaktadırlar. Ülkeler 'herkesin' söylediği doğrudan yatırımdan pay alma amacıyla, bu düzene uymaktadırlar.

Ülkeler doğrudan yabancı yatırımı daha cazip hale getirmek için siyaset rejimlerini yeniden yapılandırırken kar miktarı genelde çok da fazla olmamaktadır. Doğrudan yabancı yatırımın gerçekleşmesi yalnızca çokuluslu şirketlerin bir ülkeden menfaat umması nedeniyledir. 2004'te Afrika'ya yabancı yatırımı 18 milyar dolar ve bir önceki yıl da 14 milyar dolar olmuştur. Bu yatırımın büyük kısmı Afrika kaynaklarına; zengin petrol ve maden sanayilerine yapılmıştır. Bu endüstriler genelde düşük vergi geliri sağlar, yüksek çevresel ve toplumsal maliyet taşır ve temel olarak elite çıkar sağlar. Nijerya'nın petrol gelirlerinin yüzde 85'i nüfusun yüzde 1'ine girmiştir (Watts 2006:11). BM Ticaret ve Kalkınma Konferansının bir çalışması yabancı yatırımın patlama yaptığı Tanzanya ve Gana'yı, özellikle de altın endüstrisini incelemiştir. Her iki ülke de ihtiyaç duydukları altın değerinin yalnızca yüzde 5'ine sahip olabilmiştir (BBC 2005). Bir yönetim danışmanlığı şirketi olan McKinsey and Company'nin vaka analizlerine göre dış ticareti cezp etmek için uygulanan politikaların faydadan çok zararı bulunmaktadır (Beattie 2003). Daha çok doğrudan yabancı yatırımının etkilerini güncel istatistiksel çalışmalarla ve vaka analizleriyle inceleyen bir makale, doğrudan yabancı yatırımın etkinliğinin dağılımı, büyümeye ve çevresel performansı geliştirmeye yönelik katkısı bakımından birden fazla anlama gelebilecek bir tablo ortaya çıkarmaktadır: Bu üç duruma yönelik olarak doğrudan yabancı yatırımın pozitif, nötr ve negatif etkilerinin olduğu anlaşılmaktadır: 'Ülke ne kadar yoksulsa doğrudan yabancı yatırımın negatif etki yaratması okadar olasıdır' (Gallagher ve Zarsy 2006). doğrudan yabancı yatırım siyaset yapısını kuvvetli şekilde etkilemektedir. Fakat sağlanan çıkarlar yatırım yapan ülke lehine olacak şekilde orantısız biçimde artmaktadır. Şu unutulmamalıdır ki, geliş-

memiş ülkelerin gelişmiş ülkelere gönderdikleri fon miktarı aldıklarından her zaman fazladır. 2005 yılında bu 'negatif net yatırım'ın değeri 527 milyar dolar olmuştur (Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği 2006).

Küresel Riskten Küresel Endişeye

Dünyanın bugün sahip olduğu küresel bir suistimal etme sistemidir. Özel finans sermayesi, demokratik yolla seçilmiş hükümetlere, 'bizim kazanç elde etmemiz için doğru iş iklimini yaratırsanız (siyaset aracılığıyla), ülkenize yatırım yaparız ve belki iş, gelir ve kalkınma da o arada yaratılır. Doğru olmayan iş iklimi yaratırsanız yakınınıza bile gelmeyeceğiz. Doğru olmayan iş iklimi yaratırsanız piyasa sizin canınıza okuyacak. Bizi görmezden gelirseniz kalkınmamışlık içinde sonsuza dek çürüyeceksiniz' demektedirler. Bu kapitalist seçme hakkının gücü sermayenin ilk etapta siyasetin yapılışı üzerindeki olağanüstü imtiyazını pekiştirmek içindir. Kapitalistler, genellikle de finans uzmanları, bir gözlerini piyasanın üzerinden ayırmadan ve emsallerine danışmayı da ihmal etmeden ekonomik politikayı ortaya çıkarır, nitelendirir ve zorla kabul ettirirler. Şirketler kendi üretici, finansal ve diğer hizmet faaliyetlerinin büyük bölümü üzerindeki doğrudan denetimi aracılığıyla dünya ekonomileri üzerinde kontrol egzersizi yaparlar. Üçüncü Dünya ülkelerinin kalkınmaları için alışılageldiği gibi önce hayati önem taşıdığı söylenen yatırım süresince ve iş dostu siyasi ortamlar talep ederek dolaylı yolla kontrol icra etmiş olurlar.

Bu 1. bölümde, özel sermayenin dünya çapında halka nasıl sözünü geçirdiğini inceledim. Bu, 'özgürlük ve demokrasi'nin gerçekte nasıl işlediğini gösteriyor. 'Özgürlük' dünya çapında finanse edilen sermaye tarafından menfaate kısıtlamasız erişim anlamına gelmektedir. 'Demokrasi' de demokratik yollarla seçilmiş hükümetlerin şirketler için alan yaratması demektir. Bu bağlamda 'şirket demokrasisi' üst yö-

netimden ziyade hisse sahiplerinin güçlü olması anlamına gelir (yatırımcı sınıf içi demokrasi kısıtlanmıştır). Herkes bu sistemi bilir, pek azı direkt olarak bundan bahseder. Bunun sebebi sermayenin piyasadaki tüm katılımcıları şiddet kullanarak yıldırmasıdır. Ne zaman siyasetten bahsedilse tüm gözler Piyasa'nın tepkisine çevrilmektedir.

Piyasa'nın bu tepkisi uluslararası finans ve piyasa ekonomisinin olduğu her yerde sorunların en büyüğüdür. 'Piyasa' Wall Street'te merkezlenmiş çeşitli sermaye piyasaları demektir, fakat daha genel anlamda, üreticinin satış için rekabet ettiği, alıcının satın alma yapmayabileceği tüm piyasaları tasvir eder. Bu durumda Wall Street'in, küresel yönetim kurumlarının ülkeleri kalkındırmak için kullandıkları politikaları belirlediğini söylemek daha makul olacaktır. Wall Street'teki yerleşik merkezi finans kurumları hisse senedi ve tahvil piyasalarıdır ve bunları hiç kimse kontrol etmez, yatırım bankacıları bile. Finans analistleri müşterilerinin paralarını tahvile mi yoksa yabancı ülkelerin çıkarttıkları hisselere mi yatırmaları gerektiği konusunda objektif şekilde rakamlara bakarak değerlendirme yaparlarken, karar son derece subjektif olan değerlendirmeyle, bir tahminin biraz daha fazlasıyla, gelecekle ilgili aşırı belirsizlik tarafından verilir; tahviller ne zaman geri dönecektir veya hisseler ne zaman satışa çıkacaktır? 'Gelmiş geçmiş en iyi yatırımcı' ve Quantum Fund'un şirket yöneticisi olan George Soros finans piyasaları için şunları söylemiştir:

> Her piyasa katılımcısı, olayların gelecekteki rotasına bugünkü değerini vermek göreviyle yükümlüdür, fakat bu rota tüm piyasa katılımcılarının beraberce atıf yaptıkları bugünkü değerlere bağlıdır. Piyasa katılımcılarının bir değerlendirme unsuruna güvenmek zorunda bırakılmalarının nedeni budur. Lehteki veya aleyhteki etkilemenin önemli özelliği bunun tamamen pasif olmamasıdır. Kullanılan ekonomi teorisinin konseptinde bu aktif unsur eksiktir. (Soros 1998:47)

Uluslararası finans piyasası, bir önyargılar ve çarpışan

tahminler dünyası olan küresel etki alanıyla kesişir (çarpışıp üste çıkan tahminler sonuç olarak New York'un ufuk hizasında ufka doğru yükselir). Bununla birlikte piyasada belirsizliklerin çarpışması da küresel ekonomi dahilinde bulunan ulusların, ülkelerin ve milyarlarca insanın ekonomik kaderine karar verir. Bir yorumcuya göre; 'ulusal hükümetler kendilerini adeta risksiz, fakat sadece radikal belirsizliğin olduğu ortamlarda bulmaktadırlar... hükümetler sıklıkla dünya piyasalarının kendi politikalarına vereceği cevabın kendilerine pahalıya mı mal olacağını, yoksa kendilerini tamamen çalışamaz hale mi getireceğini bilememektedirler' (Gray 1998:74-5). Küresel kalkınma, bu radikal belirsizliği çekirdeğinde taşıyan özel ve kamuya ait uluslararası finansal kurumlarca yönetilmektedir. Pek çok işçinin tüm yıl boyunca süren endişesi, işlerini kaybettiklerinde çocuklarının karnını nasıl doyuracaklarıdır. Pek çok finans uzmanının tüm gece boyunca süren endişesi ise hisselerin bir sonraki sabahki fiyatıdır; burada fark bunların aldıkları riskin telafisinin mümkün olmasıdır. Burjuva ekonomilerinde risk, çalışmadan daha değerlidir. Bu can sıkıcı durum finans uzmanları için de geçerlidir. Bütün şirketler rekabete karşı savunmasızdır, hatta General Motors ile Ford bile. Söylenene göre bunun bir sebebi suistimale başvurularıdır –çünkü kendilerine bir geri dönüş yaratmak zorundalar. Fakat şirketler git gide artan şekilde neoliberalizmin hükmü altına girmektedirler. rekor karlar elde etmelerine rağmen en vahşi yöntemleri kullanmaya devam etmektedirler ('kötü günlerin gelebileceği düşüncesiyle'). Şirketler 'yatırım analistlerince' de kışkırtılmaktadırlar; ki bu analistler de kendi iş alanlarında kimin daha 'agrasif' şekilde danışmanlık işi yaptığı konusunda rekabet halindedirler.

Üç

İdeolojik İktidar

Betimlemekte olduğum küresel kapitalizm eğer işe yarayacaksa ve pek çok insan da onun için çalışacaksa rasyonelleştirilmek durumundadır. Rasyonelleştirme hakim bir ekonomiye ait imgelem altında cereyan eder. Ve bu imgelem, adı 'ekonomi bilimi' olan akademik disiplin tarafından yaratılır. İktidarın gücünü aldığı temel kaynak, bu disiplinle ilgili imgelem üzerindeki kontroldür. İdeoloji, hegemonya, imgelem, söylem ile ilgili tartışmalara ve 1. bölümdeki görüşlere bakılırsa sunmakta olduğum argümanın merkezinde ideoloji kadar ekonomi ile ilgili bir tartışma da yer almaktadır. Benim iddiama göre ekonomi teorisi, kendini sınıf ve ulus çıkarlarına adaması anlamında ideolojiktir. İktisadi görüşler keşfedilmekten çok inşa edilmiş olan mantık çeşitlerini takip etmektedir. Bu sonradan düzenleme durumu, masumane, gerçeklerden saklı olan bir şeyi keşfedişten ziyade, akılda merak uyandıran bir şeyin dile getirilmesidir. Bu sosyal yapılanma, siyaset yapıcı iktidarın kullandığı fikirleri ve terminolojileri kapsamına almaktadır. İktisadi görüşlerin, rasyonalitelerin ve imgelemin yapılandırılışı önemlidir; çünkü ne yolla düşündüğümüzün aksine daha çok ne hakkında düşündüğümüzün ya da ne hakkında konuştuğumuzun farkında oluruz. Beraberinde düşündüğümüz görüşlerin (analizlerde kullanılan görüşler) nereden

geldiklerini bilmek zorundayız. Bunun anlamı normal,doğal, kaçınılmaz düşünülerek –eğer hiç düşünüldüğü olmuşsa- aynen kabul edilen fikirlerin başlangıç teşkil etmekte olduğudur. Lisanın, konuşmacının dilin karmaşık kodlarını, bunları incelemek için ara vermeden takip etmeye (yalnızca anlaşılırlıkta bir sorun olduğunda çok kısa süreli duraksamalar olur) bel bağlamasında olduğu gibi iktisadi düşünce de, bir iktisadi rasyonelliğe ait, eleştirisi yapılmamış, varsayılmış kodları kullanmaktadır. Doğal olduğu varsayılan görüşleri tasarlayabilme ideolojik ve hegemonyacı iktidarın temel dayanağıdır. 1. bölümde aktardığım gibi ekonomiye ait imgeselliğin (teori ve siyasetin) yapılandırılması üzerindeki hakimiyeti elinde tutan, küresel zihin merkezlerinde toplanmış kurumlar ile uzmanlardır. Bu kurumsal kompleksler ekonomik söylemin kodlarını üretirler ve daha da önemlisi bu kodların derin bir şekilde –Foucault'un tabiriyle –normalleşmesini emniyet altına alırlar. Bu kodlar temelde sorgulanmazlar, düzenlenmiş alternatiflerden (kurumların kendilerine ait kodlar vb.) ayrı tutulurlar. İktisadi düşünceye yönelik bu baskın kodlar iyi tasarlanmış, matematiksel olarak detaylandırılmış, ikna edecek şekilde sunulmuş, ve üzerilerine bir sürü para ve yetenek yatırımı yapılmış gibi görünmektedir.

Politikalara yönelik yapılan en kaliteli teorik açıklamalar aslında, İngilizce konuşulan ülkelerdeki elit üniversitelerin, özellikle de 1940'lardan beri ABD'deki üniversitelerin akademik çevrelerinde üretilmektedirler. Akademisyenlerin bu işi diğer kişilerden daha iyi yapmalarını sağlayan, görüşlerin tutarlı, eksiksiz, mantıklı ve bu sayede normal olduğuna hükmedilecek bir ilim sistemi halinde üretmeleridir. Akademisyenler iyi tasarlanmış ve teorik bakımdan doğru bir tarzda, açık şekilde ifade edilmiş fikirler üretirler. Akademisyenler fikirler üzerinde mantıksızlığa neden olacak bir pürüz kalmayıncaya kadar uzun süre düşünürler. Akademisyenler bu görüşleri, entelektüel fakat esir konumunda olan dinleyici

kitlesine öğreterek sunarlar. Akademisyenler ekonomi siyasetinin gelecekteki alıcılarının zihinlerini yaratırlar, böylece teorinin kesinliği kendi kendini doğrulayan bir kehanet halini alır. Yani iktidar eliti dünyayı inandığı, düşündüğü ve içinde hareket ettiği teorinin imgesi dahilinde aktarır. Akademisyenler kabul görmüş teorinin varyasyonları hakkında üst düzey konferanslarda, ilk anormallik sinyalinde ısırmaya hazır bekleyen entelektüel köpekbalıklarına benzeyen uzmanların doldurduğu çevrelerde durmadan tartışmalar yapmaktadırlar. Söylemin gerçekliği bu tartışmalarla sağlanır, tartışmalar sayesinde söylem güncel kalır ve söylemin dinamik olduğu etkisi yaratılır. Anlamlılığın söylemi mantıklı ve kolay anlaşılır olmalıdır, bilinen argümanlarca sınanmış olmalıdır ve sırasını bekleyen söylemin doğruluğu, iktidarın geçerlilik madalyası takmakla yetkilendirdiği akademisyenlerden oluşan bir mahkeme tarafından onaylanarak hükme bağlanır. İşte bu şekilde doğruluk yargılanır (bilimsel açıdan), yine bu şekilde dinin mistisizmden üstün olduğu kabul edilir. Bu durumda doğruluk modern bir din de olabilir, hatta benim için dinden daha iyi bir inançtır çünkü akla yatkınlığı dinden daha fazladır! Bu durumda rasyonellikler ve özellikle de akademisyenlerin geliştirdikleri teoriler tarafından politikalara arka çıkılmaktadır; ve bunlar, Avrupa Aydınlanma Kültürünü modern akademik kültürü görünümünde modern akademik çevre içerisine gömülmüş durumdadırlar.

Aydınlanma Açısından Politika

Çağdaş dünyada Avrupa'ya özgü entelektüel hakimiyet, 17. ve 18. yüzyıllardaki Aydınlanma ile birlikte başlamıştır. Bunun nedeni akılcı ilmin ve bilimsel düşüncenin egemenliğini bir nevi sürdürmesiydi. Akıl anlama yöntemini geliştirir; bu, bilimi olanaklı kılar; bilim de kalkınan toplumların özgürleştiren amaçlarına hizmet eder. Aydınlanmadaki ahlaki düşünme de rasyonel gözlemin aracılık yaptığı veya tercüme ettiği insan tecrübesine ait bir ders şeklinde düşünülebilir. Baskıcı

ve dayatmacı iktidarın ilahi keşiflerine güvenmek yerine bu daha makuldür. Tecrübeyi değerlendiren insan muhakemesi, Tanrıyı ahlaki otorite olarak kabul eder. Bilim adamlarının yaptıkları rasyonel değerlendirme ilahi ifşayı rahiplere indirger. Rasyonel birey din ile devlet otoritelerinin kölesi olmaktansa kendi kendinin rehberi olur ve büyük olasılıkla kendini yönetir hale gelir. Modern arzu tüm insanların toplum faaliyetine rehberlik eden bir norm sisteminde birleşerek benzer bir ahlaki rasyonaliteyi paylaşmalarıdır. Söz konusu demokratik normlar modern politikaların rasyonel temelleridir. Ahlaki amaçla kendini disipline eden bireyler, politikaların ihtiyaçlarına bağlı kalmak için sürekli kanunların disiplinine ihtiyaç duyabilir ya da kendilerine söylenenleri yapmadıkları için Tanrı'nın gazabından korkmak yerine, rasyonel demokratik karar verme yoluyla politikalara bağlı kalmak için gönüllü olabilirlerdi. Böylece bilimin faydaları etik, eşitlikçi ve teknolojisi ileri çağdaş toplumda herkesçe paylaşılabilecekti. Dahası, evrensel bir bilimsel metot kullanarak 'ne çok uzakta ulaşamayacağımız bir şey, ne de çok gizli keşfedemeyeceğimiz bir şey yoktur' (Descartes 1968:92).Yani limitsizlik bağlamında, kendini yöneten ilerleme, modernizmin içinde saklıdır. Bunlar modern siyasetin yapılışını akıl ile güçlü kılan görüşlerdir. Bu görüşlerin nesi yanlış olabilir?

Rasyonel karar vermedeki çağdaş doktrinler ortaya çıktığından beri bunlar pek çok defa sorgulanmışlardır. Sorgulama bugüne dek devam etmiştir, bugün artık etkisiz şekilde yapılmaktadır. Alabama gibi İncil'i *Scientific American*'a tercih edecek insanların olduğu yerlerde rasyonalizm için her zaman tutucu, dini bir kuşku olmuştur.Yakın zamana kadar bu insanlar dini yadigarları olarak azledebilirlerdi. Şimdi ise bu kuşku yaygın temelde az da olsa kendi kendine yol almış bir ideoloji olan yenimuhafazakarlık için muhafazakar kitle desteği sağlamaktadır. Diğer bir uçta 1960'ların yaygın siyasi ve kültürel kuşkuculuğundan dolayı görevi 1970'lerin top-

lumsal teorisi devralarak, modern düşünceye yönelik tutumları etkilemeye başlamıştır; hem rasyonel hem de iyi olduğu farz edilen kalkınma gibi konuları bile (e.g. Escobar 1995). Post-yapısalcı düşünce, bunun aslında post modern formları, rasyonel çağdaşlığın diğer yanı için vurgu yapmaktadır: çiftçiler, kadınlar ve sömürge kurbanları, disiplinle ilgili kurumlar (okullar, üniversiteler, hapishaneler, psikiyatri klinikleri) ve daha genel olarak, rasyonel kontrolün kendi kendine kazandığı tecrübe aracılığıyla yapılan fedakarlıklar. Modern insanlara ızdırap çektiren konu, kendi davranışlarını sürekli inceleyerek mantık ve akılcılık süzgecinden geçirmeleridir. Post modern felsefede çağdaş gerekçe ve hatta ahıl süzgecinden geçirilmiş ahlak sistemi eleştirel olarak yeniden yorumlanmıştır. Özgürleşmenin kaynağı olarak değil fakat çok yönlü hakimiyetin bir türü olarak batıya özgü kontrol tarzı, siyasi ayarlamalar yapanların da dahil olduğu disiplinle ilgili kurumlar üzerinden faaliyet gösterir. Post yapısalcı (bilhassa Foucaultyen) görüşte çağdaş gerekçenin evrensel doğru hakkındaki iddiası, evrensel iktidara yönelik bir iddia olarak yorumlanır. Batı, insanların düşünce, hayal etme ve 'daha iyi bir gelecek' için plan yapma yöntemlerini kontrol ederek dünyayı kontrol etmeye çalışmaktadır. Bazı post modern kuramcılar, Deleuze ile Guattari ve ayrıca bazen Baudrillard batının rasyonalite üzerindeki bu kontrolünü eleştirmekten öteye giderek bunun felsefi temellerini, nedenselliğin yapısal karakteri veya anlamlandırmanın uyumluluğu ile ilgili çağdaş varsayımlarla reddederler. Bunun yerine fragmentasyon, multiplisite ve belirsizlik (indeterminacy) hakkında tartışırlar.

O kadar derine inmeyeceğim. Şimdiye kadar dünyayı üst düzey bir iktidar coğrafyası olarak gördüğüm anlaşılmış olmalı. Eşit şekilde yapılanmış yine de eleştirel olan ve ayrıca rasyonel olmakta ısrar eden alternatifler arıyorum. Rasyonellikten vazgeçme değil, onu eleştirme noktasındayım. Fragmentasyon ve belirsizlik (indeterminacy), şirketlere ve

finansal denetimin iyi şekilde düzenlenmiş mekanizmalarına yönelik muhalefeti zayıf düşürmektedir ve ben, babadan kalma dini inancı bilimsel 'doğruluğa' tercih ediyorum. Dinin terk edilmeyişinin sebebini modernitedeki dehşet veren suçlara kaynak teşkil etmesinde buluyorum. Din, akıl dışı nefreti yaratır, bilim ise bağnazların topluca öldürülmelerine olanak sağlar. Post yapısalcılıktan batılı sosyal-bilimsel düşüncenin belli bir niteliği olmadığı kabulünü ve evrensel rasyonelliğin, zihinler bir defa aydınlanma tarafından aydınlatıldığında, bütün zihinler tarafından gerçekleştirilebilir olduğu kabulünü aldım. Özellikle sosyal bilim bir düşünce şekli olarak alınırsa, eşit olmayan iktidar ilişkilerinin ideolojik etkileri batılı düşünme tarzında vardır ve bunları yine bu düşünce şekli devam ettirir. Derrida (1971:213)'nın ikna edici olduğu anlardan birinde söylediğine göre, 'beyaz adam kendi mitolojisini, yani Hint-Avrupa mitolojisini, kendine ait logosunu, yani kendi üslubunun mitini alır; bunun evrensel gelişimi için hala bir Akıl çağırmayı temenni eder.' Bunu şu şekilde genişlettim: siyaset inkar edilemeyen, teorik gerçeklik anlamında , bilimsel olarak yerleşmiş değildir, daha çok siyaset, iktidar ve bilimsel görünüm iddia etmesi bakımından bilimsel olarak yerleşmiştir. İddia ettiği tüm bu şeyler ekonomik gerçekliğin yeniden yapılanmasına yönelik olan sınıf eğilimli müdahaleleri haklı çıkarmak içindir. Post yapısalcı eleştirinin, onun nihilistik politikalarına beğeni duyulmadan yapılmasını taktir ediyorum.

Aklın Coğrafyası

Modern ekonomi siyasetinin yapılışı batılı rasyonalite kültürüne batmış durumdadır. Batılı rasyonalizm bilimsel, teknik ve politik durumlara uygulanan derin ve dikkatli düşüncenin hegemonyacı ve küresel formudur. Bugüne ait küreselleşme batılı rasyonalitenin yayılmasını kapsar, böylelikle batılı rasyonalite zihinleri dünya çapında etkilemektedir; bazen egemen düşünce şekli olarak bazen de karşı olunan bir düşünce tarzı olarak. Batılı bilginin ideolojik hegemonyasındaki bü-

yüme, siyaset ve ekonomi hegemonyasının daha kapsamlı olan dönüşümüne paralel olan iki aşamada gerçekleşmiştir. Britanya'nın hakim olduğu dönem, 1846-1940; ve Amerikan hakimiyetinin olduğu dönem, 1941-günümüz. Bu iki ekonomik ve rasyonel hegemonyanın ilişkisi, yalnızca bir lisan meselesi değildir; aklın sürekliliği söz konusudur. Anglo-Amerikan rasyonel kültürün küreselleşmesi, entelektüel iktidarı birkaç kültürel-ideolojik merkezde toplamaktadır. Aklı yapılandıran bu merkezler nerelerde olabilir?

Dünyanın egemen entelektüel iktidar merkezleri bugün İngilizce konuşan yoğun nüfusun bulunduğu ülkelerdedir. Bu coğrafya, Max Weber'in rasyonelleşme tezinin bir coğrafi iktidar yorumuna dayanan bir çeşit bilinçli yerleşim teorisi ışığında açıklanabilir. Weber'e göre modern batılı rasyonalizm birbirine bağlı çeşitli kabiliyetler demektir: bir ampirik temel üzerinde mantıklı düşünme kabiliyeti (teorik rasyonalizm); insanlar için dünyayı hesaplamalar aracılığıyla kontrol etme kapasitesi (bilimsel-teknolojik rasyonalizm); anlam şablonlarının sistemli hale getirilmesi (metafizik-etik rasyonalizm); ve mantıklı bir şekilde düzenlenmiş, metotlu bir hayat biçimi (pratik rasyonalizm) (Schluchter 1979). Yani rasyonalite mantık, teknoloji, rasyonelleştirilmiş ahlak ve metotlu tecrübedir. Modern, rasyonel hayat tarzı nereden gelmektedir? Weber Batı'nın egemenliğe erişmesini Avrupalıların, özellikle kuzeydekilerin, Protestan Avrupalıların ve asasında Kalvinistlerin –bir başka ifadeyle Protesten teolog John Calvin (1509-1564)'in takipçilerinin- eşsiz tarihi sürecine dayanarak açıklamıştır. Kalvinizm'de dünya, Weber'in iddiasına göre, Tanrıdan ayrı bir gerçekliktir (yani tanrı dünyayı yarattıktan sonra onu aşarak daha üst seviyeye gelmiştir), sembolik ehemmiyetten yoksundur, Tanrının hikmetinin büyülü kanıtıdır ve Tanrı taktirinin erişim alanıdır. Bu davranışın (cennete gideceğini düşünen kişilerin davranışının) aksine dünya bir dizi sağlam, baş etme ve emir verme kapasitesini ölçen amaçlar dizisi ola-

rak anlaşılmalıdır. Yani dünya doğal amaçlardan oluşan bir sistemdir ve dini olarak değil daha çok nesnel açıdan anlaşılır. Böylece materyalist ve bilimsel düşünme şansını yakalamış oluruz. Akıl tanrıların, cinlerin ve hayaletlerin büyüsünden etkilenmek yerine özgürleşir ve doğal ve toplumsal olaylara ait gerçek sebepler üzerine mistik bir yöntemle değil, rasyonel bir bakış açısıyla düşünecek hale gelir. Dahası Kalvinist kader doktrini (cennete gidilecekse bunun doğum anında yani önceden insana bahşedildiğini, hayat boyu yapılacak iyiliklerden çok bu bahşedişin etkili olduğuna dair olan inanç) onları kişinin manevi duruşu üzerindeki aşırı varoluşsal endişe nedeniyle bariz şekilde diğer Protestanlardan ayırır. Weber'e göre eski modern kişilik artık alışkanlık veya hissiyattan çok akıl gücüyle, ara sıra yapılandan çok uzun süreli, sürekli ve hedefi belli faaliyetle, herhangi bir neticenin inanç yüzünden değil kişilerin sorumluluğuna bağlı olarak gerçekleştiği düşüncesiyle motive olmaktadır. Ekonomik faaliyet açısından Kalvinistler kendilerinin iş dünyasındaki acımasız, değişmeyen ve sistematik rasyonel aktivite aracılığıyla gerçekleşen bir dizi operasyon ile elde edilen sürekli kâra bağımlı olduklarını düşünürler. Dini bütün girişimciler çalışmalarının meyvelerinden zevk almaktan kaçınarak, varlıkların geri dönüşünün maksimum düzeyde olması için çabalarlar. Böylece sermaye sürekli yatırımda toplanır ve diğerleriyle yardımlaşmanın fazla insani olan hissiyatı baskı altına alınır. 'Girişimciye bireysel davranmak için ahlaka uygun olacak şekilde yetki verilmiştir, aslında emir verilmiştir' (Poggi 1983:73). Kalvinistlerce legal hale getirilmiş kârın hayır işleri vasıtasıyla topluluğa geri dönmesiyle vicdanlar rahatlar ve yabancılaşma daha az olur. Weber (1978:164)'e göre: 'Hayatı Püriten olarak anlama biçimi... ekonomik olarak rasyonel, burjuva bir yaşam tarzına doğru yönelmeyi sağlamıştır... modern "iktisadi insan"ın beşiğini sallamıştır' Kalvinizm'den diğer dindar kültürlerle ilgili başka bir çalışmasına göre Weber, bilimin yalnızca Batıda

'sahicilik' aşamasına yükseldiği sonucuna varmıştır (Batının referansları aslında matematik ve doğa bilimleri ile yüzde yüz rasyonel kurumlardır). Bilim ve teknoloji Batı'ya özgü bir rasyonel iktisadi kalkınma üretecek bir çıkar dürtüsüyle kesişir (ibid.: 338-9). Weber için bunun sonucu, dünya hakimiyetinin modern rasyonalizmi dünyanın 'büyüsünün çözülmesi' ile nitelenen etik, dini ve kurumsal gelişimin bir ürünü olmuştur. Yani bu elbette Tanrıyı ayrı tutarak tüm mistik dünyadan kurutulmak demektir (Weber 1958; Schluchter 1979).

Weber'e göre olmakta olan şuydu: Geçmişteki Katolik kilisesinin yaydığı dinsellik ile yoğun ekonomik faaliyet karşılıklı olarak bağdaşmayan şeylerdi (buna rağmen ister istemez, kilise dünya zenginliğini Papa ile piskoposları zengin etmek için kendini toplamıştır). Bu durum 16. yüzyıl boyunca değişmiştir. Çünkü en zengin bölgeler ve şehirler öncelikli olarak batı Avrupa'daydı ve Protestanlığa dönmüşlerdi. Gerçekten de Protestanlık altında, orta sınıf tüccar ve esnaf, sofuluğa karşı olan, rasyonalizm ile girişimci ruhu birleştiren cesur karakter özellikleri geliştirmiştir (Bendix 1960:78). Bu yeni model insanlar kimlerdi? Christopher Hill'in iddiasına göre İngiliz Püriten gelenek uzun zamandan beri rasyonel, burjuva ve demokratiktir (Hill 1958). Dahası, 1620'ler ve 1630'larda New England'ı kuran göçmenler şiddet ve ayrılık yanlısı olan Kalvinist Protestanlardır. Stophen Innes (1995) şunu iddia etmektedir, Kalvinist kapitalizm düsturu ağ, norm ve güven sistemleri ile kombine haldedir ve bunlar ticari aktiviteyi, gayretli ve mücadeleci davranışı teşvik eden din temelli bir ekonomik kültürün fazlaca motive edilmiş bir bireyselcilikle ve cazip tüketime karşı olan talimatlar aracılığıyla güçlendirilmiş yüksek gelir ve yatırım bedelleriyle mümkün kılmaktadır. New England'da çalışmanın hem ekonomik fonksiyonu hem de ruhani bir ifadesi vardır. New England'da Pürütenler, başlangıçtan beri demokratik açıdan kapitalist, yaygın olarak erkeklerin mülk sahibi olduğu ve siyasi açıdan demokratik bir

topluluk oluşturdular. Bu toplulukta kasaba toplantıları ile kongreler papazların seçimi için yapılırdı.

Protestanlık mezhebi özellikle, İskoç Presbiteryanlar ile New England cemaatçileri (Conaregationalists) gibi kendileri için kutsal metinlerin İngilizce çevirilerini okuyan ve dahası, kendi mesajlarını kendi içinde tartışan cemaatlerden oluşur. İncil okumak, okuyabilmek (ve yazabilmek), tartışmak da kendini düşünmek demekti. Dar anlamda düşünülürse mantık açısından inanç (örneğin kader inancı) rasyoneldir. Dünyada en yüksek okur yazarlık oranına sahip iki bölge olan Lowland-İskoçya ve Massachusetts, Kalvinist nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu bölgelerdir. Ayrıca Kalvinist pratikteki, seçilmişlerin (ruhani açıdan) bir üyesi olup bunu ispatlama durumu yalnızca ekonomik başarıyı değil, yardımseverliği de içerir, yani bu şekilde kendini ispatlama, eğitim kurumlarının ve entelektüel kurumların kendine has sosyal yapısını ortaya çıkartmış olur. Tekrarlarsak, New England bölgesi ilk orijinal örnektir: Önde gelen bir kapitalistin isminin kütüphanelere verildiği bir kasaba değildir. Dünyada öncü olan üniversitelerin en yoğun şekilde bulunduğu kasabadır (yalnızca Boston kentinde yedi adet üniversite vardır). İngiltere ve New England'da kâr ve akıl arasında akümülatif olduğu kanıtlanmış bir sentez bulduk: kar eğitimi destekler; akıl yeniliği ileriye taşır; yenilik karı sağlar. Yine de başlangıçtan bugüne bir başka tarihsel boyutu da ilave etmeliyiz. Şunu hatırlamak gerekir ki Püritenler uzun süredir Kızılderili yerlilerin yaşadığı bölgeleri istila edenlerdi. Kızılderililer başlangıçta Hristiyan hacılara (Pilgrims) hayatta kalmaları için yardım etmişlerdir ve sonra da kasten ortadan kaldırılmışlardır (Cronon 1993). Ayrıca Boston, Salem Newburyport ve Providence'nin Protestan tüccarları Bristol ve Liverpool'dakilerin yaptıkları gibi Avrupa, Batı Afrika ve Karayipler üçgeninde ticaret yaparak zengin olmuşlardır ve böylece köle ticareti ile köle emeğinden oluşan ihtiyaç fazlasını da paylaşmışlardır (Frank 1979: 14-

16). Yeni Protestan merkezlerde gelişen rasyonalizmin bilimi ve kültürü daima yarattığı etikle uzaktaki insanlardan istifade etmeyi uygun görmüştür. Ahlakın rasyonelleşmesi bahane için iyi bir kaynaktır. Batılı rasyonelliğin alevlenişi daima bir karanlık tarafı saklamıştır.

Akademik Çevrenin Coğrafyası

Protestanlığın hakim olduğu bölgeler, bütün olanlara rağmen modernitenin uzun süreli gelişimi boyunca rasyonel olduğu farz edilen bir düşünce sisteminin ana merkezi olan iki Cambridge (İngilter'de ve New England'da) ile sembolize edilir. Bütün dönemler, modernizm bile gelenek bilinci taşır. Bu gelenek bilinci ispatlanmış, değer verilmiş düşünce türünün en yoğun olduğu yerde köklü hale gelir. Batılı tarzın rasyonel düşünme şekli özellikle kuvvetli bir biçimde geleneğe karşı duyarlıdır. Eğer durum böyleyse, yani Weber'in inandığı gibiyse bu modern Batılı rasyonalizm doğal (fiziksel) ve mekansal (küresel) dünyaları fethetmesi bakımından, Avrupa'ya ait dünyanın egemenliğine olanak sağlamıştır. Ayrıca rasyonalizmin doğduğu yerler, geliştirildiği yerler, değerli coğrafi yenilikler, bu yerlerde düşünmüş fevkalade zihinler daha önce hiç olmadıkları kadar öneme sahiplerdir. Bu yerler entelektüellerin evreni nasıl ele geçireceklerini öğrendikleri yerlerdir. Bu yüzden rasyonel gelenek bir coğrafyaya sahiptir ve bilimsel keşfin olduğu yerler de entelektüel gücü yüzeye çıkartmaktadır. Bu orijinal rasyonelleşme, bölgelerin gerçeğidir, fakat rasyonalite akılda teknoloji gibi canlandırıldığında ve yeni teknikler Avrupa'nın hakimiyetini pekiştirdiğinde 19. yüzyıldaki bilimsel devrimin koşulları bunun daha fazlasıdır. Keşiflerin çoğunda akıllar yeni yeni bölümler halinde inanç mistisizminin gizinden ayrılarak bilinmeyene (veya daha ziyade yanlışlıkla bulunana), doğru yelken açmıştır. Yeni şeyler bulanların çoğu endüstriyel uygulayıcılar (James Watt) veya daha üst orta sınıfa dahil olan, zevk için bir şeyi araştıranlar (Charles Darwin) olmuştur. Fakat 19. yüzyıl sürerken

geçmişe ait düşüncelerin depolandığı ve yeni bilginin yayıldığı bir yer olarak akademik çevrenin önemi hızla artmıştır. Protestan rasyonalite bölgeleri, öncelikle Britanya ve ABD, dünyanın en ünlü, güçlü üniversitelerinin yuvası olmuştur. Rasyonel gelenekselcilik, endüstriyel ilerleme, kâr ve aile servetleri, hayırsever geri besleme, Protestanlığın görece izin verdiği düşünce özgürlüğü, bunların tamamı bu yeni gelişen akıl merkezlerindeki kuramsal iktidar konsantrasyonuna katkıda bulunmuştur. Daha sonra, 20. yüzyılda arkasında sosyal demokrasinin olduğu, alınan vergilerin kaliteli eğitim veren halka açık üniversiteleri başarılı tüm öğrencilere açmak için yeniden yatırımı ile demokratik sağ görüş, devletin gücünü eğitim sistemine sokmuştur (ben de bu durumun ufak bir sonucuyum). Akademik çevre, araştırma ve öğretim kurumlarının modernliği açısından dini kısıtlamalardan kendini büyük ölçüde arındırmıştır ve entelektüel coşkuyla modern rasyonel kapitalizmin göbeğinde gelişmiştir.

Akademik çevre elit üniversitelerin bölgesel kompleksleri –bunlarla sınırlı olmamakla beraber- tarafından temsil edilen bir araştırma ve öğretim kurumları kompleksi olarak düşünülebilir. Her üniversite şunlardan oluşmuştur; bir fiziksel alan, kütüphaneler ve laboratuarlar gibi bir dizi kaynak bahşeden bir kampüs; belirli bir sınıfın etnik ve bölgesel geçmişinin izlerini taşıyan izlerini taşıyan öğrenciler; sabit revizyona altındaki siyasi, insancıl ve artistik bir gelenek ve temelde disiplinler olarak organize edilen entelektüel uzmanlığı tekrar yaratmak için tutulmuş bir kadro ve fakülte. Akademik çevrenin iki ana ürünü vardır: bilgili bir uzmanlık için entelektüel alt yapıyı yapacak fikirler, teoriler, felsefeler; ve fikirler, beceriler, stiller, gelenekler ve nereden mezun olduklarını gösterecek bağlantılara sahip öğrenciler. Akademik çevre kabul görmüş bir entelektüel deneyim ve davranış tarzı olan profesyonelliğin içeriğini ve dış hatlarını kontrol eder. Bunu 'profesyonel sosyal direktif' olarak adlandırabiliriz. Daha derinlemesine

bakarsak, akademik kurumlar ve disiplinler Batılı gelenek ve rasyonalitenin bilimsel olarak legalleştiği bir bilgi deposuna giren ve buradan çıkan düşünce akışını kontrol ederler. Disiplinler, bilimsel statüye göre sıralanırlar; ekonomi bilimi fiziğe en fazla benzeyen sosyal teori olarak kabul edilir. Bilimsel statü, siyasette beyanlara, konumlara ve danışmanlıkla ilgili tavsiyelere ikna edici güç katar.

Bilgi Hiyerarşileri

Akademik çevre, kurumların hiyerarşisi içinde yapılanmıştır. Yapılanmanın bir aşaması, lisan ve ülke açısından,yukarıda özetlenen Weberci görüşü takip eder. Entelektüel söylem dört bir yana dağılmış milyonlarca düşünür ve aktör arasındaki gündelik iletişimi kolaylaştırmak amacıyla yaygın bir lisanı gerektirir. Bu lisan İngilizce'dir. İş, bilim ve kültür çevrelerinde yaygındır: örneğin önemli süreli yayınlardaki bilimsel makalelerin yüzde 95'i İngilizce'dir (Bollag 2000). Benzer şekilde dünyanın önde gelen üniversitelerinin çoğu da İngilizce konuşulan ülkelerdedir. *The Times* 'a (Londra) göre önde gelen 50 üniversiteden 21'i ABD'de, 7'si Birleşik Krallık'ta ve 14'ü de eski Britanya kolonilerinde bulunmaktadır; toplamda 43 tanesi İngilizce konuşulan ülkelerdedir (bu bilgiler 88 ülkedeki 1300 akademisyenin katıldığı bir ankete dayanmaktadır –Halpin 2004). Bu ülkelerden her birinde en önemli üniversitelerden birkaçı bulunur. Bu yerler elit sınıfın gelecekteki üyelerini yeniden yaratıp eğitir ve buradaki fakülte ve araştırma birliktelikleri siyaseti bilgilendiren araştırma sonuçları üretirler. Britanya üniversiteleri bir zamanlar daha üstün olsalar da ('Britanya en iyisidir' inanışından bir şekilde vazgeçmeyen milliyetçi önyargıya göre hala öyledir), bugün ABD üniversiteleri en prestijli olanlardır. ABD'deki önde gelen üniversiteler hangileridir? Bunu ortaya çıkaracak tek ve en iyi ölçüt üniversitenin veya kolejin aldığı bağışlardır. Bunun anlamı verilen veya genellikle kolej mezunları tarafından miras bırakılan birikimler ve üniversitenin şirket gibi davranmasıyla bağlayıp biriktirdiği ödeneklerdir. Bu üniversiteler iki çeşittir:

Tablo 3.1 ABD'deki Üniversitelere yapılan bağışlar, 2004 (2 Milyar Dolar'ın üstündekiler)

Kurum	Bağış Miktarı ($)*
Harvard Üniversitesi (Cambridge, MA)	22,587,305,000
Yale Üniversitesi (New Haven, CT)	12,740,896,000
Princeton Üniversitesi (Princeton, NJ)	9,928,200,000
Leland Stanford Junior Üniversitesi (Stanford, CA	9,922,041,000
Texas System Administration Üniversitesi (Austin, TX	9,360,113,745
Massachusetts Institute of Technology (Cambridge. MA	5,869,800,000
Columbia Üniversitesi (New York, NY)	4,493,085,000
Michigan Üniversitesi (Ann Arbor, MI)	4,243,352,775
Emory Üniversitesi (Atlanta, GA)	4,086,000,000
Washington Üniversitesi (St Louis, MO)	4,083,958,000
Pennsylvania Üniversitesi (Philadelphia, PA)	4,019,000,000
Northwestern Üniversitesi (Evanston, İL)	3,884,629,679
Chicago Üniversitesi (Chicago, İL)	3.620,728,000
Cornell Üniversitesi (Ithaca, NY)	3,314,228,858
William Marsh Rice Üniversitesi (Houston, TX)	3,302,000,000
Texas A&M Üniversitesi (College Station, TX)	3,240,693,652
Notre Dame Üniversitesi (Notre Dame, İN)	3,123,454,523
Duke Üniversitesi (Durham, NC)	2,832,921,999
Dartmouth College (Hanover, NH)	2,454,294,000
Southern California Üniversitesi (Los Angeles, CA)	2,399,960,000
Vanderbilt Üniversitesi (Nashville, TN)	2,264,845,000
Texas at Austin Üniversitesi (Austin, TX)	2,038,938,294
California, Berkeley Üniversitesi (Berkeley, CA)	2,037,297,000

* Bağış miktarlarında 2004 mali yılı sonu rayici temel alınmıştır.
2004.Kaynak: Council for Aid to Education (2005).

(1) Özel üniversiteler: Bunlar Sarmaşık Ligi'nin üyeleri veya yan üyeleridir. Sarmaşık Ligi terimi 1930'ları simgeleyen, burslu öğrenim ve spor üzerinde durmuş, batı sahilinde yer alan üniversiteleri belirtir.

(2) Halka açık üniversiteler: Ailelerin gelir ortalamalarının yüksek olduğu büyük devletlerde, özelikle eğitime geleneksel olarak daha çok değer verilen bölgelerde (Kalvinist ülkeler) bulunurlar. Bağış, üniversitenin profesörlere –fakat sekreter, araştırma görevlisi vb. personele değil- piyasanın üzerinde ödeme yapmasına olanak sağlar. Amerikan Üniversite Profesörleri Birliğine göre özel üniversitelerde tam zamanlı çalışan, doktora derecesi veren profesörler 2005 yılında ortalama 131000 dolar kazanmışlardır (Tablo 3.1).

Tam zamanlı çalışan profesör maaşları 140000-170000 dolar aralığında olmuştur (Harvard: 169 000 dolar, Princeton 157000 dolar). Halka açık üniversitelerde doktora dersi veren tam zamanlı bir çalışan profesörler, ortalama 102000 dolar kazanmaktadır, fakat Tablo 3.1'de sıralanan üniversitelerde maaşlar 115000-130000 dolar aralığındadır. En çok para alan profesörlerin yüzde 5'i ABD üniversitelerinde 180000-235000 dolar aralığında maaşlar almaktadırlar. Profesörlere en yüksek ücretleri veren üniversiteler New England ve Orta Atlantik bölgeleridir (Amerikan Üniversite Profesörleri Birliği: 2005/06). Bu yerler ABD eğitiminin geleneksel strateji merkez bölgeleridir. Elit üniversiteler kütüphaneler için daha fazla para harcamaktadırlar (yılda 25-100 milyon dolar) ve en geniş koleksiyonlara sahiptirler (5-15 milyon kitap; Harvard: 15,4 milyon kitap; Yale: 11,4 milyon kitap –Araştırma Kütüphaneleri Birliği: 2004). Bu üniversiteler araştırma ve konferanslar finanse ederler, dünyanın dört bir yanından gelen ünlü konuklar ağırlarlar, öğretim programında aşırı yoğunluk yoktur vb. Bir Harvard profesörü bir açıklama yaptığında medya mutlaka kulak kabartır.

Disiplin Olarak Ekonomi

Prestijli üniversitelerde ekonomi başta gelen sosyal bilimdir. Elit üniversiteler iyi bilinen öğretim görevlerini veya yıldızı yükselen, genellikle başka elit üniversitelerde eğitim görmüş, ekonomi yetkililerini cezp etmek için yarış halindedirler. Ekonomi bölümü ortalama altmış fakülte mensubu ve genellikle kampüsün en büyük sosyal bilimler departmanıdır (Harvard'da elli sekiz mensubu vardır). Örneğin alan olarak sosyoloji bölümünün iki katı yer kaplar. Fakülte bir elit kurumlar sistemince çevrelenmiştir; uluslararası finans kurumları, önde gelen uzman düşünce kuruluşları, ekonomi örgütleri ve hükümet departmanları gibi. Harvard ekonomi bölümü profesörleri Ekonomi Danışma Konseyi'nde (Council of Economic Advisors); Boston ve New York federal merkez bankalarında; baş ekonomist ve araştırma direktörü olarak IMF'de; baş ekonomist olarak ABD Çalışma Bakanlığında ve başkan olarak Amerikan Ekonomi Derneğinde boy gösterirler. Çoğu ekonomi bölümünde hakim olan ana görüşe alternatif perspektiflerden bakan bir ya da iki üye bulunabilir, disiplin içindeki toplu muhalefetler, Massachusetts Üniversitesi'ndeki bazı bölümlerin radikallerle ve gelenekçilerin aralarında anlaşmalarıyla tamamen ayrılmasında olduğu gibi, yerinden edilmeye dahi nede olabilmektedir. Bağımsız ekonomistler ve akademik bölümler genellikle yaptıkları yayınlara göre sıralanırlar (yayın sayısı, yayınlandığı bültenin prestiji, yayının kaynak gösterilmesi vb.) Dünyanın en iyi 100 ekonomistinin yüzde 88'i ABD'de, yüzde 10'u Britanya'da çalışmaktadır (Coupe 2002); bunlar Harvard, Chicago Üniversitesi, MIT, Princeton gibi dünyanın en iyi üniversitelerinde eğitimlerini tamamlamışlardır (Tablo 3.2). ABD'deki ekonomi fakülteleri yılda yaklaşık bin doktora derecesi vermektedir, derece alanların yarısından çoğu bugün ülke dışında öğrenci yetiştirmektedir.

TABLO 3.2 İlk otuz araştırma yayınında yeralan araştırma yazıları bakımından ekonomi fakültelerinin sıralanışı, 1995-99 yılları arasında yayınlanmışlık temel alınmıştır

Sıra	Üniversite adı	Ülke adı
1	Harvard Üniversitesi	ABD
2	Chicago Üniversitesi	ABD
3	MIT Üniversitesi	ABD
4	Northwestern Üniversitesi	ABD
5	Pennsylvania Üniversitesi	ABD
6	Yale Üniversitesi	ABD
7	Princeton Üniversitesi	ABD
8	Stanford Üniversitesi	ABD
9	California, Berkeley Üniversitesi	ABD
10	New York Üniversitesi	ABD
II	Columbia Üniversitesi	ABD
12	California, San Diego Üniversitesi	ABD
13	Michigan	ABD
14	UCLA	ABD
15	Cornell Üniversitesi	ABD
IĞ	Texas, Austin Üniversitesi	ABD
17	Rochester Üniversitesi	ABD
18	Tilburg Üniversitesi	Hollanda
19	Wisconsin Üniversitesi	ABD
20	LSE	İngiltere
21	Minnesota Üniversitesi	ABD
22	Boston Üniversitesi	ABD
23	Toronto Üniversitesi	Kanada
24	Montreal Üniversitesi	Kanada
25	Brown Üniversitesi	ABD

Kaynak: Kalaitzidakis, vd. Tablo 3 (2003).

Ekonomi fakültelerine ek olarak akademik çevre de birkaç yüz bir ekonomi araştırma kurumuna ev sahipliği yapar. Bunlardan en prestijlisi National Bureu of Economic Rese-

arch (NBER), özel, kâr amacı gütmeyen, tarafsız bir araştırma organizasyonudur. Kendine ekonomi bilim ve deneylerine, özellikle de Amerikan ekonomisine yönelik olanlara adamıştır. 'Ekonomik araştırma yapma işini üstlenerek kendini siyaset yapıcılar, iş profesyonelleri ve akademik camia içinde bu tarafsız araştırmaları yayma işine adamıştır.' NBER Cambridge-Massachusetts'tedir. Palo Alto-California'da ve New York City'de şubeleri bulunmaktadır. 1920'de kurulan NBER, Simon Kuznets'in çalışmalarıyla 1930 yılında ABD hükümeti için bir milli muhasebe sistemi kurmuştur. Bu sistem ekonomik faaliyete ait GSYH ve ilgili diğer endekslerin resmi olarak ilk değerlendirmesini yapmıştır. Milli hesaplar ve bunların konjonktür hareketleriyle ilgili çalışmaları NBER'nin yürütmesinden dolayı NBER, resesyon için resmi başlangıç ve bitiş tarihlerini öngörür. Bu, ABD'deki en geniş çaplı ekonomik araştırmadır. Ekonomi dalında Nobel alan 31 kişiden 16'sı NBER'nin iş ortağıdır. Şimdiki başkan Martin S. Feldstein ile beraber ekonomi Danışma Konseyi eski başkanlarından üç tanesi de Nobel ödüllüdür. Buna rağmen ekonomi siyasetini sağa çekmek amacıyla yapılan tek başına en önemli entelektüel etki de Feldstein tarafından yapılmaktadır. Feldstein, uzun zamandır Harvard Üniversitesi'nde binlerce öğrenciye 'EC10', 'kesinlikle vergi karşıtı, serbest piyasa taraftarı ekonomiye giriş' dersi veren bir sağcıdır. Öğrencilerinden pek çoğu da ABD Maliye Bakanlığı'nda prestijli mevkilere gelmektedir (Leonhardt 2002).

ABD'li ekonomistler kurumsal olarak Amerikan Ekonomi Birliği içinde örgütlenmişlerdir. Birlik 1885'te kurulmuştur ve bugün yaklaşık 18000 üyesi vardır. Birlik şunları yayınlamaktadır: *The American Economic Review (AER), Journal of Economic Perspectives (JEP).* AER geleneksel konu başlıklarıyla yayınlanan makalelerin türünü belirler. JEL'deki makalelerin çoğunun konuları editörler tarafından belirlenir. JEP'nin daha açık sözlü olduğu varsayılır, fakat aslında

yayınlayacağı makalelerin çoğunun konusunu kendisi belirler. 'Konu belirlemek' şu demektir; sadece editörlerin onay verdiği düşünceler dergide yayınlanmaktadır. Birlik üyesi olmayan biri için AER'de bir makale yayınlatmanın bedeli 200 dolardır. Ekonomi biliminin Nobel ödülleri verilmektedir. Oysa Nobel ödülleri İsveçli bir kimyacı, sanayici ve dinamitin mucidi olan Alfred Nobel'in taktiriyle verilmeye başlanmıştır ve Fizik, Kimya, Tıp, Edebiyat ve Barış alanlarında dağıtılmaktadır. Ekonomi ödülü ise ilk olarak 1968'de İsveç Bankası tarafından finanse edilmiştir. Son birkaç yıldan daha uzun süredir ödül, oyun teorisine katkısı olan çalışmalara verilmektedir: dinamik makroekonomi ve konjonktür hareketi, zamanla değişen volalite ile ekonomik zaman serilerinini analizi, psikolojik araştırmaları ekonomi bilimi ile birleştiren anlayışlar; özellikle de alternatif piyasa mekanizmaları ile ilgili çalışmalarda ampirik ekonomik çözümlemelerin araç olarak kullanıldığı laboratuar deneylerinin tesis edilmesi; asimetrik bilgi ile piyasa analizleri; selektif numunelerin analizi için olan metotlar ve diğer geleneksel, özünde metodolojik konular. Bu görece kapalı, disipline ait bir evrendir.

Keynesyen Ekonomi Söylemi

Çağdaş ekonomi Adam Smith (1937) ve David Ricardo (1911)'nun çalışmalarına dayanır. Bunlar 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başındaki dönemin klasik ekonomi uzmanlarıdır. Ekonomi, 19. yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşen marjinal devrim sayesinde bir bilime dönüşmüştür. Neoklasik ekonomi *'Homo economicus'* olarak adlandırılan bir aktörün ele alındığı ekonomi teorisine dayanmaktadır. Bu teoriye göre insanlar ekonomik davranırken eylemleri bakımından 'rasyonel' hareket ederler; bir tüketici olarak alacağı faydayı en üst seviyeye çıkartmak veya bir girişimci gibi kârını asgari maliyetle elde etmek için çabalayan, birbirinden apayrı bireyler gibi hareket ederler. Bu basitleştirilmiş varsayım, özneleri nesnelere dönüştürerek ekonomiyi gerçek nesnelerin doğa bilimi

olan fiziğe benzetmektedir. Neoklasik ekonomi bilimsel anlayışa başvurur, çünkü bu anlayış matematiksel açıdan güzel ve yalındır. Amaç ekonomiyi bir tek eşitlikteki soyut terimlere temsil etmektir (tam olarak Einstein'in $E=MC^2$ 'sindeki gibi değil, fakat benzer şekilde). Bilimsel mükemmellik buna ek olarak bir fiyatla uğraşır. Bu üstün modeli oluşturmak için neoklasik ekonomi, karmaşık özneleri nesnel davranış modellerine dönüştürmek için basitleştirmek ve ekonomik faaliyetin çevresel etkilerini soyutlamak durumdaydı. Böylece ekonomi dünyası saat gibi çalışan insanlardan oluşan sade bir topluma ait steril bir dünya şekline bürünecekti.

Bu, hayli yaygın olan ekonomilerden, özellikle de rasyonalite cephesinden aleyhte eleştirilere maruz kalmaktadır. Örneğin Herbert Simon (1957) insanların kısmen rasyonel olduğunu veya bu rasyonelliğin kısıtlı ya da sınırlı olduğunu söylemektedir. 'Sınırlı rasyonel aktörler limitleri formüle döküp karmaşık problemleri çözerek ve bilgiyi işleyerek (alarak, depolayarak, tekrar düzenleyerek, naklederek) tecrübe ederler' (Williamson 1985:553, Simon'dan alıntıyla). Yakın geçmişte Daniel Kahneman (2003), ekonomik karar alma sürecinde önsezilerin rolünü vurgulamıştır. Joseph Stiglitz başlangıçta, asimetrik bilginin dünyanın kilit özelliği olduğu iddiasıyla nam salmıştır. Çoğu durumda bir piyasanın iki yüzü mal veya hizmetin hareketi, satıcıların tipik olarak sattıkları şey ile ilgili daha çok bilgi sahibi olmaları ve böylece ters seçimin meydana gelmesi hakkında çok farklı bilgiler içerir. Ters seçimle diğer faaliyetler gerçekleşirken düşük kaliteli ürünler yüksek kaliteli ürünleri yerinden eder (işaret gönderme ve eleme). Böylece gerçekleşen ekonomik faaliyetlerle bir mükemmel bilgi dünyasından doğan faaliyetler farklılık gösterir (Arnott ve diğerleri 2003). Buna benzer eleştirilerin Kahneman'a ve Stiglitz'e Nobel ekonomi ödülü kazandırması *'Homo economicus'* kavramına dikkatlerin yoğunlaşmasını sağlamıştır ve bu rasyonel kavramın, mükemmel şekilde bilgiyle donatılmış

robotun, neoklasik ekonomi imgeselliğine ait tüm marjinalpiyasacı-rekabetçi sistemin merkezine yerleşmesine neden olmuştur.

Noeklasik ahenk bir Cambridge'li ekonomist ve Bloomsbury grubu üyesi sanatçı ve entellektüellerden olan John Maynard Keynes (1883-1946) tarafından uzun zaman önce bozulmuştur. Keynes 1920'lerde sistematik bir şekilde eski yaklaşımın esaslarını tahrip etmeye başlamıştır. Örneğin ücretlilerin Kârı maksimuma ulaştıran olduğu fikri veya gerçekten en berbat neoklasik inanış olan işsizliğin gönüllü olduğuna dair olan fikir. Büyük Bunalımla ilgili olmadığından böyle eleştiriler göz ardı edilebilirdi. Bunu açıklarsak, Keynes (1936) şunu bulmuştur: arzın talebi yaratması (Say yasasındaki gibi) emeğin veya kazancın herhangi bir seviyesinde emek seviyesi çok düşük olsa da meydana gelebilir, böylece tam istihdam pek çok ekonomik imkandan biri olmuş olur. Keynes'e göre belirli istihdam seviyesini, mal ve hizmetlere olan toplam talep belirler. Devletin etkisinin olmadığı varsayılırsa toplam talebi iki topluluk etkiler: tüketim maddesi satın alan tüketiciler; ve üretim ekipmanı satın alan yatırımcılar. Tüketiciler kendi gelirleri düşerken harcamayı arttırmıştır, fakat istihdam düzeyini kapsamlı olarak açıklamada kullanılacak ana değişken bu değildir, çünkü tüketim gelire bağlıdır ve gelir de bir başka şeye bağlıdır. Keynesçi sistemde can alıcı değişken gerçek yatırımdır (yeni fabrikalar, aletler, makineler ve daha geniş mal envanteri için harcama yapılması). Girişimcinin risk almak kaydıyla aldığı kararlar yatırımı doğurur. Risk söz konusu olduğundan yatırımın ertelenmesi de söz konusu olur. Keynes'in dediğine göre yatırım yapmak için karar alınması beklenen kâr ile geçerli faiz oranının karşılaştırılmasına bağlıdır. Can alıcı bileşen buradaki 'beklenti'dir. Daha genelleştirirsek yatırımcının kendine güven duyma derecesidir. Keynes'in yatırımda kullanılan sermaye maliyetine değin yaptığı açıklamaya göre gelecekteki hisse fiyatları için yapılan

spekülasyon, tasarruflar bir fondan diğerine aktarılırken faiz oranlarını belirler. Bu ayrıca, temelde gelecekle ilgili beklentilere bağlıdır. Yatırımcılar makine satın aldıklarında makine yapıcı ve kullanıcılarına (şirketler ve çalışanlar) gelir sağlarlar, harcanan bu para gelecekte tasarruf edilmeyip harcanmış (tüketim için marjinal eğilim) ek gelir miktarıyla çeşitlilik gösteren çoğaltan etkisi (yatırımın teşvik ettiği ekonomik ilerleme derecesi) vb. ile milli geliri arttırmaktadır. Gerçek yatırımdaki bir düşüş tam tersi yönde etkiler yaratır. Devlet bu süreci faiz oranı ve diğer parasal politikalar vasıtasıyla etkileyerek ekonomiyi dengeli bir durumdan genelde daha yüksek istihdam seviyesi için diğer bir dengeli duruma getirir. Toplam talebi tamamıyla kalıcı kılmak ve böylece konjonktür hareketlerinin etkisini en aza indirmek için devlet yatırım miktarını makul oranda sabit tutmak zorundadır. Bu etkiyi sağlamak için devlet özel sektör yatırımının işsizlik üzerindeki dolaylı etkisini en aza indirmeli, *'telafi edici kamu harcamaları'* ile ilgilenmelidir. Keynesyen ekonomi düzenlemesine verilen bir diğer isim 'talep yönetimi'dir.

Keynes, sırf faiz oranlarını değiştirmenin iş güvencesinde ve bunun sonucu olan yatırımda kayda değer değişiklik yaratmak için yeterli olması konusunda şüphe duymuştur. Akabinde muhafazakar Keynesyen ekonomistler faiz oranlarındaki manipülasyonu görece, bürokratik olmayan, kesintisiz devlet yöntemi olarak görmektedirler (bu yolla vergi azaltmaya bir alternatif olarak, bir ülkenin merkez bankası milli geliri ve istihdamı etkilemeye çalışır). Keynesyen liberal ekonomistler (19. yüzyıl serbest ticaret anlayışından ziyade New Deal planındaki 'liberal') hükümetin neden olduğu bütçe açığını (bu yolla talep artar) daha etkili bir ölçü olarak görürler: 'liberal' açıdan bütçe açığı sosyal hizmetleri geliştirmek için kullanılabilir. Liberal olan Keynes bununla ilgili olarak, hükümet harcamalarıyla ilgili kısmın sosyal yatırım kısmından daha önemli olduğunu düşünmüştür: eğer amaç istih-

damı arttırmaksa, paraları eski kaynaklara yatırıp gömmek, özel girişimin ise gömülen parayı kazıp çıkarması, hiç yoktan iyidir. Keynes buna rağmen torik olarak tekrarlanan depresyonların pratikte neler ortaya çıkardığını ispatlamıştır: serbest piyasalar insan refahını spontane şekilde maksimize etmemiştir. Bunun yerine devlet talep yönetimine müdahale etmek durumunda kalarak parasal ve mali politikalar vasıtasıyla toplam talep seviyesini değiştirmiştir. Keynes ayrıca piyasa odaklı karar vermenin kaotikliğine işaret etmiştir. Kapitalist imgelemin korkulu rüyası olan kendi kendini gerçekleştiren, fazla yayıldığında depresyona neden olabilen belirsizliği dile getirmiştir. Ekonomi uzmanların ekonomik gelecek öngörülerinde daima iyimser olmaları bu nedenle gerçekçi değildir.

1930'ların Depresyon dönemi pragmatik devlet müdahaleleri (New Deal istihdamı gibi programlar oluşturulması), spontane reelizasyonlar ('korkunun kendisinden başka korkacak bir şey yok'), 2. Dünya Savaşı'yla bağlantısı olan Batılı ekonomilerin militarizasyonu ile sona erdirilirken Keynesyen ekonomi siyaseti 1936'dan itibaren kullanıma hazırdı. Savaş sonrası dönemde ekonomik büyüme teorisi Keynes'ten başka ekonomistler tarafından (Keynes 1946'da ölmüştür), özellikle tam istihdamın sürdürülmesi için dizayn edilmiş politikalar ile duyurulmuştur. Tam istihdam ve daha iyi bir yaşam cumhuriyetçi veya demokrat, muhafazakar veya liberal Batıyı koruyan bir savaştan dönen milyonlarca asker yaratmak için baskı yapılan tüm siyasi partilerin vaatleriydi. 'Kimin toplumu için kendi hayatlarımızı riske attık?' sorusu önceki ekonomi-politik bayağılıkların hayatta kalması için fazla önemsizdi. Özellikle Batı Avrupa'da siyasi tutum sosyalist yöne doğru kaymıştı. Winston Churchill, muhafazakar savaş kahramanı, emeğe olumlu yaklaşmadığı için Britanyalı işçi sınıfı ve sendikalar tarafından kapı dışarı edilmişti. Sendikaların istedikleri hükümet tam istihdamı sağlayacak, devletin sağladığı sosyal hizmetleri (ulusal sağlık hizmeti gibi) şiddetli şekilde destek-

leyecek, eğitim reformu (üniversite öğrencileri için burslar) yapacak ve zenginden vergi alıp fakire ödeyerek (aile ödeneği) gözle görülür gelir dağılımı sağlayacaktı. ABD dışındaki diğer pek çok ülkede de devlet, önemli endüstriyel sektörlerdeki kamulaştırmalarla, kapitalist ekonominin özelliklerini hatırlatan eylemlerde bulunmuştur. Sosyal demokrat politikanın bu (ılımlı) sosyalist versiyonu işçi sınıfına faydalı olacak (çalışan insanların sadece gelir dağılımına katkıları olduğundan değil, çalışan insanların değer yaratmaları nedeniyle daha yüksek gelir ve bedava sosyal hizmeti hak etmelerinden dolayı) bir siyasi ekonomi üretmek için Keynesçiliğin solcu teorik yorumlarını benimsemiştir. Elbette bu bakış açısı Avrupa ülkeleri ile Avustralya ve Yeni Zelanda'nın 'işçi sınıfı cennetleri'ne de ulaşmıştır. Britanya'da 1942 yılının Beveridge Raporu'nda ayrıntılı bir sosyal güvenlik sistemiyle 2. Dünya Savaşı sonrası ulusal sağlık hizmeti ile neticelenmiştir. Bunun temel, motive edici prensibi şunları deklare ederek yoksulluğu defetmekti: 'Dünya tarihinde devrim zamanı devrimlerin yapıldığı zamandır, onarımın yapıldığı zaman değil' ve 'sosyal sigorta organizasyonu kapsamlı sosyal atılım siyasetinin yalnızca bir bölümü olarak görülmelidir' (Beveridge 1942).

ABD asla sosyal demokrat olmamıştır. Karşılaştırma yapılabilecek mevzuatlar (1946 yılındaki istihdam yasası gibi) Avrupa'daki benzerlerinden çok daha az kapsamlıydı. Amerikalılara garanti edilen bir hak olarak yapılandırılan bu yasayla federal hükümet tam istihdam yaratmak için görevlendirilmişti. Fakat yasa tasarısına karşı güçlü muhalefet olmuştu. Bazı kongre üyeleri konjonktürdeki dalgalanmaların serbest girişim ekonomisinde doğal olduğunu ve tazmin harcamasının sadece çok uç durumlarda devlet tarafından yapılması gerektiğini savunmuştu. Bazılarının da ekonominin doğal yollarla tam istihdam seviyesine ulaşacağına olan inancı sürmekteydi, ve bazı kongre üyeleri de tamamen devlet destekli bir istihdama karşı çıkmaktaydı. Sonuçta oluşan yasa bir

dizi tekliften oluşan bir direktif olmamıştı. ABD gardiyanlık rolünü Britanya'dan teslim aldığında ortaya çıkan siyasi ekonomi sosyal Keynesçilik'ten yani devlet planlaması ve sosyal atılım vasıtasıyla yüksek istihdam oranlarının sürdürülmesinden çok, en iyi ifadeyle askeri Keynesçilikti. Yani devletin 'savunma' harcamaları aracılığıyla yüksek büyüme oranlarının sürdürülmesi de denebilir (Turgeon 1996) Böyle olmasına rağmen Şekil 1.1'de görüldüğü gibi Keynesçilik işçi sınıfı için işe yaramıştı.

Savaş sonrası Keynesçiliğin hakim olduğu dönemde, ekonomi geçmiştekinin aksine büyüme terisine daha çok odaklanmıştır. Harrod-Domar modelinde artan ekonomik büyüme temelde tasarruf oranının artmasını kapsar. Oran bazı durumlarda devlet bütçesi yoluyla ve ortaya çıkan kaynakların üretken olduğu kadar toplumsal olan ekonomiye yatırımıyla artar. Harrod-Domar modeline dayanan kalkınma politikaları 1950'lerde sol eğilimli ülkelerde kullanılmıştır (Batı Avrupa'nın sosyal demokrasilerinde ve devletin kalkınma programını yürüttüğü pek çok üçüncü dünya ülkesinde). Örneğin Hindistan'ın 1951-1956 arasına denk gelen ilk beş yıllık planı Keynesçiliğin Harrod adaptasyonuydu. Latin Amerika'da Raul Prebisch gibi 'yapısal iktisatçılar' bölgenin birincil ihracat üzerinde durması nedeniyle az geliştiği sonucuna varmışlardır. Çözüm yapısal değişiklikte yatmaktadır: bir ithalat sübvansiyonu stratejisi kullanımıyla sanayileşme (Yani endüstriyel ithalatı koruma tarifesi himayesinde yerel üretimle yer değiştirmek). Bu strateji yatırım mallarının ithalatını ödemek için birincil ihraç ürünlerinin gelirlerine, sanayileşmeyi planlaması için devlete ve çelişkili olarak, o yere ait faaliyetleri başlatmaya yardımcı olması için yabancı şirketlere güvenir. Bu yaklaşım yaygın olarak Üçüncü Dünya ve Latin Amerika'da da uygulanmıştır. Ve sanayinin hızla büyümesi gibi etkileyici sonuçlar elde edilmiştir. New Industrial Countries (NEC) olarak anılan Yeni Sanayi Ülkeleri (Brezilya,

Meksika Hong Kong, Singapur, Tayvan) 1964-1973 yılları arasında topluca yüzde 8,4 oranında, 1973-1983 arasında da yüzde 5,3 oranında büyüme sağlamıştır. Doğu Asya ülkeleri de on yıl ve daha uzun süre yıllık yüzde 10'luk sürekli büyüme oranları sağlamıştır (OECD 1988). Daha önemlisi sanayileşme, tekstil gibi alanlardan çelik ve otomobil gibi ürünlere doğru kayınca, sayıları her gün artan sendikalı çalışanlar işverenlerden daha yüksek ücret ve Üçüncü Dünya ülkelerinden daha iyi hizmet almaya başlamışlardır. Genelde Keynesyen ekonomi teorisi sosyal politika ile belirlenen büyüme oranlarını sağlamak amacı ile devletin piyasa ekonomisine müdahale etmekteki meşruluğunu tesis eder. Bunu izleyen devlet müdahalelerinin bazıları yaygın ekonomi ve hakim siyasette bir dereceye kadar daha çok veya daha az randa kabul görmüştür. Siyasette, ekonomiyi temelde ekonomik büyüme oranı, düşük enflasyon oranı ve düşük işsizlik oranlarından hangisinin en iyi şekilde idare edeceği konusunda anlaşmazlıklar yaşanmıştır.

1960'ların sonu ile 1980'lerin başında Keynesçi ana ekonomilerde köklü bir şey olmuştur. Gérard Duménil ve Dominique Lévy (2004) işsizlik, teknolojik ve ekonomik büyüme hızının düşük olması, aşırı canlanma-resesyon çevrimindeki artış, kontrolden çıkmış enflasyon ile mali ve finansal krizlerin hep birlikte oluşturduğu kombinasyonu 'yapısal kriz' olarak anmaktadırlar. Onlara göre Keynesçilikte krize neden olan oluşumun püf noktası kâr oranıdır; özellikle yıllık kârlar ile kârı üretmekte kullanılan sermaye arasındaki oran, ABD'li ve Avrupalı şirketlerin karları 1960'ların başında yüzde 20-23 iken 1980'lerin başında yüzde 13'e gerilemiştir. Bu tarihten sonra Avrupa'da sürekli artarak orijinal seviyesine dönerken aynı artış ABD'de gerçekleşmemiştir. Duménil ve Lévy'e göre (ibid.: 32) gerilemenin ana nedeni teknolojik değişimdeki yavaşlamadır. Sermayenin üretkenliği (makinelere bağlı sermayenin her biriminin üretimi) 1960'ların ikinci yarısın-

dan itibaren sert bir şekilde düşmüştür. Bu, makine kullanan emekçinin üretkenliğindeki düşüşten çok, artan sermaye kullanımı ile açıklanmıştır. Yani kısaca makineleşme pahalı idi. Teknolojik değişimde yavaşlama ile karşılaşan işverenler sıkıntıyı çalışanların sırtına yüklemeye çalıştılar, fakat reel ücretlerdeki düşüş 1971-1972'de başlamıştır (ve bu az çok bugüne dek sürmüştür), bunun sonucu 1960'ların sonlarında kâr oranlarında sert bir düşüş yaşanmıştır. Yatırım ve sermaye birikimi yavaşlamıştır ve işsizlik oranı ABD'de 1970'te yüzde 3,5 iken 1975'te yüzde 8'e, 1982-83'te yüzde 9,5'e ve Avrupa'da 1985'te yüzde 10'a yükselmiştir. Duménil ve Lévy bunu direkt ücretlerin işçi çıkarlarının ve sosyal refahın azaltılması için çalışanlara yapılan baskı olarak görmektedir. Burada Duménil ve Lévy'e şunu eklemek gerekir, 1970'lerde, özellikle de sonlarına doğru enflasyonun yükseldiği dönemde oran hiç olmadığı kadar yükselmişti. 'Arz yanlı' enflasyonun temel bir nedeni OPEC'in 1973'te ve sonraki yıllarda petrol fiyatına yaptığı büyük artışlardır. 'Petrodolarlar'ın petrol üretmeyen Üçüncü Dünya ülkelerine ödünç verilmesiyle 1980'lerin başlarında borç krizi ortaya çıkmıştı. İşsizlikle ilgili bir başka temel neden 2. Dünya Savaşının ardından doğan aşırı kalabalık yeni iş gücünün (baby boomers) emek piyasasına girmesidir.

1970'lerdeki stagflasyonla ilgili (düşük büyüme oranı ve yüksek işsizlik beraberinde ekonomik durgunluğun yüksek enflasyonla beraberliği) pek çok ekonomist tarafından bunun Keynesyen ekonomideki ve Keynesyen ekonomi siyasetindeki temel, yapısal yetersizliklerden kaynaklandığı yorumu yapılmıştır. Bu yorumları Friedrich von Hayek ve Milton Friedman gibi herkesi daha kapsamlı ekonomi disiplininin en azından iyi yanı için ikna etmeyi beceren neoliberal kuramcılar da sahiplenmiştir. Yine de 1970'lerdeki ekonomik kriz Keynesyen manada 'çözümlenmişti' –ABD başkanı Reagan iken şimdiye dek yaşanan ve o zamandan beri tekrarı görülmemiş en büyük

mali açık. Para askeri yapılanmaya ve Starwars fantezisine harcanmıştı. 'Militer Keynesçilik' terimi bunun ve bundan sonra sözü edilecek Körfez Savaşı ve Irak'a yapılan kaçınılmaz istila için de geçerlidir. ABD ekonomik gücünü devasa bütçe açıkları vasıtasıyla kendi askeri teçhizatını finanse etme imkanını da kapsayacak şekilde dünyaya hakim olmak amacıyla, asılsız bahanelerle ülkeleri işgal etmek için, Orta Doğu'daki vekili İsrail'i de kendi komşularını canı istediği zaman istila etmesi ve bombalaması amacıyla silahlandırmak için kullanmaktadır ki, bunların tamamı neoliberal demokrasiyi yaymak içindir. Bu arada bu milyarlarda dolar medeniyetin göbeğindeki hatta White House'dan birkaç sokak ötedeki milyarlarca aç ve evsiz insanı doyurmak ve onlara barınacak yer sağlamak için, yani sosyal demokrasiyi geliştirmek için kullanılabilir. 1970'lerdeki kriz gelişen küresel kapitalist sistemin gerçek sorunları baz alındığında yorumlayıcı bir olaydır, ancak birbirinden farklı olan yönlerden yalnızca biri seçilebilirdi.

Şimdi de neoliberal felaketin nedeni olan can alıcı yorumlar yapan ekonomi kuramcılarına değinelim.

Neoliberal Ekonomi

Neoliberalizm 19. yüzyıl sonunda ve 20. yüzyıl başında Almanya ve Avusturya'da şekil verilen ekonomi-politik teorilerle başlamıştır. Almanya'da bir tarihi ekonomi ekolu marjinalist ekonominin soyut doğasını ve eşitlik kavramını uzunca bir süre etkisi altına almıştı. Wilhelm Roscher (1817-1894) ve Gustav Schmoller (1838-1917) gibi ekonomistler ileri kapitalist ekonomilerde arz ve talebi 'dengede', tutmanın zor olacağını düşünmüştür. Talep yokluğunda kriz olması muhtemeldi (az ücret alan işçilerin düşük tüketimi). Diğer Alman ekonomistler kapitalist ekonominin kalkınmasındaki, bir ekonominin çeşitli sektörlerindeki düzensiz büyümeden kaynaklanan (örneğin çelik, gemi inşaatı, tren yollarının düzensiz şekilde yayılması) istikrarsızlıkların sıkıntısını gören

tarihi ekolden etkilenmişlerdir. Tarihi Alman Ekolü soyut olmaktan çok ampirikti. Geçen çok uzun zamana bakarak, kapitalizme karşı neoklasik Anglo-Amerikan ekonomiden daha eleştirel yaklaşmıştır. Schmoller ile Menger arasındaki fikir arılığı 1880'lerde Almanca konuşan ülke ekonomilerini on yıllar boyunca muhalif kamplara ayırmıştır. Schmoller'e göre, kesintileri tetikleyen klasik ve neoklasik ekonomiler evrensel kanunlar yaratarak hata etmiştir ve Schmoller kişilerin kendi çıkarları doğrultusunda tamamen motive edilmeleri düşüncesini de naif bulmuştur. Menger'in öğrencileri Friedric von Wieser (1851-1926) ve Eufen von Bohm-Bawerk (1851-1914)'in önderlik ettiği Avusturya ekonomi ekolü ise metot olarak soyut ve anti-tarihseldi ve tarihi Alman ekolüne göre politik açıdan daha gelenekseldi. Belki de ikinci jenerasyon Avusturyalı ekonomistlerden en parlak olanı Ludwig von Mises idi. Von Mises neoliberalizmin kurucusu olarak kabul edilebilir.

Von Mises teknik yeteneğini klasik neoliberalizmi idealize eden kapsamlı bir sosyal felsefe dahilinde finansal ve bankacılık teorisine (kendi teorisi olan *Theory of Money and Credit,*1953) yenilikçi katkılar yapmasını sağlayacak yönde kullanabilmişti. Marksizm'deki gibi Batı Avrupa'daki sosyalist partilerin gelişimi için yükselen sosyalist fikirlere ve en sonunda Rusya'daki Sovyet devrimine yönelik von Mises, sosyalist ideolojinin batı medeniyetini tehdit ettiğini klasik liberalizmin tek başına özgürlüğün tarafını tutabileceğini göstermiştir (von Mises 1983:204). Von Mises'e göre toplum, bazı sosyal sözleşmelerle değil bireyin karakteriyle meydana gelir-'egoizm toplumun temel kanunudur' (von Mises 1932:402). Tüm toplumsal olaylar kendiliğinden olan olaylardır, tercihlerin planlanmamış sonuçlarını rasyonel bireyler yaratırlar. Birey toplumsal gerekliliklerle iş birliği yapar; çalışan kesimin üretkenliğinin artarak birlikteliği kişisel tatminden daha avantajlı hale getirmesinde olduğu gibi. İnsan toplumsal birlikteliğin

temel kurallarına uyar, çünkü bu kurallar insanın doğru şekilde anladığı kişisel çıkarına yöneliktir. Kurallara bağlı maksimum kişisel özgürlüğü sağlar ve doğru şekilde anlaşılan kişisel çıkar uğraşısı genel refah seviyesinin en üst düzeyinde olmayı temin eder. 'Tüm liberalizmin hareket ettiği nokta kişilere ait doğru şekilde anlaşılmış çıkarların uyumluluğu kavramında yatmaktadır' (Von Mises 1983:182). Von Mises için tüketicinin çıkarı diğer tüm çıkarların üzerindedir ve tüm çıkarlar von Mises'in tabiriyle 'tüketici hakimiyeti'ni tesis eden piyasa güçleriyle uyumlu hale getirilmiştir. Bir devlet belki gereklidir fakat liberalizm devletin gücünün minimum seviyeye indirilmesini söyler, özelliklede bırakınız yapsınlar mantığıyla kalkınmada mucizeler yaratılmaktadır. Bu sosyoloji von Mises'in mücadele etmeme veya serbest piyasa ekonomisinin temelini oluşturmuştur. Tüketiciyle girişimci arasında, girişimcilerin kendi aralarında, yöneticilerle çalışanlar arasında vb. anlaşmazlık değil uyumluluk var olur. Bu felsefe piyasa süreci ile ilgili kuramlarla (para, kâr oranı ve bunların hareketleri) beraber von Mises'in özgürlük konseptini ve bırakınız yapsınlar taraftarlığını doğrular. Müdahale etmeme durumunun egemen olması bunun bilimsel açıdan en iyi siyaset olduğunun gösterilmiş olması nedeniyledir (Gonce 2003).

Von Mises'in (1922) savına göre sosyalizm, kalkınmış bir sanayi ekonomisinde işlemez. Ona göre temel problem sosyalist toplumda ekonomik tahminin imkansız olmasıdır. Piyasanın olmadığı yerde fiyat sistemi olmaz, fiyat sisteminin olmadığı yerde de ekonomik tahmin var olmaz. Üretilmiş malların mübadele ilişkileri yalnızca, üretim aracılığıyla olan özel mülkiyet temelinde kurulabilir. Von Mises'e göre ekonomik tahmin sorunu sosyalizmin temel sorunudur. Kuramcılar bu soruna hiç değinmeden on yıllarca sosyalizmi tartışabilirler. Von Mises için bu, bir sosyalist ekonominin işleyişinin bilimsel incelemesi üzerindeki Marksist yasaklamanın çarpıcı etkilerini göstermektedir. Sosyalist toplumda ekonomik tah-

minin imkansızlığının ispatlanması sosyalizmin uygulanamaz olduğunun ispatıydı. Sosyalizm adına yazılan binlerce doküman ve yapılan binlerce konuşma, sosyalizm taraftarlarının sıçrattığı onca kan onu uygulanabilir kılamazdı. Kitleler tutkuyla bunu arzulasa da, bunun için sayısız devrim ve savaş yapılsa da sosyalizm yaşanabilir duruma asla getirilemez. Bunun hayata geçirilmesi için yapılan her girişim kaosa neden olur ve iş bölümüne dayanan toplum küçük otarşik gruplara bölünür. Ve eğer sosyalizm işleyemeyecekse hükümetin piyasaya müdahalesi şeklindeki spesifik eylemler de gerçekleşmeyecektir. Von Mises bunu 'müdahalecilik' olarak adlandırmıştır (sonuca yönelik bu eleştiri 1930'larda Polonyalı Marksist ekonomist Oscar Lange ve diğerleri –bkz Roberts 1971- tarafından yapılmıştır).

Bu görüşler daha sonra von Mises'in öğrencisi olan Friedrich von Hayek tarafından detaylandırılmıştır. Von Hayek'in savına göre dünya hakkında çok az bilgisi olanlar kendi kuşatılmalarının ötesindedirler. Bu, fiyatlandırma sisteminin işlemesini sağlayan can alıcı bileşendir. Fiyatlar yalnızca 'mallar arasındaki değişim oranı' değil, ayrıca 'bilgi nakli için bir mekanizmadır' (Von Hayek 1945). Hayek serbest fiyat sistemini, bir icat gibi değil (yani insanlar tarafından bilinçli olarak dizayn edilmiş olarak değil) spontane bir talimat olarak görmüştür. Karmaşık ve belirsiz bir çevrede ekonomi aktörleri kendi hareketlerinin sonuçlarını tahmin edemezler. Bunun bütününü yalnızca fiyat sistemi koordine edebilir. Kaynakların etkin kullanimı von Hayek'in iddiasına göre, yalnızca serbest piyasalarda etkili olan fiyat mekanizmasıyla sürdürülebilir. Fiyat mekanizması toplum bireylerinin muhtelif karmaşık neticeleri spontane kişisel etkinlikleriyle gerçekleştirmelerine izin vererek yerel ve kişisel bilgi birikimini senkronize eder. Fiyat işaretleri ekonomik tahmin sorununu çözmek için ekonomik karar vericilerin üstü kapalı veya muhtelif bilgi birikimlerini birbirlerine iletmelerine izin vermeyi mümkün

kılan tek yoldur. Von Hayek için sosyalistlerin 'ölümcül kibri' bu kompleks sistemin fiyatları doğru alan planlı bir sistem tarafından dizayn edilebileceğini düşünmeleridir. Von Hayek şunu savunmuştur; merkezi şekilde planlanan ekonomilerde bir kişi veya seçilmiş kişilerden oluşan bir grup kaynakların dağıtımını yapmalıdır, fakat bu planlamacılar bu bölüştürme işini güvenilir şekilde yapabilmek için asla yeterli bilgiye sahip olamayacaklardır. Bir ekonomi toplumsal bir planlamayla asla dizayn edilemez, fakat sınırlı bilgiye sahip aktörler arasındaki karmaşık bir etkileşim ağından spontane şekilde ortaya çıkabilir. Von Hayek medeniyetin doğuşunu özel mülkiyete bağlar. Von Hayek'in bakış açısıyla devletin merkezi rolü yasanın egemenliğiyle ve mümkün olan en az müdahaleyle sınırlanmalıdır. Devlet araçları sadece bağımsız bireyleri koordine eden bir piyasanın fonksiyonu için gerekli olan barışı güvence altına almak için kullanılmalıdır. Von Hayek kendini İngiliz Whig geleneğinden gelen bir liberal olarak görüyordu (Whig partisi İngiltere'de 17. yüzyılda popüler hakları, Crown üzerindeki parlamenter iktidarı ve muhalefete hoşgörüyü savunan bir partidir). Klasik liberalizmi ya da 'Manchester ekolü liberalizm' kişisel mülkiyeti ve akıl serbestisini destekler, ticarete engel olan yasal sınırların ve hükümetin tanzim ettiği sübvansiyonun ve tekelin kaldırılması anlamına gelen müdahaleci olmayan kapitalizmi savunur. Liberal ekonomi taraftarları devlet denetlemesinin çok az olmasını veya hiç olmamasını isterler. Liberal ekonomi bireylerin başıboş seçimlerini ayarlayarak mal hizmetlerin değerlerini muhafaza eder (bunu yapan piyasa güçleridir). Bazen piyasa güçlerinin hükümetlerinin güvenlikle ilgili hükümler ve mahkemeler gibi konvansiyonel olarak tekel oluşturduğu alanlarda etkili olmasına izin verilebilir. Liberal ekonomi zorlamamak koşuluyla rekabetin doğal sonucu olarak ortaya çıkan pazarlık koşullarının eşit olmamasından doğan ekonomik adaletsizliği kabul eder. Von Hayek'in (1984:365) düşüncesine göre 'bu klasik tür,

toplumsal meselelerin kendiliğimden gelişen anında oluşan bir direktifin ortaya çıkarılmasından türemiştir. Bu direktif bilgi istismarından ve toplumun tüm üyelerinin becerilerinden merkezi yönetimin yaratabileceğinden çok daha kapsamlı bir şekilde istifade edilmesini mümkün kılar ve anında oluşan bu kuvvetli direktif güçleri, ne kadar kapsamlı kullanılırlarsa bundan sonra gelecek isteklerin gerçekleştirilmesi de o derece mümkün olacaktır.'

Von Hayek *The Road to Serfdom* (Köleliğe Giden Yol) (1994) adlı eserinde, hem faşistlerin hem sosyalistlerin ekonomik hayatın 'bilinçli olarak yönetilmesi' gerektiğine ve ekonomi planlamasının rekabetçi sistemin yerini alması gerektiğine inandıklarını savunmuştur. Fakat bunların inandıklarının gerçekleşmesi için planlamacılar daha önce hiç varolmamış bir ehemmiyetin gücünü sağlamak zorundalardı. Bu nedenle planlama ile demokrasi birbirine karşıttı. Von Hayek'e göre gücün konsantre edilmesiyle yalnızca planlama için gereken güç dönüştürülmekle kalmayacaktı, böylece gücün çoğaltılması da mümkün olacaktı. Birçok kişinin vaktiyle özgürce icra ettiği gücü bir tek vücutta birleştirmek artık gücün daha önce hiç olmadığı kadar büyük olmasına neden olmuştur. Rekabetçi toplumda hiç kimse sosyalist planlamanın gücünün çok azını bile icra edemez. Rekabet bir insanın diğerine uyguladığı gücü en aza indirecek tek sistemdir. Milyoner olmuş bir çalışanın birey üzerindeki gücü insanların nasıl çalışacaklarına ve yaşayacaklarına karar veren devletin mecburi gücünü elinde tutan en küçük bürokratınkinden daha azdır. ABD'deki az ücretle çalışan vasıfsız işçi hayatına şekil verirken, von Hayek'e göre, Almanya'daki bir çalışandan veya Sovyetler'deki çok daha iyi ücret alan bir mühendis veya yöneticiden daha özgürdür. Ona göre kendi kuşağı özgürlüğün garantörü olan özel mülkiyet sistemini unutmamışlardı. Bizim bireyler olarak bağımsız hareket edebilmemizin, kendi kendimize karar verebilmemizin nedeni üretim araçlarının kontrolünün pek

çok insan arasında paylaşılmış olmasındandır. Ekonomik iktidar olarak adlandırılan şeyin özel bireylere ait olması bir baskı aracı olabilir, böylece iktidar asla bir insanın tüm hayatını kontrol etmemiş olur. Ne zaman ki ekonomi iktidarı bir siyasi iktidar aracı olarak merkezileşir, o zaman özgürlük kölelikten zar zor ayırt edilebilecek düzeyde ortaya çıkar. Böylece von Hayek için yegane işverenin devlet olduğu bir ülkede başkaldırı, kıvranarak açlıktan ölmekle eş anlamlıdır.

Bunun sonucu, Özgürlüğe Giden Yol (sosyalist plan) aslında Esarete Giden Anayol halini alır. Demokrasi merkezi planlamayla, kabaca 'genel refah' terimiyle tanımlanmış hedefe yönelen planlama biçimini benimser. Merkezi plan insanların nereye gitmek istediklerine karar vermeden hep beraber bir yolculuğa çıkmalarına benzer. Böyle bir davranışla bir ekonomi planı yapmak demokratik prosedürle başarılı bir askeri kampanya planı yapmaktan daha az mümkündür. Stratejide olduğu gibi görevi yetkililere devretmek kaçınılmaz hale gelir. Ve bu çareyle bir demokrasi ekonomik aktiviteye ait her sektörü başarıyla planlayabilse bile, yine de birbirinden ayrı olan bu planları bir bütün haline getirme sorunuyla karşı karşıya kalacaktı. Bazı gruplara veya bireylere insanların lehinde faaliyet göstermeleri için iktidar verilmesi gibi fazlaca kuvvetli bir talep doğacaktır. Bir ekonomi diktatörüne ihtiyaç duyulması plan dahilindeki hareketin karakteristik bir evresidir. Böylece kanun yapıcı camia pratikte mutlak iktidarı ustalıkla kullanacak kişileri seçme konumuna indirgenecektir. Sistemin tümü bu çeşit bir diktatörlüğe eğilimli hale gelecektir. Diktatörlükte hükümetin başı, oyların çoğunu alan kişidir. Fakat bu kişi pozisyonunun emrindeki bütün güçleri, oyların kendi istediği yere gitmesini sağlamak amacıyla kullanır. Bu yüzden von Hayek için planlama, diktatörlüğe neden olur, çünkü diktatörlük baskının en etkili aracıdır. Bu yaygın inanış için hiçbir gerekçe yoktur: demokratik prosedür gücü bahşettikçe, gücün keyfi olması mümkün değildir. Buradaki

iktidar, gücün kaynağını keyfi olmaktan alıkoyan, diktatörlük evsafından soyutlayan bir iktidar değildir. Bu gücün ayrıca sınırlanması da gereklidir. Gerçek bir 'proletarya diktatörlüğü' şekil olarak demokratik de olsa, merkezi şekilde ekonomik sistemin yönetimini üstlendiğinde muhtemelen bireysel özgürlüğü, şimdiye dek otokrasinin yapmış olduğu gibi, adamakıllı yok edecektir. Bu yüzden sosyalist programın reelizasyonu özgürlüğün yıkımı demektir. Demokratik sosyalizm, son birkaç kuşağın en büyük ütopyası basitçe, ulaşılabilir değildi ve dahası kolektivizm gerçeğin son bulduğu noktaydı. Etkili şekilde çalışan bir totaliter rejim yaratmak için herkesi, denetleyenlerin belirlediği amaçlar uğrunda çalışmaya zorlamak yeterli değildi; olması gereken, bu amaçları önemseyen insanların kendi kendilerine gelmeleriydi. Bu programda ve tüm bilgi kaynaklarının tam kontrolünün beraberinde gerçekleşebilirdi. Bu nedenle von Hayek'in vardığı sonuca göre, özgür insanlara ait bir dünya yaratmak için temel şey, tek gerçek ilerici siyasetin birey özgürlüğünün siyaseti olmasıydı.

Von Hayek Londra Ekonomi Okulu'nda (1931-1950), Chicago Üniversitesi'nde (1950-1961) ve 1992'deki vefatına kadar Freiburg Üniversitesi'nde profesörlük yapmıştır. 1947'de İsviçre'deki bir otelde kurulan Mont Pelerin Topluluğu'nun kurucusudur. Bu topluluk neoliberalizmin mekanizmalarında etkisi olan bir topluluktur ve 'özgür bir toplumun doğasıyla ilgili fikirlerin, açılacak yeni yollar için yapılacak entelektüel desteğin paylaşıldığı bir ortamdır' (Leube 1984: xxiii). Yalnız topluluk, Royal Swedish Academy of Sciences (Royal İsviçre Bilimler Akademisi) veya daha doğrusu İsviçre Bankası 1974 Nobel ekonomi ödülünü 'para ve iktisadi dalgalanma konusundaki çalışmaları ile ekonomik, toplumsal ve kurumsal olaylar hakkındaki etkili araştırmaları' nedeniyle Gunnar Myrdal ve Friedrich von Hayek'e verene kadar pek dikkat çekmemiştir. Von Hayek 1970'lerde ve 1980'lerin başında ABD ve Birleşik Krallık'ta muhafazakar hükümetlerin

başa gelmesiyle daha çok önem kazanmıştır. 1979'dan 1990'a kadar Birleşik Krallığın Muhafazakar Partiden gelen başbakanı olarak görev yapan Margaret Thatcher, von Hayek'in disiplinindendi. Daha sonra Thatcher'ın 1974'te Muhafazakar Parti'nin lideri olduğunda sağ ile solun ortasında duran parti üyelerinden birnin konuşmasını yarıda keserek çantasından von Hayek'in *The Constitution of Liberty* (Bağımsızlık Anayasası) kitabını çıkartmıştır ve 'burada yazanlar, inandığımız şeylerdir' demiştir. Bunun ardından Thatcher, Londra'da bağımsız bir uzman düşünce kuruluşu olan Ekonomik İlişkiler Enstitüsü'nde von Hayek'le görüşmüştür. Kendisine görüşü sorulduğunda von Hayek'in yanıtı şu olmuştur: 'O çok güzel' (Yergin and Stanislaw 1999:107-08). Thatcher 1979 seçimini kazandıktan sonra sanayiden sorumlu devlet bakanı olarak Hayekçi Siyaset Araştırmaları Merkezi'nin başkanı Keith Joseph'i atamıştır. Ekonomik İlişkiler Enstitüsü başkanı Ralp Harris'i de Muhafazakar Parti felsefesinin yeniden yapılandırılmasında oynadığı rol nedeniyle Lordlar Kamarası'na atamıştır. Ronald Reagan da von Hayek'i incelemişti ve Hayekçi ekonomi danışmalarıyla görüşmüştü. Böyle olsa bile von Hayek'in Chicago Üniversitesi'nden yakın arkadaşı olan Milton Friedman, Reagan üzerinde ve 1980'lerin ekonomi siyasetinde daha etkili olmuştur.

Friedman iktisadi düşüncede monetarist ekolün önde gelen kuramcısıydı. Para kaynağı ile enflasyon arasında bir bağlantı kurmuştu. Ona göre enflasyon, ABD Merkez Bankası'nın yaptığı gibi, milli ekonomideki para miktarının sınırlanmasıyla kontrol edilebilirdi. Friedman mali politikanın talep yönetiminin bir aracı olmasını reddeder ve hükümetin ekonomi yönetimindeki rolünün kısıtlanması gerektiğini düşünür. Bu, tarihsel bir vizyona yerleşmiştir: 'insanın özgürlüğü ve ekonomik özgürlük fikirlerinin bir arada yürütülmesi, en iyi ürünlerini ABD'de vermiştir ' (Friedman and Friedman 1979:309). Friedman'ın söylediğine göre Amerikalılar, var

oluşlarıyla gelen özgürlüğün tadını çıkarırken bu prensibin dışına çıkarak en büyük tehdidin hükümetin elinde konsantre olmuş iktidar olduğunu unutmuşlardır. Friedman'a göre, ABD merkez Bankası yöneticilerinin yanlış politikalarının sebep olduğu para arzındaki gerilemenin finansal bir şokun süresini ve vahametini arttırmasıyla, Büyük Depresyon'a veya bir diğer deyişle 'Büyük Konsantrasyona' sebep olunmuştur. Serbest girişim düzeninin bir hatası olsa da, Depresyon, hükümetin yaptığı trajik bir hatadır! Friedman hükümetlerin döviz piyasalarında aracılık etmemesi gerektiğini söyler. Bu fikir serbest kurun temeli haline gelmiştir. Friedman'ı 'Her gelişmiş ülkede var olan milyonlarca ehil, aktif ve zinde insan' takip etmiştir (1958) ve 'herkesin kendi ülkesinin kaderini değiştirmek için sadece iyi niyetli bir çevreye ihtiyaç vardı', neoliberal politikalar 'daha rekabetçi piyasalarla cesaretli, daha yenilikçi girişimciler' yaratmayı amaçlayarak 1970'lerdeki ve 1980'lerin başındaki 'karşı devrim' ile, bir önceki liberal, müdahaleci kalkınma ekonomisinin yönetimini devralmıştır (Straussman 1993; Toye 1987). Friedman Şili'de binlerce solcunun hükümet tarafından katledildiği Augusto Pinochet'in askeri diktatörlüğü sürecinde dersler vermiştir. Chicago Ekonomi Okulu'ndan profesörler Şili hükümetinin danışmanlarıydı ve Şilili bakanlara 'Chicago boys' olarak bilinen Chicago mezunları hizmet etmiştir. Buna karşın Friedman 1976'da tüketim analizi, parasal tarih ve teori alanlarındaki başarıları ve stabilizasyon politikasının karmaşıklığını ispatlaması nedeniyle Nobel ödülüne layık görülmüştür (Chicago okulunun beş üyesine birden Nobel ekonomi ödülü verilmiştir). Kendisi 1981'de Reagan'ın Ekonomi Siyaseti Danışma Kurulu üyesiydi. Emekli olduktan sonra Friedman, Reagan hükümetiyle yakın çalışan bir düşünce kuruluşu olan Stanford Üniversitesi'ndeki Hoover Enstitüsü'ne gitmiştir.

Von Mises, von Hayek, Friedman ve Chicago okulundan diğer kişilerin yaydıkları fikirler hakim ekonominin esas

kavramlarına dönüşmüştür. Polley (2005:20), neoliberal ekonominin iki esas prensibinin ('üretim faktörleri' –emek ve sermaye- değerleri kadar ücret alırlar ve piyasalar faktörlerin boş gitmesine izin vermez) 'görülmemiş oranda etkili' olduğuna dikkat çeker. Bu etki, Friedman'ın 1980'lerde yaygın olan monetarizminden ve Chicago okulundan Nobel ödüllü Robert Lucas ile ilişkili 'yeni klasik ekonomi'den geçer. Yeni klasik ekonomi, tüm ekonomi aktörlerinin rasyonel (fayda maksimizasyonu) olduğu ve rasyonel beklentiler taşıdığı neoklasik varsayıma tekrar vurgu yapar. İşsizlik, bu kendi kendini ayarlayan mükemmel sahadaki devlet müdahalesinin bir sonucudur (Lapavitsas 2005). Yani hakim ekonomi 'rekabetçi piyasaları norm olarak alır' ve değer odaklı devlet müdahalesini çalışma standartlarının 'yanlış kaynak tahsisine ve verimsizliğe götüren bir çarpıklık' olarak tanıtılması şeklinde görür (Tabb 2004:335-6). Süre giden ekonomi piyasayı, ekonomik kalkınma yörüngesinin en üst düzey arabulucusu olarak görerek ilahlaştırır.

Harvard Üniversitesi'nde eski fakülte üyesi ve Dünya Bankası baş ekonomisti Laurence Summers'e, bir ekonomik gidişata bakarak öğrenilebilecek en önemli şeyin ne olduğu sorulmuştu. Kendi öğrencilerine devletin görünmez elinin saklı olan elinden daha güçlü olduğu görüşünü öğrettiğini, yani yön, kontrol ve planlar olmadan işlerin iyi gittiğini anlatmıştı. 'Bu ekonomistlerin mutabık oldukları bir konu. Bu Hayek'in mirasıdır. Kendisi Milton Friedman için olduğu gibi benim gençliğimin de şeytani figürüydü. Ancak zaman geçtikçe ona saygı duymaya başlayabildim' (Yergin and Stanislaw 1999:151).

Neoliberalizmin Eleştirisi

Tüm bunları yazarken kendimi eleştiri yapmamak için dizginlemem zor oldu. Neoliberal sosyal ve ekonomik düşünce ekolünü yorumlayarak başlayalım neoliberelizm von Mises

ve von Hayek'in bencil ve çıkarcı olarak, Friedman'ın ise özgürlükle dolu olarak gördüğü insanoğlunun kendine özgü doğasıyla ilgili bir yaklaşım üzerine kurulmuştur. Bu varsayım incelikle işlenerek daha sonraki, toplumsal fenomenlerin rasyonel, çıkarcı bireylerin yaptığı seçimlerin kendiliğinden, planlanmamış neticeleri olduğu görüşüne dönüştürülmüştür. Piyasalar seçimleri birbirleriyle uyumlu hale getirebilir. Piyasalar ve serbest fiyat sistemi bilinçli buluşlar değillerdir fakat kendiliğinden ortaya çıkarlar. Soru şudur: Bu vizyonun tarihsel gerçeklikte hiç temeli var mıdır? Örneğin piyasaları ele alalım. Karl Polanyi (1944, aksine, serbest piyasaların doğal veya kendiliğinden oluşan şeyler olmadıklarını savunur. Devlet eski kısıtlayıcı denetlemelerin kaldırılmasında rol oynasa da veya yeni siyasi yönetim yapıları inşa etse de 'serbest piyasaya giden yol aralıksız politik manipülasyonla döşelidir'. Piyasalar sosyal ve kurumsal yapılanmalardır ve etkili şekilde çalışmaları için kurallara ve denetlemelere gereksinim duyarlar. Neoliberal düşünüşteki bencillik varsayımı hiç inandırıcı değildir. İnsan feodal toplumda, toplumun kendi müşterek kuralları ve kendi içindeki birbirine bağlılık ile veya Hindistan ve Çin'de derin toplumsal sorumluluk geleneği ve kurallarla mevkilere duyulan saygı bütünlüğü içinde tamamıyla bencil miydi? Burada bir yakıştırmayla, ütopik bir vizyonla, geçmişten gelen fantastik bir hayalle karşı karşıyayız. Görüş şudur: bu, insanoğluna ait doğal yetenekler kendini denetleyen piyasalar aracılığıyla ekonominin kendi kendine yürüttüğü 19. yüzyılın spontane tarihsel olayları, müdahaleci olmayan liberal toplum. Fakat Polanyi'nin söylediği gibi: 'Müdahaleci olmamanın doğal bir tarafı yoktu; serbest piyasalar her şeyin kendi rotasında hareket etmesiyle asla var olamazlardı... Müdahil olmama da devletin mecbur kıldığı bir şeydi.' Diğer taraftan iktisadi sosyoloji, piyasaların kendi kendini idare eden, çıkarcı aktörlerle dolu olduğunu söyleyen görüşü, piyasa aktörlerinin oportünizmden kaçınarak sorumluluk ve adil olma anla-

mında sağlam ve dürüst güven ilişkileri kurup kurmadıklarını tartışmaktadır (Granovetter 1985). Fakat bu özgür bireylerin serbestçe piyasalarla buluşmaları fikri sadece gerçeklere dayanılırsa yanlış olmakla kalmayıp piyasa ilişkisini de yanlış anlamaktadır. Marx'ın (1973:243-5) *Grundrisse*'sinde , rekabetçi bencilliğin ortak çıkarın yüksek menfaatine doğru beklenen yükselişinin eleştirisini yapan, anlaşılması biraz zor olan bir pasaj vardır. Marx ortak çıkarın, 'kendini düşünen, tekil çıkarın izinden gitmesi yerine, bir başka bireyin çıkarı aleyhine tek bir bireyin çıkarının peşinden ilerlemesi' taraftarıdır. Dahası, 'ortak çıkarın' bireylerce kontrol edilmesi ve bu bencil yöntemle karar vermesi ve gerekirken, 'ortak çıkar' bireyleri kontrol eden yabancılaşmış bir kuvvet halini alır. Böylece bireyler toplumsal ve çevresel bakımdan yıkıcı olduğunu bildikleri şeyleri yapmaları için rekabete zorlanırlar. Piyasaların işçi ile işveren arasındaki ilişki gibi toplumsal ilişkileri 'uyumlu hale getirdiği' görüşü, mücadelelerin ve grevlerin yüzlercesiyle ve daha da fazlasıyla yalanlanmıştır. Bu bir uyum değil şiddet tarihidir (Bir fabrika veya ofiste hiç çalışmamış, elit üyesi bir kişi, bir patronun gaddarlığı yüzünden bir işçinin ve onun ailesinin tek geçim şansının ellerinden alınması ne demektir bilemez, yani çalışanların en düşük dereceli memurdan bile daha az güce sahip olduğunu söylemek yanlış olmaz). Belki de en kuvvetli iddia von Mises ve von Hayek'ten gelmiştir: fiyat mekanizması, bireysel bilgi birikimini daha ileri, rekabetçi ekonomik düzeye eşitler ve kalkınma böylece sağlanmış olur. Fakat piyasalar yalnızca alınıp satılan eşyaya ait içeriğin sınırlanmış bir bölümü olan işaretler olarak davranırlar. Fiyatlar tüm bunları iyi şekilde temsil etmezler çünkü piyasalar ifşa ettiklerinden fazlasını saklarlar. Ve fiyatlar, hiçbir suretle sosyal ve çevresel maliyetleri ve uzun vadeli neticeleri temsil etmezler. Piyasa mekanizmaları sonuç olarak, küresel açıdan yıkıcı ve sosyal açıdan da sorumsuzdur. Dahası, piyasa mekanizmaları çevresel felaketlerdir! Fiyatlar işaret olarak düşü-

nülürse demokratik devlet fiyatları, satış vergilerini toplamak suretiyle kasten arttırarak, daha yüksek değerde bir rasyonalite işareti verebilir. Ekonomik öngörü sorununun devlet mekanizması üzerinde, biraz nüfuzu olabilir; eski Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi. Fakat sosyal demokrasiler piyasa ve planlama kombinasyonları kullanırlar. Planlamanın kullanımı, amaçlar üzerinde sosyal açıdan mutabakat sağlamak içindir. Bu anlamda planlama demokratiktir, piyasalar ise akıl dışı ve diktatörcedir. Bunları hiç durmadan anlatabilirim. Fakat bu ego-felsefesini okurken yinelenen düşünce şudur: Bu özgür bireyler kimlerdir ve bu ideolojik mekanizmada özgürlük ne anlama gelmektedir? Anlaşılan şu ki konuşulan bunca şey, neoliberal fabrikalardaki işçiler, ya da bu işçilerin ailelerindeki kadınlarla ya da tarlalardaki çiftçilerle ilgili değildir. Özgür birey derken girişimciyi, kapitalisti, patronu kastedilmektedir. Bu teorisyenler devlete karşıdır, çünkü devlet daha fazla para kazanma fırsatını kısıtlayabilir ve serveti yeniden dağıtabilir. Bu adamlar zengin insanların daha da zenginleşmesi fikrine olan desteklerini, yücelttikleri özgürlük ve demokrasi terimlerinin ardına gizlerler. Bu insanlar nefret duyulacak kişilerdir.

Bir Trajedi Olarak İktisat

İktisat 19. yüzyılın ortalarından beri çağdaş bilginin uzmanlaşmış olduğu bir alandır. Özellikle mantığın keskinliği ve matematiksel çok yönlülük açısından iktisat, 'bilim' statüsünde olduğunu diğer sosyal bilim türlerinden daha çok iddia eder. İktisatçıların diğer akademik doktor türlerinden daha uzman oldukları düşünülür ve onlara daha fazla saygı gösterilir. Çünkü onların dikkatli tavsiyeler veren, bilimle alakalı bir bilgi birikimine gönderme yapan, özel terimler kullanan en üst düzey profesyoneller oldukları düşünülür. İktisadın kendine ait bir felsefi temeli, kendine özgü uygulama yöntemleri ve özellikle, yalnızca uzmanlık bilgisi olanların tamamını anlayabilecekleri, kendine ait bir lisanı vardır. Bu yüzden resmi beyanlar her gün haberlerde, uzmanlar tarafından 'cahillerin'

anlayabilecekleri şekilde sadeleştirilir. Böylece iktisadi düşünceler entelektüel bir kozanın içinde yer şekil almış olur. Bu kozaya giriş koşullarıysa çok katıdır. Eğitimle ilgili tedarik, lisan açısından yeterlilik, matemetiksel beceri, profesyonel tavır ve bilimsel yayın geçmişi bile üyenin klubün amaçlarını ve kurallarını icra edebileceğini gösteren tam bilgiyi vermez. İhtisas ve entelektüel izolasyon ileri düzeyde formüle edilmiş bir disiplinle sonuçlanır. Korunaklı teorik çevre dahilindeki içindeki teorik ve pratik davranışla ilgili çok sıkı kurallar söz konusudur (örneğin dikkatle tanımı yapılmış terimlerin kullanıldığı, özenle hazırlanmış ifade şekilleri). Akademik iktisat, iyi şekilde organize edilmiş elit departmanların, hükümet ve yönetim gibi diğer güçlü kurumlarla irtibatta olduğu kurumsal bir çerçeveye sahiptir. Bu, fikir üretimi açısından görece kapalı bir bilgi sistemidir. Eleştiri endüstriyel çerçeveye havale edilir (bu iktisatçıların eleştirilere kulak asmadıkları anlamına gelmez,daha ziyade eleştirilerin yapıldığından haberleri olmaz). Ve böylece iktisat, milyarlarca insanın hayatını siyaset aracılığıyla kontrol eder. Bu bir trajedidir.

İktisat çıkara kayıtsız kalan bir toplum bilimi değildir.İktisat burjuvaziye adanmış liberal bir ideolojidir. Çağdaş iktisat teorisi, sosyal bilimlerin gurur kaynağı, ampirik bir temelde (yani dünya ile ilgili genelleştirilmiş bir dizi gerçeğe) dayanır. Bu temel fazlasıyla güvenilmezdir. Aslında bence iktisat hayal ürünüdür, hiç yoktan var edilmiş bir hikayedir, fakat bu çıkara hizmet eden bir hikayedir. İktisat çağdaş piyasa mekanizmalarının yükselişi için belirli bir sınıfa (veya görüşe) eğilimli tepkiden kaynağını alır. Bundan dolayı bu ideoloji, bir gerçek bilimsel söylemin tüm insanlar, tüm durumlar ve tüm zamanlar için geçerli olması gibi evrenselleşmiş, ebedileşmiş, kabul edilmiş ve normalleştirilmiştir. Hakim güncel iktisadın yalnızca toplum bilimleri için değil, tüm insan faaliyetlerine, varlığın meta üretimine yol gösteren düşünülebilecek en iyi kavramlar grubu olduğu söylenmektedir. Burada

bahsettiğimiz iktisadi düşünme şekli Adam Smith ve David Ricardo'ya ait klasik geleneğin 19. yüzyılın neoklasik (marjinalist) ekonomisi tarafından bilimsel temelleri atılmış, 20. yüzyıl Keynesyen ekonomi tarafından modifiye edilmiş ve 20. yüzyıl sonunda, 21. yüzyıl başında neoliberal iktisat şeklinde diriltilmiş halidir. Siyasi ekonomi Britanya'nın liberal aydınlanmasından gelir. Bu aydınlanma monarşik, merkantalist devlete ve aristokrasiye karşı 200 yıl sınıf mücadelesi vermiş yeni üreticiler ve küçük mal sahiplerinden oluşan sınıfın yararına olan bir hareketti. Aydınlanmanın orijinal, piyasalarda rekabet eden küçük, çalışkan (Protestan), erkek mülk sahiplerinin sınırlı denetleme gücü olan bir yönetimi seçtiği, iyi topum anlayışı, Locke'un mülkiyet haklarını genişleten, diğer işçilerin emeğinden doğan üretimin mülk sahibi, çalışan bireylerin kullanabileceklerinden fazla olduğunu belirten görüşüyle bozulmuştu. Bu önyargılı aydınlanma düşüncesi bağlamında, Adam Smith, David Ricardo ve klasik ekonomistler, uzmanlaşmış bir bilgi disiplinini teorik çerçevede inşa etmişlerdir. Bu aşamada tüm eski siyaset ekonomistleri açıkça sanayi burjuvazisini ve onun kâr etmeye hakkı olduğunu dile getirdiler. Kendi kendini denetleyen piyasaların etkinliğini ve dünyanın en ileri ulus toplumunda (Britanya) sanayi üretiminin emekte toplanması gerektiğini savundular. Fakat piyasa mekanizmasının tüm dünyada yayılması yine Britanya'nın hakimiyetindeydi. Basitçe ortaya çıkardıkları tüm bu şeyler onların kafalarındaki önyargılı toplumsal imgesellikten (insanlar doğal halleriyle çıkarcıdırlar, piyasa rekabeti etkinlik üretir vb.) çıkmıştı. Neoklasik, marjinalist ekonomide matematiksel fanteziler, uydurma davranışlar, gerçekçi olmayan öngörüler ve asla gerçekleşmeyecek bir denge görürüz. Aslında 1870 ile 1900 arasında kapitalizm ardı ardına gelen krizler yüzünden zor durumdaydı. Ekonomi için denge bir hayaldi. En sonunda 1930'larda Büyük Depresyon baş gösterdiğinde iktisatçıların destekleyecek, söyleyecek hiçbir şeyleri yoktu.

Ama Keynes bunlardan farklıydı. Denge teorisinin, umutsuzca dengesi bozulan kapitalist ekonominin temelinde bir çatlak gizlendiğini ilan etmeye hazırdı. Yine de sosyal çalkantının olduğu savaş sonrası dönemde Keynesyen teori, işçi sınıfına fayda getirecek siyasi bir araca dönüştü. Pragmatik, Keynesyen sosyal demokrasi otuz yıl boyunca yüksek büyüme oranlarıyla gelirlerin yoksullara tekrar dağıtılmasını sağladı ve bir süre ekonomi suçunu telafi etmiş gibi davrandı. Buna rağmen kapitalizm, krize eğilimli seyrine devam etti, Keynesyen politika dahi buna çözüm getiremedi. Ve ekonomi hala neoklasik, matematiksel fantezi üzerine kuruluydu. Bundan dolayı 1970'lerdeki reel kapitalizm krizi Keynesyen politikanın hatası olarak yorumlanmıştır. Devletler sağ kanat ideolojilerinin kontrolü altına girmiştir. Neoliberal bir siyasi rejim, Keynesyen ara dönemin tersine dönmüş sosyal adaleti olmuştur. Liberal iktisat yüzünü kolayca neoliberal iktisada çevirmiştir. İktisat tarihi, zaten zengin insanlara daha çok para kazandırma rolünü yeniden üstlenmiştir. İktisat siyasi açıdan trajiktir; girişimcilerin, zengin bireylerin hegemonyacı çıkarlarına hizmet eder. İktisat aklın trajedisidir. Teorik sadeliği ile metodolojik çok yönlülüğünün bir aradalığı, eleştiri ve özeleştiri disiplini için çok tehlikelidir. İktisat entelektüel dünyadan çok uzakta olan bir şeylerin özlemini çeken yoksul insanların felaketidir. İktisadın fikren temelden değişime ihtiyacı vardır.

Dört

Siyasi İktidar

Siyaset, iktidar merkezlerinde yer alan siyaset kurumlarının icrasıyla ortaya çıkar. Bu merkezler ABD'deki veya Birleşik Krallık'taki başkanlık, senato ve temsilciler meclisi gibi kanun yapıcı kurumlardan ve hükümet departmanlarının bürokratik idari birimlerinden (bakanlıklar vb.) meydana gelir. Fakat bu, devlet araçlarının belli bileşenlerini tarif etmek için yeterli değildir. Çağdaş devletlerin yasama organları ve hükümet bürokrasisi alanında uzman olan binlerce elit tarafından çevrelenmiştir. Bu kişiler siyasi elitin kaymak tabakasının en üstündekilerdir. Kanun yapıcıların siyasi dokümanlar üzerinde bir hünerleri yoktur. Bunlar siyasi talimatların karmaşık mantığıyla düşünmezler. Siyasi formüllere tutarlılık kazandırıp yön veren tasarı ve dokümanları lobi firmalarındaki uzmanlar ve danışmanlar hazırlarlar. Bundan dolayı 'devlet', 'hükümet' ve hatta 'siyaset kurumu' kavramları, bu özel bürokrasileri kapsayacak şekilde genişletilmelidir. Demokratik yollarla belirlenmiş siyasi bir hegemonya söz konusuyken, bu bir dizi

temel siyaset kurumunun mekansal özelliklerini tarafsız bir şekilde sıralamak bunları betimlemek için yeterli olmayacaktır. Neticede demokrasi diyarında, iddia edildiğine göre yalan söyler; insanlar devleti kontrol eden partiye oy verir ve demokratik devlet yönetici kurumları kontrol eder. Bu yüzden siyaset, demokratik açıdan kararlı görünürken, uzmanlık pek işi kolaylaştıracak yönde etki etmez. Aslında insanlar, oylarını verdikleri siyaseti elde etmiş olurlar. Keşke gerçekten böyle olsaydı! Burada sıkıntı şuradadır, demokrasi ekonomi iktidarı tarafından yozlaştırılmıştır ve uzmanlık da 3. bölümde anlatıldığı gibi taraf tutmaktadır. Uzmanlık politik-ekonomik gücü sağlamlaştırır. Ve sonuçta son otuz yıldır, tüm siyaset kurumu kompleksleri çalışan insanların çoğunluğunun çıkarına karşı olan bir neoliberal ekonomi siyaseti düzenini tasarlamış, desteklemiş, modifiye etmiş ve güçlendirmiştir. Bunun nasıl gerçekleştiği ve hangi kurumsal komplekslerin bunda etken oldukları bu bölümün konusudur.

Büyük U-Dönüşü

Açık olan bir şeyi dile getirmeme izin verin. ABD hiçbir zaman sosyalizmin yakınına uğramamıştır. 20. yüzyılın başında sosyalist partiler Demokratik Parti'yi sınırlı şekilde etkilemişlerdi ya da hiç etkilememişlerdi. Yine de savaş sonrası dönem New Deal planının yayılmasına sahne olmuştur. 1960'larda anti-yoksulluk programlarının yetersiz düzenine ait 'Mükemmel Toplum' ve 'Yoksulluğu Karşı Savaş' söylemleri yayılırken New Deal planı, toplumun refahını arttıracak çeşitli hükümet programlarına dahil edilmiştir. 1970'e kadar liberal Amerikan demokrasisi kendine belirgin bir şekilde sosyal demokratik Keynesçilik özellikleri katmıştı. ABD başkanı Nixon (ki kendisi liberal değildi) toplumsal refahın sağlanması için devletin, ekonominin düzenlenmesine müdahale etmesi gerektiği hükmüne varmıştı. Gördüğümüz üzere bu devlet denetimindeki kapitalist sistem, yüksek büyüme oranlarıyla beraber çalışan sınıfın reel gelirlerinde artış sağlamıştır. Do-

ğulu kuruluşlar, elit üniversitelerden gelenler, finans kurumları ve cumhuriyetçi liberal görüş sahipleri eski, zengin aileler ağırdan alarak sermaye ve emek arasındaki bu Keynesçiliğe yönelik ödünü az çok benimsediler. Fakat bu ödün milli gelir payının istenmeyen şekilde, zenginlere gitmesi anlamına geliyordu. ABD nüfusunun yüzde 0,1'ini oluşturan en yüksek gelirliler (süper zenginler) 2. Dünya Savaşından önce milli gelirin yüzde 6-9'unu almışlardı. Bu oran 1950'lerde, 1960'ların büyük kısmında ve 1970'lerin başında yüzde 2'ye düşmüştür. Bir on yıl sonra 1988'de, en yukarıdaki yüzde 1'lik kesimin onda birinin payı yüzde 6'ya çıkmıştır. Acaba bu büyük U-dönüşünün nedeni neydi?

Siyaset yapan Batılı demokrasilerin, hükümetlerin, ekonomilerin, sosyal sistemlerin ve kültürlerin 1960'larda ve 1970'lerin başında büyük çaptaki ve durmadan devam eden protestolarla karşılaştıklarını hatırlatmak gerekir. Hiçbir şey olmadıysa, ABD'deki savaş karşıtı hareket, eski bastırılmış toplumsal istikrara karşı (McCarthy'li soğuk savaş yılları), küresel memnuniyetsizliğin en önde gelen temsilini yapmıştır (hükümetin binlerce asker tarafından süngülerle korunmak zorunda kalındığı dönemde Pentagon yürüyüşündeydim). Dünyadaki tüm işçiler ve öğrenciler isyancı kültürün kalesi olan Berkeley'e son defa gözlerini dikmişlerdi. Ve burada gerçekten savaş karşıtı gösterilerde öncü protestoları şekillendiren, zengin ve ortanın üstü sınıftan gelen ailelerin kızları ve oğulları bulunuyordu. Yönetici sınıfın eski haline getirilmesi için bir şeylerin yapılması zorunluydu.

1971 yılında Lewis F. Powell, on bir şirket yöneticisinin üyesi olduğu odaya mensup bir şirket avukatıydı ve ABD Temyiz Mahkemesi'ne atanmak üzereydi. Arkadaşı ABD Ticaret Odası başkanı Eugene Sydnor, JR' a bir not yazmıştı. Bu nottan birkaç cümle asıl mesajı anlatmaya yeterlidir:

Hiçbir aklı başında insan Amerikan ekonomi sisteminin geniş

> çaplı bir saldırı altında olduğunu inkar edemez... En tedirgin edici sesler toplumun en saygın unsurlarından gelen eleştirilerle beraber yükseliyor... İş adamlarının insanı şaşırtan öncelikli isteği, temel meselenin hayatta kalma sorunu olduğunun anlaşılması, hayatını sürdürmesi gerekenin ise bizim serbest girişim sistemi olarak nitelendirdiğimiz şey olduğu ve bütün bunlar Amerika'nın dayanıklılığı ve refahı ile insanlarımızın özgürlüğüne dair şeyler... Şimdi Amerika için icraat zamanı, ki yapılacak iş şimdiye dek tüketicinin büyük yeteneğini dinamik bir şekilde sistemin kendisini muhafaza etmesi için uygulamaya koyarak onun aldığı karara nüfuz etmek ve üretmek için maksimum kapasiteyle icra edilmiştir (Powell 2006).

Bununla Powell, karşı devrime yönelik icraatın yönlendirdiği stratejileri özetlemiş oldu: siyasi iktidar, utanç duymadan ve isteksizlik göstermeden (Amerikan tarzı iş yapma yönteminin en önemli özelliği) agresif şekilde ve kararlılıkla uygulanmalıdır. Eylemci tavrı olan temyiz mahkemesi, daha çok hukuki tarafsızlık açısından, geleceğin adaleti için karar verirken muhtemelen sosyal, ekonomik ve siyasal değişimin en önemli aracı olmuştur. Genellikle aristokratlar buradaki gibi kağıt üzerinde kayıt bırakmamaya özen gösterirler. Powell'in notu artık daha çok tanınan liberal sendikalı köşe yazarı Jack Anderson'dan alınmıştır. Powell'in notu artık o döneme ait elit düşüncenin bulgusu niteliğini taşımaktadır. Yönetici sınıfın durumunun yenilenmesiyle ilgili buna benzer başka açıklamaların yapılmış olabileceğini de tahmin edebiliriz. Netice itibarı ile şirketler, siyasi faaliyetler için yıllık 900 milyon dolar harcama yapmaya başladılar. Ayrıca sınıf mücadelesi, Cumhuriyetçi Parti'nin (ve daha sonra Clinton ile Demokratik Parti'nin) tekrar ele alınması, ve ona yeniden yön verilmesi için çağrıda bulundular. Hristiyan sağın ve öğrencilerle emekçilerin disipline sokulması için anlaşma yapma önerisinde bulundular. '1970'ler boyunca ulusa ait kurumsal sektörün siyasi kanadı yakın tarihte iktidarın gerçekleştirmeye çalıştığı en dikkat çekici kampanyaları yürütmüştür. Böy-

lece 1980'lerin başında şirketler , 1920'lerin hareketli günlerinde bile görülmemiş düzeyde itibar kazanmışlardır' (Edsall 1985:107; Harvey 2005).

Ekonomik iktidar (şirketlerin, bankaların ve zengin bireylerin ellerindeki iktidar) ile siyasi iktidar (başkanların, meclislerin, kabinenin ve üst düzey hükümet görevlilerinin ekonomi siyaseti üzerinde uyguladığı iktidar) arasındaki bağlantı nedir? Jeff Faux (2006) *The Global Class War* (Küresel Sınıf Savaşı) adlı eserinde dünya üzerindeki en güçlü devlet olan ABD'nin, kapitalist sınıfın gücünün ayrılmaz bir parçası olduğunu savunur. Faux, Washington'daki 'yönetici sınıfı'ın ezici bir üstünlükle, şirket yöneticilerini ve şirket avukatlarını desteklediğine işaret eder –son dönem Cumhuriyetçi ve Demokratik hükümetlerden pek çok örnek verir. Şirketler gerçekten her kabine üyesini ve üst düzey yetkiliyi göreve getirmenin ötesinde, ayrıca siyasi kampanyaları da finanse ederler; mağlup olan adaylara ve emekli devlet memurlarına yüksek maaşlı işler bulurlar, danışmanlık komitelerine bağışlarda bulunurlar ve gazetecilere burslar dağıtırlar, lobi yapan hatırı sayılır kişilere para öderler vb... Faux'un söylediğine göre paranın etkisiyle, yönetim süreci baskın şekilde fark edilirken şirket etkisi federal hükümetlerde ve devlet hükümetlerinde görünmezdir (bunun doğal kabul edilmesi ile ilgili bkz. Bölüm 1), örneğin 1998-2004 yılları arasında ilk 100 lobici tarafından 4,5 milyar dolar harcanmıştır. İş çevrelerinin muhalefetine rağmen çıkan bir yasanın son örneği 1975'teki mesleki sağlık ve güvenlik yasasıdır. Faux şöyle devam eder: zengin varlığın politikacılara etkisi lobicilik ve şirket katılımlarıyla gerçekleşmektedir. Zengin sınıf (büyük şirketlerin yöneticilerinden oluşan komisyonların üyeleri ve kültür ile siyasetin şöhretli isimleri) aslında fazla kalabalık değildir. ABD'de belki 50000 kişidir ve diğer yerlerde bu sayı daha azdır. Bu sınıfa dahil olmak ise her gün daha da zorlaşmaktadır. Sınıfın payına düşen gelir her gün artmaktadır. Sınıf mensuplarının

servetleri daha da yoğun biçimde toplanmaktadır (en zengin yüzde 1'lik kesime dahil olan aileler, tüm şirket hisselerinin yüzde 33'üne sahiplerdir). Faux neden demokrasilerce gücün ve zenginliğin bu şekilde yoğunlaşmasına göz yumulduğunu merak eder. Göz yumma, ona göre, insanları onları tatmin edecek bir hayat için fırsatları olduğuna ikna etmektir.

Karşı Yapılanma

Sydney Blumenthal, *The Rise of the Counter-Establishment (1986)* (Karşı Yapılanmanın Yükselişi) adlı eserinde benzer şeyleri farklı bir bakış açısıyla anlatır. Şöyle der: 'Hükümet denetçiler ve planlamacılar için bir bürokrasi yarattığında, iş çevreleri bunlarla başa çıkmak için kendi kadrosunu yaratmıştır'. Ayrıca Blumenthal denetleme kurumları ve federal mahkemelerde yer almadan önce iş çevrelerinde bulunan 12000 Washington'lu avukatın, 9000 lobicinin, 42000 ticari kuruluş personelinin vb. oluşturduğu 69000 (1980'lerin başı itibarı ile) kişilik bir 'daimi ordu'nun listesini verir. Blumenthal'ın belirttiğine göre 1970'leredek iş çevresi 2. Dünya Savaşı sonrası Keynesyen mutabakatla ilgili ciddi şekilde hayal kırıklığına uğramıştır. Denetçi aktörlerin üretkenliği engellendiğine, hükümet giderlerinin enflasyon yarattığına ve vergilerin yatırımı dizginlediğine inanıyorlardı. İş çevresi Washington'un liberal (New Deal) düzeni denetlediğini görmüştü ve kendini bir başına bırakılmış, korunmasız ve eleştirilere maruz kalmış bir durumda bulmuştu. 1970'lerin rekabete yol açmamak için mal fiyatlarını düşük tutulması durumunun sürekliliği, iş adamlarına politikacılar gibi fazla öne çıkmamaları, kendilerini tutmaları gerektiğini göstermiştir. Fakat iş dünyası bunun yerine devletin onun (iş çevresinin) çıkarına hizmet etmesini istemiştir. Hükümetin kendilerini kollaması için siyasete yaptıkları yatırımı arttırmak zorundalardı. Blumenthal bu sonucu karşı yapılanma olarak adlandırır. Bu yapılanma, siyasi ekonomiyi bir bütün olarak düşünen muhafazakar entelektüellerin ittifakından ve görüşlerinin önemini yeni yeni anla-

yan, aha muhafazakar ve sosyal açıdan bilinçli olma yönünde cesareti artan şirket yöneticilerinden oluşuyordu. 1980'lerin ortasına kadar hemen hemen her toplum alanıyla ilgilenen düzinelerce karşı yapılanma komitesi kurum ve kuruluşu vardı. Bunlardan Hoover Institute ve American Enterprise Association (AEA) gibileri daha önce kurulmuştu ve canlandırılmıştı. AEA'nın halefi American Enterprise Institute (AEI) isminden daha fazlasını ifade ediyordu. 1969'da kurumda iki kadrolu bilim adamı varken 1985'e kadar bu sayı 176'ya çıkmıştır ve 90 adet yardımcı bilim adamı da kadroya alınmıştır, şirketlerden elde edilen yıllık bütçe ise 12,6 milyon dolara ulaşmıştır. Diğer kuruluşlar daha yakın zamana aittir. Miras Fonu (Heritage Foundation) 1973'te, 105 çalışanla ve 10,5 milyon dolarlık bitçe ile oluşturulmuştur. Bütçe Sun Belt bölgesinden ve Coors ailesinden gelen paradan ve muhafazakar kişilerin direkt postayla gönderdikleri binlerce küçük bağıştan oluşmuştur. Blumenthal Amerikan sınır bölgesi girişimcilerinin bu karşı devrim yapılanmasındaki aktif rolünün altını çizer. Bu girişimciler, kendini yetiştirmiş iş adamları şirketi, ekonomik, serbest piyasa egoizmini salık veren bireyin izdüşümü şeklinde görürler. 'Serbest girişim, bireyselcilik, en güçlünün hayatta kalması; bunlar onların dogmalarıydı' (Blumenthal 1986:57). Varlıklı Sun Belt bölgesi girişimcileri kendilerini Doğulu yapılanmanın dışında bırakılmış hissettiler. Yapılanmadaki krizi Amerikan fırsat rüyasını telafi edecek bir şans olarak gördüler. Karşı yapılanma, bunlara ait gücün yeni bir siyasi sistemle sistematik hale gelmesinin bir yoluydu.

Blumenthal Salomon Brothers yatırım bankasının tam ortağı William Simon'un önemini vurgulamıştır. Nixon 1973'te ona enerji çarı adını takmıştı ve daha sonra Simon maliye bakanı olarak hizmet etmiştir. *A Time For Truth* (Gerçeğin Zamanı) adlı kitabında Simon, 'Yeni Despotizm' olarak adlandırdığı şeyin yeteneğe ve adalete yapılan ne denli hastalıklı bir hamle olduğunu, bir eşitlik ideolojisiyle nasıl

hareket edildiğini, sosyal demokrasinin siyasetçi aydın kesim tarafından propagandasının nasıl yapıldığını anlatmaktadır. Bir aydınlar grubu 'tarihteki her yönetici elit kadar inatçı ve acımasızdır' (Simon 1979:232). Simon için amortisman aracı, iş çevrelerinin multi milyonlarının liberalizmin kalesine hücum edecek bir 'karşıt aydınlar topluluğu'na yatırılmasıydı. Bu nedenle Simon'un işi, Tohn M. Olin kuruluşuna (kendisi daha sonra bu kuruluşun başkanlığını yapmıştır) ve diğer muhafazakar Irving Kristol ile beraber burduğu Institute for Educational Affairs gibi muhafazakar ve yenimuhafazakar iş kaynaklarına istinaden para toplamak olmuştur.

1960'lardaki California eyalet başkanlığı ve 1980'ledeki Cumhuriyetçi başkanlık adaylığında olduğu gibi Reagan da doğrudan Sun Belt girişimcilerince desteklenmiştir. Blumenthal (1986:33) Reagan yönetimini 'engin bir ideolojik himaye ağı' olarak değerlendirir. Eski cumhuriyetçi hükümetlerin kadrolarında iş adamları ve parti profesyonelleri varken şimdi karşı yapılanmayla ilişkisi olan yetkililerin yüzlercesi kilit görevlere atanmaktadır. Reagan'ın yakın çevresinin karşı yapılanma danışman komitelerine itimadı tamdı (örneğin otuz dört kişi AEI'dandı). İlk Reagan hükümetindeki üst düzey atamaların yarısından çoğu sağ kanat uzman düşünce kuruluşlarındandı (Abelson 2002:113). Yüksek mevkilere gelen kişilerin atanır atanmaz ilk işleri Reagan'ı arz yanlı ekonomiyle ilgili bilgilendirmek oldu (Say Kanunu'nun yeni bir versiyonu olan arzın kendi talebini yarattığı görüşü ve işe özendirme faaliyetlerine yönelik vergi kesintisinin daha fazla üretim sağlayacağını, hükümet gelirlerini yükselteceğini ve kendi masrafını karşılayacağını gösteren gülünç Laffer eğrisi). Buna rağmen Reagan yılları, ABD tarihinin en büyük mali açığına sahne olmuştur. Keynes karşıtı ve devlet denetimi karşıtı idealist Reagan, 1970'lerdeki stagflasyonu Militer Keynesyen politikalarla çözmüştür. Reagan'ın seçildiği sırada Margaret Thatcher, 1979'da İngiltere başbakanı olmuştur ve

Helmut Kohl de 1982'de Batı Almanya şansölyesi seçilmiştir. Bu sağ kanattan gelen politikacılar bir olup tüm güçleriyle sosyal demokrasiye saldırmışlardır.

Böylece 1970'lerin ortalarından 1980'lerin sonuna kadarki dönemde Batı'daki tüm başkentlerde politik-ekonomik görüşte seküler bir değişim gözlenmiştir. İş çevresi Keynesyen bir refah toplumunun çok abartılı olduğunu düşünerek reaksiyon göstermiştir, çünkü gelir kendilerine geleceğine aşağıya, yoksullara doğru akacaktı ve devlet işçi ve öğrenci protestocuları şımartacak derecede müsamaha gösterecekti. Bu endişe verici eğilimlerin tartışılabileceği Trileteral Commission (üçlü komisyon) veya Business Roundtable (iş birimlerine ait yuvarlak masa) gibi pek çok yer vardı. Blumenthal büyük ihtimalle yeni Sun Belt girişimcilerinin (Batılı Yapılanma da denebilir), kapitalist sınıfın üzerinde ısrar ettiği yeni doktrinin önde gelen fraksiyonu olduğu iddiasında haklıydı. Fakat elitin reaksiyonunun boyutları ve konseptinin yaygınlaşması, aynı görüşü paylaşan ve sayıları artan binlerce vatansever, muhafazakar insanın eş zamanlı farkındalıkları aracılığıyla ortaya çıkan geniş bir konsensusun göstergesiydi. Bu koşullarda kapitalizm de değişim geçirmekteydi. Üretim ileri teknoloji yöntemlerine ve ürünlerine yöneliyordu. Küreselleşme rekabetin şiddetini arttırmaktaydı. Finans sermayesi hükmünü sürmekteydi. Bundan böyle güvenli hayata veya belirli şirketlere yönelik eski moda yatırım kavramları geçerli değildi, artık saygın olmayan kumarcılara ait bir alanda, hızla gelişen birkaç günlük, belki de birkaç dakikalık faaliyetler için yatırım yapmak söz konusuydu. Yenilenmiş elitin davranışları çeşitli şekillerde kendini gösterse de, birçoğu şaşırtıcı derecede Powell'in gündemiyle benzerlik taşımaktaydı. Bilhassa ideolojik açıdan daha aktivist yeni bir dizi sağ-kanat düşünce kuruluşu, öncülük eden bir kurumsal rol üstelenmeye başlamıştı. Miras Fonu 1000 sayfalık bir değişim projesi hazırlamıştı. Projenin adı şuydu: *Liderlik İçin Direktifler: Muhafazakar Bir Yönetim-*

de Siyasetin İdaresi. Reagan, başkan olarak kabinesinin tüm üyelerine okumalarını söyleyerek projenin birer kopyasını dağıtmıştır. Miras Fonuna göre, tekliflerinin yüzde 60'ı Reagan hükümetince benimsenmişti (ibid.:135). 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başındaki karşı yapılanma, sağcı vaadi kabul edilir kılmakla kalmayıp, siyasi yapılanma için gerekli hale getirmişti. Sağ-kanada ait bir politikayı formülleştirmek için sağ yanlısı bir anlayış gerekmişti. Karşı devrim yüzlerce uzman kuruluşu siyaset yapımının merkezine yerleştirmişti. Bu beyin gücü o zamandan beri yerini korumuştur.

Uzman Düşünce Kuruluşları

Uzman düşünce kuruluşları çıkar gütmeyen araştırma enstitüleridir. İhtisasını kullanarak siyasi meseleler hakkında fikirler ve tavsiyeler üretirler. 1970'e kadar sadece birkaç uzman kuruluş vardı ve bunlar da daha çok ABD yönetimine partizan siyaset ve askeri tavsiyeler verme konularına odaklanmışlardı. 1970'ten sonra uzman kuruluşlarının sayıları hızla artmıştır. Bugün ABD'de, Washington'da üç yüz civarında uzman kuruluşu ile, önemi bunlara nispeten az olan daha binlercesi bulunmaktadır. Tam ideolojik bağımlılığı olan uzman düşünce kuruluşlarından üçte ikisi muhafazakar, üçte biri liberaldir (Rich 2004:20). FAIR (Fairness in Accuracy and Media), ABD medyasında yer alan haberlerde uzman kuruluşlarına yapılan atıfların yıllık araştırmasını yürütür. FAIR, muhafazakar uzman kuruluşların gündemdeki konularda yorum yapması için tutarlı öncelikler bulur. Uzman kuruluşlarca yapılan atıfların 2006 yılı araştırması (Nexis veri tabanında yer alan büyük gazete, TV ve radyoların nüshaları aracılığıyla belirlenen 27229 vatandaşa dayanır) 2005'te vatandaşların yüzde 40'ının muhafazakar ya da merkez-sağ mensubu, yüzde 47'sinin merkeziyetçi, yüzde 13'ünün ise merkez-sol ya da ileri görüşlü olduğunu ortaya çıkartmıştır. Merkeziyetçi Brookings Enstitüsü en çok atıf yapılan uzman kuruluş olmuştur. En çok alıntı yapılan ikinci uzman kuruluş ise mu-

hafazakar Miras Fonu olmuştur. Önde gelen sol eğilimli uzman kuruluş merkez solcu Urban Enstitüsü Miras Fonu'nun alıntılarının toplamının üçte birinden azının kaynağı olmuşken Brooking'in alıntılarından yaklaşık beşte birinde övgüyle anılmıştır (Dolny 2006). Haber medyası işinin büyük bir iş olduğunu ve daha büyük iş ortamlarınca (Disney, General Electric...) kontrol edildiğini ve ekonomi haberleri de yayınladığını unutmamak gerekir.

En önemli uzman düşünce kuruluşlarının bazıları ekonomi siyasetini politik sağdan politik sola kadar her konumu içerecek şekilde etkisi altında tutar:

Heritage Foundation (Miras Fonu): 1973'te kuruldu. Serbest girişim, yetkileri sınırlanmış hükümet, bireysel özgürlük, geleneksel Amerikan değerleri ve kuvvetli milli savunma üzerine kurulu muhafazakar milli siyaseti formüle eder ve destekler. Fonun yıllık bütçesi 36 milyon dolardır. 1995'ten beri yıllık Ekonomik Bağımsızlık Endeksi'ni yayınlar. Bu, siyaset yapanlara ve yatırımcılara bir araç olarak 'uluslararası toplum'a bir 'kullanıcı dostu ekonomik bağımsızlık endeksi' sağlar. Endeks ülkelere 'ekonomik bağımsızlık dereceleri'ne göre değer biçer. Bu, şu demektir, ekonomide hükümetin müdahale düzeyleri düşüktür, yabancı yatırımcı üzerindeki kısıtlama azdır, ücretler ve fiyatlar üzerinde banka denetlemesi ve hükümet denetimi azdır. 2006'da Hong Kong, Singapur ve İrlanda ekonomik açıdan en bağımsız ülkelerdi; Venezuella 152. sıradaydı (Heritage Foundation 2006).

American Enterprise Institute for Public Policy Research (AEI-Ulusal Siyaset Araştırmalarından Sorumlu Amerikan Girişim Enstitüsü): AEI'nın amacı, Amerikan bağımsızlığının ve demokratik kapitalizmin kurumlarını geliştirerek prensiplerini savunmaktır (sınırlanmış hükümet, özel girişim, bireysel özgürlük ve sorumluluk, ihtiyatlı ve etkin savunma ile dış politika, siyasi sorumluluk ve açık müzakere).

Yaklaşık 175 kişi AEI'nın Washington DC'deki genel merkezinde çalışmaktadır. Buna ek olarak başlıca ABD'li araştırma üniversitelerinde AEI için araştırma yapan ve AEI'nın konferanslarına katkı yapan yaklaşık yüz misafir bilim adamı ve bilim kurulu üyesi bulunmaktadır. AEI finansmanını şirketlerin, kuruluşların ve kişilerin yaptıkları bağışlar ve bünyesindeki vakıfların yatırım gelirleriyle sağlar. Yıllık gelirlerin toplamı yaklaşık 25 milyon dolardır. AEI makaleler ve araştırma raporları yayınlar; *Economic Outlook (Ekonomik Görünüm), Development Policy Outlook (Kalkınma Siyasetinin Görünümü)* ve *Latin America Outlook (Latin Amerika'nın görünümü)* gibi (American Enterprise Institution).

Brookings Enstitüsü: Kendini 'bağımsız araştırmalara ve yenilikçi siyasi çözümlere' adamıştır. 1930'larda Roosevelt'in New Deal planının bir bölümünü oluşturan Keynesyen görüşün önemli bir merkeziydi. Verdiği burslar, siyasetçiler ve medya için her alandaki ulusal siyaset konularıyla ilgili yüksek kalitede araştırmalar, siyasi tavsiyeler ve analizler ortaya çıkarmaya yöneliktir. Brookings Enstitüsü 2005 yılında 35 milyon dolarlık bağış toplamıştır. Enstitü siyasi açıdan tarafsız olduğunu iddia eder; 'siyasi günden yaratmayı değil, kamusal müzakere için bilgilendirme yapmayı ister'. Buna rağmen 1990'ların ortalarından bu yana AEI ile iş birliği halindedir: AEI-Brookings Joint Center for Regulatory Studies (AEI-Brookings Düzenleyici Çalışmalar Ortak Merkezi) (Brookings Institution 2006).

Institute for International Economics (IIE-Uluslararası Ekonomiler Enstitüsü): IIE kendini uluslararası ekonomi çalışmalarına adamış bir araştırma kuruluşudur. Hükümet yetkililerine ve meclis üyelerine 'önemli uluslararası ekonomi sorunlarına yönelik objektif analizler ve somut çözümler' sunar. Ayrıca emekçi liderlerine, uluslararası organizasyon yönetiminde yer alan ekiplerine, üniversite temelli bilim adamlarıyla bunların öğrencilerine, diğer araştırma kurumlarına ve

genellikle medya ve kamu ile ilgili hükümet harici organizasyonlara önerilerde bulunur. 2001 yılında kuruluş, düşük gelirli ülkelerdeki yoksulluk ve kalkınma meselelerini ele alan Center for Development (Kalkınma Merkezi)' ın kurulmasına yardım etmiştir. Enstitünün yıllık bütçesi yaklaşık 8 milyon dolardır.

Institute for Policy Studies (IPS- Siyasi Çalışmalar Enstitüsü): IPS şunu söyler: 'Kırk yıldan uzun süredir IPS barış, adalet ve çevre için, fikirleri harekete dönüştürmüştür. Kurum sosyal hamleleri esas prensiplerin, temel hakların dile getirilmesiyle birbirine bağlamış ve güçlendirmiştir. Güncel olaylar ve meselelerle ilgili araştırmalar ve analizler yapmış, ve siyaset yapıcılar, akademisyenler ile her düzeydeki eylemcilerle ilişkide bulunmuştur. 'Misyonu 'toplumsal hamleleri kuvvetlendirmek' ve 'insanları ABD ve tüm dünyada toplum içinde sağlıklı ve demokratik topluluklar inşa etmeleri için güçlendirmek'tir... IPS kamu uzmanları, 10 ana değer ve prensibi izleyerek çalışırlar: 'Barış, eşitlik, çevresel sürekllilik, katılımcı demokrasi, insan hakları, bağımsızlık, saygınlık, çeşitlilik, kamu, uluslararası adalet.' IPS bir şekilde yıllık 2,5 milyon dolarlık bir bütçeyle çalışır. IPS her an bir dizi projede yer alabilir. IPS'in küresel projesi alternatif vizyonlara odaklanmıştır: ticaret vurgusuyla, dış kaynakları kullanarak ve küresel yönetim kurumlarını yeniden şekillendirerek alternatifleri küreselleşmeye terfi ettirmek (Institute for Policy Studies 2006).

Bunların siyaseti etiketleme kabiliyetleri açısından uzman düşünce kuruluşlarının üniversitelerdeki akademik uzmanları kullanmak konusunda avantajları vardır. Bunlar benzer bir siyasi yönelimi paylaşan bir araştırmacı topluluklarının oluşturulmasına izin verirken istedikleri kişileri ücret karşılığı çalıştırabilirler. Akademik hakem kuruluna gerek kalmadan kendi kitaplarını yayınlayabilirler. Yerleri genellikle Washington'da ve diğer başkentlerdedir, yani hükümete ve

medyaya yakındırlar. Uzman düşünce kuruluşları öncelikle şirketler ve kuruluşlar tarafından finanse edilirler. Kongrelerde şahitlik etmeleri için, gazetelerde köşe yazarlığı ve konuk yazarlık yapmaları için ve televizyonda yorum yapmaları için uzman tedarik ederler. Uzman kuruluşlar akademilerden, eski hükümet yetkililerinden ve sık sık hükümet ve yönetim kurumlarında hizmet veren kendi bilim adamlarının araştırmalarından ekspertiz toplarlar. Siyasi elit, uzman düşünce kuruluşlarından, yatırım bankalarından, yönetim kurumlarından, akademi çevrelerinden ve hükümet bürokrasilerinden (özellikle iktisadi siyasi elit söz konusu ise maliye bakanlığı) oluşmuş bir evrenin içinde deveran eder.

Siyasetin politik yapılanmasında hükümet bürokrasisinin rolünü incelemeden önce önemli başka bir şeyden söz etmem gerekiyor. Bu şey sadece atıl demokrasinin yozlaşmış doğasını anlatan bir şey.

Özgürlük ve Demokrasi

Batılı demokrasinin çözümlenmesine bağımsız seçimlerden bahsederek başlayalım. Bağımsız seçimlerin maliyeti yüksektir. Talebin ve beğeninin reklamcılıkla sağlandığı Fordist ülkelerde, siyasi görüş de medya inandırıcılığıyla sağlanır. Siyasi adaylar başka herhangi bir şeyin pazarlandığı gibi pazarlanırlar. Aynen mısır gevreği reklamlarında olduğu gibi, vurgu görünümdedir, gerçek siyasi tutum çok renkli bir binanın ön yüzünün ardında saklıdır. Bu imajları yaratmak maliyetlidir, yaymaksa daha çok para ister. Çünkü politikacının iyi bir ailesi olan iyi bir insan olduğu imajı yaratılır. Tüm ailenin kendilerine duydukları güveni gösteren pozlarının, tadı güzel olan, daha güzel görünen eşyalardan hiçbir farkı yoktur. Başkan adaylarının 67 milyon dolar harcadığı 1979 seçimlerine dek politikacılar seçilmek için çok para harcadılar. 2004 başkanlık seçimlerinde başkan adayları toplam 881 milyon dolar, kongre üyeliğine aday olanlar 498 milyon dolar ve senatörlü-

ğe adaylığını koyanlar 245 milyon dolar harcamıştır; seçimin toplam maliyeti ise 4000 milyon dolar olmuştur. Yüzde 1'lik ABD yetişkin nüfusunun (231000 kişi) yaklaşık onda biri seçim kampanyalarına kişi başı 2000 doların üzerinde bağış yapmıştır ve bu bağışlar toplam tutarın yüzde 75'ini teşkil etmektedir; 26000 kişi ise toplam bağış tutarının yüzde 36'sını meydana getirmiştir. Bu paranın çoğu (yüzde 74) işçilerden çok (yüzde 3) iş çevrelerinden gelmektedir. Bir kongre üyesinin her seçimde 1 milyon dolar harcaması gerekirken söz konusu rakam bir senatör adayı için 7 milyon dolardır. Geçmişte Cumhuriyetçi Parti'nin harcadığı miktar Demokrat Parti'nin harcadığının iki katı kadardı, fakat bugün iki parti için de miktar aynıdır (Center for Responsive Politics 2006a). Bir aday bir kampanya yürütebilmek için 100000-150000 zengin insandan büyük miktarda para desteği almalıdır. Bu kadar çok zengin insanı cezp edemeyen veya kendisi varlıklı olmayan bir adayın hiç şansı yoktur. En fazla birkaç milyon dolar harcarlar, televizyonda görünmezler, medyatik tartışmalarda yer almazlar ve oy kullananların onlardan haberleri olmaz. Siyasi adayları zengin kişiler seçerler.

Politikacılar ofislerinde lobi faaliyetleriyle uğraşırlar. Yetkililerle adayları seçmek için kampanya desteğine ek olarak şirketler, işçi sendikaları ve diğer örgütler kongre ve federal kurumların lobi faaliyetlerini yürütmek için her yıl 2,2 milyar dolar harcarlar. Bazı özel amaçlı lobi firmaları, -çoğu, Washington'da çalışanlarının K Caddesi olarak andıkları caddelerdir- lobiciler ve yasal savunma gruplarıdır; diğerleri kurum içinde çalışan lobicilerdir. İlaç sanayisi yılda 636 milyon dolar harcar, elektrik enerjisi 385 milyon dolar, mortgage bankaları 250 milyon dolar, ticari bankalar 218 milyon dolar, menkul kıymet ve yatırım bankaları 209 milyon dolar, sigorta şirketleri 332 milyon dolar ve iş kuruluşları 125 milyon dolar harcamaktadır. Sınıf açısından finans, sigorta ve gayrimenkul sektörleri lobi faaliyetleri iş gücünden 10 kat fazla

para harcar. Finans sektörü tek başına kampanya desteği ve lobi faaliyetleri için yılda 500 milyon dolar harcar ve 130 eski kongre üyesi lobicidir (Center for Responsive Politics 2006b). Washington'da kayıtlı lobicilerin sayısı 2000 yılından beri ikiye katlanarak 34750 olmuştur. Aynı zamanda lobicilerin müşterilerinden istedikleri ücret de iki katına çıkmıştır. Lobicilik neredeyse politikacıların yarısını kullanır ve bu kişiler Kongreden ayrıldıklarında eski Kongre üyelikleri özel sektör halini alır; en iyi bağlantılara sahip üyeler için maaş yıllık 300000 dolar artar. Yeni şirket müşterileri lobi firmalarına emeklilere politikacılara ödenmesi için ayda 20000 ila 25000 dolar harç öderler (Birnbaum 2005). Böylece politikacılar yeni ofislerinde daha çok zenginleşirler. Yapılan bir araştırmaya göre 1993-1998 yılları süresince ABD senatörlerinin çoğu stok alım satımı yapıyordu ve piyasada yıllık ortalama yüzde 12'lik bir tempo kazanmışlardı; şirket üyeleri için bu rakam yüzde 5 ve piyasa değerinin altında işlem yapan tipik yatırımcı için yüzde 1.4 olmuştur. Bu rasgele veya sağlam finansal bilginin eseri olamaz. Bu kişiler daha zengin olmak için içerdeki bağlantılarını kullanmaktadırlar.

Yani kampanya desteklerine ve seçimlerin yanı sıra seçilen kişiler için yapılan lobicilik faaliyetlerine -ki ABD tarzı demokrasinin 'normal' bir parçasıdır- inanılmaz meblağlar harcandığı açıkça ortadadır. Demokratik süreçte bu para nasıl kullanılır? Kampanya desteği ve lobiciliğin satın aldığı şeyi nitelendirmenin nazik, politik söylemdeki yöntemi bunu 'erişim' olarak tanımlamaktadır. Yeni mevkileri için paraya güvenen seçilmiş temsilciler büyük bağışçılara olumlu tepki verirler; onların siyasetle ilgili söyledikleri şeyleri yaparak bunu gösterirler. Para erişimi satın alır, erişim de siyasetin yapılışına nüfuz eder. Bu sadece bu çevrimin içinde yer alanların olayı kibarca anlatış şeklidir. Biz, büyük paraların yönettiği büyülenmiş açıklama çemberinin dışında kalan insanlar, kibar olmak zorunda değiliz (zengin kişilerden bağış alabilmek

için elinden gelenin en iyisini yapan bir üniversitede çalışıyor olsam da kibar olmak zorunda değilim). Bu kadar para neyi satın alır? Erişim ve nüfuzun ötesinde para, kontrolü satın alır. Yani yüz milyonlarca dolar kampanya desteği ve yıllık 1 milyon dolara mal olan lobi faaliyetleri demokratik, siyasi süreç üzerindeki kontrolü hükmü altına alır. Bunu yapan kimdir? Milyonlarcası içinden para sağlayabilen insanlar ve ekonomik faaliyetler. Ya da zengin insanlar, yani kampanya desteği sağlayan, bağışların yüzde 75'ini yapan zenginlerin yüzde 0,1'lik bölümü ve lobi fonlarının yüzde 90'ını sağlayan şirketler. Parayı politikacının yoksulun çıkarına yapılacak hizmeti garanti altına almak için harcayacağını farz etmek gerçekçi olmayacaktır -yoksula para vermek hayır işlerine hayal edilmiştir. Bu büyük paranın, zenginin çıkarı doğrultusunda, adayların ayakta kalması, politikacıların seçilmesi, hükümetin çalışması ve politikaların formülize edilmesini garanti altına alan siyasi sürece gittiğini söylemek daha gerçekçi olacaktır. Zenginlerin çıkarları şunlardır: para kazanma ve parayı elinde tutma hakkı ile gelecekte çok para kazanma hakkını korumak. 1. bölümdeki şu paragrafı hatırlayalım: ABD nüfusunun en zengin yüzde 1'i (145000 kişi) olan süper zenginler yıllık ortalama 3 milyon dolar kazanmaktadır. Ve toplam milli gelirdeki paylarını 1980–2002 yılları arasında ikiye katlarken, en alttaki yüzde 90'lık nüfusun payı düşmüştür. Demokratik süreç, yalnız var olan sınıf yapısının korunmasını garanti altına almakla kalmayıp onu süper zenginlerin daha yoğun olduğu bir yer haline getirmek için başarılı şekilde satın alınabilir. Para hükümeti, idareyi ve siyasi süreci, siyaset içinde, yani içinde paranın kazanılabileceği sahnede, daha derin ve geniş bir yer edinmek için kullanılır. Örneğin 1945–1980 döneminde, Keynesyen siyasi rejim sürecinde, en yüksek gelir dilimi için federal vergi oranı yüzde 70 ile 90 arasında değişmiştir. Oran 1980'lerde hızla düşmüştür ve neoliberalizmin gelip çatmasıyla 1990'da yüzde 30'ların altına inmiştir ve o

günden bu güne aynı kalmıştır. Ve bugün Başkan G. W. Bush oranı tekrar düşürmek istemektedir. Para zengin için daha fazla, yoksul çoğunluk için daha az para yarattığı ispatlanmış siyasi rejimin korunması, yayılması ve emniyet altına alınması için kullanılmaktadır. Para kazanma kapsamını tüm dünyaya yayan politikalara katılımı satın almak için kullanılmaktadır. Bunun doğurduğu siyasi düzen neoliberalizm olarak adlandırılır. Demek ki elimizde içinde paranın, hükümetin ve yönetimin kontrolünü satın aldığı, kendi kendini takviye eden bir döngü var ve bu, büyük paralar kazanma kabiliyetini daha da arttırmak için yayılmakta. Bu, demokrasiyi icra edecek bir yöntem midir?

ABD medyası yılda birkaç defa belli politikacıların yolsuzluklarından bahseder. Örneğin, 2005'te Texas araştırma jürisi, hükümet meclisi iktidar partisi lideri Tom DeLay (Texas Bölgesi)'ı iki siyasi ortağıyla beraber 2002 eyalet seçimlerine illegal şirket desteği sağlayarak Cumhuriyetçi Parti Texas kongresel eşleşmesinin yeniden düzenlenmesine ve Washington'daki mecliste gücünü arttırmasına yardım etmekle suçladı. Suç duyurusu Cumhuriyetçi Parti'nin en güçlü liderlerinden biri olan DeLay'ı istifaya zorladı. DeLay 'K Caddesi Projesini' başlattı -1995'te başlayan Cumhuriyetçi Parti planı amacı Washington'daki lobi firmalarını üst mevkilere sadece Cumhuriyetçilerin getirilmesi ve bunların etkili memurlara ulaşma yetkisiyle mükafatlandırılması için baskı oluşturmak- fakat amaç DeLay gibi kişilerin yozlaşması değildir. Siyasi sistem bütünüyle yozlaşmıştır. Politikadaki tüm para yozlaşmıştır ve kesinlikle çok para yozlaşmıştır.

Birinci bölümde devlet üzerindeki sınıf kontrolüyle ilgili iki teoriden söz etmiştik. Esas itibarı ile sermaye, devleti yatırım krizleriyle tehdit eder ve sermaye ve devleti teşkil eden insanlar da aynı elittir (ABD Senatosu'nun 'milyonerlerin partisi' olarak nitelendirilmesinin nedeni budur). Şimdi üçüncü bir bağlantıyı ifade edebiliriz: özünde, sermaye

devleti satın alır. Demokrasinin, 'bir insan bir oy' demek olduğu varsayılır. Oysa yozlaşmış demokraside bu anlam, '1 milyon dolar bir oy' demektir. Bu, demokrasi değildir. Bu, plütokrasidir (demokrasi kisvesiyle zenginin yönetmesi). Ve bu, 'kampanya reformu'nun yalnızca ABD millet meclisi tarafından icra edilmesi ve meclisin var olan üyelerinin zenginlerin seçilmesine devam edilmesini sağlaması için, süregelen kampanya katılımlarına ihtiyaç vardır. Bu bakımdan durum, kendi kendini kuvvetlendiren bir plütokrasidir. Ayrıca üyeler meclisten ayrıldıklarında lobici olurlar. Yani başkanlar evlerinden, ABD'den tüm dünyaya demokrasi yaymaktan bahsettiklerinde, aslında yer kürenin tamamına Amerikalı zengin iş adamlarının kontrolünü yaymaktan bahsederler. Bu demokrasi difüzyonu girişimin bağımsızlığını (özellikle ABD girişiminin) temel alan bir siyasi rejimin yayılmasını kapsar. Rejim, girişimin kar etmesi ve karın geriye New York, Londra ve diğer küresel sermaye birikimi merkezlerine dönmesi için uygun iş ortamını yaratmak ister. Politikacıların bunu desteklemelerinin nedeni 'serbest girişim'e olan inançlarıdır. Ayrıca kâr etmeyi ve varlığın dünya insanlarından toplanmasını da desteklerler. Çünkü bu sayede kendilerini medyada göstermelerini sağlayacak, kendi paylarına düşen parayı alırlar. Ve medya, adı yolsuzluğa karışmış politikacıları konuşturmaz, çünkü seçimlerde harcanan paranın çoğu reklama gider ve reklam da medya aracılığıyla yapılır. Yani para kazanmak için medyanın bizzat kendisi siyasi yozlaşmanın bir parçası olur. Tekrarlarsak küresel siyasi rejimin geldiği ve gittiği yer bu çirkef sistem, yani liberalizmdir. Bunu, siyaseti inşa eden temel kurumlardan bahsederken aklınızda bulundurun. En nihayetinde bu kurumların tamamı, başkan ile senatörler, Kongre üyeleri, başbakanlar, milletvekilleri ve bu nahoş, edepsiz siyasi süreçten gelen diğer kişiler tarafından kontrol edilmektedir.

Hükümet Bürokrasisi_ABD Merkez Bankası

ABD Merkez Bankası sistemi 1914' te Kongre tarafından

oluşturuldu. Federal Merkez Bankası Yasası bir Merkez Bankası kurulunun oluşturulmasına yönelik hazırlanmıştır. Bu kurul beş (şimdi yedi) yöneticiden oluşur, bu yöneticiler Başkan tarafından atanır ve Senato tarafından onaylanır. Yeri Washington' dadır. On iki federal merkez bankasının sahibi bölgelerindeki üye bankalardır. Altı üyesini üye bankaların seçtiği, üç üyesini Washington Merkez Bankası'nın atadığı toplam dokuz yöneticiden oluşan heyetler tarafından denetlenirler (Wells 2004). Üyelerden ikisi Başkan tarafından kurul başkanı ile yardımcısı olarak dört yıllığına atanır ve Senato bunlara onay verir. Kurul üyelerinin öncelikli görevi para politikasının formülasyonudur. Kurulun yedi üyesi, on iki üyeli Merkezi Açık Piyasa Komitesi olan FOMC' nin (Federal Open Market Committee) çoğunluğunu teşkil eder. Grup, ABD ekonomisindeki maliyeti ve para, kredi kullanılabilirliğini etkileyen önemli kararlara imza atar.Kurul rezerv ihtiyaçlarını ayarlar ve indirim oranı politikasıyla ilgili sorumluluğu Merkez Bankası ile paylaşır. Bu iki fonksiyon ile açık piyasa operasyonları Merkez Bankası sisteminin para politikası araçlarını teşkil eder. Kurul üyeleri rutin şekilde diğer hükümet organı yetkilileri, bankacı sanayi grubu temsilcileri, diğer ülkelerin merkez bankası yetkilileri, Kongre üyeleri ve akademisyenlerle görüşürler. Sıklıkla Maliye Bakanlığı yetkilileri ve Başkanlık Ekonomi Danışma Konseyi ile bir araya gelip ekonomik ortamı değerlendirerek ekonomi ile ilgili amaçları tartışırlar. Ayrıca diğer ülkelerin merkez bankalarıyla uluslararası para sistemini tartışırlar ve ABD organlarının dış borç ile yabancı finans alışverişinden sorumlu yöneticileriyle yakın işbirliği halindedirler. Merkez Bankası'nın birincil görevi yine de, Birleşik Devletler milli ekonomisindeki para ve kredi akışına etki etmektir. Hükümet bunu kamu menkul değerlerinin açık piyasada alım satımını denetleyerek yapar; sırayla gerçekleşen faaliyetler ekonomideki para kredi kullanılabilirliğini etkiler. Federal merkez bankaları yönetim kurulları ayrı-

ca indirim oranındaki değişikliklerle, mevduat kuruluşlarına uygulanan ihraç bankasına ait 'reeskont penceresi' ile merkez bankalarının mevduat kuruluşlarına yaptığı borç miktarındaki değişiklikleri ayarlarlar. Mevduat kuruluşlarının tamamı, ticaret bankaları, ortak yatırım bankaları, tasarruf ve kredi kurumları ile kredi kuruluşları da dahil olmak üzere, merkez bankaları tarafından ayarlanan rezerv gereksinimine bağlıdır. Ek olarak Merkez Bankası sistemi Birleşik Devletler Maliye Bakanlığı ve diğer hükümet benzeri kurumlarla uluslararası organlara, merkez bankası aracılığıyla hizmet sağlar. Federal merkez bankalarının elinde tuttuğu Birleşik Devletler hazinesi işletme hesapları her yıl çeşitli hükümet organlarının milyarlarca dolarlık işlemine sahne olur.

Hükümet Bürokrasisi_Maliye Bakanlığı

ABD Maliye Bakanlığı, Başkanın atadığı maliye bakanı tarafından yönetilir ve küresel ekonomi siyasetinin yapılandırılmasındaki en önemli organdır. Maliye Bakanlığı Başkan' a ve Kongre'ye mali politika tavsiyelerinde bulunur. Bu, iç finansman, ekonomi siyaseti ve uluslararası ilişkilerle ilgilenen devlet dairelerini de içine alan, Maliye Bakanlığı'nın denetimindeki departmanlarca icra edilir. Bakanlık uluslararası ilişkiler ofisinin kendisi hakkında yaptığı açıklama şudur; 'finansal istikrarı ve yurt dışındaki güvenli ekonomi politikalarını teşvik ederek ekonomik refahı korur ve destekler'. Ofis, ekonomik ve finansal gelişmeleri etraflıca gözden geçirerek analiz eder ve 'finansal piyasa katılımları, yabancı hükümetler, uluslararası finans kuruluşları ile ilgilenir ve çok uluslu forumlar vasıtasıyla iyi politikaları geliştirip destekler.' Bu ofisin başında bir bakan vekili ve bir uluslararası ilişkiler müsteşarı ile dünyanın çeşitli bölgeleriyle ilgilenen müsteşar vekilleri bulunur. Ticaret ve yatırım siyasetini, uluslararası finansman ve borç politikasını, finansal politikayı ve teknik asistanlığı yönlendirir. Kalkınma politikası ofisi hükümetler ve kalkınma kuruluşlarıyla, özellikle de çokuluslu kalkınma bankaları ve IMF ile

çalışır; G7/G8, APEC ve Summit of Americas gibi uluslararası ve yerel organizasyonlara öğütlerde bulunur. Öncelikle herhangi bir ABD hükümetinin küresel ekonomi siyaseti rejimini şekillendiren maliye ve uluslararası ilişkiler ofisidir (Maliye bakanlığından eski bir yetkiliyle röportaj yapmıştım. Bu kişi Dünya Bankası ABD yardımcı idari direktörü olarak ve uluslararası ilişkilerden sorumlu esas bakan vekili yardımcısı olarak görev yapmıştı. Bana Dünya Bankası'ndaki oy hakkının maliye bakanlığı tarafından kontrol edildiğini söylemişti. Tartışmalı olmayan konularda mutabık kalınmış siyasi tutumu takip etmesine ve bakanlığa danışmadan oy kullanmasına izin veriliyordu. Tartışmalı veya çok önemli konularda ise ne yönde oy kullanacağına dair talimatları almak üzere bakanlığa telefon ediyordu).

Maliye Bakanlığı'nda küresel ekonomi siyaseti ile ilgili önemli kararları kimler alır? Bu konuda ABD Maliye Bakanlığı' nın yaptığı resmi bir çalışma mevcut değildir. Fakat 1995-99 yılları arasında maliye bakanlığı yapan Robert Rubin' in görevde kaldığı süre içinde çok uzun kayıtlar tutmuştur (Rubin 2003). Kayıtlara göre ABD' nin 1995'te Meksika'daki finansal kriz (peso krizi) ile ilgili aldığı kararlar şu senaryoyu gün ışığına çıkarmıştır. Maliye bakanı ABD başkanı tarafından atanır ve Başkan' a rapor verir. Rubin' in kayıtlarına göre bu kişi Bill Clinton' dur. Bakan, üst kademe Maliye Bakanlığı uzmanlarından eksper raporları alır, bu durumda dönemin bakan vekili Laurence Summers' ın adı öne çıkıyor. Kriz zamanlarında sıklıkla yetkililerden oluşan ayrıcalıklı bir grup bir araya gelir: Bu krizde grubu oluşturanlar Rubin ve Summers ile ABD Merkez Bankası idare kurulu başkanı ve 'muhafazakar serbest pazarlamacı ve Amerikan ekonomisinin makro siyasetine ve keskin amprik anlayışına çakılıp kalmış bir ekonomist (ibid.:8)' olan Alan Greenspan' dı. Büyük meblağda paranın söz konusu olduğu önemli kararlar için iki partinin liderleri ve Senato bankacılık komitesi gibi önemli

Kongre üyelerine çağrı bırakılırdı veya bizzat Summers tarafından telefon edilirdi. Bazı durumlarda üst düzey yetkililer, Rubin, Greenspan ve dışişleri bakanı Senato ve Hükümet Meclisi bankacılık komitelerinden önce boy gösterirlerdi. Bakan ile vekil ve müsteşar düzeyindeki Maliye Bakanlığı yetkililerinin çoğunlukta olduğu bir grup oluşturulmuştu ve gruptan bir kişi (Dan Zelikow, ABD Maliye Bakanlığı'nda uluslararası ilişkilerden sorumlu müsteşar vekili) 'Meksika çalışma kolu'nun başı olarak seçilmişti. Grup ayrıca Ulusal Güvenlik Konseyi yetkilileriyle bir araya geliyordu. Grup IMF yönetici direktörüne (o dönemde Michael Camdessus) ve IMF direktör yardımcısına (o dönemde Stanley Fischer) fikir danışıyordu. Rubin ayrıca Meksika' daki maliye bakanlığıyla, maliye bakanı –Stanford Üniversitesi mezunu- Guillermo Ortiz ile sürekli temas halindeydi. Rubin'in G7 ülkeleriyle küresel önemdeki siyasetle ilgili görüş alışverişinde bulunmaya, yani rahatsız edilmeye, pek vakti olmamıştı. Kriz doruk noktasına ulaştığında Meksika maliye bakanı IMF ile ve ABD maliye bakanlığıyla görüşmek için Washington'a gelmişti. Summers ve uluslararası ilişkiler müsteşarı da bir Birleşik Devletler Hava Kuvvetleri uçağıyla gizlice Meksika başkanı Ernesto Zedillo –Yale Üniversitesi'nden doktoralı bir ekonomisttir- ile görüşmeye gitmişti. Görüşmenin konusu ise Meksika'nın ekonomi siyasetinde 'ABD' li ekonomistlerin' önerileri ile güveninin nasıl yeniden sağlanacağıydı (ibid.:27). Sonuç, ABD Maliye Bakanlığı ile imzalanan bir anlaşma olmuştur. Anlaşma 20 milyar dolar tutarında Birleşik Devletler para birimi swapı ve tahvil teminatını, 17.7 milyar dolarlık bir IMF stand-by kredisini, Uluslararası Denkleştirmeler Bankasından 10 milyar dolarlık kredi limiti ile Kanada Bankası'ndan gelen 1 milyar ABD doları tutarındaki teklifi kapsamaktaydı. ABD desteği Maliye Bakanlığı döviz kuru istikrar fonu üzerinden Kongre'nin onayı olmadan sağlanmıştı. Benzer bir yöntem 1997 Güney Kore finans krizinde de uygulanmıştır. Ameri-

kan hazinesi ve merkez bankası yetkilileri 'piyasaya güvenilirliği geri getirmek' için sistemde Koreli devlet yetkililerinin de dahil olduğu bir 'yapısal reform' gerçekleştirmeyi önermişlerdi (ibid.:233). Böylece ABD Dışişleri Bakanlığı Kuzey Kore'ye komşu olan bir ülkenin verdiği kararlara karışmış olacaktı.

Rubin' in kayıtlarına göre aşağıdaki aktörler ABD Maliye Bakanlığı' nın ekonomi siyaseti ile ilgili kararlarını ana tema olarak alıyorlardı, fakat bakanlık tarafından kısıtlanmıyorlardı da:

- Robert Rubin, Maliye Bakanı, eski Ulusal Ekonomi Konseyi direktörü. Bundan önce bir yatırım bankacılığı şirketi olan Goldman Sachs'ın başlıca-eş ortağıydı. Harvard Üniversitesi'nde ekonomi ve hukuk okumuştu. Ekonomi siyaseti ile ilgili görüşleri bazen 'Rubinomics' adıyla anılmıştır ve görüşleri bütçe açığının etkili şekilde azaltılması, küresel serbest piyasalar ile eğitim öğretim ve çevre için yatırım üzerine temellenmiştir.

- Alan C. Greenspan, ABD Merkez Bankası idare kurulu başkanı. New York Üniversitesi'nde ekonomi okumuştu. Nev York City'deki iş ve sanayiye yönelik uzman düşünce kuruluşu olan Conference Board'da ekonomi analisti olarak çalışmıştı ve daha sonra New York City' de bir ekonomi müşavirliği firması olan Townsend-Greenspan&Co., Inc.' de yöneticilik ve başkanlık yapmıştır. Ve 1974'ten 1977'ye kadar Ekonomi Danışma Konseyi'nde yönetim kurulu başkanlığı yapmıştır. Greenspan'ın adı uzun süre aşırı sağcı yazar Ayn Rand ile beraber anılmıştır. Rand gibi kendisi de müdahaleci olmayan kapitalizmin uç bir taraftarıydı.

- Laurence Summers, Rubin'in vekili, eski uluslararası ilişkilerden sorumlu hazine müsteşarı ve Dünya Bankası eski şef ekonomisti. Summers Pennsylvania Üniversitesi'nde iki ekonomist olan bir anne ve babanın

oğlu ve ekonomi alanında Nobel ödüllü Paul Samuelson ve Kenneth Arrow' un yeğenidir. MIT'de ekonomi okumuştur, Harvard Üniversitesi'nde ise doktora yapmıştır ve hem MIT hem Harvard'da eğitmenlik yapmıştır. Summers serbest ticaret ile küreselleşmenin ateşli bir taraftarıydı. 1999-2001 yılları arasında maliye bakanı olarak, 2001'den 2006'ya kadar ise Harvard Üniversitesi rektörü olarak hizmet vermiştir.

• Jafrey R. Shafer, Maliye Bakan vekili ve hemen sonrasında uluslararası ilişkilerden sorumlu maliye bakanlığı müsteşarı; uluslararası ekonomik ve finansal meselelerden sorumludur, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik büyüme ve finansal istikrarın desteklenmesi ile IMF ve çokuluslu kalkınma bankalarının güçlendirilmesi konularına odaklanır. Shafer daha önce OECD'de bir dizi yüksek düzey pozisyonda çalışmıştır ve bundan önce New York Federal Merkez Bankası kurulunda ve Ekonomi Danışma Konseyi'nde görev yapmıştır. Princeton Üniversitesi'nde ekonomi dalında iş yönetimi okumuştur ve master yapmıştır. Doktora derecesini Yale Üniversitesi ekonomi bölümünden almıştır. Daha sonra Asya, Latin Amerika ve Avrupa hükümetleriyle finansal istikrar, mali sorumluluk yönetimi, borç ihracı ve özelleştirme konularında çalışan Citigroup Kamu Sektörü Müşteri Grubu'na başkan yardımcılığı yapmıştır.

• David A. Lipton, Maliye Bakan vekili ve daha sonra uluslararası ilişkilerden sorumlu maliye bakanlığı müsteşarı. 1981'den 1989'a kadar IMF ekonomistiydi ve BM Kalkınma Programı'nda ve Kalkınma Ekonomisi Araştırmaları Dünya Enstitüsü'nde çalışmıştır. Wesleyan Üniversitesi'nde ekonomi alanında iş yönetimi okumuştur. Harvard Üniversitesi'nde ekonomi alanında master ve doktora derecelerini yapmıştır. Eski Sovyetle Birliği ve Doğu Avrupa'dan sorumlu bakan yardımcısıyken geçici

ekonomilerle ilgili geniş kapsamlı, piyasa odaklı bir ABD liderliği reformu projesini tasarlayıp uygulamaya geçirerek G7 ile uluslararası finansal kurumların bu sürece dahil olması için çalışmıştır.

• Timothy F. Geithner, uzun dönem Maliye Bakanlığı yetkilisi, 1998'den 2001'e kadar uluslararası ilişkiler müsteşarı olarak görev yaptı. Daha sonra IMF'de Siyasi Kalınma ve Gözden Geçirme Departmanı başkanı olarak IMF politikalarının tasarlanmasında ve uygulanmasında, politikalar ait finansal programın gözden geçirilmesi ve üye ekonomilere değer biçilmesi konularında merkezi bir rol üstlenmiştir. Ve ardından New York Federal Merkez Bankası başkanı ve CEO'su olarak görev yapmıştır. Maliye Bakanlığı'na katılmadan önce Kissinger Associates, Inc. için çalışmıştır. Dartmouth Koleji Siyasal Bilgiler ve Asya Araştırmaları bölümünden mezundur ve master derecesini John Hopkins İleri Uluslararası Araştırmalar Okulu' nda Uluslararası Ekonomiler ve Doğu Asya Araştırmaları alanında yapmıştır. Geithner G10 Uluslararası Ödeme Bankası Yatırım ve Tasfiye Komitesi başkanı olarak görev yapmıştır. Dış İlişkiler Konseyi ve Group of Thirty üyesi, Washington'daki Küresel Kalkınma Merkezi yönetim kurulu üyesi, RAND şirket mütevelli heyeti üyesi ve New York Economic Club mütevelli heyeti üyesidir.

• Sylvia M. Mathews, Robert Rubin' in Maliye Bakanlığı döneminin personel amiri ve eski Yönetim ve Bütçe Ofisi yardımcı direktörü, başkan asistanı, başkan personel amiri yardımcısı. Mathews Harvard Üniversitesi' nde Rhodes bursuyla okumuştur. Daha sonra Bill ve Melinda Gates Kuruluşu Küresel Kalkınma Programı' nın başkanlığını yapmıştır.

• Dan Zelikow, uluslararası ilişkilerden sorumlu Mali-

ye Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı. 1995'te Birleşik Devletler Meksika Finansal Destek Programı Meksika çalışma kolunun başı olarak görev yapmadan önce Maliye Bakanlığı'nın ülke maliye bakanları ile merkez bankalarını da kapsayan denizaşırı teknik işbirliğini yönetti. Daha sonra çokuluslu finans kurumlarının, ihracat kredisi kuruluşlarının ve gelişmekte olan pazarların önemli müşterilerinin sorumluluğunu üstlenen bir yatırım bankası şirketi olan J.P. Morgan'ın genel müdürlüğünü yaptı. Ayrıca J.P. Morgan'ın Irak'ın finansal yeniden yapılanmasını sağlayacak faaliyetlerini koordine etti ve Irak Ticaret Bankası'nın kurulmasına yardımcı oldu.

• Edwin M. Truman, 1977'den 1998'e kadar Merkez Bankası Sistemi Yönetim Kurulu Uluslararası Finans Bölümü'nün başkanlığını yaptı. Aralık 1998 ile Ocak 2001 arasında Uluslararası İlişkilerden Sorumlu Maliye Bakanlığı Müsteşarı olarak görev yaptı. 2001'den beri bir Washington düşünce kuruluş Institute for International Economics'te üst düzey üyedir. Uzmanlık alanları uluslararası para ekonomisi, uluslararası borç sorunları, ekonomik kalkınma ve Avrupa ekonomik entegrasyonudur.

• Laura D'Andrea Tyson, 1993'ten 1995'e kadar Başkanlık Ekonomi Danışma Konseyi yetkilisi, 1995'ten 1996'ya kadar Ulusal Ekonomi Konseyi yetkilisi. 1998'den 2001'e kadar California Üniversitesi, Berkeley Haas İşletme Okulu dekanıydı. 1987'den beri Dış İlişkiler Konseyi üyesidir ve çeşitli şirket heyetlerinin direktörlüğünü yapmaktadır. Şu an Londra Ticaret Okulu' nda dekandır. Tyson, Smith koleji'nde ekonomi okumuştur. Doktorasını MIT Ekonomi Bölümü'nde yapmıştır. Princeton Üniversitesi, Berkeley'de ekonomi ve işletme profesörüdür.

• Michael Froman; Maliye Bakanlığı personel amiri

ve Maliye Bakanı Robert Rubin'in uluslararası ve yerel ekonomi siyaseti, finansal denetleme, uygulama, vergi, bütçe, idare ve haberleşme konularındaki danışmanıydı. Daha önce Froman, Ocak 1993'ten Aralık 1995'e kadar Avrasya ve Orta Doğu'dan sorumlu Maliye Bakanlığı Müsteşar Yardımcılığı, Ulusal Ekonomi Konseyi'nde Uluslararası Ekonomik İlişkiler direktörlüğü ve Beyaz Saray' da Ulusal Güvenlik Konseyi direktörlüğü yapmıştır. Beyaz Saray' dayken çok çeşitli uluslararası ticaret ve dış yatırım politikaları üzerine çalışmıştır. Şimdi Citigroup' un uluslararası sigortacılık işletmesi olan CitiInsurance' da genel müdür ve baş yönetici yetkilisidir ve Dış İlişkiler Konseyi ortağıdır. Fromen, Princeton Üniversitesi Kamu İşleri ve Uluslararası İlişkiler Bölümü mezunudur. Doktorasını Oxford Üniversitesi Uluslararası İlişkiler'de yapmıştır ve Harvard Hukuk Fakültesi'nden avukatlık derecesi vardır.

- Caroline Atkinson, Maliye Bakanlığı üst düzey danışmanı ve uluslararası ilişkilerden sorumlu üst düzey müsteşar yardımcısı (1997-2001). Daha önce İngiltere Bankası'nda finansal istikrar özel danışmanıydı (1994-96); IMF'de yardımcı direktörlük (1983-94) ve *Washington Post* ekonomi ve finans muhabirliği yapmıştır. Daha sonra Stonebridge International'da (bir uluslararası küresel iş danışmanlığı firması) üst düzey direktörlük ve IMF Batı Yarıküre yardımcı direktörlüğü yapmıştır.

Bu baş kahramanların biyografilerinden öğreneceğimiz şey, küresel ekonomi politikasını siyasi elitin inşa ettiği midir? Akademik geçmiş, kurumsal izlenen kariyer yolu ve ekonomi-politik mensubiyetler bakımından bu önemli aktörler pek çok benzer kişisel özelliği ve benzer kariyer yollarını paylaşıyorlar: Elit, özel Birleşik Devletler üniversitelerinde, özellikle Harvard ve MIT'den alınan ekonomi, işletme ve hukuk eğitimi, ardından gelen ve muhtelif kısa süreler için yapılan

profesörlük. ABD Maliye Bakanlığı'nda veya Merkez Bankası' nda kazanılan ekonomistlik, asistanlık veya müsteşarlık deneyimi; bir uluslararası finansal kurumda, özellikle de IMF'de bir süreliğine çalışma; danışman kuruluşlar, siyaset enstitüleri ve özel danışmanlık şirketlerinde geçirilen bir dönem ve en önemlisi Wall Street' te merkezileşmiş özel bankacılık dünyasında, özellikle başlıca öneme sahip yatırım bankalarında harcanan yıllar. Ekonomi siyaseti, özellikle yatırım bankaları, düşünce kuruluşları, hükümet bürokrasileri, uluslararası finansal kurumlar ve elit akademik çevreler gibi kamusal ve özel alanlarda dolaşım halinde olan birkaç bin uzmanın oluşturduğu bir siyasi elit – ekonomi-politik gücün Pentagon'u - tarafından Washington'da yapılandırılır. Bu pentagonun içinde liberaller, neoliberaller ve muhafazakarlar önemli yaklaşımların paylaşımı, özel mülkiyet, serbest piyasalar, rekabet, 'sağlam politika' (mali sorumluluk, finansal istikrar) , piyasaların güven ihtiyacı (yani finansal piyasalara destek) ve uluslararası yatırımın ve serbest ticaretin ihtiyaçları konularında birbirlerini idare ederler. Siyasi arabuluculuk ekonomik yatırımcı güveninin büyümenin anahtarı olduğu açık varsayımı altında gerçekleşir. Zeki, eğitimli, deneyimli insanlardan oluşan siyasi elit genellikle orta veya ortanın üzeri sınıfsal altyapıya sahiptir ve bu elit yaptığı işe kuvvetli bir inançla bağlıdır, bu inanç, Birleşik Devletler hükümeti ve uluslararası düzenleyici sistem aracılığıyla verdikleri tavsiyelerin, küresel hümanizme hizmet ettiğine dair olan inançtır. Bu insanlar hayırseverlik yoluyla tecrübe edilen küresel toplumsal bilince sahiptir, fakat ayrıca küresel kapitalizme ve ekonomik büyümeye olan bağlılıklarının nihayetinde hastalık ve yoksulluğa çare olacağına da inanırlar. Bu siyasi elit uluslararası finans kurumlarının yapılandırdığı politikalara iki şekilde nüfuz eder; ABD'nin ekonomik gücünü ve onun uzmanlaşmış bilgi birikimini temsil ederek ve uluslararası finans kurumlarını işleten uzmanlar olarak (bunların hepsi aynı insanlardır).

Uluslararası Finans Kurumları

Uluslararası finans kurumlarının oluşturulmasının temelinde, savaş arası dönemde büyüyen ekonomik sorunlara küresel kalkınmanın düzenlenmesiyle çare olunacağı düşüncesi yatar. Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki yeniden yapılanmaya yardım edecek bir uluslararası banka kurma önerisi ilk defa 1920 yılında Brüksel' deki bir konferansta yapılmıştır. Altın standardının merkezi bankaların işbirliği aracılığıyla stabilize edilmesi fakat uluslararası bir konvansiyon aracılığıyla düzenlenmesi konusundaki bir başka öneri de 1922'de Cenevre'de tartışılmıştır. 1920'lerin ortasında Milletler Cemiyeti, çeşitli Avrupa ülkelerinin kendi borçlarını, ekonomilerini dengeleyecek şekilde ayarlayabilmeleri için yardımcı olmuştur. Uluslararası Ödemeler Bankası ile ilgili görüşmeler 1930'da gerçekleşmiştir. O zamandan beri düzenli şekilde merkez bankaları yöneticileri ile diğer finansal organlardan gelen uzmanlar arasında İsviçre-Basel'de gerçekleşen toplantılar yapılmaktadır. Uluslararası Ödemeler Bankası finansal ve parasal ekonomi alanlarında ve kendi araştırmalarını yürüterek ekonomi ve finansla ilgili istatistikler toplar, derler ve yayar, IMF ve Dünya Bankası'na destek olur; teminat alma ve temsilcilik yanında ulusal merkez bankaları adına geleneksel bankacılık işlemlerini yürütür (örneğin altın ve döviz işlemleri). Bununla beraber belli başlı uluslararası finans kurumları 1944 Bretton Woods anlaşması uyarınca hükümetler tarafından kurulmuştur.

Genel merkezi Washington'da olan IMF gerçekte, döviz kuru oranında değer kaybı tehlikesi yaşayan ve dış borç sıkıntısı çeken ülkelere, kısa vadeli faizle borç para veren bir kurumdur. IMF bir ülkenin gelecekteki iktisadi kalkınmasına öncülük etmek için ülkeye kredi vermeden önce ülkenin 'şartlılık ilkeleri' üzerinde ısrar eder. Bu, siyasi söylemin Washington' dan dünyanın diğer başkentlerine disiplinini yayma yönteminin temel biçimidir (bkz şekil 1.2). ABD IMF'deki

oy hissesinin yüzde 17'sine sahiptir. Karşılaştırılırsa, fonun şu anki kırk yedi Sahra-Afrika' lı üye ülkesinin toplam yüzde 5 olan oy hissesi, kıtayı temsil eden üç yetkili müdür arasında paylaşılmış durumdadır. 2006'da önerilen bir hisse ayarlaması Afrika'nın müşterek hissesini yüzde 2.1'lik bir oy oranına indirebilir. Bir ülkenin hissesi o ülkenin IMF'deki finansal üyeliğini belirler, bu da ülkenin kurum yönetimine katılma hakkını ve IMF finansmanına erişimini belirler. Bretton Woods'un yönetiminde etkili olacak temel kurum, yine Washington'da bulunan IBRD (international bank for reconstruction and development - uluslararası imar ve kalkınma bankası) veya Dünya Bankası'ydı. Yazarın bankayla ilgili söylediğine göre: 'önemli rolü, dünyadaki politikalarının geliştirilmesindeki nüfuzunda yatar... Pek çok yoksul ülkede Dünya Bankası ekonomistleri, hükümetlere ait stratejileri yürütmektedir... Ayrıca diğer büyük yardım yapan bağışçılar da nüfuzlu olabilirler. Fakat Banka hemen hemen her zaman öndedir, bunun nedeni kısmen, çokuluslu bir kurumun rakip aşırı milliyetçi programlar düzenleyecek en iyi yer olmasından ve daha çok Banka'nın analitik mekanizmasının daha entelektüel bir tarzı olmasındandır.' (Mallaby 2004:3). IBRD kurulmasından sonraki ilk on yılında Avrupa'nın savaş sonrası yeniden yapılanması için krediler üretmiştir. 1950'lerde daha zengin Üçüncü Dünya Ülkelerine yöneldiğinde Dünya Bankası, altyapı geliştirilmesine yönelik krediler üzerine yoğunlaşmıştır. 1960'ların sonunda ve 1970'lerde Dünya Bankası bünyesine, yoksulluğu hafifletmeye yönelik bir temel ihtiyaç programını ilave etmiştir. 1979'da banka programda, alıcıları, çoğunlukla orta gelirli ülkeleri, borca teşvik eden 'reformlar'a zorladı. Buradaki 'reform'un anlamı, ihracata yönelimi ve ticarette liberalleşmeyi desteklemeye elverişli yapısal ayarlamalardır. Burada, Dünya Bankası başı çeken üst düzey partneri IMF'yi izlemiştir. Bir iş bölümüyle 'istikrar sağlama programları' adı altındaki görev IMF'ye, daha derin 'yapısal' sorunların iyi-

leştirilmesine yönelik uzun dönem 'yapısal uyarlama kredileri' ile ilgili görev ise Dünya Bankası'na tahsis edilmiştir. Bu yeni düzenlemeyle, yoksulluk makroekonomik politikaya, istikrarlılaştırmaya ve ödemeler dengesine ait uyarlamalara yönelik itici güçlerin arka koltuğuna yerleşmiştir. Bunların tamamı, devlet müdahalesinin ve esnekliğin, kendi kendini ayarlamanın, serbest piyasaların getirdiği avantajların etkisine katı sınırlamalarla baskı yapan bir neoliberal doktrin içerisinde anlaşılır. İstikrar ve yapısal düzenleme, Washington'daki uluslararası finans kurumlarından doğan siyasi söylemin disipline etme yönteminin temel formudur (şekil 1.2). Bazı yorumcular Dünya Bankası'nın 1980'lerde ve 1990'ların başında, piyasa dostu devlet müdahalesi ile yoksulluk ve eğitim gibi toplumsal konulara ve borç indirimine yenilikçi bir bakış açısıyla yaklaşan iyi yönetişim (siyasi çoğulculuk, mali sorumluluk ve kanunun rolü) için baskı yapan revize edilmiş bir neoliberal modele yöneldiğini saptamışlardır. IMF ve Dünya Bankası'nın ikisi birden şu anda Üçüncü Dünya ülkelerine yönelik borç hafifletilmesi ve yoksulluğun kökünü kurutulması yoluyla kendilerini küresel kalkınmaya adadıklarını söylemektedir. Tekrarlarsak bu, siyasi söylemin Üçüncü Dünya ülkelerine taşıdığı kurnazca düşünülmüş, anlayışlı 'cömert' bir disiplin şeklidir.

120 ulus devletin ve 2.5 milyar insanın geçim yolu, bunların herhangi bir zamandaki gözetimine, hatta sözün doğrusuyla yıllık gözden geçirmelerine, en doğru tabirle 'yapısal düzenlemelerine' bağlıdır, fakat şimdi bunlara daha hayırsever bir bakış açısıyla 'yoksullukla mücadele' veya 'Binyıl Kalkınma Hedefleri' denmektedir.

Şunu anlamalıyız ki bu siyasi kıvırma mecaz, birbirini takip eden eleştirilerin içeriğini oluşturmaktadır. Üçüncü Dünya toplumsal hareketleri, Birinci Dünyanın kökü kurutulmuş borçlarını her geçen gün daha fazla hatırlatmaktadır. Gelişmiş ülkelerin ahlaki zorbalığı yoksul ülkelerin borçları-

nı hafifletme meselelerine odaklanmaya eğilmiştir. 1980'lerin geleneksel ve hatta tutucu görüşü, bu borç düzeylerinin sürdürülemez olduğu ve bir çeşit düzenli hafifletmenin gerekli olduğu kanaatine varmıştır. 1980'lerin borç krizleri esas olarak Meksika, Brezilya ve Arjantin gibi orta gelirli Üçüncü Dünya ülkeleriyle ilişkiliyken 1990'larda IMF ve Bünya Bankası'nın esas vurgusu en düşük gelirli Üçüncü Dünya ülkelerindeki borç yönetimine kaymıştır. Bu çok fakir ülkelerin borçlarını esas olarak, resmi kaynaklardan alınan borçlar, hükümetten hükümete borçlar, ihracat kredileri, resmi kalkınma desteği ve IMF, Dünya Bankası ve bölgesel kalkınma bankalarından gelen krediler teşkil etmektedir (Birdsall and Williamson 2002:13-21). Ağır Borç Yükü Altında Olan Ülkeler ile ilgili girişimin ilk adımı 1996'da, Bretton Woods kurumlarına yönelik bilinçli eleştirilerin her geçen gün yayılarak çoğalmaya başlamasının hemen ardından atılmıştır. Çalışmayı yönlendiren Jubilee 2000 koalisyonudur (İsa'nın doğumunun 2000'inci yılının, İncildeki 'Jubilee' kavramındaki affediş gibi, tüm borçların silinmesi için bir fırsat olduğunu söyleyen inanç temelli bir koalisyon). Ağır Borç Yükü Altında Olan Ülkeler programı borç azaltılmasını en yoksul dünya ülkelerinin büyüme oranlarını arttıran ve yoksulluğu azaltan bir 'siyasi reform' ile birleştirmiştir. Ağır Borç Yükü Altında Olan Ülkeler girişiminin niyeti toplam yaklaşık 200 milyar dolar borcu olan ağır borç yükü altındaki yoksul ülkelerin (çoğu Afrika'da olan kırk bir ülke) borç sorunlarını yönetmek ve hatta IMF'nin iyimser lisanıyla, 'çözüme kavuşturmak'tı. Bu ülkelerde borç servisi yükümlülükleri ülkelerin ihracat gelirlerinin büyük bölümünü tüketmekteydi. Bugünkü ağır borç yükü altında olan ülkelerde yaşayan 615 milyon insanın yarısı günlük 1 doların altındaki gelirle yaşamaktadır. Ağır Borç Yükü Altında Olan Ülkeler girişimi, IMF'nin (2000) sözleriyle, 'tatmin edici borç hafifletmeleri ile uzun vadede büyümeyi arttıran ve yoksulluğu azaltan siyasi reformlarını birleştirerek

bu ülkelerin borç sorunlarına çare olacak kalıcı bir çözüm bulmak peşindedir.' Adapte edilen politikalarla hükmedilen 'uluslararası komünite tarafından sağlanan emniyet' sayesinde borç hafifletmesinin en sonunda 60 milyar dolara kadar genişleteceği varsayılmıştı. Programın ilk üç yılı sonunda ancak yedi ülke destek için yeterli bulunmuştu, Ağır Borç Yükü Altında Olan Ülkeler girişimi 1999'da, karar verme aşaması ile borç servisinin maliyetlerini hemen düşürecek tamamlanma aşamasına kadar geçen süreçte, geçici borç hafifletmesi sağlamak için 1999'da 'değerini pekiştirmiştir'. Bu değeri pekişmiş olanak açık şekilde, yoksulluğun azaltılmasından daha çok borç rahatlatma ile kaynaşmıştır. Ağır Borç Yükü Altında Olan Ülkeler girişiminin desteğine hak kazanmak için veya IMF ya da Dünya Bankası' ndan kalkınma kredisi alabilmek için ülkeler, sivil toplum üyelerinin katılımıyla yoksulluğu azaltmaya yönelik stratejiler hazırlamak zorundadır. Dünya Bankası' nın açıklamasına göre: 'Bir ülke, karar verme aşamasında üzerinde anlaşılan reformları gerçekleştirdiğinde, Yoksulluğun Azaltılmasına Yönelik Stratejilerini tatmin edici şekilde yerine getirdiğinde ve sağlam makroekonomik politikaları sürdürdüğünde tamamlanma noktasına ulaşır.' Bu noktada, ülke feshedilemez borç hafifletmesine cevaben evet der. Ardından Yoksulluğun Azaltılmasına Yönelik Strateji Belgeleri, IMF ve Dünya Bankası Kurullarınca Kurumların verdiği imtiyazlı kredilere ve geliştirilmiş Ağır Borç Yükü Altında Olan Ülkeler girişimi altında yapılan yardıma yönelik dayanak olarak ciro edilir. IMF ve Dünya Bankası' nı da içeren bağış sahipleri tavsiye ve ekspertiz sağlarlar. Ağır Borç Yükü Altında Olan Ülkeler girişimi ile yirmi dokuz ülke borç yardımı almaktadır. Bunlardan on sekizi 'tamamlanma' noktasına gelmiştir ve feshedilemez borç yardımı almaktadır. On biri 'karar verme' noktasına ulaşmıştır ve geçici borç yardımı almaktadır. 2006 yılında Dünya Bankası, tamamlanma aşamasına gelen Ağır Borç Yükü Altında Olan Ülkelere, Çok Taraflı Borç Yardımı

Girişimine katılımlarının bir parçası olarak kırk yıldan uzun süre 37 milyar dolarlık borç hafifletmesi sağlamak için anlaşmıştır. Bu, 2005 yılında İskoçya-Gleneagles'te yapılan bir G8 zirvesinde imzalanmış bir anlaşmaya dayanmaktadır, ki bu zirvede G8 liderleri dünyanın, çoğu Afrika'da bulunan, en borçlu ülkelerinin borçlarının silineceğini taahhüt etmişlerdir. Yine de 1980'den beri gelişmekte olan ülkelerin borçları (orta gelirli ülkeler de dahil olmak üzere) 500 milyar dolardan 1985'te 1 trilyon dolara ve 2000 yılında yaklaşık 2 trilyon dolara yükselmiştir. IMF'nin Ağır Borç Yükü Altında Olan Ülkeler olarak nitelediği ülkelerin toplam borç miktarı 1980'de 60 milyar dolardan, 1985'te 105 milyar dolara, 1990'da 190 milyar dolara ve 2000 yılında 205 milyar dolara yükselmiştir (IMF 2000).

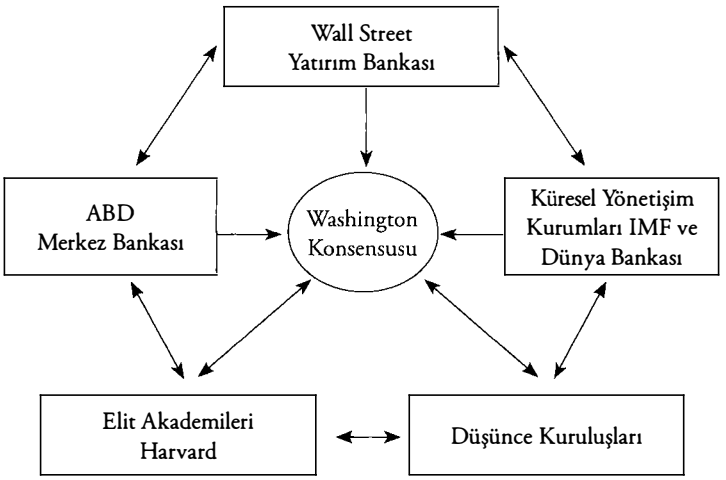
Dünya Bankası ve IMF öncelikle ulus devlet merkez bankalarına bankacılar gibi işlem yaparlar. Maliye bakanlarıyla, merkez bankalarıyla ve büyük özel bankalarla günlük bazda işbirliği yaparlar. Bu özel bankalar kalkınma siyasetine şekil verilmesinde iktidar sahibidir, çünkü finansal piyasalar yoluyla sermaye birikimine erişimi kontrol ederler. Özel olmakla birlikte kamu yararına çalışan finans kurumlarına ait küresel kalkınmayı düzenleyecek herhangi bir anlayış bankacılık dünyasıyla daha kapsamlı bir ilişkiyi göz önüne almak zorundadır. ABD'deki güçlü kurumlar bu ittifakı organize, hükümetler arası toplantılar ile otuz sanayi bölgesini temsil eden Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) gibi uluslararası kurumlara ait daha geniş ortamlar dahilinde işlerini yürütürler. 1975'ten beri büyük sanayi ülkelerinin liderleri, küresel kapitalist sistemin karşı karşıya kaldığı büyük ekonomik ve siyasi meselelerle alakadar olmak için yıllık bazda bir araya gelirler. En önemli toplantı 18-22 Mart 2002'de Meksika-Monterrey' de yapılan Kalkınmaya Yönelik Uluslararası Finansman Konferansıdır. Konferansta kalkınmanın finanse edilmesi konusunda Monterrey Konsensusu oluşmuştur.

Başlangıçta Fransa, Birleşik Devletler, Britanya, Almanya, Japonya ve İtalya G6 ülkeleri olarak adlandırılmıştı, daha sonra 1976'da Kanada ile G7 ve 1998'de Rusya'nın da katılımıyla G8 tamamlanmıştır. G7/8 zirveleri makroekonomik yönetim, uluslararası ticaret ve gelişmekte olan ülkelerle olan ilişkiler (borç affı da dahil olmak üzere) konularında görüş alışverişinde bulunulur. Ek olarak G7/8, maliye bakanları, yabancı bakanlar ve çevre bakanlarının diğerleriyle görüştüğü bir dizi yönetimle ilgili toplantıya sahne olur. 1999'dan beri G7/8 ayrıca diğer Arjantin, Avustralya,Brezilya, Çin, Hindistan, Meksika, Rusya, Suudi Arabistan, Güney Afrika, Güney Kore ve Türkiye gibi 'gelişmekte olan piyasa' ülkeleriyle de bazen görüşürler - bu ülkeler uluslararası Bretton Woods sistemi çerçevesinde G20 olarak adlandırılmaktadır. Öyle olmasına karşın başı çeken bir mesele olduğu gibi durmaktadır: kendini demokratik olarak nitelendiren bir dünyada kalkınmayı, neden birkaç ülke ile birkaç finans kurumu kontrol etmek durumundadır?

Washington Konsensusu

Kalkınma üzerine olanlardan kaynaklanmayan ekonomi politikaları için, soru şu olmalıdır: uluslararası finansal kurumlardan gelen politikaların pratiği nerde yapılır ve bu politikalar kimlerin çıkarına hizmet ederler?

Bu tarz sorulara etraflıca atıf yapan bir beyanat, John Williamson tarafından yapılmıştır. Kendisi Dünya Bankası ve IMF'de çeşitli pozisyonlarda görev almıştır. MIT ve Princeton üniversitelerinde misafir profesördür ve İngiltere Maliye Bakanlığı'na danışmanlık yapmaktadır. Ayrıca (Washington) Uluslararası Ekonomi Enstitüsü kıdemli üyesidir. 1989'da Williamson (1990,1997) Latin Amerika' daki borçlu ülkelere, 'evlerini düzene sokmaları' ve 'şartlılık ilkesine kendilerini adamaları' (Washington' a göre ihtiyaçları olan buydu) söylenerek empoze edilmiş siyasi reformlara gönderme yaparak 'Washington Konsensusu' terimini türetmiştir.

Şekil 4.1 Politika iktidarı Beşgeni: Washington Mutabakatı

'Washington' ile Williamson'un kastettiği, ABD Kongresine ait politik Washington ve hükümetin üst düzey üyeleri, uluslararası finansal kurumların teknokratik Washington' u, ABD ülke yönetiminin ekonomi organları, Federal Merkez Bankası Kurulu ve uzman kuruluşlardır (kendisi de bu kurumlardan birinde çalışmaktadır). 'Siyaset' ile kastettiği ise, daha genel anlamdaki politik hedefler veya politikalarla ilgili nihai ürünlerden ziyade, siyasi araçlardır. Yakın zamana ait neoliberal ekonomi siyasetine ait kurumsal formasyon açısından Washington Konsensusu terimi, daha önce ana hatlarıyla belirttiğimiz çıkar gruplarının bazılarından bahsetmek için kullanılabilir: örneğin, 1970' lerde ve 1980' lerin başında sağ kanat 'ilerici reform'u Washington'a taşıyan siyasi çıkarlar, veya neoklasik ekonomideki profesyonel antremanının Hayekçi ve Friedmancı iknanın etkisinde kaldığı ispatlanmış bürokratik-teknik çıkarlar. Bana göre Washington Konsensusu'nu üreten kurumlar şekil 4.1'de görüldüğü gibidir. İlginç şekilde Wil-

liamson, Cambridge (Harvard) bağlantısı olarak adlandırdığımız siyasi formasyonun akademik bileşenini önemsiz gibi göstermektedir ve Washington'da adamakıllı temsil edilen fakat kumanda merkezi başka yerde olan ekonomik çıkarların neredeyse tamamını göz ardı etmektedir. Dünya Bankası ve IMF ulus devletlerin merkez bankalarına aslında bankacılar gibi işletirler. Bnkalar siyasi formasyon üzerinde güce sahiptir çünkü sermaye birikimlerine olan erişimi denetlerler. Ve sermaye birikimleri kurumsal açıdan ticaret ve yatırım bankaları tarafından denetlenirler. Bu bankaların merkez yönetimleri Washington dışında, New York, Boston, Londra Zürih ve Tokyo gibi ticari şehirlerdedir.

'Siyasi araçlar'ın düzenlenmesi Washington Konsensusu'ndan türer ve Dünya Bankası ve IMF'den borç alan ülkelere uygulanır. Bunlar Williamson'un kendi sözleridir ve kendisi şöyle devam eder:

1. Mali disiplin: merkezi ve taşra yönetimlerine ait büyük ve sürekliliği olan bütçe açıkları enflasyon biçimlerindeki, ödemeler dengesi açıklarındaki ve sermaye kaçışlarındaki makroekonomik dislokasyonun ana kaynağıdır. Bu açıklara kamu harcamaları kullanılabilir kaynaklarla eşleştirecek siyasi cesaretin yokluğu neden olmaktadır. GSMH'ı yüzde 1-2 oranında aşan bir işlevsel bütçe açığı siyasi başarısızlığın bir kanıtıdır.

2. Kamu giderlerinin azaltılması: yönetim giderlerinin azaltılması gerektiği durumlarda düşünce, temel eğitim, temel sağlık ve kamuya ait altyapı yatırımlarından ziyade savunma, kamu yönetimi ve sübvansiyonlar, özellikle de devlet teşebbüslerine yapılan harcamaların azaltılmalıdır.

3. Vergi reformu: vergi temeli genişletilmelidir, vergi yönetimi geliştirilmelidir ve marjinal vergi oranları teşvik tedbirlerini özendirmek amacıyla azaltılmalıdır.

4. Faiz oranları: finansal denetimin serbest hale gelmesiyle faiz oranlarını devletten ziyade piyasalar belirler hale gelmelidir ve reel faiz oranları sermaye kaçışının cesaretini kıracak ve tasarrufları arttıracak yönde pozitif olmalıdır.

5. Rekabetçi döviz kuru: döviz kurları geleneksel olmaya ihracattaki hızlı büyümeyi beslemeye yönelik olarak tatmin edici düzeyde rekabetçi olmalı, fakat enflasyonist olmamalıdır - bunun ardındaki fikir ekonomilerin dışa dönük olması gerekliliğidir.

6. Sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi: İthalat üzerindeki miktara dayalı sınırlamalar tasfiye edilmelidir, yüzde 10-20'lik seviyeye ulaşılana kadar gümrük vergisi indirimleriyle takip edilmelidir ideal olanı serbest ticarettir, fakat buna, yeni doğan sanayileri koruma ihtiyacıyla geçici olarak karşı çıkılabilmektedir.

7. Doğrudan yabancı yatırımı önündeki engellerin kaldırılması: yabancı yatırım beraberinde ihtiyaç duyulan sermaye, vasıf ve teknik bilgi getirmektedir ve dış borç-yatırım takası, aracılığıyla önü açılabilir borç takası, özelleştirilmiş devlet teşebbüsleri örneğinde olduğu gibi, yerel firmalar arasında eşitlik sağlamak için yabancı alacaklıların elindedir. Yabancı firmaların girişini tehdit eden engellemeler ortadan kaldırılmalıdır. Yabancı ve yerel şirketlerin eşit şartlar altında rekabet etmesine izin verilmelidir.

8. Özelleştirme: devlet teşebbüsleri özelleştirilmelidir. Özel sanayi daha etkindir.

9. Ticaretin serbestleştirilmesi: Tüm teşebbüsler rekabet disiplinine tabi olmalıdır – bunun anlamı, ekonomik aktivite üzerindeki kontrolün, özel teşebbüs üzerindeki devlet denetiminin azaltılması yoluyla, kaldırılmasıdır.

10. Mülkiyetin korunması: güvenceye alınmış ve iyi tanımlanmış mülkiyet hakları, makul maliyetlerle herkes için mevcuttur.

Kısaca, Williamson'a (1990:18) göre, Washington'un kendisi için gerekli görmeyip, dünyanın geri kalanı için siyaset hazırlarken üzerinde mutabık olduğu ekonomik pozisyon, 'ihtiyatlı makroekonomik politikalar, dışa dönük oryantasyon ve serbest piyasa kapitalizmi' şeklinde özetlenebilir. Williamson' a göre bu, Washington'un tavırlarındaki bir 'ani ve köklü değişim'i temsil etmektedir. Fakat Williamson bu bir dizi politikanın, Washington Konsensusu' nun klasik, hakim ekonomik teoriden ileri geldiğini gösterdiğine inanmaktadır – 'hakim teori' derken Williamson'un kastettiği içinde bir miktar Keynesçilik taşıyan neoliberal ekonomidir. Benim bakış açıma göre Washington Konsensusu büyük oranda neoliberalizmden, özellikle onun anti-devlet tavırlarından (serbestleştirme, özelleştirme vb.) etkilenmiştir.

Piyasa reformlarını gerçekleştirecek en önemli faktör, Williamson' a göre, uluslararası finansal kurumlar tarafından empoze edilen sert koşullar değildir; 'entelektüel iklim'deki, ekonomik büyüme ve yararlı 'somut öneri'nin sağlanmasına yönelik bir değişimdir (Williamson 1994:595). Özetle, ekonomi görüşündeki çok da sessiz olmayan bir devrim, profesyonel ekonomistlerin temel siyasi aktörlerle birlikte ortaya çıkar. Ne olursa olsun, Latin Amerika ülkelerinin çoğu, 'dış ticaretlerini geliştirmek, bütçe açıklarını kısmak ve pek çok kamu hizmetini de kapsayacak şekilde devlet varlıklarını elden çıkarmak' gibi Washington Konsensusuna uygun olan politikaları uygulamaya başlamıştır (Kuczynski 2003:25). Yabancı yatırımdaki kısa bir artışın (şirketlerin özelleştirilmesi gibi) ve hisse senedi piyasalarında bir yükselişin ardından Latin Amerika krize girmiştir. Williamson'un (2003:2) söylediğine göre Latin Amerikalılar hayal kırıklığına uğramakta haklılardı çünkü Washington Konsensusu'nun önerdiği re-

formlara benzer reformlar sözde 'bölgeyi sanayileşmiş ülkelerdeki yaşam standartlarını yakalayabilecek bir yola götürecek genişleyen bir patikaya doğru götürecek' idi. Bu bölgesel ekonomik kriz pek çoklarına göre Washington Konsensusu yüzünden, Washington'un gündemi için baskı yapan kurumlar tarafından yaratılan pozisyon kargaşası nedeniyle ortaya çıkmıştı. Kurumsal üretimin revize edilmiş bir söylemini, bir 'post-Washington Konsensusu'nu, ana uzman kurum olan Uluslararası Ekonomi Enstitüsü'nün ve uluslararası finansal kurumların durumunu göz ölüne alarak inceleyelim.

Washington Konsensusu Sonrası

Uluslararası Ekonomi Enstitüsü' nün uluslararası ekonomik sorunlar için güncel, objektif analizler ve somut çözümler üreten tarafsız bir araştırma kurumu olduğu iddiasını hatırlayalım. Bununla birlikte Washington Konsensusu geniş ölçüde, neoliberalizmden alışık olduğumuz, serbest piyasa reformlarına dayanan bir siyasi proje olarak anlam bulmaktadır; ve liberalizm de ABD'de tezgahlanmış ve Washington odaklı kurumlarla dünyaya dikte edilen bir sağ-kanat ideolojisi olarak görülmektedir. Williamsın şunu söyleyerek buna karşı çıkmıştır: 'Dünya üzerindeki tüm seyirciler bunun, Washington odaklı uluslararası finansal kurumlar tarafından şanssız ülkelere empoze edilerek onları krize ve yoksulluğa sürükleyen bir dizi neoliberal politikalara delalet ettiğine inanmış görünüyor. İfadeyi ağzından köpükler saçmadan söyleyemeyecek insanlar mevcut.' Kendi iddiasına göre, Washington Konsensusu'nun gündemine ters düşen eleştiriler, aynı oranda onun umulan neoliberalizmiyle hemfikirdir. 'Söylediğim şey elbette neoliberal fikirlerin doğasında olan sermaye hesabının liberalleşmesini, monetarizmi, arz yanlısı ekonomiyi veya minimal bir devleti (devleti sosyal yardım ve gelir dağılımı sorumluluğundan uzak tutmayı), kastetmiyordu' (Williamson Locke, Smith ve Mill geleneğinin temsil ettiği 'klasik liberal' görüşe sahipti). Williamson'un (ibid.: 325) düşüncesine göre

Washington Konsensusu kavramı, Washington'un dünyaya neoliberal gündemleri empoze ettiğini ima etmesi bakımından 'reformun yeniden yapılanmamış, sosyalizm veya ithalat ikameci sanayileşme ya da içinde başrol oynayabilecekleri bir devlet için can atan tüm bileşenleri için beklenmedik bir nimetti'. İddiasına göre ayrıca kendisi Konsensus ile ilgili yalnızca durum raporu veriyordu, onun savunuculuğunu yapmıyordu. Yani Uluslararası Ekonomi Enstitüsünün bahsettiği ekonomi kendini özellikle Konsensus'ten ve bilhassa da neoliberalizmden uzakta görüyordu.

Ardından soru şu hali almıştır: yanlış giden neydi ve ne yapılabilirdi? Williamson (ibid.:2) ve birlikte çalıştığı Latin Amerikalı ekonomistler 'son on beş yıllık döneme ait reformların, veya küreselleşmenin, bölgenin son yıllardaki sancılı gidişatından sorumlu tutulabileceği görüşünde değillerdi'. Williamson'un söylediğine göre Arjantin'e Washington Konsensusu'nun reklam malzemesi gözüyle bakılmıştı fakat ülke krize sürüklenmişti. Fakat bunun nedeni aşırı değerlenen peso ile mali gevşeklikti. Daha genel bir açıdan bakılırsa çok fazla 'yükselen piyasa' para akışını cesaretlendirerek kurların aşırı değerlenmesine neden olmuştu. Ayrıca 'ilk nesil' Washington Konsensusu reformları özellikle emek piyasası reformu (Washington Konsensusu'nun gerektirdiği fakat doğrudan adı anılmayan bir şeydi) da tamamlanmış değildi. Ve son olarak reformlara bilgi sağlayan amaç (ekonomik büyümenin ivmelenmesi) geniş kapsamlı değildi, halbuki özsermayeyi de arttırmalıydı (yani gelirlerin zenginden fakire doğru makul şekilde yeniden dağıtımı). Williamson Washingtonlu uzman kuruluşların önde gelen ekonomistleri ile Latin Amerikalı üniversitelerin ve araştırma kurumlarının (bunların çoğu 1980'ler ve 1990'lar boyunca Latin Amerika hükümetlerinin ekonomi bakanlarıydı) ittifakını yeni bir 'reform gündemi' olarak ileri sürmüştür. Bunu oluşturan unsurlar şunlardır: 'krizden etkilenmeme' (bölgenin ekonomik kararsızlığına

gem vuracak faaliyetler; ilk nesil Washington Konsensusu reformalarını, özellikle iş piyasası reformunu tamamlama); iş piyasalarını daha esnek kılma; ve yargı, güçlü işçi sendikaları, devlet hizmeti ve finans sektörü konularındaki uluslararası reform gibi bir dizi 'ikinci nesil' reform. Williamson (ibid.:13) yine de şunu ilave eder,bu ekonomi kurumlarından hiçbiri reformun önemi bakımından 'Hugo Chavez gibilerin devlet kontrolünü ele geçirmesine ve bir ekonomiyi harap etmesine izin veren siyasi kurumlar' ile ve vergi sistemi yoluyla gelirlerin yeniden dağıtımının sınırlanmasına yoksulların eğitim vasıtasıyla varlıklara erişiminin sağlanmasına, yoksullara mülkiyet hakkı sağlamaya yönelik ek programlara, büyük arazi sahiplerinin mülkiyet haklarını tanıyan toprak reformuna ve mikro krediye ait yeni gündemle önem bakımından karşılaştırılamaz. Williamson'a göre ileriye yönelik yol Washington Konsensusu reformlarına geri dönmekten ziyade onları tamamlamak, düzeltmek ve bütünlemekten ('reformlara reform yapmak'tan) geçmektedir.

Şimdi bu durumlara yönelik kısaca görüşümü belirteceğim. Birincisi, neoliberalizm on dokuzuncu yüzyılın liberal reform siyasetine yirminci yüzyılda getirilen yenilikçi yaklaşıma (serbest ticaret ve serbest piyasalara duyulan inanç ve devlet denetlemesi ile devlet teşebbüsüne duyulan antipati) atıf yapan bir terimdir. Washington Konsensusu ekonomik tutumlardaki bu liberal duruşa yönelen köklü değişiklikleri temsil eder. İkincisi, Washington Konsensusu politikaları Latin Amerika' ya yaygın şekilde adapte edilmiştir ve ekonomik felaketlerden ile bunu takip eden geçinme yöntemlerinden sorumlu tutulmak zorundadır. Buna ek olarak, yıkıcı etkileri olan 'birinci nesil reformlar' kavramının tamamlanmaya ihtiyacı vardır çünkü gelecek krizleri cezbetmektedir. Böyle bir durum yalnızca ampirik kanıtları göz önüne almayan neoliberalizm ideolojilerince sahiplenilebilir. Üçüncüsü, Williamson tarafından savunulan ikinci nesil reformlar yoksulluk, gelir

dağılımı ve sosyal programlara yönelik artan endişeyi gözetmektedir (Konsensus politikalarının sebep olduğu depremi hafifletme kaygısı). Bu endişenin, kurulu emek örgütlerine, sendikalara yönelik saldırıları beraberinde getirdiğine dikkat edin. Benim görüşüme göre Washington Konsensusu, Şekil 4.1'de 'siyasi iktidar beşgeni'ni gösteren kurumların çıkarlarına cevap vermektedir. Uluslararası finans kurumları ve özellikle de yatırım bankaları, özel bankalar ile kamu bankalarına borçların geri ödenmesi için, mali disiplin ve düşük kamu harcamaları talep ederler. Güvenilir (özel) mülkiyet hakları bağlamında kalkınmanın temeli olarak yabancı yatırımı cesaretlendirmek hakim ekonominin, geleneksel uzman kuruluşların ve özellikle devlet sanayilerinin özelleştirilmesinde, Morgan Stanley gibi yatırım bankalarının teşvik ettiği bir şeydir. Marjinal vergi oranlarının azaltılması vergilerin en zengin gelir dilimi sahipleri, 'yatırımcılar' için düşürülmesi anlamına gelmektedir ve bu, bankalarla çokuluslu şirketler tarafından ve girişimciye kahraman muamelesi yapan ekonomi ideolojileri tarafından yaratılan bir durumdur. Ticaret serbestisi Richardocu ekonomiden gelmektedir ve ABD devlet yönetimlerinin 1970'lerden bu yana (NAFTA –Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması-, FTAA -Amerika Serbest Ticaret Bölgesi/ Free Trade Area of the Americas -, GATT - Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması/ General Agreement on Tariffs and Trade -, WTO –Dünya Ticaret Örgütü-) Maliye Bakanlığı aracılığıyla gayretli şekilde destek verdiği ekonomi siyasetinin dayanak noktasıdır. Serbesti uluslararası finansal kurumlarca uyarlanmış ve düşünce kuruluşlarınca savunulmuştur. Özelleştirme ile fiyat serbestisi Keynesyen ve kalkınmacı devletlere yönelik neoliberal saldırı üzerine temellenir; hem de özel teşebbüsün devlet müdahalesinden daima daha iyi olduğuna dair sonsuz bir inançla, özellikle de yabancı yatırımcıları ödüllendirdiğinde. Bunlar politik açıdan doğal bilimsel temele dayanan siyasi öneriler değillerdir. Sağ kanat, zengin taraf-

tarı neoliberal ideolojilerce istila edilmiş 'hakim' ekonomiden gelmektedirler. Bunlar 'kalkınma'nın yoksul dünya insanlarına ulaşmasının, zaten zengin dünya insanlarının çıkarlarının ve güçlerinin arttırılmasıyla mümkün olabileceğini söyleyen ahlak dışı tavrın bir parçasıdır. Benim düşüncem budur.

Washington Konsensusu'nun Yeniden Değerlendirilmesi

Şimdi de uluslararası finansal kurumlarının Washington Konsensusu'nu yeniden değerlendirmesi konusunu inceleyelim. Burada Harvard Üniversitesi Kennedy Siyaset Okulunda Uluslararası Ekonomi-Politik profesörü Dani Rodrik tarafından yapılan bir açıklamayı izleyeceğim. Kendisi Türk kökenlidir ve geleneksel siyasi spektrumun liberal ve eleştirel tarafında stratejik bir pozisyonu vardır. Rodrik, Williamson' un bir sisteme bağladığı Washington Konsensusu politikalarının Letin Amerika ve Sahraaltı Afrika'da gelişmekte olan sahalardaki siyasi manzarayı temelden değiştirecek bir reform dalgasına ilham verdiğini söyler. Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla eski sosyalist ülkeler piyasalara doğru birbirine benzeyen 'cüretli atılımlar' gerçekleştirmişlerdir. Aslında bu, Williamson'un orijinal listesinin neden olduğu, kıyasla uysal ve zararsız görünen reformun yarattığı bir coşkuydu. Reform gündemi eninde sonunda gelişmekte olan ülkelere empoze edilen 'neoliberalizm' ve 'piyasa köktenciliği' ile ideolojik çabanın ortaya çıkmasıyla ve en azından buna yönelik eleştirilerle, hissedilen bir hal almıştır. Bununla beraber hemfikir olunan bir nokta, Rodrik'in söylediğine göre, bu reformların sonuçlarının hedefleriyle pek de uyuşmadığıdır. Rodrik'e göre aslında, Washington Konsensusu' na artık kimsenin gerçekten inanmadığını söylemek pek de yanlış olmaz. Şimdi soru Washington Konsensusu'nun ölmüş ya da yaşıyor olması değil, onun yerini neyin alacağıdır. Washington Konsensusu'nun uygulayıcıları eğer kurumsal altyapı yetersizse standart siyasi reformların kalıcı etkiler yaratamayacağını düşünmeye başlamışlardır. Neticede Washington Kon-

sensusu, doğası aşırı derecede kurumsal olan ve 'ikinci nesil' olarak adlandırılan reformlarla uzatılmaktadır. Bu reformlar için yapılabilecek bir yorum da Rodrik tarafından özetlendiği haliyle Tablo 4.1'de görülebilir.

Tablo 4.1 Genişletilmiş Washington Konsensusu

İlk Washington Konsensusu

1. Mali Disiplin
2. Kamu Harcamalarının Yeniden Düzenlenmesi
3. Vergi reformu
4. Mali liberalizasyon
5. Birleştirilmiş ve rekabetçi döviz kurları
6. Ticaretin liberalizasyonu
7 Doğrudan yabancı yatırımlara açıklık
8. Özelleştirme
9. Kuralsızlaştırma
10. Güvenilir mülkiyet hakları

Genişletilmiş Washington Konsensusu önceki on madde artı:

11. Büyük şirket yönetişimi
12. Rüşvetçilik karşıtlığı
13. Esnek emek piyasaları
14. Dünya Ticaret Örgütü anlaşmaları
15. Mali kodlar ve standartlar
16. 'İtiyatlı' sabit sermaye başlangıcı
17. Müdahaleci olmayan döviz kuru rejimleri
18. Bağımsız Merkez Bankaları/ enflasyonla mücadele
19. Sosyal güvenlik ağları
20. Yoksulluğun azaltılmasına dönük faaliyet

Kaynak: Rodrik (2.006: 25).

Kısaca 'kurumsal reform'un Washington Konsensusu'na eşliği söz konusudur. Rodrik toplumun derinlerine işlemiş kurumlara karşıdır ve eğer büyüme kesin olarak büyük çaplı kurumsal değişikliklere (hukukun egemenliği, mülki hakların korunması, yönetim vb. alanlarda) ihtiyaç duyacaksa, yoksul ülkelerde büyüme gözlendiğinde kötümser olmamak nasıl mümkün olacaktır? Çünkü büyük çaplı politik değişimlerin

sonucu olarak nadiren gerçekleşen kurumsal değişimler tipik hale gelmiş olacaktır.

Rodrik'in (ibid.) büyüme stratejileriyle ilgili kendine has bir düşünme yöntemi vardır. Birinci aşama, tanısal analizdir, söz konusu düzenlemede ekonomik büyümeye engel yaratan en önemli faktörleri ortaya çıkarır. Düşük gelirli bir ekonomide ekonomik faaliyet şu iki faktörden en az biri ile sınırlanmış olabilir: ya finans maliyeti çok yüksektir ya da yatırım özel geri dönüşü düşük olmaktadır. İkinci aşama, belirlenmiş engellemeleri uygun şekilde hedefine alacak yaratıcı ve iyi planlanmış politikanın tasarımıdır. Önemli nokta, piyasa başarısızlıkları ile bir önceki aşamada belirlenen engellemelere eşlik eden çarpıklıklara odaklanmaktır. Politik hedeflenme prensibinin basit bir mesajı vardır: çarpıklığın kaynağından gelen siyasi karışıklıklar mümkün olduğunca yakından hedef alınmalıdır. Üçüncü aşama, ekonominin dinamik kaldığına ve büyümenin suya düşmeyeceğine emin olacak siyasi karşılık ve tanılama sürecinin kurumsallaştırılmasını ihtiva eder. Engellemeleri kaldırmanın doğası zamanla iste istemez değişecektir. Büyümeyi sürdürmek için nelere ihtiyaç duyulur? Zamanla kurumsal reformun iki türü kritik hale gelmiş görünmektedir. Bunlardan birincisi dinamik üretkenliğin devamlılığının sağlanmasıdır. Yeni bulunan doğal kaynaklar, ihracata yönelik sanayi veya bir serbest ticaret anlaşması belirli bir süre için büyümeyi teşvik edecektir. Politika bu devinimin ticareti yapılabilir mal ve eşyalara ait yeni alanlara yayılarak çeşitlilik kazanmasını ve sürekliliğin sağlandığı alanlarda da devam ettirilmesini garanti altına almak durumundadır. Aksi taktirde büyüme başarıya ulaşamaz. İkincisi yerel çatışma yönetimi kuruluşlarının kuvvetlendirilmesidir. Büyümenin çöküşünde en sık görülen sebep içsel şokların (ticari terimlerle, sermaye akışının gerilemesi veya terse dönmesi) sonuçlarıyla başa çıkmadaki yetersizliktir. Ekonomiye, şoklara karşı esneklikle gelir tahsis etmek hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesini,

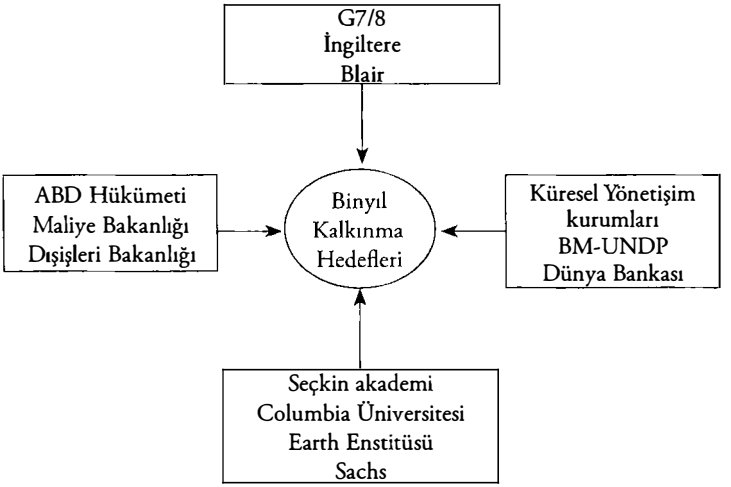
demokratik kurumların sağlamlaştırılmasını (veya yerleşik hale gelmesini), katılımcı mekanizmaların oluşturulmasını ve sosyal güvenlik programlarının ayakta tutulmasını gerektirir. Bunları sağlayan kurumlar işler hale geldiğinde ters şokların nispeten sorunsuz şekilde üstesinden gelinebilecek şekilde makroekonomik ve diğer ayarlamaların yapılması gerekir. Sürdürülebilir büyüme için gereken şeyler, büyümeye ön ayak olmak için gereken şeylerle karşılaştırılmamalıdır. Rodrik'in alternatif önerisi de buna dayanmaktadır.

Bu konuda birkaç yorum yapacak olursam; birincisi, Washington Konsensusu politikalarının geniş çapta uygulandıkları ve açık şekilde başarısızlığa uğradıkları aşikardır (bu, ekonomik büyümenin sağlanıp sağlanmadığıyla ilgili onların kendi ifadesidir). Aslında 1990'larda ve 2000'lerin başında Çin ve Hindistan gibi yüksek, sürdürülebilir büyüme oranları sağlayan ülkeler kesinlikle *Washington Konsensusu politikalarını uygulamayan* ülkelerdir. İkincisi, bunu dikkate alarak, uluslararası finans kurumları (veya bunların bilinen organları) ayrılmıştır; şöyle ki; IMF kararlılığını korurken Dünya Bankası git gide artan derecede güvenilmez ve belirsiz hale gelmiştir ve reformun yeterince başarılı olmadığını (!) düşünmeye başlamıştır. Üçüncüsü 'genişletilmiş Washington Konsensusu'nun birinci nesil reformların başarısızlığa uğramasından çıkarttığı farzedilen dersler, aslında geleneksel ekonomi-politik görüşlerin oluşturduğu çember dahilinde ifade edilen muhtelif politikalara ait bir karışımdan ibarettir. Bu muhtelif politikalardan birazı sağdan (esnek işgücü piyasalarının saldırmak anlamına geldiği görüş) ve birazı da bir çeşit yeni liberal görüşten (sosyal güvenlik programları ve yoksulluğu azaltma hedefi) gelir. Bu, benim aklıma neoliberal politikaların ('liberal neoliberalizm' de denebilir) dünyayı maruz bıraktığı sefalet nedeniyle çekilen vicdan azabını getiriyor. Dördüncüsü, Rodrik'in temsil ettiği neoliberalizmin liberal, eleştirel kanadı, siyasi gelenek içinde iyi bir duruşla

yerini alıyor. Politika ekonomik büyümeyi hedeflemişti. Ve gelirli düşük ülkelerdeki ekonomik faaliyet, yüksek maliyetli finansman veya yatırımdaki özel geri dönüşün düşüklüğü nedeniyle tıkanmış durumdadır. Esasında gereken sadece daha fazla yatırımdır. Bunun sosyal dönüşümle hiçbir ilgisi yoktur! Geleneksel siyaset döngülerinde yer alan uzmanların, hatta liberal olanların bile yaşadığı tutulma, hegemonyacı söyleme ait disiplinin kabulü demektir. Bu ilginç olmayabilir, hatta yozlaşmış da olabilir. Fakat her halukarda iyi kâr getirdiği bir gerçektir.

Kâr Amacı Gütmeyen Konsensus

'Yeni reform gündemi', 'iş temelli sosyal sözleşme' ve 'genişletilmiş Washington Konsensusu' gibi çok yuyulan kavramlar, hegemonyacı siyasi söylemin ufkunu teşkil etmeleri bakımından oldukça kısıtlıdırlar. Başka bir şey de, yeni bir siyasi reformun yeniden düzenlenmiş bir kurumsal çerçeve ile, Anka kuşu misali Washington Konsensusu'nun küllerinden doğmakta olduğudur. Yeni liberal neoliberalizmin önemli terimleri yoksulluğun tasfiye edilmesi, borç hafifletmesi ile Binyıl Kalkınma Hedefleridir; önemli kurumsal aktörleri sadece ABD ile G7/8'i, Birleşmiş Milletler ile onun alt kuruluşlarını (özellikle de BM Kalkınma Programını -BMKP-) değil, bunların dışındaki pek çok zengin ülkeyi kapsamaktadır. Ve görüş için önem arz eden tek birey ise Avrupa'nın doğusundaki neoliberal 'şok terapi' modelinin yazarı (Gowan 1995) olan Jeffrey D. Sachs'tır. Kendisi Eartk Institute'nin direktörüdür ve Kolombiya Üniversitesi'nde Sürdürülebilir Kalkınma Quetelet Profesörü ve Sağlık Politikası ve Yönetimi Profesörüdür, ayrıca BM Binyıl projesi direktörü ve BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın Binyıl Kalkınma Hedefleri projesindeki özel danışmanıdır. Sachs Harvard Üniversitesi' nde yirmi yılını geçirmiştir. İş yönetimi lisansını, master derecesini ve doktora derecesini Harvard Uluslararası Kalkınma Merkezindeki yöneticiliği izlemiştir. Şekil 4.2 bu yeni kurumsal liberal-neoliberal yapılanmayı özetlemektedir.

Şekil 4.2 Liberal-neoliberal kurumsal yapı

Yeni söyleme ait en iyi girdi Sachs'ın 2005'te yayınlanan kitabıdır: *The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time (Yoksulluğun Sonu: Günümüzün Ekonomik İmkanları).* Bu kitap kalkınmanın, küresel bilinci sıkıntıya sokan, küresel yoksulluk, borç gibi büyük meselelerinin yeniden ortaya çıktığı bir dönemde sahneye çıkmıştır. 2005 yılında şarkıcı Bono ile Bob Geldof tarafından organize edilen Live 8 rock konserlerinin yarattığı popüler kitle baskısıyla, Batı'nın sonunda dünyanın en yoksul ülkelerinin borçlarını sileceğini söylemesi bir devrin başlangıcına ait bir işaret olarak yorumlanmıştır. Sachs'ın yazdığı bir el kitabındaki önsöz şöyledir: 'yokluk içindeki bir dünyada açlıktan ölen bir çocuğu izleyen böyle aşırı düzeyde, böyle aptal bir yoksulluğu sürgün edecek ilk nesil nasıl biz olabiliriz'. Ve *Time* dergisi 14 Mart 2005 tarihli sayısında kitaptan uzun bir alıntı yaparak Sachs'ın dünyadaki milyarlarca yoksul insana yönelik yeni bir bakış açısı inşa ettiğini söylemiştir. Bu, küresel kalkınmayla ilgili söylemlerdeki değişime işaret eden önemli bir kitaptı. Washington Konsensusu'nun güya bırakılmasından sonra insanoğlu için en büyük adımdı. Belki de...

Kitabın temel argümanı Sachs'ın bir dizi deneyiminin, ekonomik sıkıntıları olan birkaç ülkeye yaptığı ziyaretlerin, sırayla anlatılmasıyla açığa çıkıyor. Kırsal Malawi kasabalarının birinden diğerine geçtikçe Sachs bir ülkede insana özgü sayılabilecek koşulların yalnızca yoksulluk ve ölüm olduğunu görür. Daha sonra Bangladeş'teki giysi fabrikalarında bir an için umuda yönelik bir şans olduğunu görür. Söylediğine göre Batılı protestocular Üçüncü Dünya'daki sayısı artmaya devam eden az parayla işçi çalıştıran iş yerlerine destek olmalıdır, çünkü onlar had safhadaki yoksulluktan yükselen ilk aşamayı temsil etmektedir. Bilgi teknolojileri merkezi Chennai, çoktan birkaç adım öne geçmiş olan yeni Hindistan'ın prototipidir. Ve Beijing'de de Çin'in ekonomik büyümesi tam gaz sürmektedir. Sachs'ın vardığı sonuç nedir? Ekonomik kalkınma, yüksek basamakları olan bir merdivendir. Basamaklar ekonominin iyi yöne giden yolunu temsil eder. Bir milyar insan hala Malawililer gibi yaşamaktadır; hepsi ilk basamağa adımını atamayacak kadar aç ve hastadır. Bizim neslimizin 'meydan okuduğu' şey had safhadaki yoksulluğun ızdırabını yaşayan fakirin de fakiri insanları kurtarmak ve böylece bu insanları kendi hayatlarını insanca yaşamaya başlayacak hale getirmektir.

Bunun ardından Sachs, kısa bir ekonomik kalkınma tarihi anlatır. Bunu, Rostow'un başlangıç, dönüşüm ve Avrupalı merkezlerden her yana yayılma düşüncesiyle ifade eder. Bu sayede bugün, 5 milyar insan en azından hayati önem taşıyan basamağa adımını atmış olan ülkelerde yaşamaktadır. Peki neden diğer ülkeler ekonomik büyümeyi gerçekleştirmede başarısız olmuştur? Sachs ekonomilerin hiç gelişmemesinin veya gerilemesinin nedenleriyle ilgili sorunları pek çok kategoride açıklar. Bunlar yönetimin başarısızlığı ve yenilenmenin yokluğu gibi faktörleri de içermektedir, fakat Sachs, bir çeşit çevresel determinizme güvenme eğilimi göstermektedir: Pek çok yoksul ülkenin bu halde olmasının sebebi bunların de-

nize kıyılarının olmayışı ve yüksek dağlık bölgelerde konumlanmış olmalarıdır (İsviçre gibi mi?). Bunlar düşük tarımsal üretime sahip kurak koşullarda (herhalde Suudi Arabistan gibi!), ölümcül salgın hastalıkların olduğu (bir defasında Kuzey İngiltere dağları ve vadilerinde de salgın yaşanmıştı!), tropikal iklimlerde (örneğin Singapur gibi mi?) hapsolmuşlardır. Sachs 'coğrafyanın ulusların ekonomik akıbetlerini kendi başına ve geri dönülmez biçimde belirlediği'ni söyleyen görüşü reddeder. Yine de burada başka bir yerde de yaptığı gibi, argümanlarının can alıcı noktalarında Sachs aslında çevresel bir determinist tutum takınmaktadır. Bunun ardından Sachs Bolivya, Polonya, Rusya, Çin, Hindistan ve Afrika'da parasal istikrar, özelleştirme ve piyasa reformu üzerine yaptığı çalışmaları anlattığı bir dizi hikayeyle devam eder. Bu deneyim Sachs'ın BM Genel Sekreteri Kofi Annan' ın özel danışmanı olmasını sağlamıştır. Bu danışmanlık görevi bir 'harekat planı' tasarlayarak BM aracılığıyla yönetimlerin ve sivil toplumun katılımının sağlamasıyla yoksulluğu ve açlığı yok etmeyi amaçlayan sekiz Binyıl Kalkınma Hedefinin gerçekleşmesine sağlamaya yönelikti.

Sachs'ın temel argümanı şu şekilde devam eder; özetle, 'had safhadaki yoksulluğun sona ermesinin anahtarı fakirin fakirinin ayağını kalkınma merdivenine uzatmasına olanak sağlamaktır.' Sachs'a göre aşırı yoksul, altı temel sermaye türünden yoksundur: Yeterli insan sermayesi; ekonomik verimlilik için sağlık, gıda ve ustalık bakımından. İş sermayesi; makineleşme ve nakliye gibi. Altyapı; iş verimindeki kritik girdileri şekillendirir. Doğal sermaye; insan toplumunun ihtiyaç duyduğu kritik girdileri şekillendir. Kamu kurumu sermayesi; huzurlu ve elverişli iş bölümüne dayanak oluşturur. Ve bilgi sermayesi: üretkenliği arttırır, fiziksel ve doğal sermayeyi destekler. Yoksulluk kapanından çıkmak kişiye başına düşen sermaye düzeyini arttırarak 'ekonomiyi tatmin edici düzeyde üretken yapıp temel ihtiyaçları karşılayacak duruma getirecek

yeteri kadar yüksek sermaye stoğu üretecek bağış temelli yatırımı içine alır. Dış bağış fonları olmazsa gerekli yatırımlar finanse edilemez. 2005'te küresel yoksulluğun sona erdirilmesi BM Binyıl Projesindeki gibi zengin ve fakir ülkelerin arasında bir küresel sözleşme yapılmasını gerektirir. BM Binyıl Projesi aracılığıyla zengin ülkeler eski taahhütlerini (bunlar uzun zaman önce yine bir iyimserlik nöbeti sırasında ortaya çıkmıştı) yerine getirerek ihtiyaç duyulan yüzde 0,7'lik GSMH'ı sağlayacaktı. Aslında gerçekleşen destekle sağlanan yıllık 135-195 milyar dolar açık şekilde 0,7'lik hesabın altında kalmaktadır. Sachs'ın (2005:299) belirttiği üzere: 'Önemli nokta Binyıl Kalkınma Hedefleri' nin, bağışçı şehirlerin yapacaklarına dair söz verdikleri resmi kalkınma yardımları dahilinde finanse edilebilir olmasıdır.' Bu aslında GSMH'ye kalkınma yardımlarıyla yüzde 0,15'lik katkı sağlayan ABD'nin gereken artışın yarısında payı olması gerektiği anlamına gelmektedir - ABD'yi Japonya, Almanya, Fransa, İtalya, Britanya izler. Başka bir değişle Bush hükümetinin yaptığı üç vergi kesintisi, zaten zengin olanlara yılda 50 Milyar dolar ekstra para vererek, ABD'nin payına düşen için yetip de artacak olan miktarda parayı sağlayarak bu paranın dış destek için harcanmasına vesile olmaktadır. Bizim neslimizin iki buçuk yüzyıllık ekonomi sürecinin mirasçısı olması bundan dolayıdır, çünkü hat safhada yoksulluğun olmadığı bir dünya tasarlanabilir. Fakat 'biz' (dünyanın zengin insanları) bunu neden yapmak zorunda olalım?

Bu eski bir sorudur. Sachs'a ait bu çalışmanın bazı bölümlerini bugün gündemin doruğuna taşıyan aslında 'neden' sorusunun 'neden olmasına' dönüşmüş olmasıdır. Yani yüzde birlik GSMH'ın sadece yarısı bunu sağlayacaksa, yoksulluğu neden sonlandırmayalım ki? Fakat bu cevap niteliğindeki soru Sachs ve diğerleri için, uzun zaman önce ölen milyarlarca bebeği kurtarabilecekken bunu yapmış olan kalpsiz bir dünya öne sürmesi yüzünden ahlaki zorluklar yaratmaktadır. Yani

neden şimdi? Aniden gelen cevap şudur: çünkü 'yurtdışında yaşanan hat safhadaki yoksulluk ile ulusal güvenlik konuları arasına güçlü bir bağ kurulmuş durumdadır' (ibid.:331). Yoksulluk tuzağına düşen bir ekonomi sıklıkla devletin başarısız olmasına yol açar ve başarısız devletler de şiddet, terör, uyuşturucu trafiği ve hastalık için açık alan teşkil eder. Eğer ABD ve batı Avrupa 9/11 döneminin başarısız devletlerine karşılık vermek için daha az zaman harcamak istiyorsa, başarısız ekonomilerin sayısını azaltmak zorunda kalacaktır. Avrupa'nın ekonomik istikrarını ve stratejik güvenliği temin etme işini, savaş sonrası dönemde uygulanan Marshall Planı daha evvel yapılmıştır. Sürdürülebilir Kalkınma Rio Zirvesinde ve Monterrey Konsensusuyla, gelişmiş ülkeler bunu tekrarlamak için söz vermişlerdir. Bu yüzden zenginin zenginlerinin yaptığı katkı 'rahat' bir ifadeyle, bizim neslimizin küresel esenliğini güvence altına alacak yegane ana ait derin ve manalı bir göstergedir (ibid.:346). Sachs da Thomas Jefferson, Adam Smith, Immanuel Kant ve Marie-Jean-Antoine Condorcet'lerin geleneğindeki gibi aydınlanmacı bir küreselleşmeden yanadır. Bu aydınlanmacı küreselleşme, dünyanın zengin yönetimlerini direkt olarak eleştirir, anti-küreselleşme hareketini daha şirket yanlısı bir tavır için cesaretlendirir, engelleri ve tarımsal sübvansiyonları kaldırarak ticareti teşvik eder ve 'ayakta uyuyan imparatorluğu' sonlandırması için ABD'ye baskı yapar.

Sachs'ın argümanının eleştirisine gelirsek; kitabın yazarı, dünyanın en fazla göze çarpan kalkınma ekonomisti, hegemonyacı siyasi söylemin başı çeken kritik eşiğini temsil eden, başına buyruk, liberal bir neoliberalizm geleneğinden gelmektedir. Bu iktidar, icraatıyla beraber gelir ve bakanlar, departman şefleri, başkanlar, başbakanlar ve genel müdürlerle buluşmaları içerir – bunların hepsi gösterişsiz, kendiyle övünmeyen bir tarzda hazırlanır. Ve bir ekonomiste göre Sachs, ciddi şekilde kısıtlı kaynağa rağmen, çok iyi eğitimlidir. Bununla beraber şunu da sorabilirim; ahlaklı ve kişilik sahibi biri

neden bu iddialı kurumlarla iç içedir? Kitabı karıştırdığımda bu dünyada Karl Roves ve Dick Cheneys gibilerinin de olduğu aklıma geldi. Kim onların yer aldığı, etik açıdan hoşa gitmeyen bir tarafta olmak ister ki? BM deklarasyonlarının ve vaatçi zengin ülkelerin yaptıkları anlaşmaların, tarafları olduğum borç affı gibi eylemlerle biraz fark yarattığını söyleyebiliriz. Ve bunun gibi argümanlar, beyhude iyi niyet gösterileri ve boş vaatler olmadıkları için aslında faydalıdırlar. Fakat birkaç küçük noktada anlaşmazlık vardır, çünkü böyle bir güç karşısında endişe duymak da gereklidir. Bu noktalardan birincisi prensip olarak iktisat ve ikincisi ise imkanlar dahilindeki etiktir.

Birinci nokta için konuşursak, ben dış desteğin yoksulluğu sonlandıracağından şüpheliyim. Bunun nedeni yardımların yeterli olmayabileceği değildir. Ülkelerin avucuna sıkıştırılan borcun yüzde 95'i harcanırsa ve yoksulluğa dair basit, ahlak dersi veren bahaneler anlatılırsa 2025'e kadar yoksulluk tasfiye edilemez. Binyıl Kalkınma Hedefleri girişimi, liberal neoliberalizm ve bağış işi yapan kuramlar bile yoksulluğun nedenini anlamış durumdadır ve bu sayede çareler de üretilmeye başlanmıştır. Sachs'ın Fifth Avenue yaklaşımı (zengini, yoksula yardım etmesi için cezbetmek), üzerine iliştirilmiş bir fiyat etiketiyle beraber gelmektedir. Ve bu fiyat egemen, küresel şirket kapitalizmindeki zenginlik kaynaklarıyla ilgili eleştirilerin susturulması için gereklidir. Sachs şunu savunur, yoksulluk gelirin fakirden zengine transferinin sonucu değildir, ulusal ekonomik büyüme oranlarının farklılık göstermesi yüzeyseldir. Bunun beraberinde gelen şey, şimdiki hegemonyacı siyasi rejimin eleştirisinin gerçekleşmemesidir. Neoliberalizm süper zengin için çok iyi işlemektedir ve bu yüzden Sachs (ibid.:73) kaygısızca şunu ileri sürer; zengin ülkeler, ülkelerin yalnızca merdivenin ilk basamağına adım atmaları için olanak sağlar ve 'kendi kendini devam ettiren ekonomik büyümenin muazzam dinamizmi böylece tutunabilir'. Bunu

açarsak, bedel, ziyadesiyle geleneksel kalkınma merdivenleriyle ve güya Hindistan ve Çin'in de parçası olduğu başarılı dönüşümlerle bir tarihi-ekonomik coğrafyayı kabul etmeyi kapsar. Bu körlüğün bir sonucu olarak bugünkü küresel ortam, Sachs'ın önerdiği gibi daha sağlıklı ve daha eğitimli, fakat işsiz olan bir iş gücü üretmek için, bağış yatırımı yoluyla Üçüncü Dünya işçilerinin sağlık ve eğitim düzeylerini yükseltmektedir (sağlıklı ilgili kısım taktire şayan fakat işsizlikle sonuçlanma kısım pek öyle değil). Varolan tüm destek ve borç affı tasarıları ışığında yoksul ülkeler para alabilmek için, piyasalarını yabancı rekabetine açma, kamu teşebbüslerini özelleştirme, devleti hizmet provizyonlarından geri çekme, devlet bütçe açıklarını azaltma, ekonomiyi dış ticaret oryantasyonuna açma, iş gücü piyasalarını esnek hale getirme vb. konularda Washington Konsensusu'nun konu listesinin alt sıralarına doğru uzanan konularda mutabık olmak zorundadır. İşçilerin daha iş görür hale getirilmesi kaydıyla, piyasaların ve serbest rekabetin herhangi bir ekonomiyi büyümenin sihirli diyarına çekeceği veya Sachs'ın ifadesiyle kalkınma merdiveninin bir üst basamağına çıkacağı inancıyla tüm bunlar kabul edilir. Fakat Sachs'ın önerdiği şekilde piyasaları açmak, himayedeki işin kaybedilmesi de demektir; yani vasıflı ve eğitimli iş gücünü zaten yetersiz kullanan ülkelerde 'verimlilik' adı altında işsizlik yaratılmaktadır. Sachs'ın tüm dünyada avukatlığını yaptığı özelleştirme, Washington Konsensusu'nun bir faktörü olarak, kârın gerekçesidir. Örneğin su veya elektrik tedariki; yüksek fiyatları ödemeyen ya da ödeyemeyecek olan herkesin suyu ve elektriği kesilir (Sachs'ın çalıştığı ülkede, Bolivya'da bu ufak meblağ için protesto düzenleyen bir sürü eylemci vurulmaktadır). Kabarık bütçe açıklarını mali disiplin adı altında azaltmak çaresiz insanların hayatları için devlet destekli gıda yardımına ve ücretsiz sağlık hizmetine muhtaç olduklarını hatırlanana kadar kulağa hoş gelebilir. Daha fazla ihracata gelinirse, burada sorun 'neyin' ihraç edileceğidir? Çin ucuz

işgücünü tekel altına almıştır. Ülkede kahve, hindistan cevizi, kakao ve pamuk fiyatları oynaktır ve fiyatlar uzun dönemde düşüş eğilimindedir. Böylece zaten üretken olan küçük çiftçi var gücüyle resmen hiçbir şeyin daha azı için çalışmış olmaktadır (şu unutulmamalıdır, Sachs için Çin veya Çin'in ufak bir bölümü merdivenin bir basamağı temsil eder, fakat Çin'in saatte 25 sent için çalışan limitsiz iş gücü kaynağı da hiçbir ülkeninkiyle karşılaştırılamaz). Aynı zamanda, ihracat ürünlerine odaklanmakla ve gümrük tarifesi korumasını kaldırmakla yerel gıda üretiminin altı oyulmaktadır ve bu açlık vakalarına neden olacak tehlikeli bir kitlesel kırılganlık yaratmaktadır. İş gücü piyasasındaki esneklik, sendikalara saldırı, düşük ücret ödemeleri ve işçileri korumak için var olan yasalardan birkaçının tasfiye edilmesi anlamına gelir. Ve son olarak hedefler, ekonomik büyüme sağlansa bile bu olması gerektiği gibi yoksulluğu azaltmaz, özellikle de büyüme neoliberal maksatları takip etmekteyse. Aslında olan şey, bu işin anavatanı olan ABD'deki hakim durumun bir kopyasının üretilmesidir; çoğunluk için ücretlerde durgunluk, elindeki serveti neye harcayacağını bilemeyen birkaç zengin için ise daha fazla zenginlik. Başka bir deyişle 'desteği' hak etmek için, yararlanıcı ülkeler ekonomilerini neoliberal biçimde yeniden yapılandırmalıdırlar (emniyetli makroekonomik politikaların devamının sağlanması), Ancak bu şekilde yabancı yatırım ödülünü kazanabilirler. Zenginlere başvurulduğunda onların cömertçe ellerini ceplerine atmalarını sağlamak için, bunların tamamı göz ardı edilmek durumundadır (IMF'nin kaçamak beyanları).

İmkanlar dahilindeki etik ile ilgili anlaşmazlığa gelelim. Scahs'ın temsil ettiği etik argüman bende tiksinti uyandırıyor. Yabancı desteğinin varsayılan faydalarıyla ilgili bir argüman okuduktan sonra her zaman amacın, insanların kendi iyiliği için onların daha sağlıklı yaşamalarını sağlamak olduğunun ileri sürüldüğü anlaşılıyor. Bize söylenen, zengin ülkelerin fakir ülkelere, onların kendi güvenliği için, devletlerin başa-

rısız olmalarına engel olmak için, fakirlerin terörist olmalarını önlemek için (!) yatırım yapmalarının gerekli olduğudur. Yoksa onlardan çekindiğimiz için mi onlara yatırım yapmalıyız? Orda bir saniye duralım lütfen, etik yalnızca bilinçten teşekkül olan, birdenbire ortaya çıkan bir şey değildir. Aksine insani tecrübelerin yorumuna dayanır ve yakın modernizmde teoriler şeklinde kendini gösterir. Bu kitapta ahlaki mantık sanılan acımasız pragmatizm hareketli bir iyi niyet gösterisinden ziyade sonradan akla gelen bir düşünce olarak, argümanın geri kalan kısmından ayrı tutulmuştur. Bunun nedeni sadece sonuç kısmında mahrumiyeti anlatan bir kitap yazıyor olmak değildir; yazarın objektif soruyla yüz yüze gelmesidir: Bir Üçüncü Dünya ülkesinin yönetimini yasal olmayan şekilde ele geçirmiş olan Cumhuriyetçi bir hükümet, neden Üçüncü Dünya yoksullarına yatırım yapma gereği duyar? Çünkü kitabın ziyadesiyle geleneksel ekonomi muhakemesinin tek başına ürettiği etik boşluk su yüzüne çıkmaktadır: koşullara bağlı rasgele seçim tarafından sade bir ahlaki etik ('iyi şeyleri çok düşünmeden eyleme geçirmeliyiz'), veya ahlaki faydacılık ('fazla pahalıya mal olmayacak') ya da en kötüsü korkunun ahlaki paradigmatikliği ('bizi kurtarmak için bunu yap'). Bu son cümledeki 'geleneksel muhakeme' ile Sachs'ın çevresel determinizmiyle, onun Rostowcu modernizasyon teorisini kastediyorum. Çevresel determinizm açısından söz konusu kitapta, hiç coğrafya okumamış onurlu bir coğrafyacıyla karşı karşıya kalıyoruz, yani karşımızda çevresel determinizmin eleştirilerini bilmeyen, doğayı suçlayan birini buluyoruz. Rostowcu modernizasyon açısındansa karşımızda, 1965 ve 1995 yılları arasında kalkınma teorisiyle ilgili olarak gerçekleşen her şeyi; bağımlılık, dünya mekanizmaları feminizm, post-kalkınmacılık, eleştirel modernizm ile ilgili şeyleri atlayan bir kalkınma iktisatçısı ve dolayısıyla da yoksulluğu gayet açık şekilde, saf ve iyimser bir düşünceyle, yalnızca yeterli modernleşmenin gerçekleşmemesi olarak gören bir insan

görüyoruz. En ağırı bu iki noksan ideolojinin, küresel yoksulluğun gerçek failini gizleyecek şekilde kaynaşmış olmasıdır (Batılı emperyalist açılım bu 'çevresel açıdan yoksun' bölgelerde zaten var olan medeniyetleri de mahvetmiştir). Ve dolayısıyla geçmişte verilen zararların tazminatı olacak ve bunu günümüze taşıyacak yegane canlı gereçle de böylece gözden kaçırılmıştır. Üçüncü Dünya'ya yardım etme arzusu, birkaç kişinin mal varlığının pek çok kişinin sefaleti olduğunun anlaşılmasıyla ortaya çıkması olası bir çeşit küresel adalet duygusundan geliyor olmalı.

Binyıl

Binyıla girerken neoliberal siyasi söylemin özgürce borç affına yöneldiği gözlenmiştir. Geriye bakıldığında borç affı bir çeşit yürekten gelen yardımseverlik hissi (yoksul ülke insanlarının borçlarını silerek onlara yardım etmeyi vaad eden gelişmiş ülke insanları) ile soğukkanlı kontrol (Üçüncü Dünya'nın idaresini ele geçirerek burayı Batı taklitçisi yapma arzusu) arasındaki gerilimi görebiliriz. Bunları o zamanki haber bültenlerinden öğrenmeniz pek mümkün değildi. Fakat 'uluslararası aktörlerin alacağı olan bu 40 milyar dolarlık borcun silinmesi' çoğunlukla IMF ile Dünya Bankası'nın daha önce sözü edilen Ağır Borç Yükü Altında Olan Ülkeler girişiminin yeniden finase edilmesi ile eş anlamlıdır. Söylediğim gibi Ağır Borç Yükü Altında Olan Ülkeler, IMF ve Dünya Bankası ekonomistlerine göre, 'uluslararası camia'nın 'emniyetli' olduğunu söylediği politikaları benimsediklerini ve uyguladıklarını göstermek zorundadırlar. Bu 'camia' uluslararası finansal kurumlar tarafından temsil edilir ve bunların arasında ABD Maliye Bakanlığı ile İngiltere Maliye Bakanlığı da yerini almaktadır. 2005 Haziran ayı başlarındaki toplantılarında G7 ülkelerinin maliye bakanları, Dünya Bankası, IMF ve Afrika Kalkınma Bankası'nın finans kapasitesini emniyete almak için ek kaynak sağlama konusunda uzlaşmaya varılmıştır. Bu, sonuçta dünyanın en fakir ülkelerinden onsekiz tanesinin yerine ge-

tirmedikleri yükümlülüklerinin tamamının iptali sağlayacaktır. Anlaşma 2005 yılı içinde yapılan G7 Gleneagles-İskoçya zirvesinde biçimlendirilmiştir. Fakir ülke borçlarının sadece az bir bölümünün silinebileceği ve bu rahatlatmanın da uzun süre tekrarlanmayacağı gerçeği konusunda pek çok eleştiri yapılmıştır. Fakat zaman ve kapsam sorunlarına rağmen bu mutabakat, içten gelen cömertliğin yarattığı motivasyonun işaretiydi. Bu mutabakat, BM Binyıl Kalkınma Hedeflerinden olan, 2015'e kadar yoksulluğu yarıya indirme hedefine yönelik bir katkıdır.

Fakat başlıkların ayrıntılarına bakıldığında Haziran G8 toplantısının sonuç listesinde çok aşağılara inmeden 2. maddeye baktığımızda şunu okuruz:

> Sosyal ve ekonomik kalkınmada ilerleme sağlamak için gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyüme, sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun azaltılması politikalarını tesis etmelerinin zorunlu olduğuna dair görüşümüzü beyan ederiz: kurumlar ve politikalar; makroekonomik istikrar; yolsuzluğun önünü almak; özel sektörün gelişimini canlandırmak ve yatırımcı çekmek için gerekli olan arttırılmış mali şeffaflık; güvenilir ulusal çerçeve ve özel yatırıma engel yaratan hem yerel hem dış kaynaklı gecikmelerin tasfiyesi (G8 2005).

İkinci maddenin bakış açısı bütün medya tarafından şeffaflık, yoksulluk karşıtlığı ve güvenilir yasal çerçeve gibi söylemler sayesinde 'iyi yönetim deneyimi' şeklinde değerlendirilmiştir. İkinci maddeye ait bir başka bakış açısı şöyledir: sonraki maddelerde makroekonomik istikrar, özel sektörün gelişimi ve özel yatırımda hem yerel hem dış kaynaklı gecikmelerin önlenmesi ile birlikte serbest ticaretteki ve açık pazarlardaki engellere nedense hiç değinilmemiştir. Bundan şunu anlıyoruz ki G8 ülkeleri ve doğal olarak bunların maliye departmanları uluslararası finansal kurumlarla gizli anlaşma halinde yoksul ülkelere, eğer borç affı istiyorlarsa ekonomilerini nasıl yönetmeleri gerektiğini söylemektedirler. 'Yoksul olmayı

hak etmek' söylemindeki gibi bunu hak eden insanlara veya bir evsizin bir gece geçirmek için aniden dindar bir Hristiyan'a dönüşmesindeki gibi, cömert bir bağış elde edebilmeleri için tövbe ağzı yaptırılmaktadır. Şimdi de aynı şekilde zengin ülkeleri fakir olanlara borç yardımı için nasıl 'reform' yapmak zorunda olduklarını anlatırken buluyoruz.

Son yıllarda Dünya Bankası ile IMF ne zaman bir araya gelse binlerce insanın sokaklara dökülmesi, uluslararası finansal kurumların Washington Konsensusu politikalarındaki ısrarı nedeniyledir. Peki neden? Öncelikle bu ekonomi siyasetinin emperyalizmidir. Birkaç bin batılı uzmanın ayak uydurduğu neoklasik/neoliberal ekonominin antidemokratik eğilimi, geri kalan tüm insanların hayatlarını içinde yaşayacakları siyasi düzeni belirlemektedir. Ağır Borç Yükü Altında Olan Ülkeler projesinin orijinaline göre ülkenin 'yoksulluk azaltma ve büyüme stratejisi' hazırlanırken sivil toplum kuruluşlarına danışılacağı belirtilir. Fakat bu yapılırsa iş cephelerine karşı bir cephe meydana gelebilir – yapısal uyarlama veya daha doğrusu, Washington'da dizayn edilmiş yapısal dönüşüm. 'Ülke mülkiyeti' ile ilgili elimize her geçen gün daha az kaynak geçmekte – uluslararası finansal kurumların bölgenin maliye bakanlığıyla yaptıkları üstü kapalı az ve öz istişareler (ayrıca yerel ekonomistler de Amerikan ve İngiliz üniversitelerinden eğitimlidir). Uluslararası finansal kurumların direkt emirleri yerine uzmanlar her altı aylık incelemelerin ardından talimatlar vermesi söz konusudur. Yapısal düzenlemenin G7 versiyonu bilhassa ağırdır çünkü içinde hümanizmin en cömert itici gücünü kılıf olarak kullanan bir emperyalizmi küresel yoksulluğun yok edilmesini gizler.

Beklenti ve Hayır İşleri

2000'li yılların başı borç hafifletmesi ve Binyıl Kalkınma Hedefleriyle beraber dünyadaki açlık, hastalık ve yoksulluk sorunlarına yönelik özel yardım girişimlerine sahne olmuştur.

Göze çarpan örnek dünyanın şimdiye dek bilinen en büyük hayır kuruluşu olan Bill ve Melinda Gates Hayır Vakfı olmuştur. Vakfın kurucusu Bill Gates'tir. Kendisi 61000 çalışanı, yıllık 44 milyar dolar satış hasılatı ve 12,6 milyar dolar net kârı olan bir küresel yazılım şirketi Microsoft'un CEO'sudur. Microsoft'un konumu 1980lerin kişisel bilgisayarlarının ve o dönemden bu yana çeşitli nesil Windows işletim sistemlerinin hakim işletim sistemi olan MS-DOS'a dayanır. Bu, Bill Gates'i dünyanın en zengin insanı yapmıştır. Vakfın amacı 'ABD'deki ve tüm dünyadaki adaletsizliklerin azalmasına yardım etmek...en çok ihtiyaç duyanlara fırsat ve eşitlik sağlamaktır.' Kuruluşun merkezi Seattle, Washington eyaletidir. Microsoft'un genel merkezi de buradadır. Microsoft vakfa 30 milyar dolar bağışta bulunmuştur. Bir Amerikalı sermaye yatırımcısı ve çeşitli sigorta ve sigorta ve imalat şirketlerini de idare eden bir holding şirketi olan Berkshire Hathaway'ın büyük ortağı, aynı zamanda da dünyanın ikinci en zengin insanı olan Warren Buffett, 25 Haziran 2006'da kuruma yıllık aidatlardan gelen 10 milyon Berkshire Hathaway B sınıfı hisse (değeri 31 milyar dolardan fazladır) bağışlayacağını taahhüt etmiştir. 1994' ten bu yana Gates Vakfı şu alanlara bağış yapmıştır: küresel sağlık 6,5 milyar dolar, eğitim 2,7 milyar dolar, özel projeler 0,7 milyar dolar, Kuzeybatı Pasifik bölgesi 0,6 milyar dolar, küresel kütüphaneler 0,3 milyar dolar, toplamda 10,8 milyar dolar. Şimdiye kadar kuruluşun bağış yapmayı hedeflediği alanlar şunlardır: Üçüncü Dünya'da AIDS'in önlenmesi, çocuk felcinin kökünün kurutulması, aşı vb. konular (vakfın yılda, tek kalemde yaptığı 800 milyon dolarlık bağış, BM Dünya Sağlık Örgütü'nün yıllık bütçesiyle neredeyse aynı miktardadır). Faaliyetlerini yenileyen vakıf, 2006'da küresel bir kalkınma programı başlatmıştır. 'Günlük 2 dolardan az gelirle yaşayan dünya çapındaki 550 milyon aileye ulaşmak' amaçlanmıştır ve 'finansal ve tarıma yönelik önerilerle yoksullar için su ve temizlik işlerindeki iyileştirmelerle ilgi-

lenilmiştir. Malawi'de vakıf kırsal bölgedeki fakir insanların tasarruf hesabı açabilmeleri için parmak izi okuyucular satın almıştır' (Strom 2006). O parmak izi okuyucular yoksulluğu tasfiye etmek için kesinlikle çok iş yapacaktır!

Borç yardımı gibi jestlerin etik temellerine tekrara dönmemiz gerekiyor. Bütün o video kliplerde gösterilen fakir siyahi çocuklar için vicdan azabı çekmek belki bir başlangıç olabilir. Fakat bu iyi niyetle yapılan ırkçılık imasıdır. Ve böylesi bir sığlık samimi yardım içeren uzun vadeli bir kalkınma süreci yaratmak için çok kısa ömürlüdür. Küresel yoksulluğun muazzamlığıyla örtüşen bir etik, bunun yerine dünya tarihine yönelik eleştirel bir anlayıştan ileri gelmelidir, Avrupa açılımının kapitalizm öncesi dünya medeniyetlerini yıkmasının temel gerçekliğinden türemelidir. Afrika örneğinde görüldüğü gibi bir acıma etiği, tarihsel gerçekliğin dibe batmasına göz yummaktan ileri gelmiş olmalıdır (Avrupa'daki kölelik süreci, Afrika'nın kaynaklarının sömürülmesi, sömürge ülkelere sınırlar inşa ederek sömürü öncesi ülkeleri çöküşe sürüklemek…). Namibya haritasına bakılırsa, ülkenin kuzeydoğusundaki Zambia'ya doğru uzanan Caprivi Strip bölgesi Almanya'nın Zambezi nehrine erişebilmesi için sınır içine alınmıştır! Biz Avrupalıların, dünya insanlarına yaptıklarımız için özür dileme zamanımız gelmiştir. Bu özür –Jubilee South kuruluşlarının çağrısını yaptığı gibi- kayıtsız şartsız borç affı gibi yapılanların (ve hala yapılmakta olanların) karşılığı olabilecek bir finansal form alabilir. Borç affı isteği küresel bir adalet bilincinden gelmelidir. Ekonomi emperyalizminin kibarca vergi bağlamasından değil anti-emperyalist hassasiyetten doğmalıdır.

Bunun sonucunca liberal-neoliberal hegemonyanın yeni minyıl için öncülüğünü yaptığı şey nedir? Öncelikle, ben bunu tatlı, yüce gönüllü bir gülümsemeyle beraber bir Madonna neoliberalizmi olarak adlandırıyorum. Bu insancıl dalavere üzerine ne kadar düşünürsem Washington Konsensusu'nun sinsi sırıtışı o kadar çok gözümün önüne geliyor.

Beş

Alt-Hegemonya/Güney Afrika

Binlerce yürekli yaşamın feda edildiği bir yüzyıl süren mücadelenin ardından Güney Afrika'nın siyahi çoğunluğu 1994'te ırkçılıktan kurtulmuştur. Ardından yapılan seçimler African National Congress (ANC-Afrika Ulusal Kongresi)'e yapılan üst düzeydeki desteği gözler önüne sermiştir; siyahi milliyetçilerin, toplumsal sendikaların ve temel sosyal, ekonomik ve politik değişimi destekleyen radikal toplumsal hareketlerin anlaşmaları gündeme gelmiştir. Zaman içinde ANC'nin liderliği en kavgacı taraftarlarının taleplerine sonunda, Güney Afrika'nın bereketli zenginliğini siyahi çoğunluğun refahına adayarak karşılık vermiştir. Buna rağmen ırkçılık dönemi sonrasının siyasi getirileri, küresel çağda neoliberalizmin hırsla uyguladığı, geçmişten gelen dahili yapısal sınırlamalar ve dahası bir devletin kendi milletine uygulayabileceği şiddetli kısıtlamalar, özgürlüğünü yeni elde etmiş insanları ürkütmektedir. Temelde Güney Afrikalıların yaşadığı ikilem, ulusal

ekonominin yönetimi üzerindeki toplumsal denetimsizliktir. Aslında buradaki sorun, diğer yerlerdeki gibi, gelirlerin yeniden dağıtımı ve ihtiyaçların karşılanması *vasıtasıyla* ekonomik büyümeyi gerçekleştirecek kalkınma programının olmamasıdır. Liberalleşmeyi izleyen bir ekonomik yapı insanlara artık onların zamanlarının geldiğini söyleyerek sevindirebilir, fakat uzun zamandır bastırılan talepler yalnızca iyi örgütlenmiş South African Truth and Reconciliation Commission (Güney Afrika Sıhhat ve Uzlaşma Komisyonu) tarafından kısmen yatıştırılabilecek ulusal bilinç krizine yol açar. Bilincin inanılırlık yaratması için uzlaşmaya yönelik faydalı, gerçekçi sonuçları olmalıdır.

Daha önce bahsettiğim gibi, bunun gibi olaylar iktidar, hegemonya ve söylem kuramları aracılığıyla anlaşılabilir. İktidar, Washington gibi hakimiyet merkezlerinde üretilir ve söylem aracılığıyla yaygınlaştırılır (örneğin Washington Konsensusu'nu izleyen neoliberal kalkınma söylemleri). Aksine bence ANC'nin kalkınma söylemi, geleneksel şekilde ırkçılığa karşı yapılan destansı mücadele süresince işlemiş sosyalist demokrasinin temelleri üzerine kuruludur. Bu bölümde anlatılan ANC kalkınma siyasetinin yönündeki köklü değişimdir: Temel ihtiyaçların karşılanması yoluyla gerçekleşen yeniden gelir dağılımının yarattığı büyümeden neoliberal ihracat oryantasyonunun sömürgeleştirme sürecinin başardığı büyüme aracılığıyla yeniden dağılıma doğru gerçekleşen değişim. İçsel tutarsızlık süreçleri, içsel düzensizlik ile siyasi ve finansal baskılarca denetlenerek anlaşılır hale getirilir. Sonuç alt-hegemonyadır. Güney Afrika örneğindeki gibi, bir ülkenin sürdürdüğü ekonomik siyaset, merkezden gelen baskın söylem ile merkezin dışında kalan yerlerden kaynaklanan bölgesel söylemler arasında oluşan boğumlanmadır. Boğumlanma iki yönlü etkileşim halini alır. Bu etkileşim süresince, yine de, ıslah edici veya düzenleyici etkiler evrenselden bölgede baskın olan ve diğer türlerden daha baskıcı olan etkiye doğru

daha sık geçer. Bu disiplin etkisinin pek çok yönü var gibi görünmektedir: fikirlere ait biçimlendirilmiş mekanizmaların geçerliliği kabul edilmiş bir baskın, bölgesel deneyim açılması ile ilişkilendirilmesiyle hegemonyacı bir metinsel gelenek içine yerleşerek kanıtlanmış ve evrensel olarak uygulanabileceğine dair yaygın şekilde kabul görmesi; daha doğrudan, gerçekçi meşruiyetin keza yaygın şekilde tanınan uzman görüşünün hükme bağlanmasındaki gibi teknik yaşayabilirlik anlamındaki bir üstünlük açısından kabul ettirilmesi; iktisadi görüşlerin 'olgun ve sorumlu' olarak bir sosyal muhasebe sürecinin genellikle zenginliğin birikimini denetleyen küresel kurumlar tarafından gerçekleştirilen etiketlenmesine dayanan çok çeşitli finansal meşruiyet ve çok tutulan kanaatlerin uzmanlardan insanlara, kapsamlı hatta uluslararası boyutta onay alma biçimleri yaratan kültürel medya aracılığıyla doğrudan nakledilmesi süreci.

Bunun sonucu, bugünkü durumda 'sömürgeleştirme', ıslah edici hegemonyacı söylemler aracığıyla merkezin dışında kalan insanların deneyimleri üzerindeki Batı deneyiminin elit yorumunun haksız taleplerini işaret etmektedir. Sömürgeleştirme merkezi, hegemonyacı söylemler, bunların tercüme edilmiş yöresel alt-hegemonyacı versiyonları; ve gelişmekte olan alternatifler arasında gerçekleşen bir dizi 'anlamlandırma' aracılığıyla ortaya çıkar. Yerleşik kültür içinde kurulur ve muhalif entelektüeller tarafından zıt-hegemonyacı söyleme dönüştürülür. Bu hegemonya coğrafyasının can alıcı noktası, ne zamanla yerleşmiş hegemonyacı ve karşı-hegemonyacı söylemlerin rekabetindeki başarı, ne de inandırıcılık merkezlerini mekansal olarak ve aynı derecede bir söylemsel gelenek bir diğeriyle karşı karşıya kaldığında ortaya çıkan boyun eğişi birbiriyle ilişkilendiren ihtişamdır (ayrıca bkz. Narsiah 2006).

Karşıt Söylem

Gelenekçi analistler ANC'nin, 1990'dan beri fazla tatmin

edici ekonomi politikaları üretmediğini iddia etmektedirler (Nattrass 1994:344). Yine de ANC çevresinde yoğunlaşan kurum ve birey ağlarına ait taban örgütlenmesi, tutarlı bir siyasi söyleme dayanarak oluşturulduğu söylenebilecek bir dizi toplum ve ekonomi ile ilgili beyanda bulunmuştur. Can alıcı temel olay, 1995'in kongre üyelerinin bir bağımsızlık sözleşmesini benimsemeleri olmuştur. Sözleşme sonradan stratejik açıdan ırkçı hükümete karşı olan radikal başkaldırının bir ifadesi olarak önem kazanmıştır. Sözleşmenin hükümleri, çoğunluğunu Demokratlar Kongresi üyelerinin oluşturduğu, ANC'ye bağlı yedi yüz eylemciden oluşan beyaz bir liberal-sol ittifakın oluşturduğu bir komite tarafından kaleme alınmıştır (van der Westhuizen 1994). Fakat doküman ülke çapında, genellikle aşırı derecede zor koşullar altında gerçekleşen yüzlerce resmi toplantıda ibraz edilen listelerce şikayete dayanıyordu. Bu hassas ve güzel ifadeleri olan karşı-hegemonyacı bir dokümandı ve ezilen insanları temsilen çalışan, entelektüellerce yazılmıştı. Sözleşmenin dayandığı temelleri ifade eden önsözlerden biri şöyledir:

Bizler, Güney Afrikalılar, ülkemize ve dünyaya şunu deklare ederiz:

Güney Afrika üzerinde yaşayan, siyahi ya da beyaz tüm ırktan insanlara aittir ve hiçbir yönetim insanların iradesi dışında adilane bir otorite iddiasında bulunamaz;

İnsanlarımızın doğumla kazandıkları toprak, özgürlük ve barış hakları eşitsizlikle ve adaletsizlikle kurulmuş yönetimce çalınmaktadır;

Ülkemiz, insanlarımız kardeşçe yaşayana, eşit haklara ve olanaklara nail olmadıkça, asla bağımsız ve müreffeh olamayacaktır;

Yalnızca iradeleriyle temeli atılmış bir demokratik ülke vatandaşlık haklarının tümünü renk, ırk, cinsiyet ya da inanç ayrımı olmaksızın güvence altına alabilir;

Ve böylece bizler, Güney Afrikalılar, siyahi ve beyaz, hep birlikte –eşit, hemşehri ve kardeş- bu BAĞIMSIZLIK SÖZLEŞMESİ' ni kabul ediyoruz. Ve hep birlikte burada belirtilen demokratik değişiklikler kazanılana dek çaba göstereceğimize, gücümüzden ve cesaretimizden ödün vermeyeceğimize dair ant içiyoruz.

Dördüncü ve beşinci kısımlar toplumsal dönüşüm için bilhassa önemli olan ekonomik haklar ve toprak reformu ile ilgilidir. Başlıca bölümler şöyledir:

Ülkemizin milli varlığı, tüm Güney Afrikalıların mirası, insanlara iade edilmelidir;

Toprak altındaki madenler, bankalar, tekel sanayi topluca Güney Afrikalıların mülkiyetine devredilmelidir;

Diğer endüstrilerin tamamı ve ticaret, bütün insanların refahını gözeterek denetlenmelidir;

Irk ayrımına dayalı toprak mülkiyetindeki kısıtlama sona erdirilmelidir, kıtlığı ve açlığı yok etmek amacıyla bu topraklar, üzerlerinde çalışanlar arasında paylaştırılmalıdır;

Devlet toprağı ve mahsulü korumak için çiftçiye alet-edevat, tohum, traktör ve baraj desteği sağlayarak yardımda bulunmalıdır (Freedom Charter in Esterhuyse 1990).

Bağımsızlık sözleşmesi milliyetçi prensiplerle Batılı demokratik idealleri ve radikal ekonomi beyanatlarını tam olarak kalkınma, kaynaklar ile birey hakları üzerindeki toplumsal denetim ile ilgili olan Avrupalı sosyalist politikaları bir araya getirmiştir (karşılaştırınız Crush 1995:xi). Sözleşmeyi imzalayan taraf olarak ANC (tam olarak) radikal, sosyalist politikaları olan siyahi bir milliyetçi örgüt olarak görülmüştür.

1995'teki buluşmaya ANC kongre ittifakı, Güney Afrikalı yerli kongre, Siyahi İnsanlar Örgütü, Demokratlar Kongresi, Güney Afrika Kongresi İşçi Sendikaları ve gizli

Güney Afrika Komünist Partisi (SACP) katılmıştır. Üzerinden çok geçmeden yeni kurulan Güney Afrikalı Kadınlar Kuruluşu'nun 20000 destekçisi ulusal başkent Pretoria'da, boş olan başbakanlık ofislerinden birine bir dilekçe bırakmıştır. Güney Afrika devleti bu eyleme, 156 önde gelen kongre üyesini vatana ihanet suçundan tutuklayarak ve geçiş izni taşımayı reddeden 2000 kadını göz altına alarak cevap vermiştir. 1950'lerin sonunda yeni yapılanan bir Pan Afrikan Kongre (PAC), çok milliyetli ANC'den daha çok siyahi-milliyetçi bir tavırla, toplu göz altıları provoke ederek legal sisteme engel olmaya çalışmıştır. On binlerce insan göz altına alınmıştır. 1950'deki komünizm hareketinin bastırılmasıyla başlayan devlete yönelik bir dizi önlem, devletin baskıcı gücünü pekiştirmiştir. ANC 1960'ta yasaklanmıştır. PAC ile beraber sürgün edilen ANC, ırkçı hükümeti devirmek adına gerilla faaliyetleri ile silahlı mücadeleye destek vermiştir. Tüm direniş örgütü liderlerinin, ANC'den Nelson Mandela ve Walter Sisulu da dahil olmak üzere (Robbens Adası'nda ömür boyu hapse mahkum edilmişlerdi), ordu ve polis tarafından tutuklanarak hapse atılmasından önce hükümet binalarına yüzlerce saldırı düzenlenmiştir (Magubane 1979). Şimdiki başbakan Thabo Mbeki, tarihsel adaletsizliklere gerçekçi olmayan çözümler getirmekle ilgili 1978'de şunu yazmıştır: 'Siyahi kapitalizm, antitez olmaktan ziyade hiç telafisi yapılmamış özellikleriyle, varoluşunun hiçbir bahanesi olmayan asalaklığın tasdik edilmesidir' (Mbeki 1985:48).

1970'lerde siyahi işçiler savaşçı sendikalar altında bir araya gelerek, endüstrilerin tamamını ve tüm şehirleri devre dışı bırakan grevler yaptılar. 1976'da okul çağındaki binlerce Soweto'lu çocuğun Afrikanca olan öğretim diline yönelik protestoları, siyahi kasaba altı bölgelerde bir yıldan uzun sürmüştür. Bu süre boyunca gelecekteki Güney Afrika toplumuna yönelik alternatif görüşler için, ırkçı devlete karşı ve bazen de ANC ile iktidar uğruna savaşan düzinelerce toplumsal

hareket tarafından biçimlendirilmiştir. Örneğin Steve Biko, Mamphela Ramphele ile siyahi Güney Afrikalı öğrenci örgütünün (SASO) diğer eylemcilerinin yol gösterdiği Siyahi Bilinç Hareketi, müşterek alınan kararlarla yön verilen, toplumu temel alan, özerk kalkınmanın altını çizmiştir. Afrika tarihinin anlaşılması sayesinde yükselen fikirler ABD'deki siyahi gücün eylemleriyle teşvik edilmiştir (Manzo 1995; Biko 1996). Devletin bu yükselen radikal aktiviteye cevabı, 134'ü on sekiz yaşından küçük olan 575 insanı öldürmek olmuştur; Biko da bu insanlarla beraber göz altında öldürülmüştür. Bu, ANC ve PAC'nin silahlı direnişinin tırmanmasına neden olmuştur. Birleşik Demokrat Cephe (UDF-United Democratic Front), 1983'te sendikal birlikleri, insani topluluklar ile kadın ve gençlik örgütleri tarafından kurulmuştur. Afrika'daki vatan topraklarının ırkçı hükümet tarafından lağvedilmesine karşı ve Güney Afrika'da demokrasi sağlamak için çağrıda bulunmuştur. 1980'lerin ortalarında UDF'nin yönettiği öğrenci ve kasaba altı örgütlerin yaygınlaşan faaliyetleri, ülkeyi yönetilemez hale getirmiştir. Yönetici Ulusal Parti, devletin olağanüstü hal yetkisini kullanarak binlerce eylemciyi tutuklamıştır, fakat beyaz üstünlüğünün geçerli olmadığı bir reform programının başlatılmasını da zorunlu hale getirmiştir. 1980'lerin sonu, siyahi kasaba altı bölgelerin, beyazlara ait bölgelerde yarattığı kentsel terörizmle militer istilaya şahit olmuştur. 1986 ve 1989 yılları arasında geçerli olan olağanüstü halde otuz bin civarında insan tutuklanmış ve bunlardan çoğu da göz altında ölmüştür. 1987 ve 1988'de endüstrilerdeki grevler ekonomiyi askıya almıştır. Aynı zamanda Güney Afrika silahlı kuvvetleri Angola'nın güneyine düzenlenen bir saldırının ardından, Kübalı askeri birliklerce hırpalanmıştır. Ülke aşırı dış baskıya maruz kalmıştı ve bu baskı bir yatırım azaltma kampanyasını da beraberinde getirmişti. Güney Afrika elçilikleri ile konsoloslukları yaygın şekilde gözetim altında tutuluyordu ve Chase Manhattan ile diğer bankalar Güney Afrika'nın kısa vadeli

kredilerine yönelik olarak sözleşme yenilemeyi reddediyordu (Friedman 1993).

Bu kargaşa döneminde ANC ve UDF toplumsal ve sanayiye yönelik adaletle ilgili iddialarına zemin olarak Bağımsızlık Sözleşmesini kullanmaya devam etmişlerdir. Bağımsızlık Sözleşmesinin siyesi-ekonomik prensipleri hakkında ANC dahilinde gerçekleşen fikir çatışmalarının dikkate değer bir kayıtlı, belgeye dayalı tarihi mevcuttur. ANC yetkilileri Bağımsızlık Sözleşmesini kendi 'Anayasal Prensipler'i açısından sömürgeci hırsızlığın beyaz hakimiyetinin mirasını temizleyecek, adil ve demokratik bir toplumu yapılandıracak bir rehber şeklinde yorumlamışlardır (ANC 1978). Yürürlükteki prensipler toprağın yüzde 90'ının ve üretim araçlarının, yöneten beyaz sınıfın elinde olacağını söylüyordu. Yoksulluğu sona erdirmek, 'ani ve geri dönüşü olmayan bir varlık paylaşımı ile tesislerin tamamının açılması' anlamına geliyordu. 'Ekonomi' başlığı altındaki prensipler şunu söylüyordu: 'devlet tüm ülkenin, tüm nüfusun refahı ve çıkarı için yapacağı hizmeti güvence altına almalıdır', ve 'ekonominin özel sektörü Bağımsızlık Sölzeşmesi'nin amaçlarının toplumsal refahı gerçekleştirmesi için devletle birlik olma konusunda görevlendirilmelidir.' Böylece 'ekonomi bir kamu sektörü, bir özel sektör ve küçük ölçekli aile sektörünün oluşturduğu bir birleşim ekonomisine dönüşmelidir' (ibid.). Prensiplerin belirttiği üzere ANC, sosyalist zemini olan, radikal, mordernist bir örgüt olmayı sürdürmüştür.

Birkaç yıl süren resmi olmayan toplantılardan sonra, Güney Afrikalı liberal iş adamları ile ANC arasında Nelson Mandela (1988'de) hükümeti iç savaş yerine alternatif bir çözüm müzakeresi yapmaya davet etmiştir. P. W. Botha'dan sonra daha pragmatik olan F.W. de Klerk başkan olduğunda ANC üzerindeki yasaklama Şubat 1990'da kaldırılarak örgütün lideri hapisten çıkarılmıştır, Mandela da ANC'nin başkan yardımcılığına getirilmiştir. Hükümet beyaz ayrıcalığını son-

landırmaya yönelik müzakerelere başlamıştır. ANC'nin ulusal yönetim komitesi Demokratik Güney Afrika Konvansiyonu (CODESA-Convention for a Democratic South Africa) himayesindeki bir parti konferansını tasdiklemiştir. Görüşmelere 1991'in son günlerinde başlanmıştır. En sonunda 1994'te Kempton Park'daki Dünya Ticaret Merkezi'nde bir müzakere kararı alınmıştır. Siyahi katılımla gerçekleşen 1994 ve 1999 seçimleri ANC'nin büyük zaferi ile sonuçlanmıştır.

Kalkınma Söylemi

Güney Afrika'nın 1980'lerin ortaları ile 1990'ların ortasında kalan on yıllık özgürleşme süreci ekonomi ve toplumun gidişatına yönelik yoğun tartışmalara sahne olmuştur (örneğin Sunter 1987; Bond 1991; Schrire 1992; Patel 1993). Kalkınma konusunun 'uzmanları' tarafından yazılan resmi söylemler gündeme gelmeye başlamıştır: radikal ve liberal akademisyenlerin oluşturduğu Güney Afrika İşçi Sendikaları Kongresi (COSATU-South African Trade Unions) ile ANC bürokrasisini tasviye eden siyasi ekonomi grupları ve muhalif önerilerde bulunan, sayıları sürekli artan iş çevrelerinden insanlar, Dünya Bankası ve IMF. Radikal bakımdan, Güney Afrika tarihine yönelik önceki hakim liberal görüş, 1970'lerin önde gelen Avrupalı eğilimlerinin izinden giden Marksçı çözümlemelerle yer değiştirmeye başlamıştı –Althausser ve Poulantzas, Stuart Hall ve kültürel teori, regülasyon teorisi vb. (Desai and Bohmke 1997). 1980'lerin ortaları Güney Afrika ekonomisi üzerindeki uluslararası yaptırımların etkisinde ve barınma ile sağlık gibi iç toplumsal meselelerin çözümlerinde sıklıkla neo-Marksist perspektifler taşıyan daha resmi bir radikal araştırmaya sahne olmuştur. Güney Afrika ekonomisinin geleceğinin tartışıldığı bir dizi konferans 1980'lerin sonunda ülke dışında gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar ANC, SACP, sendika üyeleri ve bir çok önde gelen, sürgün edilmiş solcu akademisyenden oluşuyordu. 1980'lerin sonu ile 1990'ların başında, Güney Afrika içinde makroekonomik siyaset mese-

leleri çerçevesinde, bir takım araştırma ağları kurulmuştur. Bu konuyla ilgili önde gelen örgütlerden ikisi şunlardır:

1. Ekonomik Trendler Grubu (ET-Economic Trends Group): COSATU'nun teklifiyle 1986'da kuruldu. Johannesburg'daki, Natal Üniversitesi'ndeki ve Cape Town Üniversitesi'ndeki solcu, sendika yanlısı akademisyenlerden oluşmuştur. Önemli bir toplantı 1991'de Harare-Zimbabwe'de yapılmıştır. Katılımcılarsa COSATU, ET ve ANC'nin yeni oluşturulan ekonomi planlama departmanı (ANC içindeki tartışmaları ve sirkülasyonu düzenleyen bir Ekonomik Planlama Yasa Tasarısını düzenlemiştir) idi. ANC kendini, tatmin edici temel ihtiyaçları ve dezavantajlara yetki vermeyi de kapsayan yeniden dağıtım aracılığıyla ekonomik büyümeyi desteklemeye adamıştır (Kentridge 1993). Bunu başaracak olan, kalkınmacı bir devletin yol gösterdiği bir birleşim ekonomisidir (ANC 1991). ANC ulusal konferansı Mayıs 1992'de gerçekleşmiştir. Temel ihtiyaçlar için desteğin yeniden tasdik edilmesi yaklaşımı yazılı hale gelmiştir (ANC 1992).S teklif, gelenekçi ekonomistler, iş örgütleri ve Güney Afrika medyasınca enflasyonist olmak konusunda ağır şekilde eleştirilmiştir (Marais 1998:149-51). Daha sonra Sussex Üniversitesi Kalkınma Araştırmaları Enstitüsü'nün ve Kanada'dan gelen finansmanın yardımıyla yeniden kurulan ET araştırma grubu Endüstri İçin Strateji Projesi himayesinde ayrıntılı bir Güney Afrika ekonomisi araştırması ortaya koymuştur ve bu, *Güney Afrika'nın Üretim Performansı* başlıklı araştırma ile sonuçlanmıştır (Joffe ve diğerleri 1995). Eleştirel bir araştırmacının sözleriyle 'Endüstri İçin Strateji Projesi'nin siyasi tavsiyeleri, ekonominin yeniden yapılanması için ulusal, talep yanlısı, kalkınmacı bir yaklaşımdan, daha küresel, arz yanlısı bir stratejiye yönelişi temsil etmektedir' (Padayachee 1998:437).

2. Makroekonomik Araştırma Grubu (MERG-Macro-Economic Research Group): 1991'de kuruldu. Kanada Uluslararası Kalkınma ve Araştırma Merkezi'nin bir görev için

verdiği tavsiyeyle kurulmuştur. Çevresinde Witwatersrand Üniversitesi ekonomi bölümünün sol görüşlü akademisyenleri yoğun şekilde yer almıştır. Güney Afrika eğitim sisteminde yaygın bir iletişim ağına sahiptir ve ülke dahilindeki ANC üyeleriyle ilişki halindedir; örneğin Trevor Manuel daha sonra ekonomi bakanı olmuştur, Maria Ramos ise daha sonra ekonomi genel direktörlüğü görevine gelmiştir. Grup, post-Keynesçi siyasi çevrede, devletin yönlendirdiği sosyal ve fiziksel alt yapı yatırım programının savunuculuğunu yapmıştır. Böylece sürdürülebilir büyüme ile beraber özel yatırımda artış olacaktır (MERG 1993). 1994'teki seçimde ANC, Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Programı (RDP-Reconstruction and Development Programme) ile devam etmiştir. Bu popüler siyasi dokümanı ET ve MERG bünyesindeki aydınlar birlikte keleme almışlardır ve program, görece açık ve demokratik bir sürecin sonunda ortaya çıkmıştır (bkz Smith 1999). ANC politikalarını altı çerçevede ele almıştır: (1) entegre ve sürdürülebilir bir program; (2) insan odaklı bir süreç; (3) herkes için barış ve güvenlik; (4) ulus yapılanması; (5) yeniden yapılanma; (6) Güney Afrika'nın demokratikleşmesi. Bunların ışığında ekonomi siyasetinin anahtarı beşinci prensiptir. Derin yapısal krizleri olan Güney Afrika ekonomisinin köklü bir yapılanmaya ihtiyacı vardı. RDP'nin ekonomi siyaseti, demokrasinin prensipleri olan katılım ve kalkınma üzerine kuruluydu. Ekonomik büyüme ile kalkınma, yeniden dağıtımın çelişen süreçler olduğunu iddia eden görüşün aksine RDP programı bu ikisini birleştiriyordu (ANC 1994:6-7). Bu, belirli bir şekilde yüzde 5'lik ekonomik büyüme oranı ve yıllık tarım dışı 300000-500000 istihdam yaratılması anlamına geliyordu. Sanayi stratejisinin bu hedefler ile özellikle imalat için istihdam yaratmaya ve temel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik ulusal yatırımı sağlaması gerekiyordu. İstikrarlı politikaların, yabancı yatırımı getireceği bir iklim de yaratacağı düşünülüyordu –RDP buna değinmiştir, fakat dünya ekono-

misiyle entegrasyon için ısrarcı bir tavır sergilememiştir. RDP programı yabancı yatırımcıyı, ülkenin yasa ve standartlarına, özellikle emeğe itibar edilmesiyle gerekliliği ilgili olanlara uymak durumunda kalacakları konusunda ve devletin bilgi ve teksin kapasite transferine onay vermek konusunda işçilerin büyük katılımını destekleyeceği konusunda uyarmıştır. Tekliflerin çoğu Kasım 1994'te hükümet Beyaz Bülteninde belirtilmiştir ve bunlar ANC'nin –milli beraberlik hükümetininresmi siyasetinde rol oynamıştır.

Beyaz Bülten RDP dokümanıyla, şu konuların altını çizmesi bakımından farklılık taşır: 'Finansal ve parasal disiplin', 'ekonomik büyümeyi etkileyecek bir ekonomi ortamının yaratılması' ve 'dışa yönelik bir oryantasyona teşvik eden sanayi ve ticaret politikalarının tasarlanması' (Güney Afrika Cumhuriyeti Hükümeti). Bunlar Johannesburg ve daha sonra Pretoria'ya doğru dışardan gelen resmi siyaset yönlendirmesinin çoktan başlamış olduğunun işaretleri olarak görülebilir. Böyle olsa bile ilk bağımsız Güney Afrika seçimlerinde Güney Afrika, insanların ihtiyaçlarını gelecek nesillerin çıkarlarını istismar etmeden yönlendireceğine, yaşam kalitesini bir güçlendirme süreciyle arttıracağına ve 'yoksulun becerilerini tatminkar kalkınma kaynaklarını seferber edecek ve gerektiğinde demokratik hükümeti de kapsayacak şekilde geliştireceğine' dair söz vermiştir. (ibid.:15). Dinamik şekilde uygulandığında RDP, fakirler için olumlu olmaktadır. RDP'nin benimsenmesini izleyen beş yılda Orman ve Su İşleri Bakanlığının 21 milyon kişiye temel su hizmeti sağlamak üzere yapmış olduğu plan dahilinde 3 milyon kişi sağlıklı içme suyuna kavuşmuştur. Barınma ile ilgili planlamayla karşılaştırılırsa su konusunda yapılanlar deha ümit vericidir. Geleceğe dair işaretler olumlu görünmektedir (Güney Afrika demokratik, hatta sosyalist bir toplum olacaktı).

ANC'nin Disipline Girmesi

Bugün görünen şudur ki, 1994 seçimlerinden önce ANC önderliği, gizli biçimde ittifakı RDP'den neoliberal politikalara kaydırmıştır. ANC'nin illegalden legal muhalefete döndüğü ve kısmi olarak Pretoria'yı merkez alan Güney Afrika devletiyle birleştiği 1990-1994 döneminde ANC liderlerince yapılan açıklamalar iş çevrelerindeki konuşmacılar, akademisyenleri resmi yorumcular ve kurulu medya tarafından dikkatle izleniyordu. Sonuç ANC'nin radikal pozisyonunun 'daha öncelikli bir bakış açısının yararlı olacağı' söylemi altında disipline girmesi olmuştur. Mandela'nın ulusallaştırmaya yönelik desteği kazanıldığında Güney Afrika'dan ve Batılı medyadan izlenen ulusallaştırmaya yönelik pek çok daha soğukkanlı ve yetkin beyanlar gelmiştir (van der Burg 1990:117). ANC liderleri bugün (Joe Slovo, Walter Sisulu, Thabo Mbeki) ulusallaştırmayı ANC siyaseti için çok da önemli görmüyorlardı. Aslında eski bir komünist olan Mbeki, konuya pek girmemiştir. ANC anti tröst yasası ve büyük şirketlerin yönetim kurumlarına yöneticilerin hükümet tarafından atanması gibi politik alternatiflerden bahsetmeye başlamıştır (Ceruti 1996). 1995'te ekonomi bakanı Trevor Manuel'e neden ANC'nin ulusallaştırmaya yönelik pozisyonunu değiştirdiği sorulduğunda, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ANC'deki bir çok solcunun hayalperest yanılsamalarını yerle bir ettiğini söylemiştir (Habib and Padayachee 2000). Ulusallaştırma meselesi, bununla beraber ANC politikalarında gerçekleşen bir dizi değişiklikten yalnızca en aşikar olan bakış açışıydı (Rantele 1994). ANC üzerindeki disiplinle ilgili baskı, iki temel kaynaktan geliyordu: ülke içinden iş örgütleri ile medyadan, ülke dışından ise Dünya Bankası ve IMF'den gelen baskı.

İlerlemeye yönelik iş örgütleri Güney Afrika Sanayi ve Ticaret Odaları ile Afrikan Ticaret Enstitüsü etrafında yoğunlaşıyordu. Kentsel vakıflar aracılığıyla işini yapan liberal iş adamları, iskan politikasında değişiklik (resmi olmayan is-

kanın ve geçiş izninin kabulü) için kulis yapmaktaydı. Bazı Afrika kiliselerinin müzakere edilen değişiklik ile 'ideolojik' olanlardan çok pragmatik olan ekonomi politikalarını destekleyen ileri görüşlü vaazları da aynı anda gelmiştir. Bu kiliseler Kent Enstitüsü'nün üyeleriydiler, daha sonra bu, İstişari İş Hareketi'ni (CBM-Consultative Business Movement) biçimlendirmiştir. CBM, ANC ile ırkçı devlet arasında uyuşmayı sağlayan, Kempton Park'takileri de kapsayan, önemli müzakerelerde kolaylaştırıcı bir rol oynamıştır.

1990'da ANC'nin yasağı kaldırıldığında, milliyetçi başkan F. W. De Klerk iş liderlerine yeni Güney Afrika'nın nasıl olması gerektiğini sormuştu. İş adamları, akademisyenler ve kalkınma uzmanları buna, Güney Afrika ekonomisinin geleceğiyle ilgili bolca araştırma dokümanı hazırlayarak cevap vermiştir. Bir sigorta şirketleri grubu olan Sanlam, ANC'nin 'makroekonomik popülizmini' kınayan bir Yatırım Platformu senaryosu hazırlamıştır ve makroekonomik daralma yerine, sınırlı toplumsal yeniden yapılanma, dışa yönelmiş bir ekonomi ve kolaylık sağlayan devlet çağrısı yapmıştır. Güney Afrika İş Odası, *Güney Afrika'nın Ekonomi Seçenekleri*'ni ortaya koymuştur. Bu, ekonomi reformlarına ihtiyaç olduğunu söyleyen, fakat yoksulluğu azaltacak en iyi yöntem olarak kalkınmaya yönelik serbest girişimi sağlayacak optimal koşulların desteklenmesinde ısrar eden bir bildiridir. Mont Fleur tasarısı, ANC ile sendika yöneticilerini, yeniden dağıtılan devlet harcamalarını devre dışı bırakmayı sağlayan 'sosyal demokratik' bir icraata yöneltmeyi amaçlamıştır (Marais 1998:150-51).

Fakat çekiciymiş gibi görünen liberal çok yönlülük için *Güney Afrika: Başarılı Dönüşüme Dair Gözlemler* raporu oldukça önemlidir. Nedbank'ın asıl sahibi olan holding ve Güney Afrika'nın en büyük finans kurumlarından olan NEDCOR'un başkanı ile ülkenin en büyük hayat sigortası şirketi olan Old Mutual, 'geleceğin iş ortamının daha iyi anlaşılması ve... sonuçları bilinir hale getirme' icraatını tatbik

edecek bir tasarı hazırlamıştır (Tucker and Scott 1992:xv). Daha çok akademisyenlerle banka ekonomistlerinden kurulu yirmi üç üyeli bir grup yoğun biçimde finanse edilen projeyi yürütmek için bir araya gelmişlerdir. Sonuç raporunun yazarları, daha sonra Güney Afrika Standard Bankası müdürü olan Bob Tucker ile Harvard (Massachusetts) işletme Okulundan Bruce Scott, tasarı grubunun 'liberal yeniden yapılanma ve reform görüşleri'ne dayanan alternatif Güney Afrika geleceklerine yönelik 'dikkatle araştırılmış karşılaştırmalı çözümlemeleri' sahneye koyduklarını belirtmişlerdir. Nedcor ile Old Mutual'ın kırk yöneticisi ve üst düzey idarecilerine 1990-1995 geçiş dönemi için iki senaryo taslağı hazırlamaları istenmiştir; bunlardan biri 'olumlu' (demokratik hükümet, insan hakları beyannamesi, pragmatik ekonomi siyaseti) diğeri 'olumsuz' (siyahi hükümet, Afrika sosyalizmi, ekonomik gerileme) olacaktı. Başarılı senaryo, artan ve adil dağıtılan gelirler sağlayan ve aynı derecede toplumsal olan bir doku üzerine inşa edilmiş istikrarlı demokrasi şeklinde kavramsallaştırılmıştır. Fakat raporun yazarları, gelirlerin düşmesi gibi bir tür 'vites değişimi' senaryosu öngördüler. Bu senaryo ekonomiyi daha yüksek büyüme sağlayacak yola girecek şekilde tekrar inşa eden tahminleri temel alıyordu. Senaryoda ayrıca ekonominin, 'sosyal dokuyu dengeleyecek toplumsal yatırım üzerinde temellenmesi ve siyasi sürecin liberal demokrasiye yönelmesini sağlayacak bir değişim' de söz konusuydu. Bu 'kontrollü devrim' ya da 'sosyal istikrarın köklü değişimi' olarak nitelendirilmiştir. İnanılan şey, toplumun vitesinin siyahi egemenlikten *önce* değiştirilmesi gerektiğiydi. Böylece demokratik yolla seçilen yeni bir hükümet 'başarılı bir şekilde yürütülen ekonomi'yi miras almış olacaktı (ibid.:8). Bunu başarmak için büyüme *vasıtasıyla* yeniden dağıtımını ve kaynakların içe yönelmek yerine dışa yönelik imalata odaklanmasını desteklemişlerdir. Rapor istikrarın, popülist baskıya direnmenin, geleceğe yönelik kolektif vizyonun ve mutabakata varma gerekliliğinin

önemini vurgulamıştır. Bu kısa dönem 'senaryo icraatı' ile fatura edilen, 'Güney Afrika'nın nasıl olması gerektiğini söyleme' maskesi altında, uzun vadede implantasyonun aleti olacak, geleneksel fakat liberal, büyümeyle ilgili iş çevresinden yana görüşler içeren, elit ve popüler bilince doğru yapılan bir atılımdır.

'Senaryo icraatları'nın verdiği mesaj kadar önemli olan, bunların yayılım tekniklerine eşlik etmesiydi:

Bunların kullandıkları lisan melodram, popülist küstahlıklar ve uydurma metaforlarla doluydu ve bunların bol keseden atan (kitaplar, videolar, multi medya tanıtımları, gazete ekleri şeklinde), çeşit çeşit sersemletici seminerler, konferanslar, work shoplar, brifingler, tüm uluslar arasında geçerli olan 'gerçeği bulma' numaraları ile dikkatle seçilmiş yabancı, iş çevrelerinin ve yabancı kalkınma dairelerinin finanse ettikleri 'uzmanlar' tarafından gerçekleştirilen, kamuoyunca bilinen ziyaretler, bunları destekler nitelikteydi. ANC liderleri özel 'oryantasyon' oturumlarında ve özel tatil yerlerinde hoşça karşılanıyorlardı. İdeolojik yaylım ateşi aralıksız sürüyordu ve gücü, ANC prensiplerinin genelin dışına çıkan en ufak detayını gördüğünde sinsice sırıtarak saldıran, şirketlerin sahibi olduğu medya tarafından arttırılmaktaydı (Marais 1998:50).

Kalkınma siyasetinin tartışılma sıklığının artmasıyla neoliberal 'büyüme vasıtasıyla yeniden dağıtım' ile uyum içindeki 'ekonomi için dışa odaklılık' düşünceleri ortaya çıkmaya başlamıştı. 1980'lerin sonunda Afrika Ulusal Parti, eski ithalat ikamesi stratejisini bırakarak Normatif Ekonomi Modeli (NE_Normative Economic Model) olarak sistemleştirilmiş daha ihracat yanlısı bir programa dönmüştür. Bu ekonomi modeli esasen IMF talimatlarını takip edecek şekilde 1993'te oluşturulmuştur. ANC başlarda karşı çıksa da yaptığı vurgu daha sonra NEM ve IMF ile daha uyumlu bir tavır sergilemiştir.

Nelson Mandela hapisten tahliye edildiğinde;

... Aksi yöndeki trendin 'acı verici' biçimde farkında olsa da, sınıfsız bir toplum hala inanıyordu. Eşitsizliği azaltacak yollar aramıştı. Eylül 1991'de iş adamlarına, her ne kadar alternatiflere açık olsa da, dengesizlikleri yalnızca ulusallaştırmanın düzeltebileceğini söylemiştir. ANC içindeki argümanları yansıtan kafa karıştırıcı sinyaller görülebiliyordu, bunlar Avrupa'daki sosyalist partileri galeyana getiren tartışmalardan daha şiddetliydi ve hem eşitsizlik kem uluslararası sermayeye bağlı olma konusu Güney Afrika için uzun zamandan beri olağanüstü olagelmişti (Sampson 1999:428). Mandela ırkçı ve cinsiyetçi olmayan bir toplumun, ekonomisi yabancı yatırım sermayesine bağımlı olan bir ülkede vücut bulmasından doğacak sorunlarla karşı karşıya olduğuna inanıyordu. 1990'ların başında Mandela'nın bu düşüncesi ikilemin yatırım tarafına dönmüştür. Mandela'nın ani şekilde fikir değiştirmesinde yola açan, Şubat 1992'de Davos-İsviçre'de yapılan Dünya Ekonomik Forumu idi. Sampson, Mandela'daki değişimin gerekçesini şöyle anlatıyor:

Dünya bankacıları ve sanayicileri kendisine, öğlen ve akşam yemeklerinde ünlü muamelesi yapmışlardı. Onlarla Britanya, Almanya ve Japonya'da dahil olmak üzere diğer sanayileşmiş ülkelerin dünya savaşlarından sonra, ekonomilerini restore etmek için kurumsallaşmış sanayilere ihtiyaç duymaları konusunda tartışmalar yapmıştı. 'İnsanlara karşı savaşın travmatik bir deneyimini yaşıyoruz' demişti, 've bu yüzden kamulaştırmaya ihtiyacımız var' diyerek açıklamasını sürdürmüştü. En sonunda üç sempatik sol görüşlü delege Mandela'yı fikrinden döndürmüştür. Hollanda sanayi bakanı bir kardeş gibi samimi ve anlayışlıydı, fakat onun argümanına karşı çıkarak 'o dönemde bizim fikrimiz de buydu, ama artık dünya ekonomileri bağımsız. Küreselleşme süreci köklerini salıyor. Hiçbir ülke diğer ülke ekonomilerinden etkilenmeksizin gelişemez' diyerek açıklamasını yapmıştı. İki sosyalist

Asya ülkesi Çin ve Vietnam'dan gelen liderler, ona özel girişimleri, özellikle de Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra nasıl kabul ettiklerini anlattılar. 'Onlar hep beraber benim fikirlerimi değiştirdiler' diyerek anımsıyor Mandela ve devam ediyor: 'Eve döndüğümde "arkadaşlar, bir tercih yapmak zorundayız" dedim. "Ya kamulaştırmayı sürdürerek yatırım elde etmemeye devam edeceğiz ya da tavrımızı değiştirip ülkemize yatırım yaptırırız" (ibid.:429).

Ayrıca 1990'ların başında Güney Afrika, Dünya Bankası ile IMF'nin daha detaylı incelemelerine daha sık maruz kalmıştır (bir sömestr için eğitim vermeye Johannesburg'a gittiğimde, daha önce ANC ve Dünya Bankası yetkililerinin yaptıkları toplantılardan birinde bulunan biriyle yaptığım bir görüşmede bana şunları anlatmıştı. ANC bir teklif taslağı sunduğunda her defasında ekonomistler 'dizüstü bilgisayarlarını açtılar, tasarının ekonomiye yapacağı olumsuz etkiyle ilgili bir öngörüde bulundular ve bizi geri püskürttüler'). Dünya Bankası bir 'güven yaratma' kampanyasının parçası olarak aralıksız şekilde ANC solcularına yaranmaya çalışmışlardır. Banka, özel sektörün emek yoğun sanayilere yayılmasıyla yoksulluğun azalacağı ve istihdamın yaratılacağı görüşünü savunuyordu (Dünya Bankası 1994,1996; Fallon ve de Silva 1994; Jansson ve Subramanian 2000). 1993'teki 850 milyonluk avansın başlangıcında IMF, Güney Afrika ile ilgili bir rapor yayınlamıştır. Rapor, dışa dönük bir makroekonomik büyüme stratejisinin yoksulluğa, özel sektörde istihdam şeklinde yansıyacağına ve hükümet gelirlerini arttıracağına dair vurgu yapıyordu (IMF 1992). 1993'te IMF ile ANC gizli bir 'niyet mektubu' imzalayarak anlaşmaya varmıştır. ANC, yani kendini Güney Afrika ekonomisinin 'sorumlu yönetimine' adamış olan hükümet, bunu devlet bütçe açığını kapatma, enflasyonu denetleme, ücret kısıtlamasını dayatma, dışa yönelmeyi benimseme ve en önemlisi devletin düzenleyici müdahaleleri üzerindeki piyasa güçlerinin üstünlüğünü tanıma

şeklinde ve diğer neoliberal görevleri üstlenme olarak yorumlamıştır (Padayachee 1994). Bir solcu olan Patrik Bond'un (1997) yaptığı eleştirilerinden birine göre ANC hükümeti IMF politikalarını izlemekle kalmamış, aynı zamanda ekonomiyi daha hızlı ve umulandan daha ötede liberalleştirmiştir. Bu değişimin altında yatan şey muazzam uluslararası baskıdır: 'İçlerinde Trevor Manuel ile Tito Mboweni'nin de yer aldığı ANC liderleri Washington'da IMF'yi ziyaret etmiştir; başta Mandela ve iş arkadaşlarının kurmuş olduğu Brenthurst Broup'a mensup zengin iş adamları ekonomik sorunları tartışmak üzere ANC ile bir araya gelmişti. Bu sırada İngiliz ve Amerikan büyükelçileri MERG'nin planlarıyla ilgili taleplerini sürdürüyorlardı' (Sampson 1999:466).

Bu hazırlıklarla birlikte 1994 seçimlerinin ardından ANC, Ulusal Birlik Hükümetinin liderliğini üstlendiğinde işler hızla değişmiştir. Çok geçmeden RDP'yi hayata geçirmekten sorumlu bir bağımsız hükümet departmanı kapatılarak görev başkan yardımcısı Thabo Mbeki'ye devredilmiştir. 1995 ve 1996'da tasarılarla ilgili mücadeleler kazanılmıştır. Güney Afrika Federasyonu neoliberal bir ekonomi siyasetini savunan iş camiasının çıkarına hizmet edecek bir rapor düzenlemiştir. Kıyasla, 1,8 milyar üye, COSATU'nun *Sosyal Eşitlik ve İstihdam* 'da (COSATU 1996) belirtilen amaçlar doğrultusundaki 'Keynesçi' alternatif 'kamu borçlanması yoluyla finanse edilen kitlesel devlet iskanı aracılığıyla bir sosyal ücret açılımını, bir ulusal sağlık programını, tüm toplumu kapsayan sosyal güvenliğin ve istihdamın yanı sıra büyütülebilen kamu sektörünü' savunmuştur (*Southern Africa Report,* Kasım 1997). SACP işçilerin yetkilendirilmesi ve kamu sektörü harcamaları için çağrı yapmıştır. Yine de cevaplanması gereken soru öylece kalmıştır.

GEAR (Büyüme, İstihdam ve Tekrar Dağıtılma)

ANC'nin yanıtı dramatik şekilde bir sonraki kalkınma ra-

poruyla gözler önüne serilmişti. Raporun başlığı *Growth, Employment and Redistribution*-GEAR (Büyüme, İstihdam ve Yeniden dağıtılma) idi. Rapor, bakan Trever Manuel, Pinans Departmanı, Güney Afrika Kalkınma Bankası, Güney Afrika Rezerv Bankası yetkilileri ile Dünya Bankası tarafından hazırlanmıştır (Güney Afrika Cumhuriyeti Hükümeti 1996). GEAR, RDP'nin ekonomik büyüme ile sola ayrıcalık tanıma ve gelirlerin yeniden dağıtımı arasında yaptığı bağlantıya yöneliyordu. Fakat farklı olarak toplumsal hedeflere ulaşmak için daha yüksek bir büyüme oranının gerektiğini savunuyordu. Bu yüksek safhadaki sürdürülebilir büyüme (yüzde 6'lık oran ve bir yılda 400000 yeni iş) bir 'istikrarlı güven ortamı' içindeki 'kuvvetli bir ilerleme için ticarete giren mallar ile gerçekleşen bir rekabet platformu' çevresinde yoğunlaşan dışa dönük bir ekonomi ile 'özel yatırımda kararlı bir yükselişi' ve toplu müzakere mekanizmasında esnekliği' gerektirmekteydi (Güney Afrika Cumhuriyeti Hükümeti 1996:2). Küresel ortama entegre olacak ve piyasa baskılarına cevap verecek dışa dönük bir sanayi ekonomisini desteklemeye yönelik bir dizi politika önerilmiştir. Ticaret serbestleşirken, devlet bütçe açığı 2000 yılına kadar GSYH'nin yüzde 5,4'ünden yüzde 3,0'ına çekilecekti. GEAR yatırım ve ekonomik büyüme için rekabetçi bir ortam yaratacak, örneğin ücret denetimiyle ilgili bir sosyal, ulusal anlaşma için çağrıda bulunmuştur. Bunların tümü 'güncel kısıtlamaları kaldırmak ve tüm Güney Afrikalılara daha iyi bir yaşam sağlamak için ihtiyaç duyulan daha yüksek büyüme oranları, kalkınma ve istihdamı körükleyecek bir ekonomi yaratmak içindir' (ibid.:2). 1997 Mart'ında finans bakanı Trevor Manuel bir ANC bakanınca hazırlanmış ve bu neoliberal politikalara desteği pekiştiren ilk bütçeyi teslim almıştır. ANC ekonomi siyaseti, ülke dahilindeki liberal iş kanaati (büyüme *vasıtasıyla* yeniden dağıtım) ile ve Dünya Bankası ile IMF tarafından daha önce belirtilen neoliberal yapısal düzenleme politikaları ile rekabet edebilir hale geti-

rilmiştir. Aslında üç pozisyon da neredeyse aynı anlama gelmektedir, üçü de ANC'nin özellikle özelleştirmenin, serbestleştirmenin ve 'uluslararası düzeyde rekabetçi' bir iş ikliminin peşini bırakması gerektiğini belirtir.

Güney Afrika sendikaları GEAR'nin, işçi sınıfından ziyade büyük ticari kuruluşları memnun etmek için benimsendiğini söyleyerek rapora itiraz etmişlerdir. Eleştirel tartışmalar şu üç noktada yoğunlaşmıştır:

(1) Yalnızca devlet müdahalesiyle karşılanabilecek GSYH'nin bir bölümü gibi büyük ihtiyaçlar bağlamında hükümet harcamalarının kesilmesi teklifi; (2) hükümetin 'esnek iş gücü piyasaları' için vardığı mutabakat büyük oranda, üstü kapalı biçimde sendikaları sindirme olarak yorumlanmıştır; (3) parastatalların (sermayesinin çoğu devlete ait olan kamu kuruluşları) devlet borcunu azaltmak için özelleştirilmesi düşüncesi, yerine hükümetin ekonomiyi fakir insanların çıkarına kullanması gereken etkinliğine yapılan bir saldırı olarak yorumlanmıştır. Sendikalar GEAR'i kendi kendini yapısal ayarlamaya maruz bırakan bir politika olarak nitelendirmişlerdir. GEAR politikalarının, tıpkı ırkçılık dönemindeki gibi ekonomik ve toplumsal koşulları yeniden yaratacak nitelikte politikalar olduğunu savunmuşlardır. ANC'den gelen cevap Güney Afrika Finans Departmanı'nın finansal planlama baş direktörü Andrew Donaldson (1997) tarafından yazılmış bir makalede şöyle açıklanmıştır: GEAR'ın makroekonomik kısıtlama politikaları, özellikle kamu harcamalarının azaltılması, RDP'nin baki kalan yoksula yönelik kamu harcaması hedefine ters düşmektedir. Şüpheyle karşılanan bu cevaplar, sendikaların GEAR'e karşı yaptıkları faaliyetlerin tehdit olarak algılanmasına ve ANC desteğinin geri çekilerek, daha solcu söylemleri olan SACP'ye yöneltilmesine neden olmaktadır. Siyasi uyumluluğun menfaatine, COSATU ve SACP, ANC'nin 1999 seçim kampanyasından geri çekilerek kampanya süresince GEAR'ın makro ekonomi siyasetine yönelik

yaptıkları eleştirileri dile getirmemek hususunda yaptıkları anlaşmayı sona erdirmişlerdir. Mandela'nın 1999 Haziran'ındaki emekliliğinden beri başkan olan Thobo Mbeki, hükümetin mutabakatını kuşkulu bir dille ('RDP'nin genel çerçevesiyle GEAR') ve üstü kapalı şekilde 'Afrika Rönesansı'na (arka planı için bkz. Smith 1999) yaptığı göndermeyle yeniden tasdik etmiştir. Alec Erwin'in (daha önce COSATU yetkilisiydi) başında olduğu Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Mekansal Kalkınma Girişimleri (SDIs-Spatial Development Initiatives) ile GEAR'a bağlı olduğunu göstermiştir. Söz konusu bu on girişim, ihracata yönelen büyümeye yönelik denetimi olmayan alanlardır. Igoli 2002 planı, Johannesburg belediye hizmetlerinin özelleştirilmesini kapsıyordu. Bu, belediye işçilerinin militan sendikası olan SAMWU'nun yönlendirdiği yoğun muhalefeti ayağa kaldırmıştır. Witwatersrand Üniversitesi bile özelleştirilmektedir. Bu, öğrencilerin, fakülte üyelerinin ve çalışanlarının memnuniyetsizliğine rağmen gerçekleştirilmektedir. Bütün bunlara rağmen ANC, GEAR stratejisine bağlılığını sürdürmüştür. COSATU'nun temsil ettiği sendikalar tarafından şiddetle karşı çıkılmasına rağmen GEAR, devletin makroekonomik siyasetinden sorumlu olan ANC içindeki elit fraksiyona arka çıkmaktaydı (Bond 2000).

Bugün Güney Afrika büyük ekonomi deneyi periyodunun içindedir. Devam eden had safhadaki ırkçılığın neden olduğu adaletsizlikler, yüksek düzeyde toplumsal şiddetle sonuçlanmaktadır. Bunun ispatı kadınların yaygın şekilde gerçekleştirdikleri eylemler, siyaset ve sendika liderlerine sıkça düzenlenen suikastlar ve sarsıcı düzeyde yüksek olan suç oranıdır -1990'da Johannesburg'daki cinayet oranı New York'un en kötü dönemindekini ikiye katlamıştır ve şu anki rakam New York cinayet oranının altı ila yedi katıdır. Ülke aynı zamanda AİDS salgınıyla yüz yüzeydi. Halkın yüzde 20'si HIV-pozitifti ve üremeyle ilgili bilgiye ulaşılmasının sorun olması ve cinsellikle ilgili örf ve adetler nedeniyle bil-

gi sağlıklı iletilemiyordu. Devlet giderleri ve sağlık hizmetleri kısıtlıydı ve başbakan yıllarca HIV virüsünün tesadüfen yayıldığını düşündü. Güney Afrika nüfusunun yarısı kırsal alanlarda, yüzde 70'i ise şiddetli yoksulluk koşullarında yaşamaktadır. Toplumsal dönüşümün, nüfusun yarı çöl alanlarından diğer yerlere yayılmasını zorunlu kılmalıdır, ırkçılık hakimken arazileri ellerinden alınan milyonlarca insan hiç iş olanağı olmayan bu alanlara terk edilmişti. Bu sürecin, araziler eski sahiplerine devredilmeden ve ihtiyacı olanlar yeniden yerleştirilmeden başlaması mümkün değildir. Arazi Hak Ediş Komisyonu yeni hükümet tarafından 1995'te kurulmuştur. Komisyona çoğunluğu arazi onayıyla ilgili, 63000 adet tazminat talebi gelmiştir. İhtilaf durumundaki arazinin sadece yüzde 3'ü, beş yıl sonra dağıtılmıştır.

Alt-Hegemonya

GEAR'de yazılı politikalar işleseydi bunların tamamı dogmatik faydanın bir parçası olacaktı. Belirli biçimde yalnızca biz sol görüşlü akademisyenlerin, rahipler gibi inanca dayanarak bütünüyle taraf olmasına izin verilmektedir, çünkü bizim gelirlerimiz güvence altındadır. Bu yüzden GEAR'ın işlediğine dair yetersiz kanıt, hatta raporun kendi ifadesiyle büyümenin gerçekleştirilmesi, en sonunda her nasılsa gelirlerin yeniden dağıtılmasını göz önüne almaktadır: Güney Afrika'nın işsizlik oranı yüzde 30'dur ve ekonomi bunu dikkat çekecek şekilde değiştirmek için, yıllık yüzde 5-6'lık büyüme oranını sağlamalıdır. Afrikalıların yüzde 61'i ile melez ırkın yüzde 38'i yoksuldur. Bu oranların Hindistan'daki karşılığı yüzde 5 ve beyazların yüzde 1'i şeklindedir. Güney Afrika'daki en az 22 milyon kişi (nüfusun yarısından fazlası) yoksulluk içinde yaşamaktadır. Bir kişiye ayda ortalama 144 Rand (24 ABD doları) gelir düşmektedir. Ve çoğu fakir olan 11,8 milyon kişiyle birlikte 23,8 milyon Güney Afrikalı 'aynı yıl içinde [2002]' hiçbir sosyal yardım almamıştır... [Hükümetin atadığı] Kapsamlı Güney Afrika Sosyal Güvenlik Sistemi'ne (Taylor Ko-

mitesi) bağlı Danışma Komitesi bir temel gelir bağışı, yani yaşına ve gelir düzeyine bakmaksızın her Afrika vatandaşı için aylık kişi başına ödenecek 100 Rand'lık bir bağış uygulaması önermiştir' (Sivil Toplum Merkezi 2005). ANC ve Güney Afrika Maliye Bakanlığı bu bağışı karşılamanın yabancı yatırımcıyı kaçırarak ekonomik büyümeyi sekteye uğratacağı gerekçesiyle mümkün olmadığını söylemiştir.

Bu, temelde her yılki ülke raporunda Güney Afrika'yı değerlendirirken IMF'nin tarafını takip eder niteliktedir (yılda bir defa IMF'ye üye ülkelerle IV. Madde müzakereleri yapılır ve bunlar IMF IV. Madde Destek Raporları şeklinde yayınlanır. Kambiyo Rejimine İlişkin IV. Madde Taahhütleri, 22 Haziran 1944'te benimsenen IMF Anlaşması Maddelerinin bir parçasıdır ve şunları söyler: 'Her üye sistemli kambiyo rejimini temin etmek ve istikrarlı bir döviz kuru sistemini desteklemek konusunda IMF ve diğer üyelerle işbirliği halinde olacağını taahhüt eder. Özellikle her üye, diğer şeylerin yanında; sistemli ekonomik büyümeyi makul fiyat istikrarı ile koşullarına uygun şekilde teşvik etme hedefine yönelik ekonomik ve finansal politikalarla yönetmek için çaba göstermelidir'). IMF (2005) Güney Afrika'yı Sahra Altı Afrika'nın lideri gibi görmektedir –bu kitapta bunu alt-hegemonyacı bir rol olarak adlandırıyorum. Raporlarında IMF, Güney Afrika'nın 'emniyetli parasal ve mali politikalar uyguladığına' böylece 'devlet finansmanının güçlü olmak için devam ettiğine' ve 'tahkim usulünü etkin hale getiren ve istihdamda daha fazla esnekliği göz önüne alan mevzuatın tanınmasıyla iş gücü piyasası koşullarının geliştiğine' vurgu yapmaktadır. Bütün bunlara rağmen IMF 'daha fazla büyüme öngörebilecekken işsizliğin ve yoksulluğun önemli ölçüde etkilenmesinin pek mümkün olmayacağı' konusunda ikazda bulunur. 2005'te IMF birinci yardımcı idari müdürü Anne O. Krueger, Güney Afrika'nın yıllık raporunda söz almıştır. O da böyle düşünüyordu ve şunları belirtmişti:

Hepimizin görmeye can attığı yoksulluğun önemli düzeyde azalmasını sağlamak için hızlı şekilde gerçekleşen ekonomik büyüme çok önemlidir. Bu, ekonominin her alanda gerçekleştirilecek yapısal reformları gerektirmektedir. İşgücü piyasasındaki reform yapma gerekliliği çok acildir. Yüksek orandaki işsizliğin önünü almak her yerde zordur ve Güney Afrika'nın bu konuda bir ayrıcalığı yoktur... İş mevzuatı ve yönetmeliği ile bunların yeni iş alanları açma hedeflerine yönelik biçimde istihdama katkısı ile ilgili bir gözden geçirme, istihdam seviyeleri ile ekonomik büyüme oranını arttıracaktır... Böylece ileride, ticaret serbestleşecektir. Dünya Bankası'nın Güney Afrika'daki varlığı sınırlıdır; toplamda yaklaşık 302,8 milyon dolarlık on üç kredinin onaylanması ile teslimat bedeli yaklaşık 1,5 milyon dolar olan sekiz aktif Dünya Bankası operasyonu söz konusu olmuştur. Güney Afrika Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Güney Afrika'nın 'yatırım iklimi'ne bakmak için, Dünya Bankası Yatırım İklimi Araştırmaları ile iş birliği yapar. 800 girişime yönelik 2004 araştırmasında belirilenler, Dünya Bankası Güney Afrika ülke direktörü Ritva Reinikka'ya göre şöyledir: 'Büyük resmi firmalar için Güney Afrika iklimi bir çok yönden olumlu görünmektedir, [fakat] bazı talepler olduğu gibi kalmıştır.' 'Uluslararası standartlara göre yöneticilerin, profesyonellerin ve kalifiye elemanların ücretleri yüksektir ve bu Güney Afrika'nın rekabet edebilirliğine hasar vermektedir. Döviz kurundaki oynaklık ihracatı zorlaştırmaktadır. Yüksek bir büyüme oranı içinse ihracat kritik öneme sahiptir.' Dolayısıyla: 'Bu meselelerle ilgili tavır almak, kalkınmayı ve yeni iş alanlarının açılmasını teşvik edecek, hedeflenen yıllık yüzde 6'lık büyüme oranını gerçekleştirmeye yardımcı olacaktır' (Dünya Bankası 2006b). Ayrıca Güney Afrika, New York özel tahvil derecelendirme mercilerince düzenli aralıklarla incelemeye alınmaktadır. Bu merciler son zamanlarda Güney Afrika'nın ekonomi siyasetindeki değişiklikleri dikkatlice

tasvip etmektedirler. Kasım 2002'de ekonomi değerlendirme şirketi Standard and Poor's, Güney Afrika'nın ekonomi notunu 'durağan'dan 'olumlu'ya yükseltmiştir. Ağustos 2002'de de Fitch Ratings, Güney Afrika'nın yabancı döviz borcunu yine 'durağan' iken 'olumlu' olarak değiştirmiştir. 2001 Kasım'ında bir başka merci olan Moody's, ülkenin uzun vadeli yabacı döviz borcu derecesini Baa3'ten Baa2'ye, ve hükümetin yerel borç oranını da Baa1 den A2'ye yükseltmiştir. Kredi derecelendirme mercilerinin ifadesine göre; 'Özelleştirme programı doğrudan yabancı yatırımını cesaretlendirerek, bu açıdan geleceğin parlak görünmesini sağlamaktadır' (ibid.). (Bu 'parlak gelecek' ile ilgili sorun, bunun yoksul insanlar için hiçbir şeyi aydınlatmamasıdır. Güneş daima söz konusu 'yatırımcılar' ile onların 'analistleri' için doğmaktadır.)

GEAR ile son zaman Güney Afrika ekonomi siyasetinin arasındaki temel öncül, ne şekilde olursa olsun, yurtiçi ihtiyaçların karşılanması vasıtasıyla veya ihracat odaklı olma yoluyla başarılacak hızlı büyüme için gerekli yatırım sermayesinden ülkenin yoksun olmasıdır. Yabancı sermayeyi cezp etmek demek, özel yatırım için doğru iş ortamını yaratmak demektir. Bu da 'ücret moderasyonu' ile 'daha esnek iş gücü piyasaları'nın de dahil olduğu neoliberal politikaların benimsenmesi anlamına gelmektedir. –böylece eski sendika yetkililerini IMF ve Dünya Bankası ile 'uluslararası seviyede rekabetçi' ücretler konusunda anlaşmaya varırken görüyoruz. Buna rağmen 1994'ten sonraki yıllarda ırkçılığa karşı yapılanlardan, daha yüksek ücret için yapılanlara dönüşen grevlerden dolayı Güney Afrika sendikaları, sol görüşlü militanlıkla ilgili uzun bir geçmişe sahiptir. SACP ile birlikte olan COSATU, ANC ile yapılan üç taraflı ittifakın bir üyesidir. Böylelikle 'doğru iş orgamını yaratma' ANC'nin yol gösterdiği devlete, örgütlü emeğin militan desteğinin aleyhine pozisyon aldırmıştır. Aslında devlet-emek ilişkilerinin ırkçılık dönemi sonrası tarihi tam olarak şunlara dayanılarak yorumlanabilir: ANC'nin si-

yahi milliyetçi tarafı sivrilmiştir ve eskiden toplumsal hareket olan şey, yükselen siyahi burjuvazinin baskın olduğu bir siyasi parti şekline bürünmüştür. Yeni bürokratlar, parti görevlileri ve üst tabaka elitin tamamı, uluslararası finans kurumları ve 'uluslararası iş camiası' ile işbirliği içerisindedir. Özetle neoliberal, GEAR yanlısı politikaların kendi tabiriyle 'başarıya imza atması' için devlet, emeği baskı altına almalıdır. Bu da Güney Afrika'nın sınıf bağlamında, iki yanı da ölümcül olan bir oluşum anlamına gelmektedir. Tüm bunlara rağmen uluslararası finans kurumları, bu merhametsiz tedbirlerden ileri gelen ekonomik büyümenin 'işsizlikle yoksulluğu çok önemli seviyelerde etkilemeyeceğine' hükmetmektedirler. Bir ülkenin yapacağı şey nedir?

GEAR için toplumsal dönüşüm perspektifini dışa vuran görüşlerden doğan alternatifler mevcuttur. RDP, ANC'nin önemli sol fraksiyonlarının desteğiyle resmi olarak yerini korumaktadır. İşçi sendikaları ile toplumsal akımlarınsa kendilerine ait (Keynesyen) kalkınma alternatifleri vardır. Güney Afrika Arthur MacEwan'ın (1999) tanımladığı gibi, demokratik bir kalkınma stratejisine yönelik bir fırsatı temsil etmektedir. Bu stratejinin özü, MacEwan'a göre, devletin sosyal programlara yatırım yapmasından ibarettir. Bunlar nüfusun büyük çoğunluğunun temel ihtiyaçlarıyla buluşmaktadır. Bunlar doğrudan halka özgü katılımın temelleri olabilir ve gelir ve iktidar eşitliğine katkıda bulunabilir. Demokratik bir stratejide temel ilişki, bilgi birikiminin, bilginin kendisinin ve anlayışın yayılması olarak anlaşılan eğitimim yanı sıra sosyal işyeri örgütlenmesine ilişkin sosyalleşme ile emeğin üretkenliğinde artış sayesinde sağlanan ekonomik büyüme arasındaki bağlantılarda yerini bulmaktadır. Buradaki temel düşünce şudur, kapitalistler kısıtlanmamalıdır ve kendilerini zenginleştirmeleri için daha büyük toplumsal hedeflere katkıda bulunmalarını sağlayacak politikalar onlara kılavuzluk etmelidir. Bilhassa amaç, çatışma, güvensizlik ve düşük ücretin art arda

dizildiği bir 'tali yoldan' ziyade Gordon'un (1996) nitelendirmesiyle, 'ekonomik değişime giden anayol'dan, rota, teknoloji, üretim ve ücret artışından geçmektedir. Yani siyaset piyasaların yapılandırılmasına yönelecek şekilde hazırlanmalıdır, böylece piyasaların toplumu teknolojiye, eğitime, yatırım teşvikine ve dış ticaretin kontrolüne götürmesi mümkün olacaktır. Bu önlemler yerel gıda üretimini arttıracak küçük tasarruf sahiplerine yönelik bir program ile toprak reformunu birleştirmelidir. Bunların tümü siyasetin formüle edilmesini kapsamaktadır. Bu zaten önemlidir, ayrıca kararlılığı üretir ve başarı olasılığını arttırır.

1994'te ANC gücü devraldığında, içsel koşullar bu tarz bir demokratik strateji için mevcuttu. Güney Afrika'nın liberalleşmesi toplumsal bir dönüşüm dalgası yaratmıştır ve beyaz azınlık içinde derin bir suçluluk duygusu hüküm sürerken, ırkçılığa karşı iyi bir örgütlenme gerçekleşmiştir. Kısacası demokratik bir strateji girişimi için gereken tüm şartlar mevcuttu: zengini vergilendir, yoksula yatırım yap. Böylece en azından tüm bu tartışmanın altında yatan sorunun adresi belirlenmiş olmalıdır. ANC neden uzun zamandır savunduğu demokratik kalkınma vasıtasıyla gerçekleştirilecek yapısal dönüşüm yerine, neoliberal ekonomi aracılığıyla yapısal uyarlamaları üstlenmeyi uygun görmüştür? 1985-1995 arasındaki liberalleşme döneminde akademi-kurumlar-medya bloklaşmasının ifade ettiği üç ayrı söyleme dayalı yorum mevcuttu:

(1) Karşı-hegemonya: ANC ile onun destekçileri; (2) alt-hegemonya: Kısmen ANC'ye entegre olmuş stratejik liberal iş örgütlenmeleriyle birlikte Güney Afrika sermayesi; (3) hegemonya: Irkçılık sonrası Güney Afrika tarafından izlenen rotayla ilgilenen kalkınma kurumlarıyla birlikte küresel sermaye.

1. Karşı-hegemonya: ANC arazi haczi ve insanların adalet, eşitlik, sosyalizm ve kalkınmaya yönelik karşı-hegemon-

yacı önerilerle hapsedilmeleri nedeniyle elli yıllık tepkisel bir tarihe sahiptir. Yakın zamanda ırk ayrımının sona ermesiyle sürgündeki muhalif aydınlarla Marksçı analizleri silah olarak kuşanan Johannesburg, Cape Town ve Durban Üniversitelerindekiler, SACP üyeleri ve COSATU yetkilileri ile birlikte ANC'nin ekonomi siyasetine rehberlik etmeyi hedef alan sol görüşlü kalkınma araştırmaları üretmeye yönelik bir dizi sosyalist araştırma grubu (ET ve MERG en dikkat çekenleridir) oluşturmuşlardır. Zamanın hala tehlikeli olan koşulları altında kurumsal veya teorik tutarlılığın, tümüyle organize bir amaç ya da karşı-hegemonyacı kalkınmaya uyacak bir söylem içinden gün ışığına çıkması kuşkuludur: Kurumsal açıdan sol fraksiyonlara ayrılmıştır. Örneğin ANC İktisadi Planlama Departmanı ile MERG kuşkuculuk ve kıskançlıklar nedeniyle bölünmüştür ve teorik açıdan iki temel kalkınma söylemi versiyonu ortaya çıkmıştır; işçiden yana kamulaştırma ve devlet planlaması söylemi ve yeniden dağıtım vasıtasıyla büyümeye ait sol-Keynesyen bir demokratik politika ile kalkınmacı bir devletin yönlendirdiği toplumsal yatırım ve RDP'nin ana sol içeriğini oluşturan temel ihtiyaçlara dönük sanayileşme. ANC 1980'lerin sonunda yoğunlaştırdığını farz ettiği devlet gücünün mümkün kıldığı önemli değişiklikleri tam olarak ortaya koyuyordu. Bilhassa SACP üyelerinin 1989'da Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle gözleri açılmıştı. Bu bağlamda, solcu demokratik kalkınma söylemi, ahlaken üstün olan bir görüşü tutarlı, karşı-hegemonyacı bir siyasi tutuma aktarmakta başarısız olmuştur. Solcu kalkınma demode ideolojilerle bağlantılıydı, hatta eskiden eylemciler hayatlarını bu ideolojilere adamışlardı. Burada zorunlu olarak eskiden radikal eylemcilerin kendilerini adadıkları bir ilkenin kaybolması hakkında konuşmuyoruz, önemli nokta Güney Afrika'nın ezilen çoğunluğuna olan bağlılıklarını muhafaza eden, fakat daha önce küçümsenen siyasi pozisyonlara doğru ilerleme kaydeden politikacı ve bürokratlar arasındaki politik uygulanabilirliğin ve ekonomik gerçekçiliğin anlamını yakalamaktır.

2. Alt-hegemonya: Güney Afrikalı sermaye, ırkçılık sona erdiğinde bu kaçınılmaz sonuç için kendini hazırlamaktaydı. Liberal iş örgütleri stratejik açıdan liberalleşmenin en sonunda şiddetli çalkantıdan ziyade müzakereyle başarılacağını temin etmişti. Git gide daha gerçekçi olan milliyetçi hükümetlerce cesaretlendirilen iş örgütleri, özel girişimin ön ayak olduğu büyüme vasıtasıyla ortaya çıkan yeniden dağıtımdan bahseden senaryolara yönelik yoğun şekilde yatırımda bulunmuşlardır. Bu kısmen yurt içinde gelişen vizyonlarda devletin rolü, yatırım için doğru iş ortamının sağlanması için ve daha çok, açığa dayalı harcamadan ziyade vergilendirmeyle finanse edilen konut inşaatı programları, eğitim ve sağlık aracılığıyla gerçekleştirilen kısıtlı toplumsal yeniden dağıtımın yönetimi için sınırlandırılmıştır. Bu görüşler görece istikrarlı bir kalkınma söylemi olarak danışmanlar, ekonomi uzmanları ve medya şahsiyetleri tarafından, ANC'nin üst kademeleri de dahil olmak üzere Güney Afrika toplumuna yapılan tanıtımlar aracılığıyla etkin biçimde yayılmıştır. En önemlisi yerel iş örgütlerinin önerdiği modeller meşruiyete, 'kabul edilmiş' uluslararası ekonomi görüşü ile mutabık olmaları dolayısı ile katkıda bulunmuştur. Özellikle önemli olansa hangi politikaların neticeleneceği ile ilgili 'nicel bilgi' sağlayacak 'kabul edilmiş' tahmin tekniklerinin kullanılışıdır. Yani GEAR her-

Tablo 5.1 Güney Afrika gerçeği aleyhindeki geleceğe dönük tahminler

	1996	1997	1998
GSYH artışı(%) (GEAR'in tahmini)	3-5	2-9	3.8
GSYH artışı (%) (gerçekleşen)	3-2-	i-7	O.1
Yıllık yeni istihdam ('000) (GEAR)	126	252	246
Yıllık yeni istihdam ('000) (gerçekleşen)	-71	-126	-l86
Gerçek özel yatırımlardaki artış (%) (GEAR'in tahmini)	9.3	9.1	9-3
Gerçek özel yatırımlardaki artış (%) (gerçekleşen)	6.1	3.1	-0.7

kes için daha iyi bir ekonomi iddiasıyla önerdiği politikaların bir parçası olarak Tablo 5.1'de gösterilen iyimser tahminlerde bulunmuştur. Tablo da tahminler gerçek rakamlarla karşılaştırılmaktadır.

Bu tahminler daima öngörülerle uygunluk açısından hatalı olmaktadır. Görüşlerde değişim olduğunda eski tahminler unutulmaktadır. 'Profesyonel ekonomistler'i daha önce yaptıkları tahminleri hatırlatacak kadar ciddiye almaya gerek yoktur, çünkü herkesçe bilindiği üzere Üçüncü Dünya ülkelerinde öngörüde bulunmak zordur. Aynı zamanda bir öngörüymüş gibi gösterilen bir tahmine dayanarak iktidar talep edilmektedir. Ekonomi uzmanlarının Pretoria'daki konforlu ofislerinde etkili, alternatif politikalarla ilgili tartışmaların yapılmamasından dolayı mağdur edilen milyonlarca fakir ve çaresiz insan göz önüne alınmış olsaydı, bu iktidar talebi tuhaf olabilirdi.

Burada serbest piyasa kapitalizminin komünist ya da sosyal demokratik sol alternatiflerini içinde barındıran bir jeopolitik ortamdan söz ediyoruz. Fakat bu alternatiflerin tamamı hegemonyacı dünya görüşü içinde filizlenebilecekleri olanaklara sahip olsalar da ortadan kaybolmuşlardır. Bir ekonomistin belirttiği gibi: 'Sermaye bütünüyle iktidar sahibidir; ulusal siyaset ona ya saygı göstermelidir, ya da onun ücretini ödemelidir' (Nattrass 1966, alıntı: Smith 1999:173).

3. Hegemonya: küresel sermayenin stratejik, ekonomik ve politik açılardan bir ülkeye yönelik çıkarları doğrudan IMF ve Dünya Bankası tarafından temsil edilir. IMF tanımı iyi yapılmış stabilizasyon şartları altında Güney Afrika'ya çeşitli krediler vermiştir. Dünya Bankası ise yoksulluk karşıtı programları ve yeni iş alanları yaratma programlarını yapısal düzenleme vaadiyle baskı noktaları olarak kullanmaktadır. 1980'lerin ortasından bu yana iki kurum da Güney Afrika gibi ülkelerde hızlı ekonomik büyümeyi sağlayacak bir dizi

neoliberal politikanın standart hale getirilmesine yoğunlaşmıştır. Bence bu politikalar neoliberal, monetarist siyasal ekonominde ileri gelen görüşler tarafından, başta gelen kalkınmaya yönelik modelin yakalanmasından türeyen politikalardır. Bu söylem küresel kapitalist sisteme katılmayı serbestleştirme, özelleştirme, ücret sınırlaması ve devlet harcamalarında ihtiyat ile uluslararası düzeyde rekabet eder hale getirilmiş yerli çevre ile kısıtlamalardan muaf ticaret bağlantıları aracılığıyla tasarlar. Irk ayrımının sona ermesiyle ANC bu pozisyonlara uygun düşen politikaları benimsemek için ağır diplomatik ve kurumsal baskı altına girmiştir. Daha önemlisi neoliberalizm, borsa ve döviz piyasalarında gerçekleşen yerel ve tüm dünyadaki spekülasyona akın eden ekonomik ilerlemenin fotoğrafı haline gelmiştir. Bu idealleştirilmiş vizyonun sapma nedeniyle bozulabileceği söylentisine bile en açık şekilde dünya finans piyasaları spekülatörlerin yaptıkları Rand işlemleriyle hızlıca karşılık vermiştir. Karşı-hegemonyacı soldaki kargaşa ve hayal kırıklığına karşıt olarak küresel kurumlarla yerel iş federasyonlarının menfaatleri, yoksulluk, hastalık, cehalet gibi toplumsal sorunları ahlaki açıdan değerlendirmeyi bunu merhametli bir bakış açısıyla yapmayı öğrenmiş bir hegemonyacı neoliberal söylemle sentezlenmişti. Küresel boyutta hegemonyacı ve bölgesel boyutta alt-hegemonyacı güçler tek sesli değil fakat paralel şekilde hareket ederek, görünüşte saygınlık ve dürüstlük otoritesi havası veren bir söylemde birleşmiştir. Bu otorite, model çok büyük başarısızlığa gebe olsa bile, özgüvenin bundan neredeyse hiç etkilenmeyeceği bir düzeyde, kalkınmayla ilgili imgeleri ele geçirmiştir. Bu özgüven de serbest bırakılan özel girişimin en sonunda kendinden bekleneni gerçekleştireceği bir ortam yaratır. Mandela'yı Robbens Adası'ndaki terör değil Davos Dünya Ekonomik Forumu'nun 'sempatik' atmosferi yola getirecekti.

Altı

Karşı-Hegemonya

Neoliberal kürselleşme karşıtı toplumsal hareketler her yıl Dünya Sosyal Forumu'nda (WSF) bir araya gelmektedir. Burada, son birkaç yıldır alternatif bir 'Güneye ait gündem' ile ilgili tartışmalar yapılmaktadır. Toplantılar bir festival havasında geçmektedir. Fakat bir hafta süren konferanslara, panellere, atölye çalışmalarına, seminerlere, kültürel aktivitelere ve gösterilere katılan binlerce insanın neoliberal küreselleşmeye karşı durarak gerçek, sosyal ve ekonomik alternatiflere yönelik ciddi niyetleri vardır (bu bağlamda sıkça 'anti-küreselleşme' hareketleri ifadesi kullanılmaktadır, bence, bu ifade küreselleşmeyi, neoliberalizmi bağışlayan bir ifadedir. Dünyanın dört bir yanındaki hareketlerden çok sayıdaki insanı resmi olarak toplaması bakımından Dünya Sosyal Forumu küreselleşmenin en iyi örneğidir. Etkin şekilde yoksul insanları temsil eden toplumsal hareketler küreselleşmeyi, Dünya Ekonomi Forumundaki birkaç bin kapitalist ve uzmandan çok daha iyi

şekilde temsil etmektedir). Dünya Sosyal Forumu'nun oluşumu için ilk fikir 1999'da Seattle'da yapılan Dünya Ticaret Örgütü toplantısına karşı yapılan büyük çaplı protestolarla ortaya çıkmıştır. Ocak 2000'de üç eylemci, çağdaş küreselleşmeye yönelik alternatifler için tartışmak amacıyla Paris'te bir araya gelmiştir: Brezilya İşçi Partisi ile aynı eksendeki bir yenilikçi iş örgütü olan Brezilya Vatandaşları Ticaret Birliği'nin (CIVES-Brazilian Business Association for Citizenship) kurucusu Oded Grajew; Brezilya Adalet ve Barış Komisyonu'ndan (CBJP-Brazilian Justice and Peace Commission) Francisco Whitaker; ve ATTAC-Frans (Association for the Taxation of Financial Transactions for the Aid of Citizens) başkanı Bernard Casson. Grajew, her yıl Davos-İsviçre'de Batılı devletleri, CEO'ları ve bazı sivil toplum örgütlerini küresel ekonomiyi tartışmak amacıyla bir araya getirerek ve Dünya Ekonomik Forumu'na alternatif olacak bir forumun yapılmasını önermiştir. Gördüğümüz kadarıyla Dünya Ekonomik Forumu neoliberal küreselleşmeyi desteklemektedir. Grajew'in teklifini sunduğu alternatif toplumsal forumdur ve forum, Dünya Ekonomik Forumu ile aynı anda düzenlenerek burada desteklenen politikalara yönelik alternatifleri tartışacaktır. Görüş, forumun güney yarımkürede tercihen Brezilya'nın Porto Alegre şehrinde yapılmasından yanaydı. Burası katılımcı bütçe süreci ile beraber anılmaktaydı. Ve o zaman da Brezilya İşçi Partisi'nin kontrolündeydi. Forumun yapılacağı yer konusunda anlaşmaya varılmıştır. Dokuz ay sonra ilk Dünya Sosyal Forumu 10000 kişinin katılımıyla gerçekleşmiştir. İkinci forum 2002'de yapılmıştır ve foruma 50000 kişi katılmıştır. Üçüncüsü 2003'te 100000 eylemcinin katılımıyla; dördüncüsü Hindistan'da 120000 kişinin katılımıyla, beşincisi ve sonuncusu 2005'te Brezilya'da 150000 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. 2006'da forum birçok merkezde aynı anda düzenlenmiştir: Bamako, Mali; Caracas, Venezuella ve Karachi, Pakistan. Bunlara daha küçük pek çok Sosyal Forum eşlik et-

miştir: Avrupa Sosyal Forumu, Asya Sosyal Forumu, Akdeniz Sosyal Forumu, İtalya Sosyal Forumu, Liverpool Sosyal Forumu ve Boston Sosyal Forumu.

Dünya Sosyal Forumu'nun Alternatif Prensipleri

İlk forumun ardından forumun sürekliliğine rehberlik edecek bir tüzük belirlemek amacıyla Brezilyalı örgütlerce bir komite oluşturulmuştur. Tüzükten bir bölüm şöyledir:

> Dünya Sosyal Forumu, reflektif düşünceyi, demokratik müzakereyi beraberinde getiren önerilerin formüle edildiği, deneyimlerin bedelsiz paylaşıldığı, neoliberalizme ve sermaye ile emperyalizmin dünyaya yönelik baskısına muhalif olan sivil toplum hareketleri ve gruplarının bir araya geldiği açık bir buluşma ortamıdır. Bu gruplar kendilerini insanlık içindeki ve insanlıkla dünya arasındaki verimli ilişkilere yönelen, gezegensel bir toplum inşa etmeye adamıştır. Dünya Sosyal Forumu'nda öne sürülen alternatifler büyük, çok uluslu şirketlerce, yönetimlerce ve söz konusu şirketlerin çıkarına hizmet eden uluslararası kuruluşlarca hükmedilen küreselleşme sürecine karşı çıkar. Alternatifler dayanışma içindeki küreselleşmenin, dünya tarihinde yeni bir aşama kaydederek üstün gelmesini hüküm altına alırlar. Bunlar evrensel insan haklarına, tüm ulusların vatandaşlarının –erkek ya da kadın- haklarına ve onların çevrelerine saygı gösterirler ve demokratik uluslararası sistemlere dayanarak toplumsal adalete, eşitliğe ve insanların egemenliğine hizmet ederler (Dünya Sosyal Forumu 2006).

2002 Dünya Sosyal Forumu sunumlarına bakıldığında, Fisher ile Ponniah (2003; ayrıca Ponniah 2006) toplumsal hareketleri şirket karşıtı, anti emperyalist ve anti hiyerarşik tavırlar olarak yorumlarlar. Toplumsal hareketler küreselleşmeyi bir şirketin, içinde üretimin insan ihtiyacının temininden ziyade çıkarın buyrukları tarafından yönlendirildiği bir kapitalist imparatorluğun açılımı olarak görür. Toplumun ve toplumsal kuralların ekonomiyi belirleyeceği yerde, ekonomi toplumdaki tüm bakış açılarını hükmü altına almaktadır. Dünya Sosyal Forumu'nun toplumsal hareketleri, Fisher ile

Ponniah'a göre, radikal, katılımcı demokrasiye inanmaktadır –sivil toplum örgütlerine göre katılımcılık direkt olarak yönetimle haşır neşirdir. Üçüncü Dünya'dan gelen hareketlerin özellikle istedikleri, borç (Birinci Dünya'ya olan) ile borçların devletlerden ziyade sivil toplum tarafından geri ödenmesiyle ilgilidir –eylemcilerin bir çoğu yalnızca elitin kredilerden faydalanması nedeniyle borcun tanınmamasından yanadır. Bazı hareketler devlet reformu isterken birçoğu Üçüncü Dünya'yı bunaltıcı bir yer olarak görür ve daha az merkezi olan toplulukları bir 'Güneyli Cephe' içinde birbirine bağlayacak yerel denetim ile katılımcı demokrasi talep eder (eylemcilerin hareketler aracılığı ile oluşturdukları ağlar son birkaç yılda çıkmıştır; çoğu eylemci bu ağların yeni dünyaya özgü 'öngörüde bulunup ona göre davranan' –söylenmeden yapan- özellikleri sayesinde bunları istedikleri şekilde inşa edecekleri bir dünyaya yönelik değişim için kuvvetli enstrümanlar olarak görürler –bunlar ademi merkeziyetçidir, demokratiktir, baskı içermezler ve radikal biçimde hiyerarşik değillerdir). Dünya Sosyal Forumu'nda 'gençlik kampı' en çok devletten ya da şirketlerden doğan hiyerarşiye, merkezileşmeye ve tepeden inme karar verme şeklinde karşıdır. İstedikleri sermaye ve devletin özerkliğidir, bu Chiapas, Meksika yöresine özgü, bu yöre insanları arasında yaygın olan Zapatista hareketi modelini takip etmektedir. Oysa diğer daha gelenekçi sol hareketler de ülkeyi düzenlemeyi ve ülkenin de sermayeyi düzenlemesini istemektedir. Radikal toplumsal hareketler anti bürokratiktir ve uzmanlara karşıdır. Hareketler uzmanları değil, insanları temsil ederler. Toplumsal hareketler küresel toplumu uzman hakimiyetinden kurtararak, toplumu kolektif bir insancıl evren içerisine yerleştirmeyi amaçlarlar.

Tekrar edecek olursak Dünya Sosyal Forumu tek vücut olmuş siyasi bir düzenden ziyade alternatiflerin oluşturduğu bir festival gibidir. Sunulan fikirler belirlenmiş kurumsal veya politik stratejilerinden çok Dünya Sosyal Forumu'nun

'başka bir dünya mümkün' temasına göz kırpan önsezili, anlık bakışlardır. Bunlar dünyadaki yoksulların kendileri gibi başkalarının da olduğunu bilmelerini isteyen, pes etmeyen ve boyunduruğa karşı olan aktivistler, şairler, müzisyenler ve aydınlardır. Bununla beraber alternatif kalkınmanın stratejisini ve teorisini oluşturarak, kalkınmaya niteliğini kazandırmaya da gerek vardır. Bu, kendini bu işe adamış, eğitimli, çalışkan, eylemci aydınların çevrelemiş oldukları alternatif kurumları gerektirmektedir. Buradaki sorun temel, alternatif görüşlerden veya iyi insanlardan ve kesinlikle adanmışlıktan yoksun olmaktan kaynaklanmamaktadır. Neden bugün dünyadaki muhtemelen en büyük meşgale para kaynaklarına (ya da neden Washington Konsensusu'na) duyulan ihtiyaçtır? Bunun nedeni araştırma için gereken finansmanın, parası olan insanlardan gelmesidir. Zengin fakire para verdiğinden finanse ettiği bir hayır işidir –tıpkı Bill ve Melinda Bates Hayır Kuruluşu'nun yaptığı gibi- ve yoksulluğun sebeplerini bulup bunları değiştirmek yerine boşu boşuna onun sonuçlarını yok etmeye çaba harcanır. Küresel varlığın bunlar gibi insanların ellerinde aşırı birikimi yoksulluğun nedenidir –zenginlerin kendi güçlerinden tamamen feragat etmelerini bekleyemezsiniz. Ford ailesinin parası bir şekilde alternatifler üretmesi umulan, Ford'a ait bir kuruluşta son bulmuştur. Fakat kuruluş finansal yükümlülük almamıştır ve ne olursa olsun alternatif kalkınma teorileriyle stratejilerini finanse etmeye karşıdır. Yani karşı-hegemonyacı düşünce ucuza gelir. Teorisyenlerin çoğu hayatlarını çok çalışarak –örneğin eğitim vererek- ve düşünerek, kendilerini adadıkları şey için yazarak ve konuşarak kazanırlar. Yani sorun yoktur –bize ait bir forum var, kendimizi sonuna kadar bu işe adadık ve toplumsal hareketlerde yerini alan milyonlarca kişi bizi destekliyor.

BM Ajansları

Karşı-hegemonyacı görüşler ve politikalar açısından bu ajansların –UCTAD, UNDP vb.- konumu nedir? Burada

anlaşılması gereken, BM kalkınma programlarının geçmişidir. Focus on the Global South'un kurucu direktörü Walden Bello'ya (2002) göre savaş sonrası ırkçılığın ortadan kalktığı dönem, küresel ekonomik gücün yeniden dağılımına yönelik bir Üçüncü Dünya hareketini üretmiştir –Batılı, kapitalist temeller bunun dışındadır, buna dahil olan merkezin dışında kalan yerlerdir. Yapısalcılık BM Genel Kurulu'ndaki çoğunluğun hakim bakış açısıydı ve kurulda her ülkenin bir oyu vardı. BM şimdiye dek var olan ve dünya insanlarını küresel demokrasiyle temsil edebilmeye en çok yaklaşan yapılanmadır. Neticenin, kredi kriterlerinin bankacılık kurallarından ziyade kalkınmaya olan ihtiyaca göre belirleyen bir özel BM Ekonomik Kalkınma Fonu (SUNFED-Special UN Fund for Economic Development) olması beklenirdi. Bello bu harekete karşı çıkacak şekilde şunu savunur, IMF ve Dünya Bankası Birinci Dünya hükümetlerine arka çıkmaktadır; oylama da sermaye katılımına göre olur ve ABD oyların yüzde 18'ine sahiptir. Buna verilen tek yanıt Dünya Bankası'na bağlı ve onun 'yumuşak kredi penceresi' olan Uluslararası Kalkınma Kuruluşu'nun (IDA_International Development Association) kurulması olmuştur. Kronik şekilde kaynağı yetersiz olan BM ajanslarının kurulmasına (UNDP, BM Kalkınma Programı) bir de bu, raydan çıkmış Üçüncü Dünya hükümetlerinin kendilerini, dünyadaki çoğu insanı temsil edebilecekleri bir küresel kalkınma kurumu için yaptıkları talep eşlik etmiştir.

Üçüncü Dünya'nın çabası UNCTAD ile devamı getirilecek ekonomi reformunu gerçekleştirmeye ve bunun aracılığıyla Yeni Uluslararası Ekonomi Direktifi için çağrı yapmaya yönelikti. Bu çabalar her geçen gün artacak şekilde, özellikle de bizim sağ kanat Washington uzman düşünce kuruluşu olarak gördüğümüz Miras Fonu'ndan gelen açıklamalarla ABD tarafından engellenmiştir. Bello'nun söylediğine göre Reagan hükümeti, komünizmi etkisiz hale getirmeye ve ayrıca aynı zamanda devlet yardımlı kapitalist Güneydoğu Asya ülkele-

rini de içine alan Üçüncü Dünya'yı disipline sokmaya yönelik bir talimatla iktidara gelmiştir. Bu, 1980'ler ve 1990'larda Dünya Bankası ve IMF'nin dayatmış olduğu kredilerin sabitlenmesi, yapısal düzenleme ve neoliberal reform programları vasıtasıyla tamamlanmıştır. 1997'deki Doğu Asya krizine ABD'nin verdiği cevap Bello'ya göre, yalnızca ekonominin kurtarılmasına yardım etmek olarak değil, büyük başarıyla yeniden üstünlük kurmak olarak anlaşılmalıdır. Ek olarak Bello şunu iddia eder, Üçüncü Dünya yanlısı ajans olan UNCTAD'ın yerini etkin şekilde, 1994'te kurulan Dünya Ticaret Örgütü almıştır. Bello'nun vardığı sonuç şudur: Dünya bugün Batı'nın kontrolü altındaki kurumlarca, ABD'nin yol gösterdiği G 7/8, IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü ve OECD tarafından yönetilmektedir. ABD'nin bakış açısıyla, varolan küresel kapitalist sistem esasında emniyetlidir ve önem teşkil eden bir reforma ihtiyacı yoktur. Ve bu bakış açısının arkasında acımasız askeri, ekonomik ve kültürel iktidar yer almaktadır.

UNCTAD (BM-Ticaret ve Kalkınma Konferansı)

BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı, BM Genel Kurulu'nun ticaret, yatırım ve kalkınma meseleleriyle ilgilenen ana organı olarak 1964'te kurulmuştur. Örgütün hedefleri 'gelişmekte olan ülkelerin ticaret, yatırım ve kalkınma fırsatlarını en üst seviyeye taşıyarak, onların adil şekilde dünya ekonomisine entegre olmaya yönelik çabalarına destek olmaktır'. UNCTAD'nin 400 personeli vardır, yıllık bütçesi 25 milyon dolarlık ekstra teknik destek fonu bütçesiyle beraber yaklaşık olarak 50 milyon dolardır. UNCTAD üç şey yaptığını söyler: (1) Uzmanların tartışmalarıyla desteklediklerı ve ortak fikirde buluşmayı hedef alan tecrübe paylaşımlarının gerçekleştiği bir hükümetler arası müzakere forumu gibi fonksiyon göstermek; (2) hükümet yetkilileri ile uzmanların müzakere edecekleri araştırma, siyasi analiz ve veri toplama görevlerini üstlenmek; (3) en az gelişmiş ülkeler ile dönüşümü sürmekte olan ekono-

miler başta olmak üzere, gelişmekte olan ülkelere teknik asistanlık sağlamak (UNCTAD 2006a). UNCTAD tarafından hazırlanan dokümanların çoğu yüksek ücretler alan ve hoş görülen 'uluslararası uzmanlarca' yazılmış yumuşak başlı, uysal raporlardır. Fakat UNCTAD'nin *Az Gelişmiş Ülkeler Raporu* bir süre için en azından Washington Konsensus politikalarını orta şiddette eleştirmiştir. Örneğin 2004 raporu az gelişmiş ülkelerdeki yoksulluk ile ticaret arasındaki ilişkinin ampirik bir analiziydi –daha önce söylediğim gibi ihracatın artması ekonomik büyümenin gerçekleşmesini ve yoksulluğun azalmasını sağlayacak standart bir neoliberal yöntemdir. Bununla beraber UNCTAD raporu 1990'lar boyunca az gelişmiş ülkelerde ihracatın büyümesinin yoksulluğun azalmasıyla aynı oranda gerçekleşmediğini belirtmiştir. Az gelişmiş ülkelerdeki kalıcı yoksulluk, rapora göre, küresel ekonomiye entegrasyon gerçekleşmediği için ve ticaret yeterli düzeyde serbestleşmediği için değil, daha çok az gelişmişlik sürecinin tarihsel akıbeti nedeniyledir. Doğrusu veriler bu zamana dek ticaretteki kapsamlı serbestleşmenin sürdürülebilir ve kapsamlı bir tür entegrasyonla sonuçlandığını göstermektedir. İhracata dayanan büyüme sıklıkla 'dışa açık büyüme' şeklinde gerçekleşir. Bu, ekonominin ufak bir bölümü üzerinde yoğunlaşan ekonomik büyümedir. Bu yoğunlaşma ne coğrafik ne de sektöreldir. İhracata yönelik üretim alanlarındaki imalat, turizmin ve madenciliğin yaratmış olduğu gelişim buna örnek olabilir (UNCTAD 2004). UNCTAD'nin 1964'teki ilk oturumunda yetmiş yedi gelişmekte olan ülkeden meydana gelen bir G 77 grubu oluşturulmuştur (sonradan üye ülke sayısı 132'ye çıkmıştır). Bu en büyük Üçüncü Dünya koalisyonudur. G 77 (2006) Üçüncü Dünya ülkelerinin kolektif ekonomik çıkarlarını dile getirir ve bunların BM'de tartışılan önemli uluslararası ekonomik meseleler üzerinde müzakere kapasitelerini arttırmaya yönelik çalışır. 2000 yılında gerçekleşen onuncu toplantıda G 77 yoksul ülkelere yönelik siyasi alternatifler

ortaya koymuştur. Dünya Bankası, IMF ve Dünya Ticaret Örgütü karşıtı faal uluslararası sivil toplum örgütlerinden biri olan Üçüncü Dünya Ağı direktörü Martin Khor toplantıda rapor vermiştir (Khor 2001). Belirttiğine göre öncelikle akaryakıt harici malların ticaretindeki bir düşüş, 1980 ile 2000 yılları arasındaki imalatla karşılaştırılırsa az gelişmiş bölgeler için, gelirde büyük kayıplara yol açmaktadır –1986-89 arasındaki dört yıllık periyotta 56 milyar dolar. Buna çare olması için Khor, uluslararası mal anlaşmalarında yeni bir raund, bu olmadığı taktirde OPEC'in petrol ihracatındaki gibi Üçüncü Dünya arzında 'rasyonelleştirme' gerçekleştirmeyi önermiştir. Ticaretin serbestleştirilmesi, Khor'a göre, az gelişmiş ülkelerde olumsuz sonuçlar doğurmaktadır ve buna ya karşı çıkılmalıdır ya da dikkatle uygulama yapılmalıdır. Dünya Ticaret Örgütü'nün ciddi bir reforma ihtiyacı vardır, özellikle de kendi 'karar alma kültürü' açısından. İkincisi Khor'a göre finansal açıdan serbestleşme az gelişmiş ülkelerde karışıklığa neden olmaktadır ve bunun milli sermaye denetimleri, döviz kuru yönetimi, döviz rezervi yönetimi ve vurguladığı diğer tedbirler vasıtasıyla frenlenmesi gerekir. Üçüncüsü, yatırımın serbestleştirilmesi için OECD ve Dünya Ticaret Örgütü toplantılarında sunulan öneriler, doğrudan yabancı yatırımının kalkınma üzerindeki etkisi meselesiyle ilgili soruları beraberinde getirmektedir. Khor'un savunduğu milli denetim kapsamındaki doğrudan yabancı yatırımının hakim olduğu doğrudan yabancı yatırımının dokunulmaz kılınan neoliberal ortadoksluğun baskın olduğu bir söylemden doğan ve artık nadiren duyulan pek çok mecburi argümanı temsil edecek yeni bir uluslararası yatırım düzenidir. Genel bir neticeyle Khor'un tartıştığı şey, örneğin UNCTAD ve UNDP aracılığıyla daha fazla Güney-Güney siyasi koordinasyon; küresel demokratik kurumlar; devlet ile piyasanın karşılıklı güçlerinin dengelenmesi; ve serbest piyasa modelinin ayrı tutularak kalkınma stratejilerinin yeniden kavramsallaştırılması. Böyle-

ce G 77, etkin karşı-hegemonyacı siyaset stratejileri sunmaya başlamıştır.

Bu tür uzman karşıtı düşüncenin faydası vardır. Fakat bunun UNCTAD içinde devamlı olması pek olası değildir. 2005 yılında eski Dünya Ticaret Örgütü genel sekreteri (2002-05) Supachai Panitchpakdi UNCTAD'ın yeni genel sekreteri olmuştur ve serbest ticareti savunmuştur. Genel sekreter bir Saygın Kişiler Paneli düzenlemiştir. Panelin amacı 'UNCTAD'ın kalkınmaya yönelik görevini yerine getirmesi için en iyi stratejilerin hangileri olacağını görmek' ve genel sekretere öneride bulunmaktı. Panele katılanlar Brezilya eski başkanı (1995-2002) Fernando Herrique Cardoso (başkanlığında Brezilya neoliberal ekonomi politikalarını benimsemiştir); Colombia Üniversitesi Ekonomi ve Hukuk Profesörü Jagdish Bhagwatti (serbest ticaretin dünyadaki en ateşli akademik savunucusu); ve o zaman Harvard Üniversitesi dekanı olan ve daha önce ABD Maliye Bakanı, ondan önce Dünya Bankası Baş Ekonomisti ve Kalkınma Ekonomisi başkan yardımcısı olan Lawrence H. Summers (özelleştirmeye, serbest ticarete ve neoliberalleşmeye kendini tümüyle adamıştır). Panel UNCTAD'ı değerlendiren bir rapor ibraz etmiştir: 'UNCTAD'ın normatif çalışması bazen, pragmatik kalkınma hedeflerine odaklanacağı yerde, tumturaklı ifadelere yol açmaktadır' ve bu nedenle UNCTAD, 'küresel bir dünyanın kalkınma konularını geliştirmekte olan uluslararası kurumsal çerçevenin dışında kalmıştır'. Bundan dolayı BM'de baştan aşağı yapılacak bir reform bağlamında, 'iddia, UNCTAD'ın normatif çalışmasına ait mantaliteyi ve "kültürü" değiştirmektir.' Böylece UNCTAD 'pragmatik kalkınma politikası çözümleriyle ortaya çıkacaktır, geleceğe dair çözümlemelerini "paylaşılmış başarı" çerçevesinde dile getirmiş olacaktır. Bu, fikir ayrılığına yol açan tavırların üstesinden gelmeyi, güven inşa etmeyi, gelişim ortaklığı ile "paylaşılmış başarı" ruhunu yaşatacak bir konfor bölgesi yaratmayı gerektirmek-

tedir' (UNCTAD 2006b:8-10,33). Saygın kişiler daha sonra UNCTAD'ın bir manevi motif etrafında, uluslararası uzman kuruluşlardan oluşacak bir ağ kurmasını önermiştir. Bununla zaman zaman karşı-uzmanlığa dayanarak düşünmeye cüret edecek bir BM kuruluşunun idaresini sağlamışlardır. Böylece saygın kişiler, UNCTAD'a 'paylaşılmış başarının konfor bölgesine doğru hareket etmesini' söylemişlerdir. Böylelikle UNCTAD'ye neoliberalleşmesi ve Washington Konsensus'a katılması talimatı verilmiştir.

BM Kalkınma Programı

UNDP 'insan odaklı kalkınmaya' *İnsani Kalkınma Raporları* (HDR-Human Development Reports) aracılığıyla destek olur. HDR, kalkınma tartışmasını ekonomik büyüme kaygısından eşitlik, sürdürülebilirlik, verimlilik ve güçlendirme için dengeli bir bakış açısına doğru götürmek isteyen kalkınma uygulayıcıları ve önde gelen bilginlerden oluşan bir takım tarafından, bağımsız olarak ibraz edilir –bunun ölçümü bir kalkınmışlık ölçüsü olarak GSMH'nin bir alternatifi olan İnsani Kalkınma Endeksi ile yapılır. Bugün UNDP 'tüm dünya ülkeleri ile dünyanın önde gelen tüm kalkınma kurumlarının üzerinde uzlaştıkları bir detaylı plan'ı takip ederek Binyıl Kalkınma Hedeflerine nasıl ulaşılacağının stratejisini hazırlamakla görevlidir –'yoksul ülkelere daha iyi idare edileceklerine ve ülke insanlarına sağlık hizmeti ile eğitim olanakları sağlanarak kendilerine yatırım yapılacağına dair teminat verilmiştir. Zengin ülkeler ise yardım, borç hafifletmesi ve daha adil ticaret konularında onları destekleyeceklerini taahhüt etmişlerdir.' UNDP (2005) Binyıl Kalkınma Hedeflerinin başında 4. bölümde bahsi geçen Jeffrey Sachs'ın yer aldığı bir grubun hazırladığı bir ana rapor ibraz edilmiştir. Raporun açılışı cesur bir deklarasyonla yapılır:

Önümüzdeki on yıl içinde dünyadaki yoksulluğun yarısını yok edecek fırsata sahibiz. Daha çok insan, küresel eko-

nominin vereceği meyvelerin tadını çıkartabilir. On milyonlarca hayat kurtarılabilir. Pratik çözümler mevcuttur. Politik çerçeve kurulmuştur. Ve ilk defa maliyet bütünüyle satın alınabilir düzeydedir. Had safhadaki yoksulluk krizine müdahale şekli ne olursa olsun –insan hakları, dini değerler, vergi kanunlarının akıllıca kullanılması, ideoloji- çözümler aynıdır. Tek gereken fiiliyattır.

Esas itibarı ile, UNDP ve Sachs'ın başında olduğu uzmanlar grubunun istediği küresel yoksulluğun yarısını yok etmek ve on milyonlarca hayatı kurtarmaktır. Bu fakir ülkelerin yoksulluk azaltma stratejileri geliştirmeleriyle gerçekleşecektir. Bu stratejilere benzeyen özel sektörü desteklerken kamu yatırımını da arttırmayı içeren şeffaf ve kapsamlı süreçler gibi bazıları, Dünya Bankası – Ağır Borç Yükü Altında Olan Ülkeler programının mahareti ile daha evvel hazırlanmıştı. Bunların tamamı fazlasıyla arttırılmış resmi kalkınma desteği içindir. Yüksek gelirli ülkeler, piyasalarını gelişmekte olan ülke ihracatına açmalıdırlar, küresel bilimsel araştırma için destek seferber etmelidirler ve yardım seviyelerini hızla arttırmalıdırlar. Bu yardımın etkili olduğunu göstermek için bir düzine Binyıl Kalkınma Hedefini kapsayan 'hızlı işleyen' ülke ve bir grup 'kestirmeden kazanma' faaliyeti seçilmelidir. Genel haliyle BM ile bünyesindeki UNDP, teknik desteğin kalitesini arttırmak için uluslararası finans kurumlarına yakın biçimde çalışmalıdır. Keşke her şey bu denli kolay olsaydı.

Yani UNDP her şeyden önce bir alternatif ekspertiz alanıdır ve varolan uluslararası finans kurumları araçlarının bir kolunu teşkil eder. Bu, içinde yalancı bir sofuluğun barındığı bir disiplindir.

Kalkınmacı Sivil Toplum Örgütleri

Sivil toplum örgütleri özel (devlete bağlı olmayan), kâr amacı gütmeyen, parasını bağış yoluyla elde eden, afet desteği ve yoksulluğu hafifletme gibi iyi eylemlerle meşgul olan örgüt-

lerdir. Neoliberalizmin gelip çatmasıyla ve sosyal hizmet yönetim provizyonlarının kesilmesiyle sivil toplum örgütlerinin 'üçüncü sektörü' (diğer ikisi piyasa ile devlettir) hızla yayılmıştır. Şu an Birinci Dünya ülkelerinde 3000, Üçüncü Dünya ülkelerinde 20000 sivil toplum örgütleri bulunmaktadır ve bunlara birkaç yüz bin topluluk örgütü eşlik etmektedir. Bu sistemle biçimlenen iletişim ağı ile yüzde 15 oranında kalkınma yardımı kanalize edilmiştir (Dünya Bankası 2005). Sivil toplum örgütleri 'kalkınan dünya' için bilgi üretip tüketen devlet mercilerinin, uygulayıcıların, danışmanların, bilginlerin ve diğer uzmanların kurumsal bir kompleksi olan 'kalkınma mekanizması'nın dahili parçalarıdır (Crush 1995). İki tür sivil toplum örgütü öne çıkmaktadır: Christian Aid gibi Avrupalı deniz aşırı misyoner toplulukları ve hayır işi örgütlerinden doğanlar ve daha çok 2. Dünya Savaşı sonrasında ve daha sonra Üçüncü Dünya'ya yayılan, 'savaşa hayır' şiarını taşıyan kurumlar şeklinde başlayan Oxfam, CARE, Save the Childreen ve Plan International gibi örgütler.

Kısaca kalkınmacı sivil toplum örgütlerinin arka planını inceleyerek başlayalım. Savaş sonrası dönemin yeni kalkınma söylemi, hem alternatif bir lisanla hayır işi kavramını genişleten bir dizi pratiği, hem de yoksulluğun uzun vadeli nedenleri ile ilgilenen yardımı öneriyordu. 1960'ların Açlıkla Savaş Kampanyası ile BM On Yıllık Kalkınma planı dönüm noktaları olmuştur. Kalkınma söylemi ayrıca Üçüncü Dünya insanlarını gören yeni bir yol önerecek ('Afrikalılar artık "uygarlaşmamış" değildiler' daha çok 'uygarlığın altında' kalmışlardı) hayır örgütlerinin pazarlama ve para toplama sorunlarını çözüme ulaştırmıştır. 'Uygarlaşmış' ya da 'uygarlığın altında kalmış' olma hallerinin her ikisinde de, Avrupalı Afrika'yı 'uygarlaştıracak' ve 'kalkındıracaktır' (Manj and Coill 2002). Kalkınma söyleminin sorunu özgürleştirme ya da adalet temelli olmaması, daha çok hayır işi, teknik ekspertiz ve paternalizmler ilgili olmasıydı. Bir sonraki dönüm noktası

neoliberal politikalara ihtiyacı olan 'insani yüz'ün kazandırılmasıyla ve 1990'ların 'iyi yönetişim' muhtırası ile 1980'lerde gerçekleşmiştir. Bu, sivil toplum örgütlerine ayrılan hükümet fonlarında bir artışa yol açmıştır. 1970'lerin başında sivil toplum örgütlerinin yüzde 2'si resmi kaynaklardan gelmekteyken bu oran 1990'ların ortalarında yüzde 30'a yükselmiştir. Sivil toplum örgütleri ile bunların BOND (British Overseas NGOs for Development-Britanya Kalkınmadan Sorumlu Denizaşırı Sivil Toplum Örgütleri) gibi ağlar bugün ekonomi siyaseti ile kalkınma konularında hesaba katılmak durumunda olan zorlayıcı güçlerdir. Soru şudur, sivil toplum örgütlerinin hayır işiyle işe başlamaları ve bunların hükümetlere ve varlıklı bağışçılara olan inançları, bunların neoliberal söyleme karşı çıkan bir alternatif perspektif yaratmalarına ve uzmanlığa dayalı bir çalışma grubu oluşturmalarına engel teşkil etmekte midir?

Sivil toplum örgütlerinden iki tanesi yıllık 500 milyon dolardan fazla olan bütçeleriyle kalkınma işinde öne çıkmaktadır:

- CARE (2006): Yetmiş ülkede 45 milyon kişiyle çalışmaktadır. Açları doyurmakla kalmayıp yoksulluğun altında yatan nedenlerle de ilgilenir. Yoksulluğun altında yatan nedenlerle ilgilenmek çiftçileri eğitmek, daha iyi tohum sağlamak gibi tarıma yönelik programlarla, eğitim programlarıyla, sağlık projeleriyle, küçük işletmeler için kredi sağlamakla, hıfzısıhhayla ve çevre sağlığıyla kendini gösterir. Bence bunların tamamı değerli projelerdir, fakat hiçbiri temel nedenlere odaklanmamıştır ve tamamı hakim kalkınma paradigması için kabul edilebilir.

- OXFAM (2006): Benzer işleri yapar. Ayrıca araştırma ile ilgilenir ve yılda otuz ila elli siyasi bülten yayınlar. Bültenlerin birçoğu varolan kalkınma siyasetini eleştirir ve bir çoğu da buna alternatifler sunar. OXFAM gibi sivil

toplum örgütlerini, uluslararası finans kurumları yakından izleyerek bunları sıklıkla eleştirir. Adil serbest ticaret ve daha fazlasını istemeleri dışında, borç hafifletmesi gibi birçok ana öncülü paylaşarak bir nevi, neoliberalizme yönelen liberal, eleştirel alt konular yaratırlar. Bunların tamamı yararlıdır. Karşı-hegemonyacı değildir.

Bazı politik odaklı radikal kalkınmacı sivil toplum örgütleri de mevcuttur:

• Development Group for Alternative Policies-Alternatif Politikalar Kalkınma Grubu (Development GAP) (2006): Kendini Kuzeyli politikalarla yapısal düzenleme ve ticaretin serbestleştirilmesi gibi siyaset yapıcı sürecin karşısında olan Güneyli muhalefetin bir aracı olarak görür. GAP temelde, Güneydeki taban örgütlerinin politik analiz, politik kalkınma ve taraftarlık konularında faal olmalarında yardımcı rol üstlenir. ABD'nin siyaset yapıcılarını, medyayı ve toplumu, Güneyde ekolojik ve ekonomik tahribat yaratan ekonomi reformu tedbirleriyle ilgili eğitir. Çevresel, toplumsal ve ekonomik açıdan sürdürülebilir alternatif kalkınma yaklaşımlarını vurgulamaya çalışır. Desteğini örgütün inancını (Güneyliler kendilerini etkileyecek ekonomi politikaları, programları ve projelerinin formülasyonunda etkin rol oynamalıdır) paylaşan kuruluşlar, kilise organları ve bireylerden sağlarlar.

• Bretton Woods Projesi (2006): bağımsız bir girişimdir. Çevresel ve toplumsal sorulara vurgu yapan ve Dünya Bankası ile IMF'yi bütün boyutlarıyla ele alan bir grup Britanyalı sivil toplum örgütlerince kurulmuştur. Proje brifingler, raporlar hazırlar ve iki ayda bir yayınladığı özetler vardır (*Bretton Woods Update*). Bunlar Bretton Woods kurumlarının planlarını, siyasi reformlarını ve tüm yönetimini gözlemleyerek dünya çapında 7000 sivil

toplum örgütü, politikacı, gazeteci, araştırmacı ve parlamentere dağıtır. Proje uluslararası finans kurumlarını kalkınmaya yönelik 'bayağı yaklaşımlar'dan uzak tutmaya çalışır.

• Third World Network (Üçüncü Dünya İletişim Ağı) (2006): Üçüncü Dünya ve Kuzey-Güney ilişkilerinin kalkınmaya dahil olan örgütleriyle bireylerinin dahil oldukları bir iletişim ağıdır. Güneye yönelik toplumsal, ekonomik ve çevresel meselelerle ilgili araştırmalara rehberlik eder. Kitap ve dergiler yayınlar, seminerler düzenler ve genel olarak Güneyli çıkarları ve perspektifleri BM konferansları gibi uluslararası forumlarda temsil etme görevini üstlenir. Merkezi Penang, Malezya'dadır ve Delhi, Montevideo, Cenevre ve Accra'da ofisleri, diğer Üçüncü Dünya ülkelerinde de bağlı örgütleri bulunmaktadır.

• Focus on the Global South (Küresel Güney Programı) (2006): Bir kalkınma siyaseti araştırmaları programıdır. 1995'te kurulmuştur. Bankok, Mumbai ve Manila'da ofisleri vardır. Ana görüşü şudur; nasıl zengin insanlar ekonomik bakımdan ileri doğru gidiyorlarsa, ezilen insanlar ve yoksullar, özellikle de kadınlarla yerliler, ekonominin kalkınması, sosyal eşitlik gerçek bağımsızlık arayışlarında aynı derecede ilerleyen gerilimlerden muzdariptir. Ayrıca insanların ekonomi altyapılarının bölüşülmesinde önemli ve kalıcı bir büyük çaplı erozyon yaşanmaktadır. Bu eğilim küreselleşmeyi ivmelendirecek şekilde kök salarak her yeri istila etmektedir. Revaçta olan kalkınma paradigmaları ciddi bunalım içindedir. IMF ve Dünya Bankası'nın 'serbest piyasacı' ekonomi politikaları bir kalkınma mercii ve toplumun koruyucusuymuş gibi hareket ederek devleti felce uğratmaktadırlar. Örgüt yerel, toplum temelli net ifadelerle ulusal, bölgesel ve küresel paradigmaları değiştirmeye çalışır.

• Centre for the Study of Developing Societies (Gelişmekte Olan Toplumları Araştırma Merkezi) (2006): merkezi Delhi'dedir. 1963'te esasen Güney Asya'daki siyasi ve toplumsal süreç üzerine teorik ve ampirik araştırmalar yürüten bir grup bilim adamı tarafından kurulmuştur. Temel finans kaynağı Hindistan Sosyal Bilimler Araştırma Konseyi'dir. Fakültenin onbeş üyesi ve yaklaşık yirmi kişilik bir destek kadrosu vardır. Üyeler (daimi, misafir, onursal ve bağlı üyeler) diğer bölgelerdeki bilim adamlarıyla bir iletişim kurulunu teşkil eder. Gündemdeki araştırma programının dört ayrı odak noktası vardır; demokratik politikalar ile bunların gelecekteki yeri; kültür politikalarıyla bilgi politikaları; alternatife dönük politikalar ile beşeri gelecek; şiddet, etnik köken ve çeşitlilik. Dünya Düzeni modelleri Projesinin (World Order Models Project) katılımcısıdır ve BM Üniversiteler Arası Dünya Enstitüsü Ekonomik Kalkınma Araştırmaları (Helsinki), Uluslararası Kalkınmaya Yönelik Kültürel Alternatifler İletişim Ağı (Montreal), Sürdürülebilir Kalkınma Siyaseti Enstitüsü (İslamabad), Uluslararası Etnik Araştırmalar Merkezi (Colombo) ve Bangladeş Alternatif Çalışma Grubu (Dhaka) gibi örgütlerle işbirliği halinde çalışır. Dünya Düzeni Modelleri Projesi ve Meigaku Üniversitesi Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'nün katkılarıyla, *Alternatives* adlı bülteni çıkartmaktadır. Bülten özünde, dünyaya yönelik alternatif düşüncelerin yayınlandığı bir forumdur.

Bu örgütlerin ufak ekiplerle kısıtlı çalışma ortamlarının ve istikrarsız finans kaynaklarının olduğu göz önüne alınırsa bu örgütler, Kalkınmacı Sivil Toplum Örgütleri ile bunların yanında ve seri üretimle devasa nicelikte fikir ve bilgi üreten yerler olarak görülürler. Bunların yayınları propagandaya eğilimlidir. Sundukları fikirlerin tam olarak olgunlaşmış olduğu söylenemez ve kullandıkları

bilgiler de ya derme çatma, ya da kalıcı olmayan bilgilerdir. Aslında sayıları oldukça fazla olan radikal kalkınmacı sivil toplum örgütlerinin yalnızca birer tane iyi bilinen, sıkı çalışan direktörü, kuramcısı ve yazarı vardır. (Bunlar sırasıyla, Üçüncü Dünya İletişim Ağı'ndan Martin Khor, Küresel Güney Programı'ndan Walden Bello –kendisi aynı zamanda Filipinler Üniversitesi'nde sosyoloji profesörüdür- ve Delhi Enstitüsü'nden Rajni Kothari.) Radikal kalkınmacı sivil toplum örgütlerinin önemli bir sorunu vardır, o da sınırlı finansmandır. Bunun açık nedeni varlıklı ülkelerdeki zengin, muhtemelen hayır işiyle uğraşan kişilerin küresel birikimden sağladıkları sermayeyi bağış olarak kabul etmeyi reddetmeleridir.

Ek olarak çeşitli alternatif ekonomi araştırmaları kurumları, ekonomi siyasetini kalkınma meselelerinden bazılarıyla beraber genel mahiyette incelemektedirler:

- The Political Economy Research Institute (PERI-Siyasal Ekonomi Araştırma Enstitüsü) (2006): Amherst, Massachusetts Üniversitesi'nin bağımsız bir birimidir. Maliye bakanlığı ile yakın ilişkileri vardır. Özgün araştırmalarla insani ve ekonomik refaha katkı sağlar ve bu araştırmaları 'yaşamı iyileştirmeye yönelik iş görür siyasi tasarılar'a dönüştürür. İlgilendiği temel konular küreselleşme, işsizlik, finans piyasasının istikrarsızlığı, merkez bankası politikası, geçerli ücretler ile insanca çalışma ve barış, kalkınma ve çevresel ekonomilerdir.

Bunlar gibi ekonomi araştırmaları yapan kuruluşlar oryantasyonları bakımından Keynesyen olmaya eğilimlidirler. Örneğin Güney Afrika'da uygulanacak bir ekonomi programı hazırlamak için UNDP ile beraber çalışan PERI'nin temel önerileri daha fazla sübvansiyon, emek-yoğun ekonomik faaliyetler için daha az maliyetli kredi ve daha düşük faiz oranı yaratmak için hükümetin

parasal ve mali tutumunu gevşetmesi şeklindedir (Pollin ve diğerleri 2006). Bu öneriler 'pratik' olmalarına karşın yoğun sosyal eşitsizliğin, yüksek işsizliğin ve ırk ayrımının süregelen etkilerinin görüldüğü bir ülke için ılımlı önerilerdir. Bu tür bir araştırmacılık ve siyasi fikir savunuculuğu, hatta sorumlu, pragmatik ve etkili olma açısından önemli olanları bile, ekonomide geçerli olan bir dizi kısıtlı teori tarafından çembere alınmış haldedir –bu fikirler varolan politik-ekonomik çerçeve dahilinde benimsenebileceğini düşündükleri öneri politikalarıdır. Bu tarz bir çalışma ayrıca UNDP gibi ajanslara bağlı olduğundan dolayı da kuşatılmış durumdadır. Konuyu araştıran yazarlardan biri PERI'nin kendisini görevlendirdiği için mutlu olduğunu, çünkü ajansın kendisine 'meşruluk' kazandıracağını söylemişti. Fakat şunu da eklemeliyiz ki, meşruluğun limitlerini 'bu hakka sahip olanlar' belirlerler.

Karşı-Hegemonyacı Pratik

Bu kısım kitabın en içtenlikle yazdığım bölümüdür. Bu yüzden farklı bir şekilde başlamama izin verin.

2005 Sonbaharı'nda Brezilya'daki Tarımsal İşletme ve Zirai Reform ile ilgili bir konferans için davetiye aldım. Daha önce Brezilya'da pek çok kereler bulunmuştum, çünkü 1970'lerde Kanada ve ABD'de sürgün hayatı yaşayan, Sao Paulo Üniversitesi'nde coğrafya profesörü olan Milton Santos'u tanıyordum ve Milton bir şekilde uçak biletlerimi de ayarlayarak beni sık sık konferanslara çağırırdı. Bu nedenle bu davetiye, Sao Paulo Üniversitesi'nin düzenlediği, Presidente Prudente'de yapılacak Uluslararası Tarımsal Coğrafya sempozyumu için geliyordu. Tarım benim uzmanlık alanım değildi ve ayrıca hiç Brezilya'nın batı bölgelerinde –Paraguay sınırı yakınlarında- bulunmamıştım. Bu yüzden daveti kabul edip Sao Paulo'ya gittim. Kendimi 'karşıt-uzmanlar'dan oluşan

ufak bir grubun içinde buldum. Grupça ilk önce INCRA'ya, (INCRA toprak reformuyla ilgilenen bir ajanstı) Sao Paulo eyaletindeki faaliyetlerini değerlendirmek üzere gidiyorduk. Ajansın misyonu aslında toprak talep eden tarım işçileriyle çiftçilere toprak vermek konusunda pek gönüllü olmayan (ve tazminat isteyen) büyük toprak sahipleri, devlet ve mahkemeler arasında arabuluculuk yapmaktı. Tüm gün sönük geçmişti, konuşmacılar ajansın faaliyetlerini anlatıyorlardı ve ben de neler olup bittiğini anlamış gibi yapıyordum –en nihayetinde ben bir 'uzman'dım! Sonrasında aynı gün içinde birkaç saatliğine batıya uçtuk ve konferansın yapıldığı Presidente Prudente'de kalkınma siyasetinin yapılışıyla ilgili bir konuşma yaptım –kitabın 1. bölümündeki görüşler. Brezilya'da olağan olduğu üzere pek çok soru sorulmuştu, her birini yanıtlamak on dakika sürmüştü ve bunun yeterli olduğunu düşünmüştüm.

Programda State Üniversitesi profesörü ve konferansın organizatörü olan Bernado Fernandes'in yönettiği bir eğitim gezisi vardı. Küçük bir otobüsle durumu iyi olmayan yollardan sürerek birkaç yüz mil uzağa gitmiştik. Bernado (ve tercümanı Cliff Welch) elinde haritalar tutarak bize Topraksız İşçiler Hareket'ini anlatıyordu (MST-Movimento dos Trabalhadoros Rurais Sem Terra). Anlattıklarını toparlarsak; örgüt 1984'te kurulmuştu ve mücadelesini verdiği şey, radikal tarımsal işletme reformuydu –tarihi toprakların birkaç bin büyük toprak sahibinin elinde toplanmasını aksi yöne çevirecek devlet müdahalesi (Brezilya'da tarıma ayrılması gereken toprağın yüzde 46,8'ini toprak sahiplerinin yüzde 1,6'sı kontrol etmektedir ve ekilebilir toprakların tamamının üçte ikisine sahip olan nüfusun yüzde 3'ü sahiptir). 1985'ten bu yana MST, kullanılmayan arazileri alarak çocuklar ve yetişkinler için kooperatif çiftlikler, evler, okullar ve klinikler inşa ederek yerel kültüre destek olmuş, sağlıklı ve sürekliliği olan bir ortama ve cinsiyet eşitliğine katkıda bulunmuştur. Kamplarda

yaşayan 180 000 aile mevcut durumda devletten onay beklerken MST, 350 000 aile için tapu, bunlardan 2000'i için de yerleşim hakkı elde etmiştir. Toprak kullanımı Brezilya anayasasında kesin bir dille belirtilmiştir. Anayasa verimli olmayan toprağın 'daha kapsamlı bir sosyal hizmet' için kullanılması gerektiğini söylemektedir –bu yapılmazsa mülkiyet devlete geçer. MST'ye 500 000 aile üyedir (en az 2 milyon kişi) ve hareket, Brezilya'nın tüm kırsal bölgelerinde faal durumdadır. MST 500 tarım kooperatifi işletmekte ve üretim alanlarına yardım sağlamaktadır; pazarlama, kredi desteği ve teknik destek vermektedir. Teknisyenlerini, militanlarını ve liderlerin kendisi yetiştirmektedir. Devlet fonlarını 160 000 öğrencinin eğitim aldığı 1800 ilkokulun idaresine destek verecek şekilde yönlendirmiştir. MST 30 000 yetişkin ve gence temel okuma yazma eğitimi vermektedir. MST'nin altmış üyesi Küba'da doktor olmak için eğitim almaktadır. MST uluslararası direktörü João Pedro Stédile, toprak reformunu daha büyük bir dönüşüm süreci için ilk basamak olarak nitelendirmektedir. MST'nin stratejik hedefi, yoksulluğun ve sosyal eşitsizliğin giderilmesine katkı yapmak için zirai yapısal sorunları gidermektir. Daha kapsamlı olan politik misyonu ise, Brezilya'daki mülkiyet ilişkileri ile sınıfsal eşitsizliği radikal şekilde değiştirmektir. Brezilya eşitsizliğin en yoğun yaşandığı ülkelerden biridir; nüfusun en fakir yüzde 10'luk kesimi milli gelirin yüzde 0,7'sini alırken en zengin yüzde 10, yüzde 48'ini almaktadır (Friends of the MST 2006; Welch 2006).

Bernado sahtecilikle –sahte dokümanlar, rüşvetçi memurlar, askeri görevlilerin uyguladıkları kaba kuvvet vb.- arazilerin büyük bloklar halinde (1000 mil kare) alındığını ve bunu yapanların askeri zabıta tarafından kaba kuvvetle korunduğunu vurgulamıştı. Bunu öğrenmek yine de göreceğim şey için beni yeterince hazırlamamıştı. Radikal aydınlar bir şey söylerler, topraksız insanlar başka bir şey yaparlar. MST'nin ayarladığı çeşitli 'kamp yerleri'nde mola vermiştik. Kamp

yerleri için şöyle bir ayrıntı vermek gerekir, yüzlerce toprağı olmayan, fakir işçi, büyük malikanelerin olduğu kullanılmayan arazilerin civarındaki yol kenarlarına kamplar kurarlar. Kampçılar MST militanları ile işçilerin seçtikleri komiteler tarafından sıkı şekilde örgütlenirler. Herkes için pirinç, fasulye ve bazen de tavuk pişirilir (Brezilya'da sosyal ücret uygulaması vardır yani hayatta kalmak için giderilmesi gereken temel ihtiyaçlara para yetmektedir). Kampın temizliği hep birlikte yapılır, düzeni bir güvenlik komitesi sağlar ve kampı korumaya çalışır, kararlar oylamayla alınır. Kamplar birkaç yıl bozulmaz. Kasaba insanları işçilere ziyadesiyle saygılıdırlar – Brezilya'da kırsal bölgenin toprak sahiplerine yaygın şekilde kin duyulur. Çünkü onlar kasaba tüccarlarına geleceklerine alışverişlerini Paris'ten yaparlar. Hemen yanlarında yaşayan birkaç yüz kızgın, topraksız işçi, çok etkili olmayan varlıklarıyla toprak sahiplerine baskı uygulamaya gayret eder. Toprak sahipleriyse buna, geceleri uyguladıkları şiddetle yanıt verirler. Bunun üzerine işçiler hep beraber başka bir araziye kamp kurmak üzere taşınırlar. Bazen de kamp istila edilir, yüzlerce işçi silahlı korumalar ve askeri polis tarafından katledilir. Bazı açmazlarda ise INCRA ve mahkemeler araya girer. Bazen de devlet, tazminat karşılığında toprak sahibine silah bıraktırır. Mülk sahipleri son zamanlarda paramiliter bir ulusal örgüt altında toplanmaya başlamıştır. Her yıl 100-150 militan katledilmektedir. Bir kısım MST liderleri (en militan olanları) sınırın ötesinde, Paraguay'da yaşamaya zorlanmaktadır. Kamplardan birinden ayrılırken bir işçiyle göz göze geldik ve kısa bir sohbet yaptık. Ona bir kitap yazdığımı söyledim. Benden size (bu kitabı okuyanlara) şunu söylememi istedi: Kampta her şey mükemmel değil. Yazın sıcak, kışın çok soğuk ve plastik çarşaflarda yatılıyor. Bazen sözlü sataşmalar oluyor, bazen de kavga çıkıyor. Fakat altını çizdiği şu oldu (kendisi bir lider değil, sadece ailesine destek olmak için toprak edinmeye çalışan bir işçi); davalarına tam bir bağlılıkla kendilerini adamış durumdalar, gerekirse bunun için canlarını verebilirler.

Çeşitli yerleşim yerlerine uğradık –Paulo Friere Yerleşimi ile Che Guevara Yerleşimi. Bunlardan bazıları kooperatif olarak, bazıları kolektif şekilde yönetiliyordu, bazıları da şahıslara aitti. Daha önce kullanılmayan bir araziyi alarak ekip biçmeye başlayan bir militanın evinde öğle yemeği için konuk olduk –bize gururla gezdirdiği arazide yakındaki kasabaya gıda sağlayan 5 hektarlık kahve fidanı ile sağmal inek vardı. İki oğlu kendi arazilerini edinebilmek için bir kamp bölgesine gitmişlerdi. Toprağı olduğuna memnundu. Evi ve devamlı akan suyuyla elektriği vardı. Ama en çok da ilk defa üreten bir çiftçi olma şansını yakaladığı için mutluydu. 'Toplumsal dönüşüm'ün anlamı tam olarak budur.

Genç bir organizatör bizi devletin yardımıyla yeni, organik ürünlerle ilgili araştırmalar yürüttükleri bir tarım kompleksine götürdü. Binada bulunmamız yasal değildi. Çünkü mülk sahipleri uydurma bir sebeple yerel mahkemeye başvurmuştu ve dava yıllarca devam etmişti. Bu arada traktör tamir dükkanı ile süt üretim binası harap haldeydi. Bir kasırga çatıyı uçurmuştu. Pahalı makineler çürüyordu. Organizatör MST'nin bir gün burayı geri alacağını söyledi. Kendisi MST'nin şiddet yanlısı kanadının sempatizanıydı. Onun gibi eylemcilerin çoğu otuz yaşını nadir görüyordu. Presidente Prudente'ye geri döndük. Stédile bize devlet hapishanesinde yatan bir militanı destek amacıyla ziyaret etmeyi önerdi. Gleison Mendes tuzağa düşürülerek, toprak ele geçirmek için ayaklanma çıkartmak suçundan hapse atılmıştı. Muhafız bizi kibarca karşıladı. Mahkumlara insanca davranmaya çalıştığını söyledi. Gleison'un bizi görmesine izin verildi. Önce onu katillerin, uyuşturucu satıcılarının olduğu çok kötü bir yere göndermişlerdi. Orada hayati tehlike yaşamıştı. Şimdi kaldığı yer daha iyiydi. Artık dava için kendinden daha da emin olduğunu söyledi. Buna rağmen hali içler acısıydı. Fakat eşi de bizimle gelmişti. Onu taktir ettiğimizi anlatırken sarılmışlardı. Onu tutkuyla desteklediklerine dair bir konuşma

yaparken Bernado göz yaşlarını tutamamıştı. Stédile yerel televizyon muhabiriyle görüştü, o da bir sempatizandı. Oradan ayrıldık. Gleison kaldı. Fakat 2006 Haziran'ında şu e-postayı aldım:

İyi haberlerim var. Gleison Mendes bugün adalet yüksek mahkemesinin ihzar emriyle salıverildi.

Bernado

Bazen, pek sık görülmese de bir şekilde adalet hayatlarımıza yansıyor.

Bolivarcı Alternatif

Latin Amerika en çok neoliberalizmden ve onun ürünü olan Washington Konsensusu'ndan muzdariptir. Ve bu nedenle en bilinçli, en örgütlü ve en aktif muhalefet de bu bölgede – Brezilya'nın kırsal bölgelerinde, şu sıralar Bolivya'da ve dikkat çekici biçimde Venezuella'da- yapılmaktadır.

1948'den 1970'lerin sonuna dek Venezuella büyük ölçüde istikrarlı bir Latin Amerika demokrasisi olarak görülüyordu. Bu, 1998 seçimlerinde Hugo Chávez'in seçilmesinden önceki durumdur. İki geleneksel parti koalisyon kurarak ülkenin en önemli kurumlarını yönetmek için rekabete girişmişti. 1958'de diktatör Perez Jiménez'den miras kalan petrol ekonomisiyle sosyal demokrat Demokratik Eylem Partisi (Democratic Action Party) ve Hristiyan sosyal parti Copei, ülketi kuvvetli bir milliyetçi palavrayla (tüm ülkeye 'petrol dağıtmak' yalanıyla) oyalarken, petrol varlığının elit döngü içinde devirdaim etmesine olanak vermişlerdir. Böyle söylenmesine rağmen en zengin yüzde 10'luk kesim milli gelirin yüzde 37'sini almaktadır, en fakir yüzde 10 ise yüzde 0,9'unu. Ve nüfusun yüzde 23'ü günde 1 doların altındaki gelirle yaşamaktadır. Bu oranlar tüm Latin Amerika ülkelerinde aşağı yukarı aynıdır.

1973'teki petrol krizinde fiyatların arttığı ortamda devlet daha çok petrol dağıtmıştı. Aslında bunun nedeni devletin kendi petrol şirketini, Petroleos de Venezuela'yı (PDVSA) kurarak 1976'da üretime ve rafinasyona katkı sağlamasıydı. Devlet gelirlerinde yüzde 170'lik artışa yabancı ülkelere verilen muazzam krediler eşlik edince devlet büyümüştür ve istihdam artmıştır. Fakat 1980'lerde petrol fiyatları düşmeye başladığında devlet harcamalarından kısmamak için hükümet, dış borcu arttırmak zorunda kalmıştır. Toplumun üst kademelerine daha az para gitmeye başlayınca, ekonomik canlılığın olduğu dönemde toplumsal uyumun sürmesini sağlayan kliyentalistik (trickle-down) entrikası adaletsizliği ortaya koymuştur. Kamu harcamaları çöküşe giderken aynı anda işsizlik de artmıştır. Yerinden edilen işçiler kayıt dışı çalışmaya başlayınca tükenen refah devleti sisteminin de dışında kalmışlardır. Ciddi yoksulluk içinde yaşayan Venezuellalı ailelerin oranı yüzde 40'a çıkmıştır. Katılımcılığa, eşitliğe ve sosyal dayanışmaya dayalı toplumsal hareketler resmi şirket ya da emek örgütlenmesi yapılarının dışından doğmuştur. Başkan Jamie Lusinchi, Haziran 1989'da dış borç ödemelerini askıya almıştır. Sonraki başkan Demokratik Eylem Parti'li Carlos Andrez Perez, iki haftalık ofis çalışmasından ve IMF karşıtlığına dayanan bir kampanyayı izledikten sonra IMF ile 4,5 milyar dolarlık bir kredi müzakeresi yapacağını ilan etmiştir. İzlenen Wahington Konsensusu ilkeleriyle uyumlu olan yapısal düzenlemeyi, düzenlemenin mimarı Planlama Bakanı Miguel Rodriguez şöyle tarif etmiştir: Açık piyasa; resmi kısıtlamanın gevşetilmesi; iş dostu bir çevre; petrol üretiminin özelleştirilmesi; doğrudan yabancı yatırımının artması; Bolivar (para birimi) için bir serbest döviz kuru; dış ticaret için lisansların yürürlükten çıkarılması; devlet müdahalesinde genel bir azaltma. Bunların tümü görünürde, yozlaşmaya yönelik fırsatların en aza indirilmesi içindi. Yüzde 30'luk akaryakıt zammı nedeniyle otobüs ücretleri ikiye katlandığında on dokuz şehirde gösteri-

ler patlak vermişti. Altı gün sonra 'Caracazo' olayının sonrasında tahmini 1000-1500 sivil (resmi kayıtlara göre 287 kişi), ordu ve polis tarafından katledilmiştir. Bundan sonra sokak gösterileri, protestolar ve eylemler kamu hayatının değişmez bir parçası halini almıştır. Her yerde olduğu gibi IMF yapısal düzenlemeleri, yoksulun müsamaha gösteremeyeceği bir durum yaratmıştır. 1993'te yaşanan bir bankacılık krizi, sermaye kaçışı ve yıllık yüzde 70'lik enflasyon oranı Venezuellalı ailelerin beşte dördünü yoksulluğa sürüklemiştir, bu ailelerin yarısı ciddi yoksullukla mücadele etmektedir. Venezuella adı 'The Venezuela Agenda' olan bir kemer sıkma paketiyle birlikte ikinci bir IMF kredisini kabul etmek zorunda kalmıştır. Devlet marjinal petrol alanlarındaki işletme haklarını açık arttırmayla özel yatırımcıya satmıştır. Doğrudan yabancı yatırımı 5,5 milyar Amerikan dolarına yükselmiştir. Venezuella devleti ile onun huzursuz, özellikle de fakir, kentte yaşayan vatandaşlarıyla arasının bozulması askerle de arasını bozulmasına yol açmıştı; sonuçta asker çaresiz, yoksul ve masum insanları vurmak zorunda kalıyordu (Redman 2006).

Lieutenant Colonel Hugo Frias Chávez'in ihtilalci projesinin başlangıcı 1980'lerin kargaşa dönemine denk gelir. Proje kendisinin ve diğer askeri yetkililerin bir araya gelerek sosyal kalkınmada devletin rolü, ülkedeki elit yozlaşma ve sivil toplumun siyasete katılımı gibi konuları tartıştıkları sırada gündeme gelmiştir (Chávez 1970'lerde radikal bir öğrenciydi). Grup gerilla hareketlerinin liderleriyle ve diğerleriyle, askeri yetkililerle bir ittifak oluşturmak, devrimci partiler ve sol görüşlü aydınları ve ihtilalci değişime inanan öğrencileri de kapsayacak popüler örgütlenmeler yaratmak amacıyla ilişkiye geçmiştir. Chávez'in lideri olduğu yeni koalisyon kendini Bolivarcı Devrimci Hareket (MBR-Bolivarian Revolutionary Movement) olarak adlandırmıştır. 1992'de başarısız bir darbe girişimine önderlik etme suçu affedildikten sonra Chávez, (affedilmesinin ardından 'şimdilik' başarısız oldum demişti) tüm

Venezuella'nın kırsal bölgelerine yayarak Bolivarcı hareketi yeniden canlandırmıştır. 1990'ların sonunda MBR, Beşinci Cumhuriyet Hareketi (MVR-Movimento Quinta República) adı altında yeni bir 'anti-parti' kurmuştur. 1998 seçimlerinde Chávez, MVR'den başkan adayı olmuş ve seçimi oyların çok büyük bölümünü alarak kazanmıştır. Chávez marjinal çoğunluk tarafından küresel neoliberal ekonomi ve yoksula karşı olan politik kuvvet karşısında yükselen 'tek ve en iyi ses' olarak görülüyordu. Bolivarcı hareketin amacı yeni bir katılımcı ve destekçi demokrasinin içinde var olan adilane sosyal, ekonomik ve politik yapılanmalara sivil toplumun katılımını sağlamaktı. Chávez'in açık bir söylemle öne sürdüğü konular aslında, Latin Amerika'nın İspanya'ya karşı bağımsızlığını kazandığı mücadele döneminde Simon Bolivar tarafından temsil edilmişti. Temel prensipler demokrasi, kölelerin ve yerlilerin bağımsızlığı, toprak reformu ve herkes için eğitim olmuştu. Bolivar'a göre özgürleşme sadece, Güney Afrika insanlarının dış güçlerden gelen hükümdarlık tehditlerine karşı birlik olmalarıyla kazanılabilirdi. Chávez kendi siyasi projesini Bolivarcı Cumhuriyet olarak adlandırarak kıtanın özgürleşmesine atıfta bulunmuştur. Devrim süreci, Chávez'e göre, örgütlü ve bilinçli insanlardan doğan bir süreçtir. Doğrudan demokrasi aracılığıyla insanların hür iradeyi tecrübe etme kapasitelerinin yapılanmasını sağlamak için Chávez kafasında, yoksulluğu azaltan ve kapsamlı şekilde toplumsal refahı arttıran güçlü bir devlet rolü canlandırmıştır. Chávez hükümeti yoksulluk ile az gelişmişliğin, ülkenin engin petrol rezervlerinden elde edilen kârın adaletsiz dağıtılmasından kaynaklandığına inanır. Ulusal kaynaklardan edinilen gelirin herkese ulaşmasını garanti altına almak için hükümet, Latin Amerika'nın diğer yerlerinde uygulanan neoliberal politikaların tem tersi şekilde, radikal yeniden dağıtım ve arttırılmış sosyal yardım teklif etmiştir. Önemli nokta şudur, Orinoco Kuşağı'nın ağır ham petrol rezervleri de dahil edilirse Venezuella, batı yarımkü-

renin (78 milyar varil) ve tüm dünyanın (300 milyar varil) en büyük petrol yataklarına sahiptir. Venezuella devleti ilave rafinasyon ve dağıtım sistemine de sahiptir. Dünyanın en büyük beşinci ham petrol ihracatçısı olarak Venezuella, üretiminin yüzde 60'ını ABD'ye satar, ki bu oran ABD'nin petrol ithalatının yüzde 15'ine tekabül eder. Ekim 2004'te Chávez, Orinoco Kuşağı'nda iş yapan şirketlerden alınan hak ediş vergi oranını yüzde 1'den yüzde 16,6'ya çıkartmıştır. Bölgede çalışan şirketlerin, EXXon Mobile hariç tamamı buna razı olmuştur. Yeni projelerin hak ediş oranı yüzde 30'dur. Chávez Çin, Arjantin ve Hindistan ile enerji anlaşmaları yapmıştır. Ayrıca büyük çokuluslu petrol şirketlerini enerji gelişimine dahil etmek amacıyla devlete ait tüm hidrokarbon şirketlerini birleştirecek bir organizasyon –Petrosur- oluşturmayı amaçlamaktadır (Wilpert 2003: Weinstein 2005).

Chávez göreve kendini devletin ekonomideki rolünü güçlendirmeye adayarak gelmiştir. Orduya yoksullukla savaşmak ve Venezuella kentlerinin yoksul mahalleleri ile verimsiz kırsal alanlarda kentsel ve toplumsal gelişmenin desteklenmesi için yeni programlar hazırlamasını emretmiştir. Bu sivil-ordu programı 'Bolivar Planı 2000' yol yapımını, konut inşaatlarını, aşılamayı, toprak reformunu, bebek ölüm oranını düşürmeyi, bağımsız hükümetin finanse ettiği bir sağlık sisteminin yürürlüğe konmasını ve üniversite seviyesine kadar bağımsız olan bir eğitim sistemini kapsamaktadır. 2001 sonlarına doğru Chávez hükümeti ilkokullara yeni kayıtların artarak 1 milyona ulaştığını rapor etmiştir. Tek meclisli yeni bir ulusal kongre ve başkanlık seçimleri 2000 yılında üçte iki çoğunluklu bir Chávez koalisyonu ve Chávez 'in yeniden seçilmesini sağlayan yüzde 60'lık oy oranı ile neticelenmiştir. 2001'de Chávez hükme bağladığı kırk dokuz kanun, toplumsal dönüşüm sürecinin ilerletilmesine yönelikti. Ulusal bir iş federasyonu olan Confederación de Trabajadores de Venezuela (CTV), Demokratik Eylem Partisi'ne bağlanıp siyasi

elite katılarak yeni yasalara karşı çıkmak suretiyle grev çağrısı yapmıştır. CTV başlangıçta ilerici bir sendikaydı, fakat sendika Demokratik Eylem Partisi'nce baştan aşağı asimile edilmişti. CTV, bölgedeki ABD güdümlü anti-komünist eylemle işbirliği içindeydi ve para desteği de Amerikan Serbest Emekçi Kalkınma Enstitüsü (AIFLD-American Institute for Free Labor Development) tarafından sağlanıyordu. AIFLD resmi olarak AFL-CIO'nun bir parçasıdır, fakat ABD şirketlerince finanse edilir. 1980'lerde CTV neoliberal reformu ve özelleştirmeyi desteklemiştir (Gindin 2005). 9 Nisan 2002'de CTV lideri Carlos Ortega iki günlük bir genel grev için çağrı yapmıştır. 11 Nisan'da 500 000 kişi PDVSA'nın genel merkezine yürümüştür, son dönemde Chávez'in görevden almış olduğu PDVSA'nın eski yönetimi de yürüyüşe destek vermiştir. Organizasyonu yapanlar yürüyüşçüleri, önünde Chávez yanlısı bir gösterinin çoktan başlamış olduğu başkanlık sarayına yönlendirmiştir. İki gösterici grup arasında ve Caracas Metropolitan Polisi (o zaman hala karşıtı belediye başkanının emrindeydi) ile Venezuella milli muhafız teşkilatı (Chávez'in komutasındaydı) arasında çatışma çıkmıştır. Bunun üzerine Venezuella silahlı kuvvetler baş konutanı Lucas Rincón Romero, Chávez'in başkanlıktan istifa etmeyi teklif ettiğini duyurmuştur. Askeri liderler Fedecámaras başkanı Pedro Carmona'yı Venezuella'nın geçici başkanı olarak atamıştır (Carmona olaydan önce ABD'ye giderek başkan George W. Bush ile görüşmüştür. CIA olmadan önce darbeden haberdardı). ABD Dışişleri Bakanlığı yeni hükümeti hemen tanımıştı. 13 Nisan tarihli sayısındaki baş makalesinde *New York Times*, 'tahripçi demagog' Hugo Chávez'in 'istifasının' 'artık Venezuella demokrasisini özenti bir diktatörün tehdit edemeyeceği' anlamını taşıdığını yazmıştır. Carmona, Chávez'in sosyal ve ekonomik Bolivarcı Devrim politikalarını revize etmiştir. Fakat bu darbeye Caracas'taki Chávez yanlısı isyanlarla karşı çıkılmıştır. Venezuellalı askeri birlikler Chávez'in yeniden

başkan olması taraftarıydı ve bu yüzden Chávez'in tutukluluk haline son vermişlerdi. Chávez, Venezuella silahlı kuvvetlerinin üst düzey pozisyonlarını baştan aşağı değiştirerek bu mevkilere demokratik seçimle başa gelen hükümete daha sadık olan yetkilileri atamıştır. Devrim ayakta kalmıştır. Aynı anda bir Chávezci sendika olan Ulusal İşçi Sendikası (UNT-National Union of Workers) CTV'yi alt etmeye çalışmaktadır. Çeşitli Chávez taraftarı sendikalar CTV'den ayrılarak UNT'ye katılmıştır (ibid.).

2003'te ve 2004'te Chávez bir takım sosyal ve ekonomik kampanyalar başlatmıştır: 1,5 milyon okuma-yazma bilmeyen yetişkine bedava okuma-yazma ve aritmetik eğitimi sağlamayı amaçlayan bir okur yazarlık programı; yaşama alanını, dini, toprağı, kültürü ve Venezuella yerlilerinin haklarını koruyan bir program; orta düzey eğitimini tamamlamış 2 milyon yetişkinin bedava ileri eğitim almasını sağlayan bir program; yüksek okulu yarım bırakmış 5 milyon yetişkinin diploma almasını sağlayacak bir telafi eğitimi programı. Daha önce evsiz barınaklarının özelleştirilmesi için bir sivil toplum örgütü kurup başkana verilecek bir dilekçe için 3,5 milyon imza toplayan Maria Corina Machado tarafından 2003'te bir halka dayalı sivil seçmen örgütü olan Súmate kurulmuştur. Örgüt aldığı yüzde 59'luk 'hayır' oyu ile bozguna uğramıştır. Sonradan Chávez hükümeti, Súmate kurucularını vatana ihanetle ve gizlice yurt dışından finansman sağlamakla suçlayarak örgütün, bir ABD'li vakıf olan National Endowment for Democracy'nin (Demokrasi İçin Milli Bağış Vakfı) seçmen eğitimi amacıyla tahsis edildiğini belirterek söz konusu kişileri damgalamıştır. Bu ABD'li vakfın inancı 'özgürlüğün evrensel bir insani emel olduğu ve demokratik kurumların, prosedürlerin ve değerlerin kalkınması vasıtasıyla gerçekleştirilebileceği' idi –bu amaç için vakıf Venezuella'da 900 000 dolar harcamıştı. Mayıs 2004'te Caracas yakınlarındaki iki çiftliğe düzenlenen bir baskınla Venezuella askeri üniforma-

sı giymiş 126 Kolombiyalıdan oluşan bir grup yakalanmıştır. Çiftlik Castro'nun ülkeden sürdüğü ve 2002 darbesinin liderlerinden olan bir Castro muhalifi Kübalıya aitti. Neticede Chávez temel toplumsal ve ekonomik dönüşüm programını daha yoğun hale getirmiştir. Toprağın yeniden dağıtımı ile toplumsal refah programlarını da 'Bolivarcı Hedefler'e yetki vermek ve finanse etmek suretiyle genişletmiştir; ve büyük çaplı yoksulluk karşıtı hükümet girişimlerini içerecek şekilde binlerce tıbbi klinik ile eğitim kampanyaları enstitüsü kurarak, gıda ve iskan sübvansiyonları için kanun çıkartmıştır – bunlar bebek ölüm oranında1998-2006 yılları arasında ciddi düşüşler sağlamıştır. Hedefler vatandaşın –ve işçinin- gözetimindeki yönetim konusunda geniş alana yayılan tecrübeyi olduğu kadar, vaktiyle topraksız yoksullara, yerlilere yapılan binlerce tapu bağışını da kapsıyordu. Mart 2006'da çıkarılan bir halk konseyi yasası ile toplulukların kendilerini konseyler halinde örgütlemeleri ve bu sayede kendi topluluklarına ait projelere, yozlaştığı düşünülen yerel yönetimlerle devlet yönetimlerini aradan çıkararak, federal fon sağlayabilmeleri için resmi olarak tanınmaları sağlanmıştır. Eylül 2006'da yeni Caracas belediye başkanı ve bir Chávez müttefiki olan Juan Barreto 11 500 yoksul ailenin ev inşa etmesi için şehir sınırları içinde kalan iki golf sahasının kapatılmasını emretmiştir (bir metrekare golf sahası çiminin maliyetiyle yirmi aile bir hafta geçinebilir). Günlük gazete *Tal Cual*'ın editörü ve aleyhtar bir siyasetçi olan Teodoro Petkoff, Barreto'nun 'megaloman hezeyan' derdinden muzdarip olduğunu yazmıştır (Romero 2006).

Chávez ikinci başkanlığında alternatif ekonomik kalkınma ile uluslararası ticaret modellerine daha fazla önem vermiştir. Bunların çoğu yarımküreyi kapsayan uluslararası yardım anlaşmaları şeklindeydi. 14 Aralık 2004'te Venezuella ve Küba başkanları ortak bir bildiri imzalayarak neoliberalizmin 'bağımlılığı ve yabancı hakimiyetini arttıran bir me-

kanizma' olduğunu açıklamışlardır. İki ülkenin başkanları Hugo Chávez ve Fidel Castro, ABD'nin teklif ettiği, Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (FTAA-Trade Association of the Amerikas) için 'bölgeye hakim olmak uğruna yaşanacak açlığın bir başka ifadesi' demiştir. Serbest ticaret bölgesi onlara göre Latin Amerika'da, emsali olmayan seviyelerde yoksulluk ve dahafazla baskıyla sonuçlanacaktır. Ortak açıklama neoliberal serbest ticarete bir alternatif sunmaktadır. Açıklamada dünya ekonomisinde belirgin bir pozisyon edinmek için Latin Amerika ülkelerinin ekonomik entegrasyonunun gerekli olduğu belirtilmiştir. Fakat entegrasyon daha yüksek düzeyde kalkınma sağlamak amacıyla elbirliği, dayanışma ve ortak gönüllülük üzerine kurulmalıdır (Cuba-Venezuela 2004). ABD'de odaklanmış tek merkezli bir dünyaya karşı çıkarak Chávez, içinde insanların, özellikle de Üçüncü Dünya insanlarının kendi kararlarıyla kendi yollarını çizebilecekleri yeni politik alanlar yaratacak çok merkezli bir dünyayı desteklemektedir. FTAA (İspanyolca'da ALCA) teklifine karşılık Chávez Venezuella'nın yerel ekonomi entegrasyonuna ve toplumsal kalkınmaya yönelik tavrını belirtmek için, Latin Amerika İçin Bolivarcı Alternatif'i (ALBA-Bolivarian Alternative for the Americas) teklif etmiştir. ALBA'nın baş destekçileri (Chávez ve Castro), bunu 'sosyal adaletsizliklerin tasfiyesini garanti edecek, yaşam kalitesini destekleyecek ve kendi kaderlerine şekil vermek isteyen insanların etkin katılımını emniyet altına alacak bir süreç' şeklinde tanımlamışlardır. Chávez alternatif entegrasyonun stratejik ana unsurlarını şöyle açıklamıştır:

(1) Uluslar arasındaki ve dahilindeki ayrılıkların üstesinden gelecek mekanizmalar: Ticari anlaşmalarla ülkeler arasında eşitliğin sağlanması ve vatandaşlar arasındaki eşitliğin yapılandırılması.

(2) Yerel kalkınmaya yönelik öncelikleri ile politikalarda ulusal egemenlik: Bölgesel ekonomiler üzerindeki dış sermaye denetiminin kısıtlanması.

(3) Sağlık, barınma ve eğitim gibi temel hizmetlerin sağlanmasında devletin rolüne öncelik verilmesi.

(4) Kültürel kimliklerin ve insan-doğa ilişkilerinin bir parçası olarak tarımsal üretimin korunması; bu aynı zamanda gıda güvenliği ve kimseye muhtaç olmama bakımından da çok önemlidir.

(5) Bilgiye ve teknolojiye erişimin önündeki engellerin kalkması.

(6) Otomatik şekilde yüksek seviyelerdeki büyüme ve müşterek reafahı garanti etmesi bakımından serbest ticaretin bir eleştirisi (Cuba-Venezuela 2004).

Bu stratejileri destekleyen temel politik ve ekonomik prensip bütünleyiciliktir. Bütünleyicilik prensibi ekonomik faaliyetlerin koordinasyonuna dayanır, böylece ülkeler ticari ilişkilerden ortak fayda sağlamış olur. Bütünleyicilik her ticari ortağın, geride kalanların üretim kapasitesini yapılandırmak için finansman, teknoloji ve bilgi gereksinimlerini gidererek telafide bulunmalarına izin verir. Yani Venezuella Küba'nın petrol ihtiyacını karşılar ve Küba da Venezuella'ya tıp doktoru desteği sağlar. Venezuella ile Küba (daha sonra 2005'te Bolivya da ticaret bloğuna katılmıştır) dayanışmayı ayrıca ALBA'ya rehberlik edecek 'kardinal (önemli) prensip' olarak da tanımlamıştır. İddiaları, entegrasyonun bölgesel kalkınmayı destekleyeceği ve böylece her ülkenin daha kendi kendine yeter hale bu sayede de daha bağımsız hale geleceğiydi. Eğer bölge ülkeleri bir başına kalırlarsa Latin Amerika ülkeleri bağımsız ülkeler olamazlar (Cuba-Venezuela 2004). Bundan dolayı Bolivarcılık, diğer insanlara zarar veren milliyetçiliğe ve bölgesel anlaşmaların yapılanmasına engel teşkil eden kısıtlayıcı yerel politikalara karşır. ALBA'nın söylemi açısından müzakereci iktidar ile bölgesel ittifaklar arasında görülen asimetriler adalet, eşitlik ve karşılıklı dayanışma konseptleri içinde yeniden çerçevelenmiştir (Cuba-Venezuel 2004). Bölgesel bir

ticaret bloğunun oluşturulmasıyla ALBA, ülkelerin küresel arenadaki tek başlarına müzakere konumlarını kuvvetlendirmiştir. Ülkelerin tek başlarına güçlü ülkelerle çift taraflı anlaşmalara girişmelerindense, bir Güney Amerika / Karayipler bloğu ABD piyasalarına bağımlılığı azaltarak bölgenin ABD, Avrupa ve Asya ile yapılan ticaret ve yatırım anlaşmalarında daha baskın rol oynamasını sağlayabilir (Redman 2006). Nisan 2006'da Venezuella, Küba ve Bolivya başkanları ALBA (Latin Amerika İçin Bolivarcı Alternatif) anlaşmasını ve Halk için Ticaret Anlaşması'nı (People's Trade Agreement) imzalamışlardır. Anlaşmanın 5. maddesi şöyle der:

Ülkeler ortak çıkarları adına yatırım yapmayı kararlaştırmışlardır. Bu yatırımlar kamuya ait, iki uluslu, karma ya da kooperatif kuruluşlar, ortak yönetim projeleri ya da taraf ülkelerin kurulmasına karar verdikleri başka bir çeşit kuruluş biçimini alabilir. Sosyal katılım, öz kaynağın sanayileşmesi ve gıda güvenliği konularında, çevreye saygı gösteren ve çevreyi koruyan bir çerçevede kapasiteyi kuvvetlendirecek alternatiflere öncelik verilmelidir (Peoples Treaty 2006).

Chávez'in mücadeleleriyle ilgili Latin Amerika'nın kırsal bölgelerini ilgilendiren spesifik bir örnek verilebilir. 26 Eylül 2005'te Bolivarcı Venezuella hükümeti ile La Via Campesina-MST arasında tarımla ilgili teknik ortaklıkla ilgili bir anlaşma imzalanmıştır. Anlaşmayı Venezuella hükümeti adına başkan Hugo Chávez, MST-La Via Campesina (kendini gıda ile kırsal hayatı korumaya adamış bir birliktir –La Via Campesina 2006-) adınaysa Joáo Pedro Stédile imzalamıştır. Anlaşmanın altında yatan temel düşünceler, tüm insanların gıda özerkliğinin savunulması, zirai üretimde kullanılan tüm yerli tohum türlerinin korunması ve çoğaltılması, çiftçiliğin yeniden değerlendirilmesi, iç piyasanın güçlendirilmesi ve çevreye zarar vermeyen ve insanlara kaliteli gıda sağlayacak zirai tekniklerin araştırılmasıdır. Bunların ötesindeki fikir ise köylü, yerli ve Afrika nesli araştırmalarına dayalı bir ihtisas ile bir

Tarım-Ekoloji Enstitüsü kurmaktı. Bu uzmanlaşma, organizasyon için eğitimli aktivistler yetiştirecek ve agro-ekolojinin gelişmesini sağlayacaktır, ayrıca teknik eğitim sahibi olanlarla köylüler arasındaki, yerli olanlarla Afrika kökenli olan örgütler arasındaki ilişkileri destekleyecek ve Latin Amerika'nın kırsal bölgeleri için yeni bir etnik paradigmanın devamını sağlayacaktır. İnsancıl, bütünlükçü ve bilimsel değerler doğrultusunda eğitilen binlerce genç insani kırsal bölgelerdeki toplumsal hareketi ivmelendirecek ve teknolojinin geleneksel bilgi birikimiyle zenginleşmesini sağlayacaktır. İlk 250 öğrencinin (bunların yüzde 50'si kadındı) öğretimine Alberto Arvelo'nun başında olduğu Barinas eyaleti belediyesinde başlanmıştır. Kurum, öğrenci profesyonel bir derece elde edene kadar beş yıl boyunca sosyal pratik, okul ve toplum pratiğini içeren katılımcı bir yöntem uygular. Padagojik metod geleneksel bilgiyle yerliler ve Afro-Latin Amerikalıların evrensel vizyonunu atlamaksızın klasik bilimlere yoğunlaşır ve bunu yaparken Antón Makarenco ve Paulo Freine gibi Brezilyalı teorisyenlerin fikirlerini kullanarak, her öğrenciyi kendisine ait sosyal projenin öznesi haline getirir. Kurum, Bolivarian Üniversitesi ile Venezuella Yüksek Eğitim Bakanlığı'nca ve yıllarca aktivist yetiştiren MST gibi örgütler, yoğun tecrübe sahibi Latin Amerika Kırsal Örgütlenme Koordinasyonu, La Via Campesina ile yerli ve Afrika kökenli örgütler tarafından desteklenir. Bu arada yüksek petrol fiyatları Venezuella'nın ekonomisinde 2004'te yüzde 17,3 oranında büyümeyi ve elde edilen bunun gibi yüksek rakamlar da 2004'te yüzde 17 olan işsizlik oranının 2006'da yüzde 9'a gerilemesini sağlamıştır. 1999-2004 arasında kişi başına GSYH yüzde 1-2 düşmüştür fakat 2004'ün yüzde 18 ve 2005'in yüzde 10 olan büyüme oranlarına, 2003-2005 yılları arasında toplumun en yoksul kesimlerinin reel gelirlerindeki yüzde 55'lik artışı ile yoksulluk oranında kesin bir düşüş eşlik etmiştir. Ve bunun dört bir yana yayılması için Chávez Venzuella devletine ait olan

ABD'li petrol şirketi Citgo'nun başkanı Felix Rodriguez'e rafine ürünlerinin yüzde 10'unu Massachusetts ve South Bronx'taki fakir insanlara piyasa fiyatının yüzde 60 altından verilmesi talimatını vermiştir –ABD Cumhuriyetçi temsilcilerinden Texas temsilcisi Yurtiçi Enerji ve Ticaret Konseyi başkanı Joe Barton ile Kentucky temsilcisi, Gözetim ve Araştırmalar Alt Konseyi başkanı Ed Whitfield buna, Cirgo CE-O'suna şirketin teklifinin detaylarını sorarak cevap vermiştir. Çünkü kafalarından geçen, 'Venezuella devletine ait petrol şirketi'nin 'dost canlısı olmayan hükümetin bir parçası olarak ABD'ye karşı artan şekilde muharip ve düşmanca bir siyaset' programı yürüttüğüydü. 2005 yılında aşırı muhafazakar bir Hristiyan ve 1988'deki seçimde Cumhuriyetçi başkan adayı olarak yarışan Pat Robertson, Chávez için şunları söylemiştir: 'Başımızı çok ağrıtması olası dev bir petrol rezervini kontrol eden güneyimizdeki tehlikeli düşman... Onu yerinden edecek kabiliyetimiz mevcut ve bence bu kabiliyeti icraata geçirmenin vakti gelmiştir... şiddet kullanan bir diktatörden kurtulmak için bir başka 200 milyar dolarlık savaşa ihtiyacımız yok. Birkaç gizli operasyonun [CIA] bu işi halletmesi çok daha kolay olacaktır.' Venezuella eski başkanı, 1993'te başkanlığın örtülü hesabından Nikaragua'daki sağcı Violeta Chamorro hükümetine yardım etmek amacıyla 17 milyon Amerikan doları çekmekle suçlanan ve Caracazo olayının sorumlusu olan Andreas Perez Miami'de, Venzuella'nın güçlü baş gazetesi *El Nacional*'a verdiği demeçte şunları söylemiştir: 'Chávez'i [onun gücünü] ortadan kaldırmak için çalışıyorum. Şiddet onu ortadan kaldırmamızı sağlayacaktır. Elimizdeki tek çare bu...[Chávez]' bir köpek gibi ölmeli, çünkü bunu hak ediyor (Sanchez 2004). Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice, Chávez rejiminin batı yarımküreye 'negatif etki' yaptığını söylemiştir ve ABD Dış İlişkiler Senato Konseyindeki bir sunumda Bush hükümetinin 'bağnaz bir yöntemle idarecilik yapan demokratik yollarla seçilmiş bir lider ile ilgili endişe ta-

şıdığını' ilave etmiştir. 2006'da ABD başkanı George W. Bush Chávez için: 'Bazen bir ülkenin geleneklerine ve insanlarına çok büyük zararlar veren liderler ortaya çıkmaktadır' (CNN 2006).

Bolivya Alternatifi

Birkaç yıl önce, cennetin hemen yakınındaki bir yerde, dağlık ülke Bolivya'da bir mucize gerçekleşti: Yüksek enflasyon oranının eşlik ettiği istikrarsız bir ekonomi, bazıları yerel kaynaklı, bazılarını uluslararası finans kurumlarının, bazılarını da Jeffrey Sachs'ın önerdiği neoliberal politikalarla 'sağlamlaştırıldı'. Üç haftalık görevi süresince daha önce deteklediği birçok solcu ve devletçi prensipten vazgeçen başkan Paz Estenssoro Güney Amerika'nın (Şili'den sonra) ikinci en radikal neoliberal yeniden yapılanma programını başlatmıştır. Programa Yeni Ekonomi Siyaseti (NEP-New Economy Policy) adı verilmiştir. Asıl neoliberalizm uyarlaması kapitalistler, teknokratlar, politikacılar ve büyük bir maden şirketi olan COMSUR'un esas sahibi ve sıkı bir neoliberalizm taraftarı olan Sánchez de Lozada'dan oluşan bir koalisyonca gerçeğe dönüştürülmüştü. NEP'ye karşı çıkanlar uluslararası finans kurumlarıydı, ki bunlar ülke GSYH'sinin yaklaşık yüzde 9'unu oluşturan Bolivya kamu yatırımı fonlarının yarısını temin ediyorlardı. Asıl koşulu, Bolivya devletinin sahibi olduğu teşebbüsleri özelleştirmek, 'masraflı' madenleri kapatmak ve ekonominin havasını almaktı. Bu yıllık birkaç bin oranındaki enflasyonu aşağı çekti. Fakat mucizenin bedelini işçiler ödemişti. Kamu mülkiyetindeki madenlerin kapatılması 23 000 işçiyi işsiz bırakmıştı, bir yıl içinde 10 000 kamu çalışanı ile kırsal kesimde çalışan 25 000 öğretmen işsiz kalmıştı, reel ücretler üçte bire inmişti ve işsizlik fırlamıştı. Umulmadık şekilde özeleştirel bir tavır sergileyen Dünya Bankası'nın bir raporu, neoliberal prensiplerdeki hibecilik inancının –piyasalar cömert ve yatıştırıcıdır, devlet yönetimleri ise zararlıdır- çok kuvvetli olduğunu, uluslararası finans kurumlarının kendilerini alda-

tılmış hissettiklerini 'demokrasinin başlangıç yılları ve ülkeyi baştan yaratabilecek makul büyümenin görüleceği birkaç yıla yönelik inancın' buna neden olduğunu belirtmiştir (Dünya Bankası 2004b). Bolivya'daki neoliberal dönüşüm önemli bir siyasi yeniliği de içeriyordu: Acil Sosyal Fon (NEP-Fondo de Emergencia). Dünya Bankası NEP'nin olumsuz sosyal etkilerini kısıtlamaya yönelik olarak, ekonomik ve sosyal altyapı alanlarında okul desteğini de içine alan binlerce küçük projeye destek vererek, dört yıldan biraz uzun bir sürede 239,5 milyon dolar harcamıştır. Projeler binlerce kısa süreli, asgari ücretten daha düşük ücretli iş yaratmıştır. NEP piyasaya ayrıcalık tanırken devleti ekonominin dışına çekmeye başlamıştır. Yeni bir jenerasyonun neoliberal parti liderleri böylece neoliberal dönüşümü tamamlamış olmuştur. Başkan Gonzalo Sánchez de Lozoda'nın 1993 tarihli planı Plan for All (*Plan de Todos*) minimal düzeyde denetlenen bir kapitalist ekonomi ile daha küçük, sınırlanmış ve resmen demokratik olan bir devletin meydana getirdiği bir piyasa demokrasisini desteklemiştir. En büyük devlet iktisadi teşekkülleri çokuluslu şirketlere satılmıştır. Mart 1994'te çok uzun sürmeyen müzakereler sonucunda meclis 'Aktifleştirme Yasası'nı çıkartmıştır. Yasa ile devlete ait petrol ve gaz, telekomünikasyon, hava yolu, enerji üretimi ve demiryolları şirketlerinin, yani GSYH'nin yüzde 12,5'ini ve devlet gelirlerinin yüzde 60'ını sağlayan sanayinin satılmasına izin veriyordu. Uluslararası özel yatırım ülkenin doğal kaynaklarına yatırım yapmak için sıraya giriyordu. Planın hedefi piyasa demokrasisini, devletin rolünü, onun vatandaşlarıyla olan ilişkilerini ve vatandaşlığın kendine has özelliklerini başkalaştırarak 'derinleştirme ve yaygınlaştırma' idi. Dünya Bankası'nın Bolivya'ya olan kredi taahhüdü 357 milyon dolardı: Siyasi-kurumsal reformlar için 126,4 milyon dolar, ekonomi reformları (denetimci yapıların kurulmasını da içeren) için 103,6 milyon dolar, eğitimin tek merkezden yönetilmemesinin organize edilmesi ve eğitim reformu için

90 milyon dolar ve yapısal uyarlamaların sosyal maliyetini düzeltecek sosyal yatırım fonları için 40 milyon dolar. En sonunda plan 1990'larda birkaç yıllığına ekonomik büyüme sağlamıştır, fakat gelir dağılımı eşitsizliği söz konusuydu ve düzeyi her geçen gün artıyordu, ayrıca gelirler çoktan birkaç bin zengin ailenin elinde birikmeye başlamıştı bile. Bolivya 1999'un sonu ile Ekim 2003 arasında ekonomik büyümeye rağmen, neoliberal hegemonya çözülürken bir siyasi-ekonomik krizden diğerine sürükleniyordu. Dört faktör bilhassa önem taşıyordu: İki başarılı hükümetin yeni iş alanları ve ekonomik büyüme sağlamaktaki acizliği; koka yetiştirilmesine engel olmaya yönelik agresif programın Cochabamba'nın bölgesel ekonomisini mahvetmesi; Arjantin ekonomisinin çökmesi ve bunun Bolivya'nın en büyük işgücü piyasası ile işçi dövizi kaynaklarını tasfiye etmesi; ve devlet petrol şirketlerinin özelleştirilmesi nedeniyle devlet gelirlerindeki düşüş (Khol and Farlhing 2006).

Her krize toplumsal huzursuzluk eşlik etmiştir. İki yerli hareketin hükümete yaptığı baskı sürüyordu. Doğu Cochabamba'nın ve LaPaz'ın doğusundaki yarı tropik ovalarındaki koka yetiştiricilerinden gelen baskı ve LaPaz'ı çevreleyen yüksek platolardan gelen Aymara baskısı. Bunların neoliberal politikalara muhalif olma nedeni kaynakların ve temel hizmetlerin özelleşmesine, kokanın kökünü kurutma zorlamalarına ve kırsal Bolivya'ya çok daha fazla yatırımın gitmesine odaklanmıştı. Bolivya'daki yerli halk toplumsal hareketleri, kıtada görülen en kuvvetli radikal hareketlerdir. Dağlık arazide yaşayan Aymaralar, beş yüz yıldan uzun süredir yoğun şekilde kendi kültürlerini savunmaktadırlar. Bu, temel davaya bağlı kalan yeni bir sosyal muhalefeti doğurmuştur. Üç büyük yerli halk grubunun oluşturduğu birlik, etkisi azalan Bolivya İşçi Konfederasyonu'nun (orijinal adı Central Obrera Boliviana veya COB) bel kemiği haline gelmişti. Birlik en parlak döneminde, dünyanın belki de en güçlü bağımsız emek hareketi

olmuştu; ülkenin en büyük şehirlerinde kentsel toplumsal hareketler gerçekleşmişti. Ve Bolivyalıların su ve doğalgaz haklarını savunmak için geçici komiteler tertiplenmişti. 1990'ların ortalarından bu yana protestolar, sınıf temelli hareketle yerli direnişini başlangıçta koka yetiştiricilerinin kurduğu bir siyasi partide, Movimiento al Socialismo'da (MAS-Sosyalizm Hareketi) bir araya getirmiştir. Partinin başında Juan Evo Morales Ayma vardı. Bolivya Komünist Partisi üyelerini, Troçkist maden işçileri liderlerini ve diğerlerini içinde barındıran Bolivyalı Topraksız Çiftçi Hareketi (MST-Movimiento Sin Tierra), aynı adı taşıyan Brezilya hareketinden esinlenmiştir. Daha önce Bolivya solcu partileri sendikalardan sonra gelmekteydi. MAS'ta aktivist çekirdek madencilerden ya da fabrika işçilerinden ziyade yerlilerden meydana gelmişti. Başlangıçta parti Bolivya meclisinde çok az saygı görmüştür. Çünkü saygı yaratmaya uğraşmak yerine parti sokağa inmişti; devasa katılımlı bir dizi su savaşı ve koka gösterileri, grevler, milli seferberlikler ve LaPaz'ı bir hafta süreyle kapatan barikatlarla ilgileniyordu. 2002 yılının başında karşılaşmalar daha fazla şiddet içermeye başlamıştı ve iki polisin öldüresiye dövülmesinin ardından polis, sivillere saldırmaya başlamıştı. Morales isyan çıkartmakla suçlanmıştı ve beş partinin 104 milletvekili onu asker ölümlerinin arkasındaki fikir adamı olmakla itham ederek meclisten ihraç etmek üzere anlaşmıştı. Morales ihraç edilişini bir başkanlık kampanyasına dönüştürmüştür. 2002 başkanlık seçimlerinde MAS'tan aday olarak senatoda 27 sandalyeden 8'ini ve Mecliste 130 sandalyeden 9'unu alıp ikinci olmuştur. Oy verenlerin neredeyse yüzde 70'i anti-neoliberal adaylara destek vermiştir. 2003'te IMF'nin teşvik ettiği vergi artışına karşı çıkan bir savaş vergisi muhalefetine bir polis grevi ve ordu ve polis arasında çıkan şiddetli çarpışmaların da eklenmesiyle karışıklık artmıştır. 1997'deki gaz ve petrol özelleştirmesini (Bolivya gaz rezervi açından Güney Amerika'nın en büyük ikinci ülkesidir ve üretim maliyetleri de düşüktür)

tersine çevirmeyi amaçlayan bir (doğal) gaz savaşı Goni'yi hızlı bir şekilde ülkeden ayrılmak ve Miami'nin daha güvenli sahillerine girmek zorunda bırakmıştır (Miami'de kendini narko-teröristlerin kurbanı olarak sunmuştur). Carlos Mesa başkanlığın Goni'nin 1996 hidrokarbon yasasını geri döndürme ve vergileri yüzde 18'den 50'ye çıkartmak konularındaki taahhütleri üzerine ülkenin kendi petrol ve gaz kaynaklarını nasıl kullanması gerektiği konusunda referanduma gitmek ve 'Bolivya'yı yeniden keşfedecek' bir anayasal ittifak için anlaşma yapmak için çağrıda bulunmuştur. Mesa bir taraftan hemen neoliberalizmin ve kokanın kökünü kurutmaya yönelik programın iptalinin finansal desteğini geri çekmek konusunda uyarı yapan ABD, İspanya ve uluslararası finans kurumları tarafından baskı altına alınmış; diğer taraftan da kontrolü sürdürmek istiyorsa kırsal Bolivya'nın desteğini alması gerektiğini fark etmiştir. Bu açmaz, Mesa 9 Haziran 1995'te istifa edene ve yasaya göre yerine geçen yüce divan başkanı Eduardo Rodrígues'in 180 gün içinde yapılacak yeni seçim için çağrı yapmasına kadar, sokaktaki muhalefetin durmadan artmasına neden olmuştur (ibid.).

2005 seçimleriyle en sonunda Evo Morales ve MAS özelleştirmenin neoliberal politikaları, tasarruf ve ticaretin serbestleşmesi üzerine yaptıkları ulusal bir referandum kampanyasıyla oyların yüzde 54'ünü alarak iktidara gelmişlerdir. Morales 2106 sayılı kararnameyi yani 1985'te çıkarılan, devlet teşebbüslerini özelleştirmekle ilgili yasayı yürürlükten kaldıracağını açıklamıştır. Morales petrol ve gaz şirketleriyle var olan anlaşmaları iptal etmek için bir yüce divan kullanmıştır. Bu anlaşmalar altında ülke işletme payı olarak gelirlerin yüzde 18'ini almıştır, kabul edilecek yeni bir hidrokarbon yasası işletme payı olarak gelirlerin yüzde ellisini talep etmektedir. Morales on altı on dördünü yerli grupların temsilcilerinin oluşturduğu ve İçişleri, Adalet, Sağlık ve Ekonomik Kalkınma bakanlıklarında kadınların yer aldığı bir kabine kurmuştur.

Anayasayı seçilmiş temsilcilerden oluşan bir anayasa meclisi yeniden yazmaktadır. Haziran 2006'da MAS, kurucu meclisteki konumunu özetleyen *Refounding Bolivia* (Bolivya'nın Yeniden Kurulması) başlıklı bir belge yayınlanmıştır. Belge Bolivya tarihini yerlilere ait popüler bir ayrımcılık ve yoksulluk karşıtı direniş süreci olarak anlatır ve yerlilerin insan haklarına saygılı biçimde hür irade, kendi ülkeleri ile müşterek kaynaklarını kontrol etme ve kendi geleneksel siyaset ve adalet sistemini kullanma haklarını beyan eder. MAS'ın Bolivya vizyonu çoğulcu, katılımcı, komüniter ve temsili demokrasi terimleriyle anlam kazanır ve sömürgeciliğin, tecridin ve ayrımcılığın tüm türlerini tasfiye etmek adına insani farklılıkları esas kabul eder. *Refounding Bolivia* içinde yerel işbirlikçi örgüt formlarının devletçe beslendiği, stratejik maden endüstrisi ve kamu hizmetleri üzerine düzenleyici kontrol ve müşterek mülkiyetin icra edildiği bir tür komüniter sosyalizm önerir. MAS programının yeni çehresi yerlilere ait siyasetteki karşılıklı anlaşmaya dayalı karar alma şekillerini ve Batı tarzı devlet kurumlarındaki genel adaleti sağlamayı kapsar (Weinstein 2006).

MAS toprağın yüzde 90'ının mülkiyetini 50 000 aileye ait olacak şekilde dağıtacak bir toprak reformu önerir. Sıkıştırıldığı iddia edilen topraklarla ilgili sorunlar, kullanılmayan toprağın işgal edilmesi, işgalcilerle toprak sahipleri arasındaki çekişmeler her zaman görülen problemlerdir. Kullanılmayan arazinin yeniden dağıtılabileceği yasada açıkça belirtilmiş olsa da Bolivya mahkemeleri iddiaları karara bağlamakta yavaş kalmaktadır (tıpkı Brezilya'da olduğu gibi). Haziran 2006'da Morales sonraki 5 yıl boyunca devlet arazisinin 200 000 kilometre karesinin (77 000 mil kare) dağıtımıyla ilgili bir planın ilk aşaması olarak, Santacruz'un müstahkem mevki olmasına muhalefet ederek doğu ovalarındaki 24 864 km²'lik (9600 mil kare) devlet arazisinin çiftçiye dağıtılmasını emretmiştir. Özel ziraatten çıkarı olanlar bu yeniden dağıtıma, üretim

grevi yapma tehdidiyle ve silahlı 'meşru müdafaa' kuvvetleri oluşturarak yanıt vermiştir.

Bolivya, Küba ve Venezuella'nın Nisan 2006'da oluşturduğu Millet Anlaşması'nın (Peoples Treaty) bir parçası olarak, kâr amacı gütmeyen bir Küba-Bolivya organizasyonu tarafından finans kaynağı olmayan tüm Bolivya vatandaşlarına yüksek kalitede parasız oftalmojik ameliyat olanağı sağlanarak on binlerce yoksul Bolivyalı'nın her yıl yapılacak kontrollerle görmeyle ilgili ciddi engellerden ve körlükten korunması sağlanacaktır. Küba ileri teknolojik ekipman ile yılda 100 000 kişilik ameliyat kapasitesi olan altı oftalmoji merkezinde çalışacak ücreti ödenmiş uzmanlar sağlayacaktır (Peoples Treaty 2006).

Her şeye rağmen en tartışmalı konu doğalgazdır. Gazın kamulaştırılmasına uluslararası finans kurumları, ABD, AB ve komşu ülkeler, özellikle de ülkenin kaynaklarıyla ilgilenen Brezilya tarafından karşı çıkılmaktadır. Kamulaştırma en çok 500 yıllık sömürgeciliğe son vermek ve kaynakların kontrolü ile ulusal kalkınma için öz kaynaklardan daha büyük kira payı isteyen yerli halk hareketlerince desteklenmektedir. Morales'in şimdiye dek yürüttüğü hidrokarbon siyaseti kamulaştırma ile eş anlamlı değildir, fakat Bolivya devleti enerji şirketinin çoğunluk hissesi için mülkiyet hakkı anlamına gelmektedir; enerji şirketinin (YPBF-Yacimientos Petroliferos Fiscales Bolivianos) telif oranı yüzde 50'den 82'ye çıkarken şirketin değeri de yükselmiştir. Her şey hesaba katılırsa ülkenin gaz endüstrisine yatırım yapan yabancı üreticiler yeni politikayı kabul etmişlerdir ve aktif varlıkları kaydederek, ileriye dönük yatırımı dondurarak ve anlaşmazlığı uluslararası hakeme götürmekle tehdit ederek ayarlama yapmaktadırlar. Asıl mesele yatırımcıların feragat ettikleri mülke karşılık alacakları tazminattır. 'Enerji uzmanları' Morales'in politikasının yabancı yatırımı alıkoyacağı ve 48 trilyon fit küplük, varlığı tespit edilmiş gaz rezervi ile Bolivya'nın bu potansiyeli göz ardı

ederek başarısız olmasıyla sonuçlanacağı iddiasındadırlar. Diğer yandan Brezilya, Bolivya gazına bağımlıdır ve Arjantin'de bir başka alıcıdır. Ayrıca Rus enerji şirketi Gazprom'un sondaj, işletme, üretim ve ihracat konularında yatırım yapması mümkün görünmektedir (Weinstein 2006). Bundan dolayı mücadele, Bolivya'nın doğal kaynaklarının kendi insanlarının kalkınması amacıyla kullanılmasıdır. Bu defa ülkenin yerli bir başbakanı vardır ve yeni bir çeşit Andçı sosyalizmden yanadır.

Muhalif Deneyim

Karşı-hegemonyacı alternatif politikalar bu bölümde özetlenmiştir ve bunlara agresif biçimde bir genişlemeden yana olan ABD tarafından ve yerel elitin sert tepkisi ile karşı çıkılmaktadır. Direkt olarak en yoksul insanların ihtiyaçlarına yönelen popüler bir kalkınma kavramı yoksul için bir vizyondur, fakat aynı zamanda zenginin lanetlediği bir şeydir de. Yoksulun lehindeki politikalara muhalefet öyle bir haldedir ki 'Chávez' ya da 'Castro' gibi isimlerden Batılı haber medyasında, onların 'diktatör' oldukları konusunda bir nitelendirme veya 'dengesiz' olduklarına dair bir ima yapmadan söz edilmemektedir. Halka dayalı kalkınmayı öne süren liderler suikast girişimlerine, askeri darbelere ve dünya basınının alaylarına maruz kalmaktadırlar. Hegemonyacı imgesellikte köylüler ve işçilerin bedava hizmet alacakları klinikler inşa etmek 'budalalık'tır fakat bu, kendi iş gücü ve öz kaynaklarından kendileri adına menfaat elde etmeleri söz konusuysa 'makul' olabilir. Dünya alt üst olmuş haldedir. Tekrar kendi ayakları üzerinde durmaya ihtiyacı vardır. Venezuella ile Bolivya'nın örneğini oluşturduğu alternatif kalkınma siyaseti bunun yolunu göstermektedir. Amaç değişik ekonomik ilişkiler tasavvur edebilmek ve alternatif stratejiler geliştirebilmek için kalkınma imgeleminin biçimini değiştirmektir. Bu, henüz yapılmaya başlanan bir şey olan neoliberal ekonomi söyleminin radikal eleştirisini, daha dayatmacı bir analiz sunmayı ve yoksulların arzularıyla yönetilen alternatif bir siyasi düzen ortaya çıkarmayı gerektirir.

Üçüncü Dünya aktivist kuramcıları yeni, post-liberal bir küreselleşme için entelektüel ve pratik altyapıyı üretmektedirler.

Ben açık şekilde, itaatkar deneyimin –hegemonyacı gücün çıkarına kullanılan bilgi ve deneyimin- eleştirilmesinden yanayım. Bazı uzmanlar var olan siyasal mekanizmaya güvenerek arzularını para ve mevki uğruna paylaşmaktadırlar. Bazıları da mekanizma ile aynı fikri paylaşırlar, çünkü pragmatiktirler. Aslında radikal alternatifleri desteklemenin güvenilmez olduğunu düşünürler –olmayacak duaya amin demek gibi. Dediklerine göre bugün yoksulluk mücadeleyi gerektirmektedir- ve bu da varolan siyasi rejimi kabullenmek ve onun bünyesinde çalışmak anlamına gelir. Bu benim iyi bildiğim, çok defalar duyduğum ve ara sıra kendi kendime hakkında düşündüğüm bir argümandır. Binyıl Kalkınma Hedefleri gibi direktiflerin borç hafifletmesi sağlayarak sağlık hizmetlerini düzenlemesi gerekli midir? Eğer cevap evetse bunu söyleyenleri gönülden desteklerim. Anlayış göstermediğim şey 'yoksulluğun hafifletilmesi' ve 'daha düzgün sosyal güvenlik ağları' kavramlarıdır. Bunlara benzeyen tüm kavramlar temelde, tabiri caizse felaketlere ayak uydurmaya çalışan bir neoliberal siyaset rejimini onarmak için gereklidir. Ya da Aids kurbanlarına veya sıtma hastalarına gösterilen sempatinin yoksulluğun temel nedenlerine kadar inmeye gerek bırakmayacak şekilde kullanılması için gereklidir. Yoksulluk yapısal biçim dahilinde ortaya çıkar. Yoksulluğun kökünü kurutmak, kaynağını kurutmak demektir. Ve yoksulluğun kaynağı adaletsizliktir. Fakirlerin bu durumunun nedeni para yükünü zenginlerin tutmasıdır. Yoksulluk 'yatırımcıya iltimas geçerek' adaletsizliği kasten arttıran neoliberal politikalarla sonlandırılamaz. Yoksulluk yalnızca sosyo-ekonomik yapıları dönüştüren politikalarla bitirilebilir. Bu, sosyal demokratik anlamda (yoksullara aşırı zengin bireylerden alınan yüksek vergilerle finanse edilen ücretsiz hizmetler sağlamak) gelirin yeniden dağıtılması demektir. Fakat bu, daha temel anlamda (toprak reformu,

devlet destekli kooperatifler, işçinin sahibi olduğu fabrikalar, halk teşebbüsleri, uzaktan kâr getirmektense bulunduğu bölgeyi geçindirecek öz kaynaklar) verimli kaynakların eşitlikçi bir toplumda üretken olmak için can atan yoksula yönlendirilmesidir. Toplumsal dönüşüm kendini yoksullara adayan devletler anlamına gelir. Venezuella'dan dönen herkesin yaptığı yorum aynıdır. İnsanların minnettar oldukları şey finansal destek değildir, en sonunda onların tarafını tutan bir hükümete ve bir başkana sahip olmalarının yarattığı duygudur.

Milyonlarca insanı, onları önemli bireyler addederek toplumsal hareketler için seferber eden karşı-hegemonyacı kurumsal yapıya sahibiz. Bu karşı-hegemonyacı hareket dahilinde ben kendi duruşumu 'karşı-uzman' olarak tanımlıyorum (ayrıca bkz. Chang ve Grabel 2004). 'Ekspertiz (deneyim)' her ne kadar bu önemli konu için kullanılsa da kulağa iddialı gelebilir. Fakat bence deneyim 'öğrenilebilen kadar bilmek' olarak anlaşılırsa, aksi geleneğe eleştirel tavır alma açısından, entelektüel sorumluluğu ve aktivist desteği hak eden bir proje içinde hayat kurtaran alternatiflere yönelik iyimser öneriler sunmak açısından daha iyidir. Muhalif bir deneyim toplumsal hareketlere, insan isteklerini ve ihtiyaçlarını tanımlayan politik öneriler vasıtasıyla, aynı zamanda bu önerilerin insanlar ile uzman arasında farklılıklar yarattığının farkında olarak hizmet eder. Bir başka dünya, peşinen dikkatli şekilde düşünmek yoluyla mümkün kılınabilir.

Yedi

Üç 'Neo'

Ekonomi siyaseti Batılı egemen kapitalist ülkelerden, dünya insanlarını kontrol etmek amacıyla yayılan genel ekonomi-politik iktidar çeşitliliğinin bir bölümünü teşkil eder. Avrupalı iktidarın bu dışa doğru yayılan genişlemesi son zamanlarda daha aktif, daha iddialı ve daha Amarikanvaridir. 2. Dünya Savaşı sonrası süreç bütünüyle 'Pax Americana;' yani küresel üstünlüğü ABD'nin Pax Britannica'dan devralması olarak nitelenebilir. Fakat 1970'lerden beri ve özellikle de Dünya Ticaret Merkezi ile Pentagon'a düzenlenen trajik saldırıdan sonra, 'neo-emperyalizm' olarak adlandırılabilecek bir hegemonyayı yeniden konumlandırma eylemiyle dünyaya yönelik daha agresif bir tavır sergilenmektedir. Bu, denetimin fiziksel iktidar yoluyla fakat ayrıca siyasi ve kültürel ikna yoluyla da –militarist müdahale, idealler üzerindeki kontrol ile birleşir- icra edildiği yeni bir emperyalizm formudur. Neo-emperyal hegemonyanın ardında, bir dereceye kadar değişik kaynaklardan gelen, fakat aynı sonuca yönelen, iki ideolojik mekanizma bulunur. Neomuhafazakarlık agresifliği daha açık olan ideolojidir, ki bununla Amerikan devleti askeri-politik iktidarını,

özgürlük ve demokrasi istemek zorunda bıraktığı bir dünyaya karşı bunları yayacağını söyleyen bir tavır takınır. Neomuhafazakarlar 'özgürlük' ile piyasayı ve kâr güdüsünü, 'demokrasi' ile kampanya finansmanına olan ihtiyaç ile önceden ayarlanmış Amerikan tarzı, insanların istediklere adaya veya partiye oylarını verdikleri bir seçim sistemini ifade ederler. Neoliberalizmin agresifliğinin üzeri daha kapalıdır. Bu ideolojide, ülke ekonomileri kalkınmaya hazır hale getirilmek için 'kalkındırılırlar.' Kalkınma ile neoliberalizmin kastettiği özelleştirme, liberalleştirme ve küresel ekonomiyi finans sermayesi vasıtasıyla ele geçirmeyi şarta bağlayacak diğer siyasi planlardır. Bu kitabı, topluca çağdaş, küresel hegemonyayı teşkil eden bu üç 'neo' yu çözümleyerek bitirmeme izin verin.

Neo-Emperyalizm

'Neo' yeni ve farklı demektir, 'emperyalizm' de ulusal iktidarı jeopolitik genişlemesi anlamına gelir. 'Neo-emperyalizm' ifadesiyle anlatmak istediğimizse, 19. ve 20. yüzyılın İngiliz, Fransız ve diğer Avrupalı emperyalizmlerinin ifade ettiğinden farklı bir şeydir. 19. yüzyıl emperyalizminin hedefi yeni yerler fethetmek, yabancı topraklarda kalıcı, fiili işgaller yapmak ve bu bölgelerdeki halkları Paris, Londra ve diğer Avrupa başkentlerinden emir alan sömürgeci devlet otoritelerince uygulanan hoşgörüsüz denetleme vasıtasıyla hakimiyet altına almaktı. 20. yüzyılın sonu ile 21. yüzyılın başında görülen Amerikan neo-emperyalizminin kesin olarak yaptığı şeyler ise, teröristleri ele geçirmek için tatbik edilen yoğun askeri iktidar ve 2001'deki Afganistan işgali ve 2003'teki Irak istilası gibi, tereddüt yaşayan insanları kontrol altına almak için uygulanan militarist terördür. Fakat Birleşik Devletler neoliberalizmi, uzun vadeli sonuçları göz önüne almayıp, İngilizlerin sömürge ofislerinde ile yaptığına benzeyen şekilde, dışişleri bakanlığını araya sokarak doğrudan kontrol sağlar. Daha doğrusu amaç, belli yerlerin, kaynakların ve belli insanların çokuluslu şirketler, küresel yönetim kurumları, zorla kabul et-

tirilen politikalar ve yabancı yatırım aracılığıyla kontrolünün sağlanmasıdır.

Amerikan neo-emperyalizmini kontrol etmek konusunda kendine güveni tamdır. Uzun vadede yaptığı şey, kitleleri vahşice sindirerek denetlemek yerine bombalama ile yarattığı dehşetin ardından insanların mücadelesini verdiği idealleri düzenlemektir. İnsanların düşünme yöntemlerinin kontrolü, onların ekonomik, siyasi ve kültürel amaçlarını kontrol etmek demek olduğundan, insanları doğrudan fiziksel şekilde kontrol etmeye gerek yoktur. ABD neo-emperyalizminin hedefi 'Amerikan rüyasını paylaşarak' insanların siyasi ve ekonomik imgelemini fethederek küresel mahalde denetim sağlamaktır. Neo-emperyalizm özgürlük, demokrasi, fırsat eşitliği tüketim gibi Amerikan ideallerini yaymak biçimini alır. Amerikan tarzı neo-emperyalizm İngiliz emperyalizmini, onun medeniyeti dünyaya taşımamasından, tamamen demode, ümitsiz ve yetersiz olduğundan dem vurarak bunu kendi bahanesi olarak kullanır. Amerikan neo-emperyalizmi tüketimin, hayat tarzının, medyanın, oy kullanmanın ve insanların zaten her fırsatta ve acilen istedikleri şeylerin (!) onlara ulaştırılması demektir. Neo-emperyalizm, insani özgürleşme dramasının son sahnesidir.

Sosyokültürel alanda neo-emperyalizm ve siyasi denetim haklı ve iyi olarak lanse edilmektedir. Bu öyle rasyonelleştirilmiş ve sofistike şekilde yapılmaktadır ki, bunu yapanlar dahi ideolojik lisanla konuştuklarının farkında olmamaktadır. Daha önce açıkladığım gibi ideoloji, temelde baskın iktidar kurumlarının çıkarına yönelirken inandırıcı fikirlerin yayılmasını zorunlu kılar. Bu iktidar genellikle coğrafi açıdan hegemonyacı bir ülkede (eskiden İngiltere, bugün ABD) birikmiş haldedir ve sosyal açıdan da belli bir sınıfta, bir etnik grupta veya bir cinste yoğunlaşmaktadır –beyaz zenginler, Anglo-Amerikan erkekler gibi. Açıkça söylemem gerekirse, Amerikan neo-emperyalizmi benim tabirimle 'küresel finans

kapitalin çıkarları dahilinde demokrasi, özgürlük ve tüketime dayalı mutluluk ideolojileri tarafından desteklenmektedir. Aslında mesele bundan daha karmaşıktır, örneğin bugün küresel yatırımın içinde emeklilik fonları yoğun yer teşkil etmektedir; siyahi Amerikalılar katılımcılığa eğilimlidir; kadınlar nadiren ABD Dışişleri Bakanlığı gibi devlet organlarında yükselmektedir. Tüm bunlara rağmen gerçeği bilmekle çok şey kaybedeceğine inananlar haricinde herkesin görebileceği şekilde Amerikanlaşmanın jeopolitik, jeo-ekonomik, jeo-kültürel bakımdan yayılmasının masumane veya kaçınılmaz şekilde teknik açıdan üstün ya da doğal olarak iyi olmadığını göstermeye çalıştım. Aslında neo-emperyalist genişleme süresince sofistike ideolojilerin yayılması yoğunlaşmış, onaylanmış, zorlayıcı gücün çıkarları doğrultusunda olacak şekilde gerçekleşmektedir –ve 'yoğunlaşmış' derken kastettiğimiz dünyanın küçük bir bölümünde yaşayan en fazla birkaç yüz bin kişi ve bu grubun içinde yer alan birkaç bin süper zengin 'yatırımcı'dır.

Neo-Muhafazakarlık

Neo-muhafazakarlar jeopolitik konusundaki, özellikle de 'demokratik özgürlüğün' genişlemesiyle ilgili agresiflikleri ile bilinirler. 'Amerikan mükemmeliyeti'nin neomuhafazakar sözlükte anlamı 'bir eşsiz olma inancı ve Amerikan siyaset sisteminin erdemliliğidir; ki bunu dış siyaset terimleriyle söylersek, ABD dünya için bir modeldir' (Kaplan and Kristol 2003:64). Söz konusu mükemmelliğin 'Amerikanlığı', temelini liberal demokratik prensiplerden ve piyasa ekonomisinden alır. İlk emperyalizmin muhafazakar soy ve toprak milliyetçiliğindekinden ziyade bu ikinci nesil neomuhafazakar neoliberalistler, 'evrensel özgürlük düşüncesi inancına' sahiptir. Söylendiğine göre ABD, bu prensipleri savunacak kabiliyete haizdir ve daha genel söylenirse ABD'nin özgür dünyayı rakip ideolojiler karşısında savunma mecburiyeti vardır. Bu Amerikanlık yalnızca komünist dünyaya karşı değil, bunun

dışında kalan, kendini savunamayan özgür (kapitalist) dünyanın da karşısına dikilmektedir. Anlatılana göre neomuhafazakar Amerikalılar güvenliğin ve ABD'nin varlığını sürdürmesinin, dünyadaki özgürlüğün varlığını sürdürmesiyle aynı şey olduğunu düşünürler. Barış ve siyasal özgürlük yalnızca BM gibi uluslararası örgütlerce değil, Amerikan iktidarı ve Amerika'nın yönlendirdiği ittifaklarca da teşvik edilebilir. Lawrence F. Kaplan ve William Kristol'e ait, 2003 sonunda çıkan *The War Over Iraq* (Irak Üzerindeki Savaş) adlı kitapta, neomuhafazakar iddia bir Bush doktrininin üç prensibi ile ayrıntılı şekilde açıklanmaktadır:

1. Öncelik Hakkı: Öncelik ile kastedilen önce vurmaktır. Radikallik ile teknolojinin kesiştiği noktada yerini alan bir dünyada ABD tepkisel bir tutuma bel bağlayamaz, daha çok düşmanı ülke sınırlarından kendini göstermeden önce olası tehlikeleri teşhis edecek ve yok edecek bir tavır sergilemek zorundadır. Her geçen gün daha fazla ülke kitle imha silahları edinmektedir. Böylece 'ileriye dönük savunma' meşru kılınmaktadır.

2. Rejim değişikliği: ABD'nin içinde barışçıl biçimde faal olamayacağı rejimlerin, diplomatik ya da askeri yollarla değiştirilmesi hakkı –nihai hedef liberal demokrasiyi yaymaktır.

3. Üstünlük: ABD, potansiyel rakiplerinin kendi gücüne eşit ya da kendinden üstün güce sahip olmalarını engellemelidir. Amerikan askeri güçleri bunların önünü, dünyanın her yerinde savaş açıp kazanma kapasitesi ve ivedilikle müdahale etme yeteneği ile alır. ABD dünyanın yegane süper gücü olarak, kendini uluslararası önderlik normlarına –demokrasi, insan hakları, ihlalin engellenmesi, silahlanmanın yayılmasını önleme- ve Amerika'nın gücüne kafa tutan normları sürekli şekilde güçsüz kılmaya adamıştır. ABD, tarihin kendisine vasiyet ettiği pozisyondan alçak gönüllülük, fedakarlık ve ulusal çıkarların dar bir algılama biçimi nedeniyle geri çe-

kilirse, kargaşanın yakında kendi kıyılarına ulaşacağını bilir. Hümanist bir gelecek 'pişmanlık duymayan, idealist, iddialı ve iyi şekilde finanse edilmiş' bir Amerikan dış siyasetini gerektirir. 'Amerika dünyanın yalnızca polisi veya şerifi değil, aynı zamanda işaret feneri ve kılavuzu olmak durumundadır' (ibid.:120-21). Genel olarak ABD Amerikan çıkarlarından yana bir dünya düzenini destekler ve bu düzeni, ona karşı olan her türlü tehdide karşı savunur. Irak bunun tipik bir örneğidir.

ABD başkanı George W. Bush 2002 yılına ait ulusa sesleniş konuşmasında, Amerika'nın hedefinin, terörün desteklediği rejimlerin ABD'yi tehdit etmesini önlemek olduğunu, aksi taktirde tehdidin kitle imha silahlarıyla gücünü arttıracağını söylemiştir –Kuzey Kore, İran ve Irak'ta olan durum. Başkan şunları söylemiştir:

Buna benzer devletler ile bunların terörist işbirlikçileri, dünya barışını tehdit etmek amacıyla kol kola girerek bir şer ekseni oluşturmuşlardır. Bu rejimler, kitle imha silahlarının peşinden koşarak tehlikenin affolunmaz bir şekilde artmasına neden olmuşlardır. Bunlar bu silahları nefretleriyle örtüşecek şekilde teröristlere verebilirler. Müttefiklerimize saldırabilirler ya da Birleşik Devletler'i tehdit etmeye kalkışabilirler. Bunlara benzer herhangi bir durumda umursamazlığın maliyeti felaket olacaktır... Amerika Birleşik Devletleri, dünyanın en tehlikeli rejimlerinin dünyanın en yıkıcı silahlarıyla bizleri tehdit etmesine olanak tanımayacaktır... Tarih Amerika'yı ve müttefiklerimizi harekete çağırmaktadır. Bağımsızlık savaşı adına çarpışmak bizim hem sorumluluğumuz, hem de ayrıcalığımızdır (Bush 2002).

ABD'ye göre Irak yasal olmayan şekilde 'kitle imha silahları' bulundurarak BM Güvenlik Konseyi'nin 1441 sayılı kararını ihlal ediyordu. Bu silahlar ABD ile müttefiklerine yönelik tehdidi affolunmaz şekilde arttırdığı için Irak güç

kullanarak silahsızlandırılmalıydı. BM sözleşmesine göre bir ülkenin bir diğerine karşı güç kullanmasına sadece iki koşulda izin verilebilir; mevcut ya da olası silahlı saldırıya karşı meşru müdafaa durumunda ya da BM Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliği sürdürmek veya iade etmek amacıyla güç kullanma yetkisi vermesi durumunda. Bush yönetimi 17 Mart 2003'te Irak'a karşı silahlı güç kullanmak için BM'den yetki alamayarak 20 Mart 2003'te Irak'ı, 'Irak'ın Özgürlüğü Operasyonu' çerçevesinde işgal etmiştir. Bu işgal uluslararası kanunun ihlalidir, özellikle de kitle imha silahları bulundurma iddiasını da içeren 'affolunmaz tehdit' iddiası nedeniyle. Artık silahların varolmadığı açığa çıkmıştır ve işgalin ABD'nin başarısızlığı olduğu kabul edilmiştir. Fakat Bush'un 2006'da söylediği gibi: 'Bugün yaptığımız savaş herhangi bir askeri çatışmadan daha fazlasını ifade etmektedir. 21. yüzyılın kararlı ideolojik mücadelesidir' (Kornbut and Stolberg 2006:A1).

Peki bunun bedelini ödeyecek olan kimdir? ABD birlikleri özgürlüğü getiren kurtarıcı kisvesi altında, minnettar olan vatandaşların topraktaki tank izlerinin üzerinde durup havaya çiçekler atarak kutladığı bir 'Fransa tarzı özgürleşme' yalanıyla ülkeye girmişlerdir. ABD ordusu yakında kendilerinden temizlenmesinin isteneceğini düşünerek mühimmat çöplüğünü öylece bırakmıştır. Bunu yerine, bir şekilde 'evrensel özgürlük rüyası'na karşı olan ve yoğun destek gören Iraklı direniş, onlara muhafaza etmelerine gerek olmadığı söylenen bombaları kullanarak ABD askerlerini öldürmüş ya da sakat bırakmıştır. Her zaman elitin kuruntusunun bedelini işçi sınıfı öder. Ölen altı yüz bin Iraklıdan ve on yıldan çok daha uzun süreceğinin sinyallerini veren bir iç savaştan bahsetmeye hiç gerek yoktur.

Irak savaşı için yapılmış pek çok eleştiride dahi bahsi çok az geçen bir başka boyut vardır. 2004 başkanlık seçimlerinde Bush, Demokrat rakibi John Kerry ile yaptığı bir tartışmada söyle söylemiştir:

'İnanıyorum ki Tanrı herkesin özgür olmasını ister. Bu benim inancım... Ve bu benim dış siyasetimin bir parçası. Afganistan'daki özgürlüğü Tanrı'nın bahşettiğine inanıyorum. Ve özgürlüğün tempolu adımlarla yürüdüğünü görmek için ne denli cesaretli olduğumu anlatamam' (Bush 2004). 2005'te yaptığı ulusa sesleniş konuşmasında Bush, 2002'de yaptığı konuşmaya düzeltme niteliğinde şunları söylemiştir: 'Kendimize güvenimiz tam bir şekilde özgürlük zaferi hedefimize doğru ilerliyoruz. Bunu yapmamızın nedeni yalnızca tarihin kaçınılmaz gidişatı değildir. Neticeye doğru ilerleyen tarihin insancıl tercihleridir. Bunun nedeni yalnızca bizim kendimizi seçilmiş millet olarak görmemiz değildir. Tanrı kendi arzusu için seçmekte ve hareket etmektedir.' ABD'nin tarihin doğa üstü güçlerine cevap verdiği düşüncesi, yönünü bir tür doğaya özgü insancıl ahlaka doğru kaydırmıştır. 'Zulüm altında ahlaki tercih yapmak yanlıştır; ebedi doğru ise özgürlüktür... Kati suretle hiçbir Amerikalı ideallerimizin gücü nedeniyle şaşırmamalıdır. Özgürlüğün çağrısı er geç her akla ve her ruha erişecektir.' Bush'un söylediğine göre özgürlük, insanoğlunun ve ruhun arzusunun değişmeyen emelidir. Bu, 'eski zamanlardan kalma, gerçek olmayı uman bir beklentidir'. Daimi beklentinin insancıl özgürleşme şeklinde gerçeğe dönüşmesi tarihe kaçınılmaz bir dinamiği ödünç vermektedir: 'tarihin gözle görülebilen bir istikameti de vardır, bu hürriyet ve hürriyetin yaratıcısı tarafından tayin edilir' (Bush 2005). Hürriyetin yaratıcısının kim olduğu ister istemez biraz belirsiz kalmaktadır. Fakat imaya bakılırsa 'yaratıcı' Tanrı'dır. Başkana göre ABD dünyada Tanrı taktirinin bir temsilcisi gibi davranmaktadır.

Bu durumun en tehlikeli kısmı ABD'nin kendini daima, her ne olursa olsun, yalnızca Tanrı'nın değil, dünya üzerindeki iyiliğin temsilcisi farz etmesidir. Ve ABD'nin havarisi ilan ettiği ülkeler de, ne yaparlarsa yapsınlar, ,y,d,r. Tıpkı 2006'da bağımsız bir ülkeyi açık şekilde bombalayan, binlerce insa-

nı öldüren ve bir milyonunu da mülteci konumuna getiren İsrail'in de dünya için iyi şeyler yapıyor olması gibi... Bu tehlikeli bir illüzyondur. Bu, insanlar isteseler de istemeseler de demokrasinin zorla kabul ettirilmesi illüzyonudur. Ve bu, ABD'nin Tanrı'nın taktirini yerine getirmesi kandırmacasıdır. İllegal işgallerin, tehditlerin ve aldatmacaların tümü, ABD'nin kendi vatandaşlarının bile sahip olamadığı özgürlüğü yaymak adına yapılmaktadır.

Neo-Muhafazakarlıktan Neo-Liberalizme

Neo-muhafazakar hamleden önce birçok aydın, sanatçı, yazar ve akademisyen baskın, açgözlü bir kapitalist kurumlaşma düzeni eleştirisinde birleşmiştir. Kapitalist üretimin olumsuz akıbetinden –yoksulluk, adaletsizlik ve çevresel yıkım- endişe duyan, genel manada ilerici aydın kesim, piyasa mekanizmalarını yıkmak ve yerine devlet denetlemesini getirmek istiyordu. Neo-muhafazakarlar bunu bir 'yeni sınıf' kamu kesiminden gelen bilim adamları ile bürokratların ekonomi ve politikayı ele geçirerek mekanizmayı kendi çıkarlarına kullanabilmek için çevirmiş oldukları bir entrika olarak algıladılar. Bu hamleyle karşı karşıya kalan Amerikan şirket kapitalizmi, neo-muhafazakar Irving Kristol'un (1995:224) sözleriyle, 'yara alması mümkün olan bir yapı değildi... [fakat] pratikte savunmasızdı'. Kristol gibi yakın zamanda neo-muhafazakar olan kişilere göre ekonomi üzerindeki toplum kontrolü için her geçen gün şiddeti artan çağrılar, Amerikan demokrasisi için bir tehdit oluşturuyordu –açarsak, şirket dünyası özel durumunu topyekün yitirebilirdi. Şirketlere yapılan söz konusu destek çok önemlidir. Bu tam da Kristol ile onun gibi düşünenlerin beklediği değişimle neticelenmiştir. Şirketler, şirket karşıtı eleştirilere etkin biçimde muhalefet edebilecek, açık konuşan, üstün nitelikli entelektüelleri kendine çekmiştir. Çünkü, evvelinde liberal ve solcu olan ilk nesil neomuhafazakarlar, bu eleştiriler için belli başlı pek çok argüman uydurmuşlardı! Yeniden doğan şirketler dünyası bunları dünyaya

yayılan yeni nesil sağ-kanat uzman düşünce kuruluşları ve ilerici muhafazakar yayınlar için bağış ve kaynak sağlayarak iyi şekilde ödüllendirmiştir. Ülke dahilinde neo-muhafazakarlik, Amerikan şirket kapitalizminin değerinin, pozitif yönde tekrar değerlendirilmesine yol açmıştır. Yeni kapitalist yanlısı doktrin esasen kapitalist girişimcilik ruhunun ekonomik büyümeyi ve iyi, tüketimi merkezine alan bir yaşam tarzını destekleyebilmesi için devlet denetimlerinin kaldırılmasından ve devlet harcamalarının kısılmasından bahsediyordu.

Eski neo-muhafazakar, geleneksel elitin sadakatle devam ettirdiği toplumsal değerlere tutunurken neo-muhafazakar, bunun karşıt tarafında yapılanmıştır: hayatta kalmak için yenilik yapması zorunlu olan bir topluma yeni fikirler getiren kapitalist bir gereksinim olan bir zenginler sınıfına, sürekli taze kan taşıyan kapitalist olanak. Değişmez sosyal devinimle yan yana olan bir serbest ekonomi vasıtasıyla neo-muhafazakar argüman, ayrımcılık ve adaletsizlik sorunları için hükümetsel düzenlemelerin zorunlu kıldığı kanunlardan daha iyi çözümler yürütür. Piyasanın serbest olması tüketici tercihlerinin, tüketici zorlukla kazandığı parayı kendini mutlu edecek şekilde harcarken bu eyleme ekonomik büyümenin demokratik biçimde yol göstermesini sağlar. Neo-muhafazakarlar ahlaken, aç gözlülük ve çıkar güdüsünün çok doğru şeyler olmayabileceği konusunda ikazda bulunurlar. Fakat bencillik, onların söylediğine göre, kapitalizm bir yandan kendi etkinliği yararına gayret, tutumluluk ve dakiklik gibi burjuva değerlerini aşılarken, üretken bir hayat gerçekliğince meşrulaştırılan bir zorunluluktur. Kapitalist özel mülkiyet ve bireysel özgürlük prensipleri siyasal demokrasinin sosyal temelleridir. Ayrıca kapitalizm, iktidarın totaliter devletlerde yoğunlaşmasına karşı olan bir dizi güçlü sivil ve ekonomik kurumu teşvik eder. Bu ilerici, sosyal açıdan değişken ve demokratik kapitalist olan sistemin tartışmasıdır –demokratikten kasıt, piyasanın serbest oluşudur. Kaplan ve Kristol (2003:119) bunu şöyle açıklar:

Amerikan ekonomisinin liberal kapitalizme ve serbest ticarete dair hükümleri en iyi model olması ve ABD'nin uluslararası ekonomi düzeninin merkezinde konuşlanmasını sağlaması bakımından neredeyse evrensel olarak kabul görmektedir. Amerikan siyasetinin liberal demokrasiye yönelik hükümleri kıtalar ve kültürler arasında yayılmaktadır. İnsanlar otokratik yönetim metotlarını terk etmekte, bunları modifiye etmekte veya birey hak ve özgürlüklerine dayanan Amerikan prensiplerini tercih etmekte ya da bu prensipleri destekler gibi görünmektedirler... Günümüz dünya düzenini ayakta tutan şey Amerika'nın iyilik yanlısı hükmüdür –bu hüküm şüphesiz, Amerika'nın kudreti ve ayrıca Amerikan ideallerinin tam anlamıyla evrensel olduklarına dair gerçekleşen bir öykünme ve taktir etme davranışı ile beslenmektedir.

Bir dereceye kadar farklı olan entelektüel kökene rağmen neoliberalizmle adeta özdeşleşen ekonomiye dair bir dizi kanaatin yayılmasını destekleyen saldırgan bir askeri dış siyaset ile neo-muhafazakarlık, böylece birleşmiş olur. İzlemekte olduğumuz üzere piyasalara yönelik bu kanaatler, girişimcilik ve serbest ticaret, yalnızca ABD'nin ilerci kapitalist görüşünü yansıtmakla kalmayıp aynı zamanda IMF ve Dünya Bankası'nca dikte edilen neoliberal ekonomi siyasetinin dünya çapındaki kapitalist kalkınmayı nasıl icra ettiğini de gözler önüne sermektedir. İkinci nesil neo-muhafazakar entelektüel Paul Wolfowitz'in, Başkan George W. Bush tarafından Dünya Bankası başkanlığına atanması bu ilişkiyi pekiştirir niteliktedir. Neo-muhafazakarlık, bir neoliberal 'özgürlük' dağıtma inancıdır (tercihen siyaset vasıtasıyla, gerektiğinde ise şiddet yoluyla). Bununla beraber jeopolitik siyaset içinde yer alan yanlışların binlerce insanın ölümüne yol açması ve her yıl milyonlarca insanın, en çok da bebeklerin ve çocukların can vermesine neden olan neoliberal hatalar, ölen bu insanların kendi çıkarları için düşünebilme ve davranabilme fırsatlarını ellerinden almaktadır (böylece liberal neoliberalizmin hayır

işiyle ilgili tarafı sahneye çıkar). bu kitabın küresel gücü jeo-ekonomik bir pencereden bakarak analiz etmesinin ve neo-muhafazakarlıktan ziyade neoliberalizmin detayına inmesinin nedeni budur. Bugün şahit olduğum şey insancıl kazanımın tepe noktasında 'biz varız' diyen bir ABD hakimiyetine, bu söylemle Amerika'nın otomatikman iyi olan her şeyin temsilcisi konumuna gelmesine ve Tanrı'nın kendisine bahşettiği görev olan, kendi demokratik değerlerini, ilericiliğini ve bireyin özgürlüğü söylemini yaymasına eşlik eden neo-emperyalizmle kol kola yürüyen bir siyaset ve ekonomi ideolojileri kompleksinin kendini dünyaya yaymasıdır. Dışişleri Bakanı Madeleine Albright'ın (1997) tüm bunları toparlayarak söylediği şey durumu onaylar niteliktedir: 'Önümüzdeki yıllarda Amerika'nın çıkarına çalışan bir küresel ekonomi düzenine şekil vermeye devam etmek zorundayız.'

Neo-Liberalizm ve Yarattığı Memnuniyetsizlikler

Amerika'nın çıkarına çalışan bir küresel ekonomi düzenine şekil vermek, Amerikan şirketlerinin çıkarı için çalışan bir sistem yaratmak, kârı Amerikan bankalarına geri döndüren bir sistem yaratmak ve varlıklı insanlara iyiliği olacak bir dünya mekanizması var etmek anlamına gelir. Kısa süre için, demokratik zorlama altında savaş sonrası dönemin siyaset yapıcı kurumları Keynesyen politikalara razı olmak zorunda kalmışlardı. Bunlar Büyük Depresyon'dan serbest piyasaları sakınmak gerektiği dersini çıkaran uzmanların geçici olarak görev yaptıkları devletlerce zorunlu kılınan politikalardı. Devletçe düzenlenen kapitalizm işçi kesimi için, bilhassa sosyal demokrasilerde, hatta ABD'nin donuklaşan liberal sosyal demokrasi versiyonu için bile iyi bir şeydi. 'İşçi sınıfı için iyi' olan şeyin 'mülkiyet sahibi insanlar için pek de iyi bir şet olmadığı' gayet açıktır. Üçüncü Dünya'nın kalkınmacı devletleri de aynı anda işçi ve köylüye adalet sağlayabilecek ekonomiler inşa etmekteydiler. Fakat Keynesyen dünya mekanizması stagflasyondan da kapsamlı olan bir krizin içine

sürüklenmiştir. Bu kriz zenginlerinki gibi bir yaşam tarzını reddeden bir kültür muhalefetine ve emperyal müdahaleciliği eleştiren bir politik muhalefete ait yapılanmayı da etkilemiştir. Bu, toplu bilinç kadar toplu tüketimin de krizi olmuştur. 1960'ların ve 1970'lerin siyasi ve kültürel bunalımları neomuhafazakarlığı doğurmuştur, ve bu da en sonunda daha evvel Vietnam konusunda yapılan jeopolitik hataların tekrarını getirmiştir. 1970'lerin ekonomik kriz ortamı neoliberalizmi de doğurmuştur; 19. sömürgeci-emperyal yüzyılın ihtişamlı günlerinde yeniden ortaya çıkan ve bu dönemde bir şekilde bağımsızlık, demokrasi ve bireyin özgürlüğünü ele geçiren ideoloji... Böylece son on yıldır olmakta olan şey, baskın ve ezici bir üstünlükle Cumhuriyetçi olan siyaset ve ekonomi sınıfının, politikacıları seçen, uzman düşünce kuruluşlarını destekleyen, paraları ve yatırım bankaları olan, savaşarak ölmeleri için çocuklu babaları parayla asker yapan, vatansever, ekonomi araştırmalarını destekleyen, Harvard, Yale, Princeton ve Stanford'da dostça ilişkileri olan, fakir için hayır işi yapan, her şeyin mülkiyetini elinde tutan, ve her şeyi yürüten insanlarının, kendi kurallarını, hegemonyalarını ve kendi söylemsel ve paraya dayanan güçlerini, küçülen dünyanın en ücra köşelerine dek yaymalarıdır. Ve buna 'kalkınma' demektedirler. Fakat neoliberalizm sadece von Hayek gibi tarihe şaşı bakan 'aydınlar'dan kaynaklanmaz, üstü kapalı biçimde ifade ettiği şeyin girişimciye verilen desteği, bilim üzerinde hak iddia eden klasik, neoklasik ve revaçta olan ekonomiler ve ideolojiler kılıfına sokmak olduğu açıktır. Neoliberalizm, liberal ekonominin adeta abartılmış halidir. 'İş camiası'ndan üstün, engin bir entelektüel ve teorik destek temeline sahip olmasının sebebi budur. Küresel ekonomiye, siyaset prensipleri vasıtasıyla neoliberal bir şekil verilir. Ve siyaset de ABD hazinesi, IMF, Dünya Bankası, Uzman düşünce kuruluşları, Sarmaşık Ligi üniversitelerinin ekonomi bölümleri ve en önemlisi Wall Street yatırım bankaları tarafından yapılır. Bu

kurumlar kompleksi ekonomik iktidar beşgenini oluşturur (yeri gelmişken şunu belirtmeliyim ki söz konusu ekonomik iktidar beşgeni artık, kendini açıkça belli eden altıncı bir gücün ilavesiyle altıgen halini almıştır –Medya haber sunmakla kalmaz, aynı zamanda haberi yaratır. Ama şimdilik iktidarı teşkil eden söz konusu beş güçtür). Siyaset eliti şu an daha liberal bir neoliberal düzen söz konusu olsa da, bu aslında aynı siyasi rejim söylemini üreten, birbirleriyle yakın ilişki halinde olan kurumlar, küresel çaptaki hayır işlerini çokuluslu yatırıma dahil ederler.

Dünya oldukça dengesiz olan gidişatını ve çekişmeler yüzünden parçalanmış halini değişmeden sürdürmektedir. Neoliberal kalkınma orta sınıf zenginliği adaletsizliği arttıracak şekilde parçalara ayırır. Hatta Çin'in devlet rehberliğindeki, ihracat odaklı alternatif kalkınma siyaseti bile dışarıda bırakılan ve sömürülen işçi ve köylünün her yıl gerçekleştirdiği 80 000 şiddet yanlısı protestoyla karşı karşıya kalmaktadır –bu yüzden Çin de alternatif kalkınma yolları arayışına girmiştir. Birkaç kişi için Amerikan tarzı zenginlik üretirken neoliberalizm, zaten olabilecek en sefil biçimde yaşayan milyarlarca insanı daha kötü bir duruma sokmaktadır. Ve milyarlarca kişi kendi çocuklarının ölümünün ızdırabını çekerken, dünya zenginleri ihtişamlı akşam yemekleri verip toplumsal dönüşümün bir parçasını teşkil eden alternatif kalkınma önerecek toplumsal hareketleri kendilerine görev alanı olarak belirlerler. Geçmişte Üçüncü Dünya'daki bu öfke, argümanın kurulup yayılabilmesi, buna olan inancın pekiştirilmesi ve bunun yönetici elit ve küresel finans sermayesinin gerçekleştirdiği yabancı yatırım sürecine dayandırılmasıyla önlenebilmiştir. Bu yapılanmada kalkınma ancak finansörlere adaletin ve bunun sürekliliğinin olmadığı toplumlara yapılacak yatırımın riskini dengeleyecek yüksek kâr sözü verilerek sağlanabilir. Küba gibi Üçüncü Dünya ülkeleri değişik bir alternatif kalkınma rotası izlemekte ayak dirediğinde ABD'nin 'lideri' olduğu kapita-

list dünya bu ülkelerin hükümetlerini devirmek, ekonomilerini izole etmek ve onların siyaset mekanizmalarına çamur atmak için elinden gelen her şeyi yapar. Fakat bugün Latin Amerika'da, Washington Konsensusu'nun verdiği zararlar yüzünden en çok acı çeken kıtada neoliberalizmden nefret eden insanların neler yapabileceklerini görmeye başlamış bulunuyoruz: kitlelerin eğitimi, yoksullara bakacak bağımsız doktorların görevlendirilmesi, kâr payını insanlara dağıtan kurumsallaşmış sanayiler, devlet destekli müşterek teşebbüsler, kurtarılarak evsizler için iskan alanına dönüştürülen golf sahaları ve kolektif şekilde alternatif kalkınmayı teşkil eden diğer tüm 'çıldırmış ekonomik uygulamalar'. Bu deneyimlerin sürekliliği sadece yabancı yatırımla değil, elite kar olarak döneceği yerde insanlara yatırım olarak geri dönen petrol ve doğalgaz gelirleri ile sağlanmaktadır. Dünya Sosyal Forumu'nun gösterdiği gibi, alenen ve kasıtlı bir biçimde ekonomik büyümeyi yatırımcının çıkarına yönlendiren neoliberal politikaya alternatif yaratma amacı güden yaygın ve küresel bir destek bulunmaktadır. Fakat alternatifin kurumsal yapısı yani karşı-hegemonyacı siyaset formasyonu az gelişmiş bir düzeyde seyretmektedir. Milyonları seferber eden hareketler görece sayıları az olan, kıt kaynaklarla desteklenen teoriler tarafından ve rizikolu kurumsal mevcudiyet ile temsil edilmektedir. Bu konuda ilerlemenin sağlanmasına yönelik olarak bu kitap, alternatif bir kalkınma yöntemi üretmek amacıyla bir uzmanlık muhalifi öneri sunmaktadır. Şimdiye dek yapabildiklerimin tamamı, hegemonyacı siyasi yapılanmanın kurumsal karakterini vurgulamak, alternatif kalkınmanın alt-hegemonyacı biçimini incelemek ve Latin Amerika'daki tamamen karşı-hegemonyacı gelişmelerin gerçekleştiği ilk anlarda gördüklerim hakkında bazı düşünceler aktarmak oldu. Benim vardığım sonuç, karşı-hegemonyacı siyasi yapılanmanın dünya üzerindeki eşitliğe, sosyal adalete ve gerçek demokrasiye inanan ve insanoğlunun çok daha iyi bir dünya yaratma yolunda daha

duyarlı davranabileceğine inanan dünya üzerindeki tüm eylemcilerin ve entelektüellerin düşünceleri ile teorilerine layık olduğudur.

Kaynakça

AAUP *(2005/06) The Devaluing of Higher Education: The Annual Report on the Economic Status of the Profession 2005-06,* <www. aaup.org/surveys/ zrep.htm>.

Abelson, D. E. (2002) *Do Think Tanks Matter? Assessing the Impact of Public Policy Institutes,* Montreal: McGill-Queen's University Press.

Adelzadeh, A. (1999) 'The cost of staying the course', *Ngqo,* 1: 1-6. Aglietta, M. (1979) *A Theory of Capitalist Regulation,* London: New Left Books.

Albright, M. (1997) Confirmation Statement before the Senate Foreign Relations Committee, <www. mtholyoke.edu/acad/intrel/ albright. htm>.

Althusser, L. (1971), *Lenin and Philosophy and Other Essays,* London: New Left Books

American Enterprise Institute (2006) AEI's *Organization and Purposes,* <www.aei.org>.

Amin, A. (1999) 'An institutionalist perspective on regional economic development', *International journal of Urban and Regional Research,* 23: 365-78.

ANC (1987) 'Constitutional guidelines for a democratic South Africa', in W. Esterhuyse and P. Nel (eds), *The ANC and Its Leaders,* Cape Town: Tafelberg, pp. 162—6.

— (1991) Draft Resolution on ANC Economic Policy for National Conference, Pretoria: ANC Department of Economic Policy.

— (1992) *Ready to Govern: ANC Policy Guidelines for a Democratic South Africa,* Pretoria: ANC.

— (1994) *The Reconstruction and Development Programme: A Policy Framework,* Johannesburg: I Umanyano Publications.

— (1997) *All Power to the People!: Draft Strategy and Tactics of the African National Congress,* Pretoria: ANC (draft).

Arnott, R., B. Greenwald, R. Kanbur and B. Nalebuff (2003) Introduction to *Economics for an Imperfect World: Essays in Honor of Joseph Stiglitz,* Cambridge: MIT Press.

Association of Research Libraries (2004) <www.arl.org/>.

Ayres, C. E. (1957) 'Institutional economics: discussion', *American Economic Review,* 47: 26—7.

BBC (2005) 'Foreign investment "fails Africa"', <http:// news.bbc.co.uk/i/ hi/busi-

ness/4242554.stm>.

Beattie, A. (2003) 'Report casts doubt on FDI incentives', *Financial Times*, 15 October, p. I.

Bello, W. (2002) *Deglobalization: Ideas for a New Economy,* London: Zed Books.

Bendix, R. (1960) *Max Weber: An Intellectual Portrait,* Garden City: Doubleday.

Bentham, J. (1996) *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation,* Oxford: Clarendon Press.

Bergesten, F. (2005) *The United States and the World Economy: Foreign Economic Policy for the Next Decade*, Washington, DC: Institute for International Economics.

Best, S. and D. Kellner (1991) *Postmodern Theory: Critical Interrogations*, New York: Guilford Press.

Beveridge, W. (1942) *Social and Allied Services* (The Beveridge Report), Presented to Parliament by Command of His Majesty, London: HMSO, <www.fordham. edu/halsall/mod/1942beveridge. html>.

Biko, S. (1996) *I Write What I Like,* London: Bowerdean.

Birdsall, N. and I. Williamson (2002) *Delivering on Debt Relief: From IMF Gold to a New Aid Architecture,* Washington, DC: Institute for International Economics.

Birnbaum, J. H. (2005) 'The road to riches is called K Street: lobbying firms hire more, pay more, charge more to influence government', *Washington Post,* 22 June, p. Aoi.

BIS (Bank for International Settlements) (2004), <www.bis.org/statistics/secstats.htm>.

Bloch, E. (1986) *Inside Investment Banking,* Homewood, IL: Dow-Jones-Irwin.

Blommestein, H. J. and N. Funke (eds) (1998) *Institutional Investors in the New Financial Landscape,* Paris: OECD.

Blumenthal, S. (1986) *The Rise of the Counter-Establishment: From Conservative Ideology to Political Power,* New York: Harper and Row.

Blyth, M. (2002) *Great Transformations: Economic Ideas and Institutional Change in the Twentieth Century,* Cambridge-Cambridge University Press.

Boggs, C. (1976). *Gram'sci's Marxism,* London: Pluto Press.

Bollag, B. (2000) 'The new Latin: English dominates in academe', *Chronicle of Higher Education International,* 8 September.

Bond, P. (1991) *Commanding Heights and Community Control: New Economics for a*

New South Africa, Johannesburg: Raven Press.
— (1996) 'Neoliberalism comes to South Africa', *Multinational Monitor,* May, pp. 8-14.
— (1997) 'Fighting neoliberalism: the South African front', *Southern Africa Report,* 12 (2): 14-20.
— (2000) *Elite Transition: From Apartheid to Neoliberalism in South Africa,* London: Pluto Press.
Boyer, R. and Y. Saillard (2002) 'Regulation Theory: statis or confirmation of a research-programme?', in R. Boyer and Y. Saillard (eds), *Regulation Theory: The State of the Art,* London: Routledge, pp. 45-54.
Bretton Woods Project (2.006) <www.brettonwoodsproject.org/>.
Brookings Institution (2006) *About Brookings,* <www.brook.edu/iinli m about. htm>.
Burchall, G., C. Gordon and P. Millei (eds) (1991) *The Foucault Effect: Studies in Governmentality,* Chicago, IL: University of Chicago Press.
Burris, V. (1992) 'Elite policy-planning networks in the United States', *Research in Politics and Society,* 4.
Bush, G. W. (2002) State of the Union address, <www.whitehouse.gov/ news/releases/2002/01/20020129-ii.html>.
— (2004) The Third Bush-Kerry Presidential Debate, <www. debates.org/pages/trans2004d. html>.
— (2005) State of the Union address, <www.whitehouse.gov/news/ releas es/2oo5/o2/2oo50202-ii.html>.
CARE (2006) About CARE, <www.care.org/about/index.asp>.
Castoriadis, C. (1991) 'The social historical: mode of being, problems of knowledge', in C. Castoriadis, *Philosophy, Politics, Autonomy,* New York: Oxford University Press, pp. 33-46.
Center for Economic and Policy Research (CEPR) (2006) <www. cepr.net/>.
Center for Responsive Politics (2006a) *The Big Picture. The Money behind the Elections,* <www.opensecrets. org bigpicture/index.asp>.
— (2006b) *Influence, Inc. The Bottom Line on Washington Lobbying,* <www.opensecrets.org/pubs/lobbyoo/index.asp>.
Centre for Civil Society (2005) 'South Africa: a focus on the basic income grant', Centre for Civil Society Research Report no. 11, Durban, South Africa, pp. 1—38.
Centre for the Study of Devel-

oping Societies, Delhi (2006) *Introduction,* <www.csds-delhi.org/intro.htm>.

Ceruti, C. (1996) *How and Why the ANC's Nationalisation Policy Changed: Economic Nationalism and the Changing State—Capital Relation,* MA thesis, Department of Sociology, University of the Witwatersrand, Johannesburg.

Chang, H.-J. and I. Grabel (2004) *Reclaiming Development: An Alternative Economic Development Manual,* London: Zed Books.

Chang, H.-J. and R. Rowthorn (eds) (1995) *The Role of the State in Economic Change,* Oxford: Clarendon Press.

Clark, J. B. (1888) 'Capital and its earnings', *Publications of the American Economic Association,* 3, 2.

Clark, R. (2002) 'Jeremy Bentham', *The Literary Encyclopedia,* <www.utilitarian.net/bentham/ about/20020915.htm>.

CNN (2006) 'Bush: Chavez doing "disservice" to Venezuela', <www.cnn.com/2006/WORLD/americas/06/07/bush.Venezuela/ index.htm>.

COSATU (1996) *Social Equity and job Creation,* Johannesburg: COSATU. Council for Aid to Education, RAND (2005) <www.cae.org>.

Coupe, T (2002) *Reveale Performances: Worldwide Ranking of Economists and Economics Departments 1969—2000,* <http:// homepages.ulb.ac.be/~tcoupe/ ranking.html>.

Cox, R. (1987) *Production, Power, and World Order: Social Forces in the Making of History,* New York: Columbia University Press.

Cronon, W. (1983) *Changes in the Land: Indians, Colonists, and the Ecology of New England,* New York: Hill & Wang.

Crush, J. (1995) Preface, in J. Crush (ed.), *Power of Development,* London: Routledge, pp. xi—xiv.

Cuba-Venezuela (2004) Joint Declaration, <www.cuba. cu/gobierno/discursos/2004/ing/ d141204i.html>.

Dean, M. (1999) *Governmentality: Power and Rule in Modern Society,* London: Sage.

De Leon, P. (1997) *Democracy and the Policy Sciences,* Albany: State University of New York Press.

DeParle, J. (2005) 'Goals reached, donor on right closes up shop', *New York Times,* 29 May, pp. 1, 21.

Derrida, J. (1971) 'White mythology', in *Margins of Philosophy,* trans. A. Bass, Chicago, IL: University of

Chicago Press.
Desai, A. and H. Bohmke (1997) 'The South African intellectual during the democratic transition', *Debate,* 2: 10-34.
Descartes, R. (1968) *The Philosophical Works of Descartes,* trans. E. Haldane and G. R. T Ross, Cambridge: Cambridge University Press.
Development GAP (Devleopment Group for Alternative Policies) (2006) <www.developmentgap. org/>.
Dolny, M. (2006) 'Study finds first drop in think tank cites: progressive groups see biggest decline', *Fairness in Accuracy and Reporting,* <www. f air. org/index.php?page=2897>.
Domhoff, G. W (ed.) (1975) 'New directions in power structure research', special issue of *The Insurgent Sociologist,* 5(3).
— (ed.) (1979/80) 'Power structure research II', special issue of *The Insurgent Sociologist*, 9(2/3).
— (1990) *The Power Elite and the State: How Policy is Made in America,* New York: Aldine de Gruyter.
— (2001) *Who Rules America? Power and Politics,* New York: McGraw Hill.
Donaldson, A. R. {1997) 'Social development and macroeconomic policy', *Development South Africa,*14:447-70.
Dreyfus, H. L. and P. Rabinow *(1983) Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics,* Chicago, IL: University of.Chicago Press.
Dryzelc, J. (1982) 'Policy analysis as hermeneutic activity', *Policy Sciences,* 14: 309-29.
— (1989) 'Policy sciences of democracy', *Polity,* 22: 97—118.
— (1996) *Democracy in Capitalist Times*, New York: Oxford University Press.
Dumenil, G. and D. Levy (2004) *Capital Resurgent: Roots of the Neoliberal Revolution,* Cambridge, MA: Harvard University Press.
Dunford, M. and D. Perrons (1983) *The Arena of Capital,* New York: St Martin's Press.
Edsall, T. (1985) *The New Politics of Inequality,* New York: Norton.
Escobar, A. (1995) *Encountering Development: The Making and Unmaking of the Third World*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
Estcrhuyse, W. (1990) 'The Freedom Charter and the ANC's Constitutional Guidelines', in W. Esterhuyse and P. Nel (eds), *The ANC and Its Leaders,* Cape Town: Tafelberg, pp. 98—110.
Fallon, P and L. A. Pereira de Silva (1994) *South Africa:*

Economic Performance and Policies, Informal Discussion Papers on Aspects of the Economy of South Africa no. 7, Washington DC: World Bank.

Faux, J. (2006) *The Global Class War,* New York: Wiley.

Fine, B. and Z. Rustomjee (1996) *The Political Economy of South Africa: From Minerals—Energy Complex to Industrialization,* London: Hurst.

Fischer, F. and J. Forester (eds) (1987) *Confronting Values in Policy Analysis: The Politics of Criteria,* Newbury Park, CA: Sage.

— (eds) (1993) *The Argumentative Turn in Policy Analysis and Planning,* Durham, NC: Duke University Press.

Fisher, H. E. S. (1971) *The Portugal Trade: A Study of Anglo-Portuguese Commerce 1700-1770,* London: Methuen.

Fisher, W and T. Ponniah (2003 *Another World is Possible: Popular Alternatives to Globalization at the World Social Forum,* London: Zed Books.

Focus on the Global South (2006) <www.focusweb.org/>.

Foucault, M. (1972) *The Archaeology of Knowledge,* New York: Harper and Row.

— (1973) *The Order of Things,* New York: Vintage Press.

— (1979) *Discipline and Punish: The Birth of the Prison,* New York: Vintage.

— (1980) *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1971-J-977,* New York: Pantheon.

— (1991) 'Governmentality', in G. Burchall, C. Gordon and P. Miller (eds), *The Foucault Effect: Studies in Governmentality,* London: Harvester Wheatsheaf, pp. 87-104.

Frank, A. G. (1979) *Dependent Accumulation and Underdevelopment,* New York: Monthly Review Press.

Freedom Charter (1955) Appendix B, in W. Esterhuyse and P. Nel (eds), *The ANC and Its Leaders,* Cape Town: Tafelberg, pp. 157-61.

Friedman, M. (1958) 'Foreign economic aid: means and objectives', *Yale Review,* 47: 500—516.

Friedman, M. and R. Friedman (1979) *Free to Choose,* New York: Harcourt Brace Jovanovich.

Friedman, S. (1993) *The Long journey: South Africa's Quest for a Negotiated Settlement,* Johannesburg: Raven Press.

Friends of the MST (2006) *About the MST,* <www.mst-brazil.org/?q=>.

G8 (2005) *G8 Finance Ministers' Conclusions on Development,* London, 10/11 June, <www.

g8.gc. ca/concl_devel-en. asp>.
Gallagher, P. and L. Zarsky (2006) 'Rethinking foreign investment for development', *Post-Autistic Economics Review, 37, 28* April, article 2, <www.paecon. net/PAEReview/issue37/ GallagherZarsky37.htm>.
Garrett, G. and P. Lange (1991) 'Political responses to interdependence: what's "left" for the left?', *International Organization,* 45: 539-64.
GaWC (Globalization and World Cities Study Group and Network) (2006) <www.lboro.ac.uk/gawc/>.
Gerhart, G. (1978) *Black Power in South Africa: The Evolution of an Ideology,* Berkeley: University of California Press.
Germain, R. (1997) *The International Organization of Credit: State and Global Finance in the World Economy,* Cambridge: Cambridge University Press.
Gibbon, P. (1992) 'The World Bank and African poverty 1973-91',*Journal of Modern African Studies,* 30: 193—220.
Gill, S. (ed.) (1993) *Gramsci, Historical Materialism and International Relations,* Cambridge: Cambridge University Press.
— (2003) *Power and Resistance in the New World Order,* Basingstoke: Palgrave Macmillan.
Gill, S. and D. Law (1989) 'Global hegemony and the structural power of capital', *International Studies Quarterly,* 33: 475-99.
Gindin, J. (2005) 'Made in Venezuela: the struggle to reinvent Venezuelan labor', *Monthly Review,* June.
Gonce, R. A. (2003) Review of I. M. Kirzner (2001) 'Ludwig von Mises: the man and his economies', *American journal of Economics and Sociology,* 62: 633—6.
Gordon, D. (1996) *Fat and Mean: The Corporate Squeeze of Working Americans and the Myth of Managerial 'Downsizing',* New York: Free Press.
Government of the Republic of South Africa (1994) White Paper on Reconstruction and Development, *Government Gazette,* Cape Town, 23 November.
— (1996) *Growth, Employment and Redistribution: A Macroeconomic Strategy (GEAR),* Department of Finance, Republic of South Africa.
Gowan, P. (1995) 'Neo-liberal theory and practice for eastern Europe', *New Left Review,* 213: 3-60.
Gramsci, A. (1971) *Selections from the Prison Notebooks,*

London: Lawrence and Wishart.

Granovetter, M. (1985) 'Economic action and social structure: the problem of embeddedness', *American journal of Sociology,* 91: 481-510.

Gray, J. (1998) *False Dawn: The Delusions of Global Capitalism,* New York: New Press.

Gregory, D. (1982) Regional-*Transformation and Industrial Revolution,* Minneapolis: University of Minnesota Press.

Group of 77 (2006) *What is the Group* of 77?, <www.g77.org/>.

Habib, A. and V. Padayachee (2000) 'Economic policy and power relations in South Africa's transition to democracy', *World Development,* 28.

Hajer, M. A. (1995) *The Politics of Environmental Discourse,* Oxford: Oxford University Press.

Halpin, T (2004) 'Britain wins eight places in world list of 50 best universities', *The Times* (London), 4 November, p. 10.

Harmon, M. D. (1997) *The British Labour Government and the 1976 IMF Crisis,* London: Macmillan.

Harvey, D. (2005) *A Brief History of Neoliberalism,* Oxford: Oxford University Press.

Hecksher, E. F. (1935) *Mercantilism,* 2 vols, London: Unwin Hyman.

Heritage Foundation (2006) *About Heritage,* <www.heritage.org/About/ahoutHeritage.cfm>.

Hilferding, R. (ed.) (1981) *Finance Capital: A Study of the Latest Phase of Capitalist Development,* London: Routledge and Ksgan Paul.

Hill, C. (1958) *Puritanism and Revolution: Studies in Interpretation of the English Revolution of the iyth Century,* London: Seeker and Warburg.

Hodgson, G. M. {1988) *Economics and Institutions,* Cambridge: Polity Press.

Hume, D. (1987) *Essays, Moral, Political and Literary,* Indianapolis: University of Indiana Press.

Hutchison, T. W. (1953) *A Review of Economic Doctrines, 1870—1929,* Oxford: Clarendon Press.

IMF (International Monetary Fund) (1992) *Economic Policies for a New South Africa,* Occasional Paper no. 91, Washington, DC: IMF.

— (2000) *Debt Relief for Low-income Countries: The Enhanced HIPC Initiative,* New York: IMF.

— (2005) *South Africa: zoo; Ar-*

ticle IV Consultation — Staff Report; Staff Statement; and Public Information Notice on the Executive Board Discussion, 19 September, <www.imf.org/external/pubs/cat/longres. cfm?sk=18583.o>.

Innes, S. (1995) *Creating the Commonwealth: The Economic Culture of Puritan New England,* New York: Norton.

Institute for International Economics (2006) *About the Institute,* <www. iie.com/institute/aboutiie.cfm> Institute for Policy Studies (2006) *Overview,* <www.ips-dc.org/overview.htm>.

Joffee, A. et al. (1995) *Improving Manufacturing Performance in South Africa: Report of the Strategy Project,* Cape Town: UCT Press.

Johnston, D. C. (2005) 'Richest are leaving even the rich far behind', *New York Times,* 5 June, pp. 1, 17.

Jones, J. P. and J. E. Kodras (1990) *Geographic Dimensions of Unite,I States Social Policy,* London: Edward Arnold.

Jonsson, G. and A. Subramanian (2000) *Dynamic Gains from Trade Evidence from South Africa,* IMF Working Paper WP 00/45, Washington, DC: IMF.

Kahneman, D. (2003) 'Maps of bounded rationality: psychology for behavioral economies', *American Economic Review,* 93: 1449—75.

Kalaitzidakis, P., T. Mamuneas and T. Stengos (2003) 'Rankings of academic journals and institutions in economies', *journal of the European Economic Association,* 1: 1346—66.

Kaplan, L. E and W Kristol (2003) *The War over Iraq,* San Francisco, CA: Encounter Books.

Kearny, A. T. (2004) FDI *Confidence Index,* Global Business Council, October, <www.atkearney.com>.

Kenis, P. and V. Schneider (1991) 'Policy networks and policy analysis: scrutinizing a new analytical toolbox', in B. Marinand and R.Mayntz (eds), *Policy Network: Empirical Evidence and Theoretical Considerations,* Frankfurt: Campus Verlag, pp. 25-59.

Kentridge, M. (1993) *Turning the Tanker: The Economic Debate in South Africa,* Johannesburg: Centre for Policy Studies.

Keynes, J. M. (1936) *The General Theory of Employment, Interest and Money,* New York: Harcourt Brace.

Khor, M. (2001) *Rethinking Globalization: Critical Issues and Policy Choices,* London: Zed Books.

Kohl, B. and L. Farthing (2006) *Globalization and Social Movements: Bolivian Stand-off,* London: Zed Books.

Kohli, A. (2004) *State-directed Development: Political Power and Industrialization in the Global Periphery,* Cambridge: Cambridge University Press.

Kornblut, A. E. and S. G. Stolberg (2006) 'In speech, Bush warns of risks in quitting Iraq', *New York Times,* 1 September, pp. A 1, A6.

Kristol, I. (1995) *Neoconservatism: The Autobiography of an Idea,* New York: Free Press.

Krueger, A. (2005) Statement by IMF First Deputy Managing Director Anne O. Krueger at the Conclusion of a Visit to South Africa, IMF Press Release no. 05/138, 10 June, <www.imf.org/external/np/sec/pr/2005/pro5138.html>.

Kuczynski, P.-P. (2003) 'Setting the stage', in P.-P. Kuczynski and J. Williamson (eds) (2003), *After the Washington Consensus*, Washington, DC: Institute for International Economics, pp. 21—32.

Lapavitsas, C. (2005) 'Mainstream economics in the neoliberal era', in A. Saad-Filho and D. Johnston (eds), *Neoliberalism: A Critical Reader,* London: Pluto Press, pp. 30-40.

Lasswell, H. D. (1951) 'The policy orientation', in H. D. Lasswell and D. Lerner (eds), *The Policy Sciences: Recent Developments in Scope and Method,* Stanford, CA, Stanford University Press.

La Via Campesina (2006) <http://viacampesina.org/main_en/index. php>.

Lekachman, R. (1959) *A History of Fxonomic Ideas,* New York: Harper and Row.

Leone, R. C. (1996) Foreword, in E. N. Wolf, *Top Heavy: A Study of Increasing Inequality of Wealth in America,* New York: New Press.

Leonhardt, D (2002) 'Scholarly mentor to Bush's team', *New York Times,* 1 December, Section 3, pp. 1, 12.

Lester, A., E. Nel and T. Binns (2000) 'South Africa's current transition in temporal and spatial context', *Antipode*, 32: 135-51.

Leube, K. R. (1984) 'Friedrich August von Hayek: a biographical introduction', in F. von Hayek, *The Essence of Hayek*, Stanford, CT: Hoover Institution Press, pp. xvii—xxxvi.

Lipietz, A. (1987) *Mirages and-Miracles,* London: Verso.

Logan, I. B. and K. Mengisteab (1993) 'IMF-World Bank adjustment and structural transformation in sub-Saharan Africa', *Economic Geogra-*

phy, 69: 1—24.
Lordon, F. (2002) 'Regulation Theory and economic policy', in R. Boyer and Y Saillard (eds), *Regulation Theory: The State of the Art*, London: Routledge, pp. 129-35.
MacEwan, A. (1999) *Neoliberalism or Democracy? Economic Strategy, Markets, and Alternatives for the 21st Century*, London: Zed Books.
Magubane, B. (1979) *The Political Economy of Race and Class in South Africa*, New York: Monthly Review Press.
Majone, G. (1989) *Evidence, Argument, and Persuasion in the Policy Process*, New Haven, CT: Yale University Press.
Mallaby, S. (2004) *The World's Banker: A Story of Failed States, Financial Crisis, and the Wealth and Poverty of Nations*, New York: Penguin Press.
Mandela, N. (1990) *The Struggle Is My Life*, 3rd edn, London: International Defence and Aid Fund.
Manji, C. and F. Coill (2002) 'The missionary position: NGOs and development in Africa', *International Affairs*, 78: 567-83.
Manzo, K. (1995) 'Black consciousness and the quest for a countermodernist development', in J. Crush (ed.), *Power of Development*, London: Routledge pp. 228-52.
Marais, H. (1998) *South Africa Limits to Change: The Political Economy of Transformation*, London: Zed Books.
Martin, R. L. (1994) 'Economic theory and human geography', in D. Gregory, R. L. Martin and G. E. Smith (eds), *Human Geography: Society, Space and Social Science*, Basingstoke: Macmillan, pp. 21—53.
— (2000) 'Institutional approaches in economic geography', in E. Sheppard and T. Barnes (eds), *A Companion to Economic Geography*, Oxford: Blackwell, PP- 77-94.
Marx, K. (1973) *Grundrisse: Introduction to the Critique of Political Economy*, Harmondsworth: Penguin.
Marx, K. and F. Engels (1970) *The German Ideology*, New York: International Publishers.
Mbeki, T. (1985) 'The historical injustice', in ANC, *Selected Writings on the Freedom Charter: 1955-7985*, London: ANC, pp. 36-50.
Meier, G. (1984) *Leading Issues in Development Econmics*, 4th edn, New York: Oxford University Press.
MERG (1993) *Making Democracy Work: A Framework for Macroeconomic Policy in*

South Africa, Cape Town: Centre for Development Studies.

Metcalfe, J. S. (1998) *Evolutionary Economics and Creative Destruction,* London: Routledge.

Miliband, R. (1969) *The State in Capitalist Society,* New York: Basic Books.

Mills, C. W. (2000) *The Power Elite,* New York: Oxford University Press.

Mohan, G, E. Brown, B. Milward and A. B. Zack-Williams (2000) *Structural Adjustment: Theory, Practice and Impacts,* London: Routledge.

Moore, M. (2004) Fahrenheit 9/11, DVD.

Morgan Stanley (2006a) Emerging Markets Strategy Profile, <www. morganstanley.com/ web/verity/ webapp/search>.

— (2006b) *About Morgan Stanley,* <www.morganstanley. com/aboul/ index. html>.

Morgan Stanley Institutional Fund (2006) Emerging Markets Portfolio. MSIF Class A Shares Symbol: MGEMX CUSIP: 61744J820, Second Quarter Review, 30 June.

Mosley, L. (2003) *Global Capital and National Governments,* Cambridge: Cambridge University Press.

Murray, J. M. (ed.) (1982) *South African Capitalism and Mack Political Opposition,* Cambridge: Schenkman.

Narsiah, I. (2006) *Delusions of Development: Neoliberal Development Discourses and Privatization in South Africa,* PhD dissertation, Clark University.

Nattrass, N. (1994) 'Politics and economics in ANC economic policy', *African Affairs,* 93: 343—59.

— (1996) 'Gambling on investment: competing economic strategies in South Africa', *Transformation,* 31: 25-42.

Nelson, B. (1996) 'Public policy and administration: an overview', in R. E. Goodin and H.-D. Klingemann ' (eds), *A New Handbook of Political Science,* Oxford: Oxford University Press.

New York Times (2002) 'Hugo Chavez departs', Editorial, Section A, 13 April, p. r6.

— (2006) 'Bonanza on Wall Street', 26 November, p. 2.

Nilson Report (2003) Issue 797, October, <www.nilsonreport. com/>.

North, D (1990) *Institutions, Institutional Change and Economic Performance, Cambridge:* Cambridge University Press.

— (1995) 'The new institutional economics and Third World development', in J. Harris, J. Hunter and C. M.

Lewis (eds), *The New Institutional Economics and Third World Development,* London: Routledge, pp. 17-26.

Obstfeld, M. (1998) 'The global capital market: benefactor or menace?', *journal of Economic Perspectives*, 12: 9—30.

OECD (Organization for Economic Cooperation and Development) (1988) *The Newly Industrializing Countries,* Paris: OECD.

— (2002) *Foreign Direct Investment for Development, Maximising Benefits, Minimising Costs*, Paris: OECD.

Offe, C. (1985) *Disorganized Capitalism,* Cambridge, MA: MIT. Oxfam (2006) About Us, <www.oxfam.org/en/ about/>.

Padayachee, V. (1994) 'Debt, development and democracy: the IMF in post-apartheid South Africa', *Review of African Political Economy,* 62: 585—97.

— (1998) 'Progressive academic economists and the challenge of development in South Africa's decade of liberation', *Review of African Political Economy*, 77: 431-50.

Painter, J. (1995) 'The regulatory state: the corporate welfare state and beyond', in R. J. Johnston et al. (eds), *Geographies of Global Change*, Oxford: Blackwell, ch. 9.

Palley, T. I. (2005) 'From Keynesianism to neoliberalism: shifting paradigms in economies', in A. Saad-Filho and D. Johnston (eds), *Neoliberalism: A Critical Reader*, London: Pluto Press, pp. 20—29.

Panitch, L. (2000) 'The new imperial state', *New Left Review*, NS 2: 5—20.

Patel, E. (1993) *Engine of Development? South Africa's National Economic Forum*, Kenwyn: Juta.

Peck, J. (1998) 'Geographies of governance: TECs and the neoliberalisation of "local interests"', *Space and Polity,* 2: 5-31

-— (1999) 'Grey geography', *Transactions,* IBG 24: 131—6.

Peck, J. and A. Tickell (1994) 'Jungle law breaks out: neoliberalism and global-local disorder', *Area*, 26: 317-26.

— (2002) 'Neoliberalizing space', Antipode, 34: 380-404.

Peet, R. et al. (2003) *Unholy Trinity: The IMF, World Bank and WTO,* London: Zed Books.

Peoples Treaty (2006) Text of Peoples Treaty Bolivia, Cuba, Venezuela, <www.tni.org/ altregdocs/ albatcptreaty. html>.

Perelman, M. (2006) *Railroad-*

ing Economics: The Creation of the Free Market Mythology, New York: Monthly Review Press.

Perkins, J. (2004) *Confessions of an Economic Hit Man*, San Francisco, CA: Berrett-Koehler.

Peschek, J. G. (1987) *Policy-Planning Organizations: Elite Agendas and America's Rightward Turn,* Philadelphia: Temple University.

Piketty, T, E. Hess and E. Saez (2004) 'Income inequality in the United States, 1913—2002', Unpublished paper, updated 2006, <http://elsa.berkeley.edu/~saez/>.

Pityana, B., M. Ramphele, L. Mpumlwana and L. Wilson (1992) *Bounds of Possibility: The Legacy of Steve Biko and Black Consciousness,* London: Zed Books.

Poggi, G. (1983) *Calvinism and the Capitalist Spirit: Max Weber's Protestant Ethic,* Amherst: University of Massachusetts Press.

Polanyi, K. (1944) *The Great Transformation,* New York: Farrar and Rinehart.

Political Economy Research Institute (PERI) (2006) <www.peri.umass. edu/>.

Pollin, R. (2003) *Contours of Descent: US Economic Fractures and the Landscape of Global Austerity,* London: Verso.

Pollin, R., G. Epstein, J. Heintz and L. N. Dikumana (2006) *An Employment-targeted Economic Program for South Africa*, Amherst, MA: PERI.

Ponniah, T. (2006) *The World Social Forum Vision: Radical Democracy versus Neoliberal Globalization,* PhD dissertation, Clark University.

Poon, J. P. H. (2003) 'Hierarchical tendencies of capital markets among international financial centers', *Growth and Change,* 34: 135-56.

Poulantzas, N. (1978) *State, Power, Socialism*, London: New Left Books.

Powell, L. (2006) Reclaim-Democracy. org, <www.reclaimdemocracy. org/corporate_accountability/ powell_memo_lewis.html>.

Przeworski, A., M. E. Alvarez, J. Antonio Cheibub and F. Limongi (1990) *Democracy and Development: Political Institutions and Well-being in the World, 1950-1990,* Cambridge: Cambridge University Press.

Rabinow, P. (ed.) (1984) *The Foucault Reader*, New York: Pantheon.

Rahnema, M. with V. Bawtree (eds) (1997) *The Post-Development Reader,* London: Zed Books.

Rantete, J. M. (1994) *Facing the Challenges of Transition:*

A Critical Analysis of the African National Congress in the 1990s, MA dissertation, Faculty of Arts, University of the Witwatersrand.

Rayack, E. (1987) *Not So Free to Choose: The Political Economy of Milton Friedman and Ronald Reagan,* New York: Praeger.

Redman, J. E. (2006) *The Bolivarian Alternative for the Americas: Negotiating the Role of the Venezuelan State in Development,* MA thesis, Clark University.

Ricardo, D. (1911 [1817]) *The Principles of Political Economy and Taxation,* London: J. M. Dent.

Rich, A. (2004) *Think Tanks, Public Policy, and the Politics of Expertise,* Cambridge: Cambridge University Press.

Roberts, P. C. (1971) 'Oskar Lange's theory of socialist planning', *Journal of Political Economy,* 79: 562-77.

Rodrik, D. (2006) 'Goodbye Washington Consensus: hello Washington Confusion', *journal of Economic Literature* (forthcoming), <http://ksghome.harvard.edu/~drodrik/papers.html>.

Roll, E. (1942) *A History of Economic Thought,* New York: Prentice-Hall.

Romero, S. (2006) 'Caracas mayor lays claim to golf links to house poor', *New York Times,* 3 September, p. A3.

Rubin, R. (2003) *In an Uncertain World: Tough Choices from Wall Street to Washington,* New York: Random House.

Ruggie, J. G. (1982) 'International regimes, transactions and change - embedded liberalism in the post-war order', *International Organization,* 36: 379-415.

Sachs, J. (2005) *The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time,* New York: Penguin Press.

Samuels, W. (1995) 'The present state of institutional economies', *Cambridge Journal of Economics,* 19: 569-90.

Sampson, A. (1999) *Mandela: The Authorized Biography,* New York: Knopf.

Sanchez, M. (2004) 'Violence needed against Chavez, Venezuela opposition leader says. Dictatorship must follow', <www. venezuelanalysis.com/news. php?ncwsno=1320>.

Sassen, S. (1991) *The Global City: New York, London, Tokyo,* Princeton, NJ: Princeton University Press.

Scammel, W (1975) *International Monetary Policy: Bretton Woods and After,* London: Macmillan.

Schluchter, W. (1979) 'The paradox of rationalization:

on the relation of ethics and world', in G. Roth and W. Schluchter, *Max Weber's Vision of History: Ethics and Methods,* Berkeley: University of California Press, pp. 11-64.

Schneider, V. (1988) *Politiknetzwerke der Chemikalienkontrolle. Eine Analyse einer transnationalen Politikentwicklung,* Berlin: De Gruyter.

Schrire, R. (ed.) (1992) *Wealth or Poverty? Critical Choices for South Africa,* Cape Town: Oxford University Press.

Schumpeter, J. (1934) *The Theory of Economic Development*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

Scott, A. (1995) 'The geographic foundations of industrial performance', *Competition and Change*, 1: 51-66.

Sided, S. (1970) *Trade and Power: Informal Colonialism in Anglo-Portuguese Relations,* Rotterdam: Rotterdam University Press.

Simmons, B. (1999) 'The inter¬nationalization of capital', in H. Kitscheldt, P. Lange, G. Marks and J. Stevens (eds), *Continuity and Change in Contemporary Capitalism,* Cambridge: Cambridge University Press, pp. 36-69.

Simon, H. A. (1957) 'A behavioral model of rational choice', in Simon, *Models of Man*, New York: John Wiley.

— (1990) 'A mechanism for social selection and successful altruism', *Science,* 250: 1665-8.

Simon, W (1979) *A Time for Truth,* New York: Reader's Digest Press.

Smith, A. (1937) *The Wealth of Nations,* New York: Modern Library.

— (1:976) *The Theory of Moral Sentiments*, Oxford: Oxford University Press.

Smith, D. (1999) 'Social justice and the ethics of development in post-apartheid South Africa', *Ethics, Place and Environment*, 2: 157—77.

Smith, J. A. (1991) *The Idea Brokers: Think Tanks and the Rise of the New Policy Elite,* New York: Free Press.

Smith, V (1994) 'Economics in the laboratory', *Journal of Economic Perspectives*, 8: 113—31.

Soros, G. (T998) *The Crisis of Global Capitalism: Open Society Endangered*, New York: Public Affairs.

South African Reserve Bank (1999) *Quarterly Bulletin,* 211, March, Pretoria: South African Reserve Bank.

Sowetan (1990), 5 March.

Sraffa, P. (ed.) (1951) *The Works and Correspondence of David*

Ricardo, Cambridge: Cambridge University Press.
Steil, B. and R. E. Litan (2006) *Financial Statecraft: The Role of Financial Markets in American Foreign Policy*, New Haven, CT: Yale University Press.
Stiglitz, J. E. (2002) *Globalization and its Discontents*, New York: Norton.
Straussman, W. P. (1993) 'Development economics from a Chicago perspective', in W. J. Samuels (ed.), *The Chicago School of Political Economy*, New Jersey: Transaction Books, pp. 277—94.
Strom, S. (2006) 'A charity's enviable problem: race to spend Buffet billions', *New York Times,* 13 August, pp. 1, 21.
Sunley, P. (1996) 'Context in economic geography: the relevance of pragmatism', *Progress in Human Geography,* 20: 338-55.
Sunter, C. (1987) *The World and South Africa in the 1990s,* Tafelburg: Human and Rousseau.
Tabb, W K. (2004) *Economic Governance in the Age of Globalization,* New York: Columbia University Press.
Third World Network (2006) <www.twnside.org.sg/>.
Tickell, A. and J. Peck (1995) 'Social regulation after Fordism: regulation theory, neoliberalism and the global—local nexus', *Economy and Society,* 24: 357—86.
Torgerson, D. (1 y86) 'Between-knowledge and politics: three faces of policy analysis', *Policy Sciences,* 19: 33-59-
— (2002) 'Democracy througl pohcy discourse', in M. Hajer and H. Wagenaar (eds), *Deliberative Policy Analysis: Understanding Governance in the Network Society,* Cambridge, Cambridge University Press.
Toye, J. (1987) *Dilemmas of Development: Reflections on the Counter-revolution in Development Theory and Policy,* Oxford: Blackwell.
Tucker, B. and B. R. Scott (eds) (1992) *South Africa: Prospects for Successful Transition,* Kenwyn: Juta.
Turgeon, L. (1996) Bastard *Keynesianism: The Evolution of Economic Thinking and Policy-making Since World War II,* Westport, CT: Praegcr.
UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development) (2004) *The Least Developed Countries Report 2004,* Geneva: UNCTAD.
— (2005) *World Investment Report zooy. Transnational Corporations and the Interna-*

tionalization of R&D, New York: United Nations.
— (2006a) *About UNCTAD,* <www. unctad.org/ Template/Pasp. intltemID=i530&lang=1>.
— (2006b) *Report of the Panel of Eminent Persons: Enhancing the Development Role and Impact of* UNCTAD, OSG/2006/1, Geneva: UNCTAD.
UNDP (United Nations Development Programme) (1999) *Human Development Report,* New York: UNDP.
— (2005) *Investing in Development: A Practical Plan to Achieve the Millennium Development Goals*, New York: UNDP.
— (2006) *Annual Report: Global Partnership for Development,* <www.undp.org/publications/ annualreportioo6/ index.shtml>.
United Nations Secretary-General (2006) *International Financial Situation and Development Report of the UN Secretary General,* New York, 12 July, A/61/36.
USA Today (200y) 'Pat Robertson calls for assassination of Hugo Chavez', <www. usatoday.com/ news/ nation/2005-08-22-robertsoii _x.html>.
Van der Burg, S. (1990) 'The eeonomii argument in favor of negotiation, and the ANC's economic viewpoints', in W. Esterhuyse and P. Nel (eds), *The ANC and Its Leaders,* Cape Town: Tafelberg, pp. 111—23.
Van der Westhuizen, G. (1994) 'The South African Congress of Democrats', in I. Lienberg et al. (eds), T*he Long March: The Struggle for Liberation in South Africa,* Pretoria: HAUM, pp. 72-80.
Veblen, T. (1912) *The Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions,* New York: Macmillan.
Von Hayek, F. (1945) 'The use of knowledge in society', *American Economic Review*, 34: 519—30.
— (1984) T*he Essence of Hayek*, ed. C. Nishiyama and K. Leube, Stanford, CT: Hoover Institution.
— (1994) *The Road to Serfdom Fiftieth Anniversary Edition,* Chicago, IL: University of Chicago Press.
Von Mises, L. (1912) *Nation, State, and Economy*, New York: New York University Press.
— (1932) Socialism: *An Economic and Sociological Analysis,* trans. J. Kahane, New Haven, CT: Yale University Press.
— (1953) *The Theory of Money and Credit,* New Haven, CT:

Yale University Press.
— (1983) *Nation, State, and Economy: Contributions to the Politics and History of Our Time*, trans. L. B. Yeager, New York: New York University Press.
Wade, R. (1992) 'East Asia's economic success: conflicting perspectives, partial insights, shaky evidence', *World Politics*, 44: 270-320.
— (1996) 'Japan, the World Bank, and the art of paradigm maintenance: the East Asian miracle in political perspective', *New Left Review,* 217: 3-36.
Wade, R. and F. Veneroso (1998) 'The Asian crisis: the high debt model versus the Wall Street-Treasury-IMF complex', *New Left Review*, 228: 3-23.
Warf, B. (2000) 'New York: the Big Apple in the 1990s', *Geoforum,* 31: 487-99.
Watkins, K. (1994) 'Debt relief for Africa', *Review of African Political Economy,* 62: 117—27.
Watts, M. (1994) 'Development II: the privatisation of everything', Progress in *Human Geography,* 18: 371-84.
— (2006) 'Empire of oil: capitalist dispossession and the scramble for Africa', *Monthly Review,* 58(4): 1-17.
Weber, M. (1958) *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism,* New York: Charles Scribner's Sons.
— (1978) *Max Weber: Selections in Translation,* ed. W G. Runciman, Cambridge: Cambridge University Press.
Weimer, D. L. and A. R. Vining (1999) *Policy Analysis: Concepts and Practices,* 3rd edn, Upper Saddle, NJ: Prentice Hall.
Weinstein, M. (2005) 'Venezuela's Hugo Chavez makes his bid for a Bolivarian revolution', *Power and Interest News Report*, <www.pinr. com/ report.php?ac=view_report &report_id=285&language_ id=i>.
Welch, C. (2006) 'Movement histories', *Latin American Research Review,* 41: 198—210.
— (2006) 'Bolivia's Evo Morales launches his movement toward socialism into the political trenches', *Power and Interest News Report*, 15 June, <www.pinr.com/ report. php?ac=view_ printablc&report_ id= 5 io&language_id=1 >.
Wells, D. R. (2004) *The Federal Reserve System: A History*, Jefferson, NC: McFarland.
Williamson, J. (ed.) (1990) *Latin American Adjustment: How Much Has Happened?,* Washington, DC: Institute for International Economics.

— (1994) 'In search of a manual for technopols', in J. Williamson (ed.), *The Political Economy of Policy Reform*, Washington, DC: Institute for International Economics, pp. 11—28.
— (1997) 'The Washington Consensus revisited', in L. Emmerij (ed.), *Economic and Social Development into the XXI Century*, Washington, DC: Inter-American Development Bank.
— (2002) 'Did the Washington Consensus fail?', Outline of remarks at CSIS, Washington, DC: Institute for International Economics.
— (2003) 'Overview: an agenda for restarting growth and reform', in P.-P. Kuczynski and J. Williamson (eds), *After the Washington Consensus: Restarting Growth and Reform in Latin America,* Washington, DC: HE, pp. 1—19.
Williamson, O. E. (1981) 'The economies of organization: the transaction cost approach', *American Journal of Sociology*, 87: 548—77.
— (1985) *The Economic Institutions of Capitalism: Firms, Markets, Relational Contracting,* New York: Free Press.
Wilpert, G. (2003) *Venezuela's Mission to Fight Poverty,* <www.venezuelanalysis.com/articles.php?artno=1051>.
Wilson, D. and R. Purushothaman (2003) *Dreaming with BRICs: The Path to 2050,* Goldman Sachs Global Economics Paper no. 99, <wwwz.goldmansachs.com/insight/ research/reports/99.pdf>.
Wolf, E. N. (1996) *Top Heavy: A Study of Increasing Inequality of Wealth in America,* New York: New Press.
World Bank (1981) *Accelerated Development in Suh-Saharan Africa: An Agenda for Action,* Washington, DC: World Bank.
— (1994) *Reducing Poverty in South Africa: Options for Equitable and Sustainable Growth,* Washington, DC: World Bank.
— (1995) *Working with NGOs: A Practical Guide to Operational Collaboration between the World Bank and Nongovernmental Organizations,* vol. 1, report no. 15013, <http://web.worldbank. org/servlets/ECR?contentMDK=204i4786&sitePK=2.44330>.
— (1996) *South Africa - Industrial Competitiveness and Job Crea-tion, Project* ID ZAPA 48606.
— (2004a) *World Development Report,* New York: Oxford University Press.
— (2004b) *Report and Recommendations on a Country*

Assistance Strategy for the Republic of Bolivia, Report no. 26838-BO, Washington, DC: World Bank.

— (2005) *World Development Report,* New York: Oxford University Press.

— (2006a) *HIPC Debt Relief,* <http://web.worldbank.org/wbsite/external/news/o,,contentMDK:zoo40942~menuPK:3448opagePK:34370~theSitePK:4607,oo.html>.

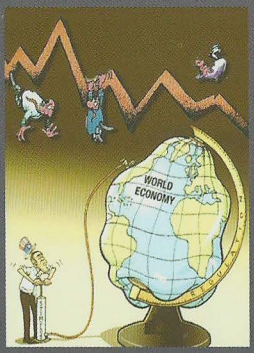
— (2006b) 'South African investment climate favorable but challenges remain', World Bank news release 2006/198/AFR,<http://web.worldbankorg/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/AFRICAEXT/SOUTHAFRICAEXTNo,,contentMDK:20753842~menuPK:368o82~pagePK:i4ii37~piPK:i4ii27~theSitePK: 368057,00.html>.

— (2006c) *International Development Association. Private Sector Development,* <http://web.world bank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/lDAo,,contentMDK:20i89487~menuPK:4i 3823~pagePK: 5i236i75~piPK: 437394 ~theSitePK:73i54,oo.html>.

World Economic Forum (2006) *Global Competitiveness Report 2005—2006,* <www.weforum.org/en/ initiatives/gcp/Globa! % 20 Competitiveness % 2oReport/ index.htm>.

World Social Forum (2006) Charter ' of Principles, <www.wsfindia.org/?q=node/3>.

Yergin, D and J. Stamslaw (1999). *The Commanding Heights: The Battle between Government and the Marketplace that is Remaking the Modern World,* New York: Touchstone.

Richard Peet

İktidarın Coğrafyası

'Richard Peet jeopolitik gerçekleri sınıfsal yapılar, ulus devlet ve küreselleşme ile karşılıklı ilişkileri içinde ele alıp gün yüzüne çıkarak mükemmel bir iş başarmış. Aktardığı değerli bilgiler ve kışkırtıcılığıyla eylemciler için olduğu kadar araştırmacılar için de mutlaka okunması gereken bir kitap.'

Wallden Bello
Focus on the Global South'ın Başkanı

'Richard Peet küreselleşmiş toplumumuzda iktidar koltuklarında oturanların suç ortaklıklarını etkileyici bir biçimde açıklıyor. İktidarın ekonomik kurumlar, ideoloji ve dünyada gerçekleştirilen yönetişim düzenlemeleri aracılığıyla nasıl uygulandığını ortaya koyan Peet, dünyayı değiştirmek isteyenlerin günümüz dünyasının nasıl döndüğünü anlamasını sağlayacak bir çalışma yapmış ve bu dünyanın net bir fotoğrafını çekmiş. İktidarın Coğrafyası okunması en fazla gereken kitaplardandır.'

Arthur MacEwan
Boston Massachusetts Üniversitesi

'Marx ile Foucault'yu birleştirip ikisinden de daha dolaysız yazan Richard Peet günümüzün küresel ekonomi politikasının yapısını keşfetmek isteyenler için bir toplumsal kuram ortaya koyuyor. Büyük teorinin ışığında deneye dayalı etkileyici ayrıntıların yer aldığı bu kitap dünyanın günlük iş dünyasına ilişkin araştırma ve haber başlıklarının gerisindeki ekonomik iktidarın yapısını kavramaya çalışan ve özellikle bu başlıkları değiştirmeyi amaçlayan okurlar için eşsiz bir kaynaktır.'

Neil Smith
The Center For Place Culture and Politics New York Üniversitesi

ISBN:978-975-8449-73-6

